

آرتور کوستلر گفت و گو با مرگ

شهادتنامه اسپانیا

tarikhema.org

ترجمه
نصرالله دیهیمی
خشایار دیهیمی

گفت و گو با مرگ

آرتور کوسترلر

گفت و گو با مرگ

(شہادتنامہ اسپانیا)

ترجمہ نصر اللہ دیہیمی / خشایار دیہیمی

کستلر، آرتور، ۱۹۰۵-۱۹۸۳. Koestler, Arthur
گفت‌وگو با مرگ (شهادتنامه اسپانیا) / آرتور کوستلر؛ ترجمه
نصرالله دیهیمی، خشایار دیهیمی. - تهران: نشر نی، ۱۳۸۰.
۲۶۳ ص.

ISBN 964-312-575-0

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.
عنوان اصلی: Dialogue with death

۱. اسپانیا - تاریخ - جنگ‌های داخلی، ۱۹۳۶-۱۹۳۹ -
خاطرات. ۲. اسپانیا - تاریخ - جنگ‌های داخلی، ۱۹۳۶-۱۹۳۹ -
زندان و زندانیان. الف. دیهیمی، نصرالله، مترجم. ب. دیهیمی،
خشایار، ۱۳۳۲ - مترجم. ج. عنوان. د عنوان: شهادتنامه
اسپانیا

۹۴۶/۰۸۱۰۹۲

گک ۵ / ۹ / ۲۶۹ DP

۱۳۸۰

م ۸۰-۷۶۴۵

کتابخانه ملی ایران

نشرنی

تهران، خیابان فاطمی، خیابان رهی معیری، شماره ۵۸
صندوق پستی ۵۵۶ - ۱۳۱۴۵، نشرنی تلفن ۵۹ و ۴۶۵۸-۸۰۰
دفتر فروشی: خیابان انقلاب، روبروی دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده،
شماره ۵۱۲ تلفن ۶۴۹۸۲۹۳ فکس ۶۴۹۸۲۹۴

Arthur Koestler

آرتور کوستلر

Dialogue With Death

گفت‌وگو با مرگ

Macmillan, 1967

ترجمه نصرالله دیهیمی / خشایار دیهیمی

• چاپ اول ۱۳۸۰ تهران • تعداد ۲۲۰۰ نسخه • لیوگرافی غزال • چاپ غزال

ISBN 964-312-575-0

شابک ۵۷۵۰-۳۱۲۲-۹۶۴

Printed in Iran

همه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است

مقدمه

... یکی دو بار با او روبه‌رو شدم. فقط با نوک انگشت‌هایش با من دست داد و زیر لب گفت: «حالت چطور است؟ بعداً می‌بینمت.» و رد شد...

کسی که در این کتاب داستان دیدارش را با مرگ برای ما می‌گوید آرتور کوستلر است... در طی جنگ‌های داخلی اسپانیا به دست نیروهای فاشیست افتاد و محکوم به اعدام شد. صد روز در زندان مالاگای وکیل ماند و در این صد روز، هر ساعت و هر لحظه در انتظار جوخه آتش بود، و می‌دید چگونه دسته‌دسته هم‌زنجیرهایش را برای اعدام می‌برند. یگانه چیزی که می‌توان گفت این است که کتاب گفت‌وگو با مرگ شرح هیجان‌ها، اضطراب‌ها و بحران‌های روحی انسان‌هایی است که با مرگ روبه‌رو می‌شوند.

آرتور کوستلر در پنجم سپتامبر ۱۹۰۵ در بوداپست متولد شد. پدرش مجار و مادرش اتریشی بود. پس از آنکه تحصیلات دوره دبیرستان را در بوداپست به پایان برد برای ادامه تحصیل به دانشگاه وین رفت. از سال ۱۹۲۷ کار نویسندگی را در انتشارات اولشتاین در برلین شروع کرد و یگانه خبرنگاری بود که در سفر علمی گراف زیپلین به قطب شمال شرکت داشت. در سال ۱۹۳۰ سفری به آسیای مرکزی کرد و یک سالی را هم

۶ گفت وگو با مرگ

(۱۹۳۲-۱۹۳۳) در روسیه شوروی گذراند، و پس از آنکه نازی‌ها در آلمان به قدرت رسیدند به پاریس رفت.

جذبۀ جنگ داخلی اسپانیا او را هم مثل بسیاری دیگر از نویسندگان بزرگ - جورج اورول، آندره مالرو، و ارنست همینگوی - به اسپانیا کشاند، و او که عمیقاً طرفدار جمهوری خواهان بود به عنوان خبرنگار روزنامه نیوز کرونیکل عازم مالاگا شد، و همان‌جا بود که پس از سقوط مالاگا به دست ارتش فرانکو، گرفتار آمد. سرانجام پس از آن روزهای طوفانی و لحظه‌های بحرانی، با وساطت وزارت امور خارجه انگلستان، در ماه مه سال ۱۹۳۷، با یک زندانی دیگر که در دست جمهوری خواهان بود، مبادله شد و به انگلستان برگشت. او که از سال ۱۹۳۱ عضو حزب کمونیست بود پس از بازگشت از اسپانیا، با گرفتن موضعی انتقادی، در سال ۱۹۳۸ از حزب کمونیست کناره گرفت.

در آغاز جنگ جهانی دوم، کوستلر در فرانسه بود و سردبیری هفته‌نامه‌ای را به عهده داشت که هم ضد هیتلر و هم ضد استالین بود. کوستلر را در سال ۱۹۳۹ نیز فرانسوی‌ها زندانی کردند. پس از آزاد شدن به انگلستان گریخت و در ۱۹۴۱ به ارتش بریتانیا پیوست. در همین زمان بود که با انتشار کتاب ظلمت در تیمروز و اقصای جنایت‌های استالین شهرت جهانی پیدا کرد.

پس از پایان جنگ، روزگاری در هند، ژاپن، اسرائیل و آمریکا اقامت داشت و اواخر عمر در لندن به سر می‌برد. روز پنجشنبه سوم مارس ۱۹۸۳ در ۷۷ سالگی به اتفاق زنش و به پیروی از هدف انجمن «Exit» که عضو آن بود به زندگی پرماجرایی خود خاتمه داد... زیرا که به موجب آیین این انجمن «هر کسی حق دارد که هر وقت لازم بداند، آبرومندانه از این جهان برود».

از کوستلر آثار فراوانی به جا مانده است که - گلا دیاتورها، نوشته ناپیدا، خوابگردها، از ره رسیدن و بازگشت، قبیله سیزدهم، ظلمت در تیمروز، جنگ صلیبی بی صلیب، برج عزرا، عصر عطش، وازدگان خاک، هیر و گلیف‌ها، تیلوفر

۷ مقدمه

آبی و آدم ماشینی - از آن جمله است.

در پایان لازم می‌داند از جناب دکتر رضا براهنی که دست‌نویس این ترجمه را با نهایت لطف و دقت مطالعه کردند و پیشنهادهای ارزنده‌ای دادند، صمیمانه سپاسگزاری کند.

(م)

پیشگفتار

در سال ۱۹۳۷ که به عنوان خبرنگار، برای روزنامه نیوزکرونیکل لندن در میان نیروهای وفادار به جمهوری، در جنگ داخلی اسپانیا کار می کردم سپاهیان فرانکو دستگیر کردند و چند ماه در زندان انفرادی ماندم. در طی این مدت شاهد اعدام هم زنجیرهایم بودم و هر لحظه نیز انتظار اعدام خودم را می کشیدم.

گفت و گو با مرگ شرحی از این تجربه است که بلافاصله پس از آزادیم در ژوئیه - اوت ۱۹۳۷ نوشته شد و در پایان همان سال به عنوان جزئی از یک کتاب مفصل تر تحت عنوان *شهادتنامه اسپانیا* منتشر شد.

در آن زمان، جنگ داخلی ادامه داشت و هنوز کفه پیروزی به سمت هیچ یک از طرفین سنگینی نکرده بود. این شرایط چنین می طلبد که جنبه هایی از سرگذشت من که ممکن بود افزایششان برای هدف جمهوری خواهان مضر باشد، مسکوت بماند. بنابراین خودم را موظف می دیدم سه نکته اساسی را پوشیده نگذارم: اینکه عضو حزب کمونیست بودم؛ اینکه بازدید قبلی ام از ستاد فرماندهی ژنرال فرانکو را از سوی کمیتنر به عهده گرفته بودم؛ و دست آخر، اینکه زمانی که دستگیر شدم برای خبرگزاری رسمی حکومت جمهوری هم کار می کردم. جریان این زمینه سیاسی را پس از آن، در نوشته *نابدا*، نقل کرده ام. دلبستگی اصلی من در

۱۰ گفت‌وگو با مرگ

نوشتن گفت‌وگو با مرگ یک دلبستگی خویشتن‌نگرانه بود: تأثیر روانشناختی سلول اعدام. از این منظر، زمینهٔ سیاسی چیز بی‌ربطی بود و نوشته، تا آن‌جا که پیش می‌رفت، شرح صادقانه‌ای از یک تجربهٔ شخصی بود.

به هر صورت، کتاب به‌طور غیرمستقیم از آنچه پوشیده داشته است، لطمه خورده است، چرا که اگر قربانی، واقعاً همان اندازه بی‌گناه است که در نوشته می‌نماید - خبرنگار با حسن نیت یک روزنامهٔ معتبر لیبرال انگلیسی - ترس او از شکنجه و تصمیم قبلی‌اش به خودکشی برای فرار از این شکنجه غیرمعقول به‌نظر می‌رسد. همچنین این نکته نیز در چند فصل اول کتاب شاید برای خواننده تعجب‌آور باشد که روزنامه‌نگاری خارجی به خودش اجازه می‌دهد که فرماندهٔ نظامی محلی را به «اهمال تبهکارانه» متهم کند و کلاً رفتاری عین مقامات مسئول داشته باشد. پاسخ این است که در آن شرایط هرکی هرکی، معرفی‌نامه‌هایم از کمیترون و ارتباط با ادارهٔ اطلاعات حکومت، مرا در نظر فرماندهان محلی فردی مهم جلوه می‌داد. زمانی هم که به دست دشمن اسیر شدم، دلیل کافی داشتم که نه فقط از سازمان ضداطلاعات ژنرال فرانکو، بلکه از گشتاپوی آلمان هم که از نزدیک با آن همکاری می‌کرد، و سابقه‌ای مفصل هم از فعالیت‌های قبلی‌ام در آلمان، فرانسه و اسپانیا داشت، وحشت داشته باشم.

چنان‌که غالباً در چنین مواردی پیش می‌آید، نمی‌دانستم (و هنوز هم نمی‌دانم) که دستگیرکننده‌هایم اطلاعاتشان در مورد من تا چه حد بود. بازپرس نظامی که از من بازجویی می‌کرد به‌نظم خیلی کم می‌دانست، اما شاید هم مصلحتاً این دست و آن دست می‌کرد. در هرج و مرج جنگ داخلی، پرونده‌ها خیلی آهسته دست‌به‌دست می‌شوند، و آن موقع که بازجویی من شروع شد مذاکرات دربارهٔ مبادلهٔ من با گروگانی که در دست جمهوری خواهان بود تقریباً به نتیجه رسیده بود.

یکی دیگر از نکات معماوار این است که بازجویی من ظاهراً پس از صدور حکم اعدام شروع شده بود. زمانی که من در زندان بودم ادارهٔ

پیشگفتار ۱۱

اطلاعات ژنرال فرانکو بیاتیه‌هایی مبهم و ضد و نقیض در این مورد صادر می‌کرد. تنها اطلاع موثقی که بعدها توانستم به دست بیاورم شرحی است که دکتر مارسل یونود نماینده کمیته بین‌المللی صلیب سرخ که واسطه مذاکرات مبادله من بود، منتشر کرد. او به طور رسمی اطلاع یافته بود من به مرگ محکوم شده‌ام.^۱

گفت‌وگو با مرگ، غیر از قسمت یادداشت‌های زندان که برای اجتناب از جلب توجه گشتاپو به سوی خودم به زبان انگلیسی بود، به زبان آلمانی نوشته شد.

همه کتاب‌هایم تا سال ۱۹۴۰ به زبان آلمانی نوشته شده است و پس از آن به زبان انگلیسی.

۱. Dr. Marcel Junod، سرباز بی‌اسلحه، نیویورک، ۱۹۵۱، صفحه ۱۰۴.

پیشگفتار چاپ نخست انگلیسی (۱۹۳۷)

هیچ یک از اشخاص این کتاب ساختگی نیستند و اغلب آنها تاکنون مرده‌اند. مردن - حتی اگر در خدمت هدفی غیرشخصی باشد - همیشه امری شخصی و خصوصی است. بنابراین ناگزیر این صفحات، که بیشترش در خوف و انتظار واقعی مرگ نوشته شده است، خصلتی شخصی و خصوصی دارد. از نظر نویسنده، دو دلیل انتشار آنها را توجیه می‌کند.

در وهله اول، افکاری که در سر یک مرد محکوم می‌گذرد، از نظر روانشناختی جالب است. نویسندگان حرفه‌ای کمتر امکان داشته‌اند چنین جریانی را شخصاً تجربه کنند. من سعی کرده‌ام این افکار را تا آنجا که می‌توانسته‌ام صریح و مختصر و مفید ارائه دهم. مشکل اصلی، وسوسه عرضه آنها به صورت خوشایند بود، امیدوارم که خواننده با من همداستان باشد که در غلبه بر این وسوسه توفیق یافته‌ام.

در وهله دوم، معتقدم که جنگ‌ها، خصوصاً جنگ‌های داخلی، ده درصدشان عملیات جنگی است و نود درصد باقی، رنجی است که به چشم نمی‌آید. بنابراین شاید این شرح مرده‌شوی خانه‌های در بسته نفوذناپذیر اندلس، ماهیت جنگ داخلی را برای خواننده بهتر از شرح نبردها آشکار کند. این نوشته را به دوستم نیکلاس، سرباز کوچک گمنام جمهوری اسپانیا، که روز چهاردهم آوریل سال ۱۹۳۷، در ششمین سالروز تولد جمهوری، در زندان سویل تیرباران شد، تقدیم می‌کنم.

آ.ک.

«زندگی به هیچ نمی‌ارزد —

اما ارزش هیچ چیزی هم به اندازه زندگی نیست.»

آندره مالرو: فاتحان

۱

شش هفته‌ای می‌شد که وقفه‌ای در جنگ پیش آمده بود. زمستان سرد بود، و بادی که از گواداراما^۱ می‌وزید، مادرید را تازیان می‌زد. مورها^۲ در سنگرهایشان سینه‌پهلو می‌کردند و از سینه‌هایشان خون می‌آمد. گذرگاه‌های سیرانوادا^۳ بسته شده بود، چریک‌های جمهوری خواه نه اونیفورمی داشتند نه پتویی، و بیمارستان‌هایشان کلروفورم نداشت، و انگشت‌ها و پاها یخ‌زده‌شان می‌بایست بی‌آنکه بی‌هوششان کنند بریده شود. پسری در بیمارستان آنارشیست‌ها در مالاگا^۴ در حینی که دوتا از انگشت‌های پایش را اره می‌کردند سرود مارسیز^۵ می‌خواند و این تهور شهرت و آوازه یافت. آنگاه بهار آمد و همه چیز دوباره روبه‌راه شد. شکوفه‌ها بر سر درخت‌ها باز شدند، و تانک‌ها در جاده‌ها به راه افتادند. لطف و مرحمت طبیعت، به ژنرال کثیو د لیانو^۶ امکان داد تا حمله‌ای را که از مدت‌ها پیش علیه مالاگا تدارک دیده بود، از همان نیمه ژانویه آغاز کند.

1. Guadarrama

۲. Moors، سکنه بخشی از صحرای شمال باختری افریقا که تا سال ۱۹۷۶ مستعمره اسپانیا بود. مورها را اعراب، مغربی می‌نامند.

3. Sierra Nevada

4. Malaga

5. Marseillaise

6. Cueipo de Llano

سال هزار و نهصد و سی و هفت بود. ژنرال گونسالس کثیپو د لیانو، که در گذشته‌ای نه‌چندان دور، علیه سلطنت توطئه چیده بود و در کافه‌های اطراف پوئرتا دل سول^۱ علاقه‌اش را به کمونیسم به همه اعلام کرده بود، اکنون فرماندهی لشکر دوم شورشیان را به‌عهده داشت. در یکی از اتاق‌های مقر فرماندهی خود در «سویل»^۲ میکروفونی نصب کرده بود و هر شب یک ساعت از پشت آن حرف می‌زد، و چنین می‌گفت: «مارکیست‌ها حیوانات درنده‌ای هستند، اما ما آدم درست و حسابی هستیم. این حضرات رفقا مثل سگ مستحق چوب خوردن هستند.»

ارتش ژنرال کثیپو از ۵۰'۰۰۰ سرباز ایتالیایی، سه گردان لژیون خارجی و ۱۵'۰۰۰ نفر از عشایر افریقایی تشکیل می‌شد. بقیه افراد، یعنی حدود ده درصد، ملیت اسپانیایی داشتند.

حمله روز دهم ژانویه آغاز شد.

در آن زمان من در پاریس بودم و جزوه‌ای درباره جنگ اسپانیا نوشته بودم که چاپ فرانسه‌اش تازه منتشر شده بود. در ماه‌های پیش از آن تاریخ، نخست به‌عنوان خبرنگار مخصوص نیوز کرونیکل^۳ از شورشیان خبر تهیه می‌کردم، اما بعد از آنکه اداره تبلیغات فرانکو^۴ از قلمرو ملیون بیرونم انداخت مأمور کاتالونیا^۵ و مادرید شدم. اکنون جنگ به جبهه اندلس انتقال یافته بود و به من گفته بودند که آنجا بروم.

روز پانزدهم ژانویه پاریس را ترک کردم، با قطار به تولوز^۶ رفتم و از آنجا به بارسلون^۷ پرواز کردم. در بارسلون بیش از یک روز نماندم. شهر منظره افسرده‌ای داشت. نه نان بود، نه شیر و نه گوشت. بیرون مغازه‌ها صف‌های

1. Puerta del Sol

2. Seville

3. News Chronicle

4. Franco

5. Catalonia

6. Toulouse

7. Barcelona

گفت وگو با مرگ ۱۹

درازی بود. آنارشیت ها گناه کمبود مواد غذایی را به گردن دولت کاتالان^۱ انداختند و مبارزه تبلیغاتی فشرده ای به منظور تحریک سیاسی شروع کردند. شیشه های ترامواها را اعلامیه هایشان پوشانده بود. هیجان عصبی در شهر تا نقطه خطر رسیده بود. به نظر می آمد که اسپانیا نه تنها قرار است صحنه تمرین نهایی برای جنگ جهانی دوم باشد، بلکه عرصه منازعه بردارکشی در میان چپ های اروپایی نیز بشود.

خوشحال بودم که مجبور به نوشتن مقاله ای درباره بارسلون نیستم. روز شانزدهم ژانویه به اتفاق ویلی فارست^۲ که او هم برای نیوزکرونیکل کار می کرد، با قطار ساعت چهار بعد از ظهر عازم والنسیا^۳ شدم. مقصد او مادرید بود و مقصد من مالاگا.

قطاری که به والنسیا می رفت شلوغ بود. هر کویه ای چهار برابر گنجایشش چریک داشت، که برخی نشسته بودند، برخی دراز کشیده بودند، و برخی ایستاده بودند. یکی از کارکنان مهربان قطار، ما را در یک کویه واگن درجه ۱ جا داد و در را از بیرون قفل کرد تا کسی مزاحم نشود. هنوز قطار درست و حسابی راه نیفتاده بود که چهار چریک آنارشیت توی راهرو، شروع کردند به کوبیدن به در شیشه ای کویه. سعی کردیم در را باز کنیم ولی نتوانستیم. توی قفس خودمان به دام افتاده بودیم. مأموری که کلید دستش بود یکسر غیش زده بود. به علت سروصدای قطار نمی توانستیم موضوع را از پشت در بسته حالیشان کنیم، و چریک ها گمان می بردند که از روی شیطنت و بدجنسی محض، در را باز نمی کنیم. من و فارست نمی توانستیم جلو زهر خنده مان را بگیریم، و این خودش بیشتر کفر چریک ها را در می آورد. وضع لحظه به لحظه وخیم تر می شد. نیمی از مسافرهای واگن پشت شیشه در جمع شده بودند تا به دو نفری که آشکارا از عمال فاشیست بودند، زل بزنند. سرانجام مأمور آمد

1. Catalan

2. Willy Forrest

3. Valencia

۲۰ گفت‌وگو با مرگ

و در را باز کرد و قضیه را شرح داد، آن وقت، بساط عیش و نوش برادرانه و تمام عیاری، همراه با مهمه و حشتناک و هل دادن همدیگر و آوازخوانی و عربده کشی به راه افتاد.

تا سپیده دم، قطار شش ساعت تأخیر داشت. چنان آهسته حرکت می‌کرد که چریک‌ها از رکاب واگن‌ها پایین می‌جستند و از درخت‌های کنار خاکریز مشت مشت پرتقال می‌چیدند، و در میان هلهله مسافران دوباره خود را به روی واگن می‌کشیدند. این‌گونه سرگرمی و تفریح تا حدود ظهر ادامه یافت، و تلفاتی به بار نیامد. تنها فوزک پای یکی هنگام پریدن در رفت و همانجا روی خاکریز نشست، و دست‌کم تا آخر جنگ داخلی از رده خارج شد.

والنسیا نیز زیر آفتاب درخشان ژانویه، با یک چشم‌گریان و با یک چشم خندان، خوش بود. کاغذ کم بود و برخی از روزنامه‌ها صفحات خود را به چهار صفحه تقلیل داده بودند که سه صفحه آن را اخبار جنگ داخلی پر می‌کرد و صفحه چهارم پر از اخبار مسابقه‌های قهرمانی فوتبال، گاو بازی، و آگهی‌های تأثر و مینما بود. در روز پیش از ورود ما دستور داده بودند که «نظر به وخامت اوضاع» کاباره‌های مشهور والنسیا ساعت نه شب تعطیل کنند. البته همه آنها همچنان تا ساعت یک بعد از نیم شب باز می‌ماندند، مگر یکی، که سفت و سخت به نص دستور چسبیده بود. بعد از مدتی، نقاب از چهره صاحب این کاباره برداشته شد و کاشف به عمل آمد که از هواداران و پشتیبانان شورشیان است و به این ترتیب در کاباره را تخته کردند.

برای ارتباط تلفنی با لندن اغلب می‌بایست پنج شش ساعت انتظار کشید. برخی شب‌ها، که از انتظار به ستوه می‌آمدم، سری به کاباره آن سوی جاده می‌زدم. هنریشه‌های کاباره - کم و بیش زیبا - با مادرها، خواهرها، برادرها و عمه‌های خود با حجب و حیای ساختگی در لژ مخصوص می‌نشستند. وقتی که نوتشان می‌شد - کم و بیش - عریان می‌رقصیدند یا آواز می‌خواندند، و استعدادی کمتر یا بیشتر نشان می‌دادند، و بعد پیش مادرها یا عمه‌هایشان

گفت وگو با مرگ ۲۱

برمی گشتند و لیوناد می خوردند. هیچ شکی ندارم که اگر مردی در همسایگی آنها دل به دریا می زد و بهشان نزدیک می شد، همان دم به عنوان فاشیست بازداشت می شد. خطرارهایی به دیوارها زده شده بود: «شهروندان، در این موقع وخیم خوددار باشید. ما مزاحم خوشی کسی نیستیم، اما جلف بازی را کنار بگذارید، و...»

در ماه اکتبر که بار آخر در والنسیا بودم، یک نوبت در میان رقص عربان دایر بود. حالا پستان بند و سترهورت را الزامی کرده بودند.

راستی تلفن کردن، خالی از لطف هم نبود. برای ارتباط تلفنی می بایست قبلاً نسخه ای از پیغام را فرستاد تا تلفنی کلمه به کلمه برای اداره سانسور خوانده شود، و وقتی که تو با تلفن پیامت را می دادی، مأمور سانسور که در دفتر خودش، متن مکالمه را پیش رو داشت به آن گوش سی داد. مقررات سانسور سفت و سخت بود، اما مأمورها که آدم تک تکشان را شخصاً می شناخت برویجه های بی معرفتی نبودند. در حین مکالمه اگر کسی، سرمویی از متن خارج می شد، توی گوشی داد می زدند: «آهای، آرتورو، این حرف ها تو متن نیست!» فریاد نومیدانه تندنویس از آن سوی خط در لندن بلند می شد: «چی، چی؟». مأمور سانسور می گفت: «دخلی به تو ندارد، با آرتورو حرف می زنم.»

آگهی شده بود که گاو بازی بزرگی یکشنبه بیست و چهارم ماه در پلاسا دل تورو^۱ (میدان گاو بازی) برگزار خواهد شد. به نوشته روزنامه ها این گاو بازی «به افتخار سفیر روسیه که موافقت کرده بود شخصاً در آن حضور یابد» ترتیب داده شده بود. قرار بود عوائد حاصله برای ساختن کامومول^۲ تازه ای به روسیه هدیه شود. کامومول نام کشتی باری روسی بود که هنگام حمل آذوقه به والنسیا به وسیله کشتی شورشیان غرق شده بود. اما روز یکشنبه باران آمد، و رادیو، وسط اخبار جبهه، اعلام کرد که متأسفانه گاو بازی لغو شده است.

1. Plaza del Toro

2. Komsomol

ولی روزها پیش از آن روز یکشنبه، هوا بسیار عالی بود و یک نویسنده مهاجر آلمانی ما را با ماشینش برای هواخوری به کنار دریا برد. جمعاً چهار نفر بودیم: نویسنده آلمانی، راننده، فارست و من. نویسنده آلمانی - بگذارید او را «آلبرتو»^۱ بنامیم (مفت و مجانی یک ۵ تهمه مان چسبانده بودند) - کمیسر سیاسی گروهان شماره فلان بریگاد بین‌المللی بود. برای مرخصی از جبهه به والنسیا آمده بود. پیش از جنگ رمان‌هایی می‌نوشت که جنبه روانکاوی داشت. با این همه، اونیفورم کاملاً برازنده‌اش بود. در ساحل دراز کشیدیم و با چشم‌های نیم باز آفتاب را نگاه کردیم، و به این نتیجه رسیدیم که با این دریایی آبی پیش رویمان، و آسمان آبی بالای سرمان، جنگ کاری بس غیرمنطقی به نظر می‌آید، و در خیالات باطل و گزافه‌ای از این دست غرق شدیم. وقتی که برگشتیم دم ماشین، دیدیم چهار غریبه توش نشسته‌اند و عرق‌ریزان زور می‌زنند ماشین را روشن کنند، و راننده که یک جوانک چهارده ساله اسپانیایی بود، کنار ماشین گریه می‌کرد، و مثل ابر بهار اشک می‌ریخت. یکی از مردها سویچ ماشین را از آلبرتو خواست و گفت که ماشین مصادره شده است و اجازه‌نامه‌ای هم از کمیته کنترل یا کمیته دیگری از ف.آ.ای.^۲ نشان داد که عنوانش چنین بود: «مرگ بر سوءاستفاده از ماشین دولتی برای تفریح شخصی.» سه همکار دیگرش هم از آثارشیست‌ها بودند و همه‌شان هفت تیرهای خیلی گنده‌ای داشتند، که نظیرشان را فقط در فیلم‌های صامت غرب وحشی پیش از جنگ می‌شد دید، حتی شک کردم که با باروت و گلوله‌های سربی پریشان کرده باشند.

آلبرتو هم، مدارک شناسایی و عکسش را در سمت کمیسر سیاسی گروهان شماره فلان ارائه داد و به مصادره ماشین اعتراض کرد. حالا دیگر جمعیتی دوره‌مان کرده بودند - مرد و زن و بچه با لباس شنا یا اونیفورم - و دوستانه جریان صحنه را دنبال می‌کردند.

1. Alberto

2. Federacion Anarquista Ibérica

گفت‌وگو با مرگ ۲۳

آنارشئیست گفت برای آن کمیسری که با وجود جنگ داخلی و کمبود بنزین از ماشینش برای تفریح در کنار دریا استفاده می‌کند، چندان احترامی قائل نیست و ماشین باید مصادره شود.

آلبرتو جواب داد هر سربازی در دورهٔ مرخصی احتیاج دارد نفس تازه کند، و بهتر است آنارشئیست‌ها لطف کنند و از ماشین پیاده شوند، وگرنه به‌زور پیرویشان خواهد انداخت.

راننده که تا مرز جنون ترسیده بود، آن کنار ایستاده بود و سعی داشت اشک‌هایی را که روی گونه‌هایش ریخته بود، از راه دماغش بالا بکشد.

در این هیروویر، سردستهٔ آنارشئیست‌ها، همچنان زور می‌زد که ماشین را روشن کند، و همین‌طور که ور می‌رفت از دل و رودهٔ موتور، صدای زوزه‌ای بلند شد. این صدا، آلبرتو را ناگهان از کوره به‌در برد. با حملهٔ خشمی شاعرانه، آستین آنارشئیست را محکم گرفت و با تمام قدرت، به زبان آلمانی نعره زد: «بیرون! بیرون!! بیرون!!!»

آنارشئیست‌ها از این حرکت سخت جاخوردند. خشم آلبرتو دلیلی بر وجدان پاک و خلوص نیتش بود. آنارشئیست‌ها پوزخندی زدند و از ماشین بیرون خزیدند. یکی‌شان با هفت‌تیر خودش دوستانه به پشت آلبرتو زد و گفت: «فرقی نمی‌کند، دفعهٔ بعد می‌کشیمت.»

سوار شدیم، راننده دماغش را پاک کرد و ماشین را روشن کرد، و در میان هلهلهٔ شورانگیز تماشاچیان به والنسیا برگشتیم.

روز پیش از حرکت به مالاگا، به دعوت ژنرال خولیو^۱ در رژهٔ سربازان در کاستلیون^۲ شهری ساحلی، نه‌چندان دور از والنسیا، حاضر شدم. ژنرال خولیو، پیش‌تر، یولیوس دویچ^۳ نام داشت، و وزیر جنگ جمهوری

1. Julio

2. Castellon

3. Julius Deutsch

۲۴ گفت‌وگو با مرگ

اتریش بعد از سقوط سال ۱۹۱۸ بود. آجودان مخصوصش کنت رونتلو^۱ نامی بود که برادرزاده یکی از اعضای نازی رایشستاک^۲ بود، اما خودش مثل دویچ، عضو حزب موسیال دموکرات بود. در سال ۱۹۱۸ که حکومت جمهوری در اتریش برپا شد و یولیوس دویچ به سمت وزیر جنگ برگزیده شد، نخستین اقدامش، بیرون ریختن افسران ارتجاعی ارتش سابق بود. دقیقاً همان کاری که جمهوری اسپانیا در ۱۹۳۱ از آن غفلت کرد. دویچ یکی از آن چپ‌های انگشت‌شمار اروپا بود که در مورد استراتژی و مسائل نظامی اطلاعاتی فوق‌العاده داشت. در آن موقع محافل جناح چپ به چنین چیزی با نظر خوش نگاه نمی‌کردند.

دویچ یک استثنا بود. وقتی که وضع در اتریش صورت تهدیدآمیزی پیدا کرد، سپاه دفاع کارگری اتریش را که به نام شوتس بوند^۳ شهرت یافت تشکیل داد. دلفوس^۴، در فوریه ۱۹۳۴ شوتس بوند را منحل کرد، اما دویچ همچنان مشهورترین چهره جناح چپ اتریش ماند، و به حدی نزد مردم وجهه داشت که کمتر رهبر سوسیالیستی، پس از جنگ جهانی اول، می‌توانست از آن برخوردار باشد.

طبق معیارهای اروپایی، رژه نمایشی رقت‌بار و تقریباً مضحک بود، اما از لحاظ اسپانیایی‌ها، معجزه‌ای از انضباط و آراستگی به حساب می‌آمد. تمرین‌ها به وسیله چوب‌دستی صورت گرفت، زیرا که لشکر ۹۰۰ نفری فقط ۱۴۰ تفنگ داشت. گروهانی از مسلسل‌چی‌ها قطعات یک مسلسل را پیاده و بعد سوار کردند. ژنرال دویچ کرومترش را درآورد: تمرین نود ثانیه طول کشیده بود. که در حقیقت بسیار بد و یأس‌آور بود. فرمانده گروهان چنان به ژنرال خیره شده بود که گویی طرف عقلش را از دست داده است. ژنرال خولیو پرسید: «چرا این طوری زل زده‌ای؟» فرمانده گروهان جواب داد: «هیچ

1. Count Reventlow

2. Reichstag

3. Schutzbund

4. Dolfuss

گفت وگو با مرگ ۲۵

نمی دانستم این چیزها را هم با ساعت وقت گیری می کنند! به خیالم فقط توی مسابقات ورزشی وقت گیری می شود، اما این هم خودش فکر بکری است.» ژنرال گفت: «من یک کرومتر برایت می خرم.» فرمانده گروهان جواب داد: «عالی است، دیگر مجال چشم باز کردن به فاشیست ها نخواهیم داد.»

احساسات پرشور و آتشی در دل همه نسبت به ژنرال خودمان^۱ موج می زد. ژنرال که دستکش کتان سفید به دست می کرد، یک کلمه اسپانیایی بلند نبود، و آن چنان وسعت و سرعت فکری داشت که در کمتر کسی می توان دید. مثلاً نوعی قلاب برای بستن بیلچه به کوله پشتی اختراع کرده بود، که هرگز کسی لنگه اش را ندیده بود. با آن درست مثل این بود که آدم در ارتش واقعی خدمت می کند. هیچ چیز برای این نیروهای خلق الساعة جمهوری اسپانیا، خوش آیندتر از آن نبود که گفته شود تقریباً مثل ارتش واقعی هستند.

لطیفه های بسیاری، درباره نخستین روزهای جنگ داخلی شنیدم. مثلاً افراد «ستون» معروف «دوروتی»^۲ از بردن بیلچه به جبهه جنگ خودداری کرده بودند و با غرور دولا پهنای کاتالانی و آنارشیستی خودشان اعلام کرده بودند: «ما برای جنگیدن و مردن به جبهه می رویم نه برای کار کردن.» و افراد نخستین دسته همین ستون دوروتی پس از سفر بیست و چهار ساعته با قطار به جبهه آراگون^۳ تازه متوجه شدند که فراموش کرده اند آذوقه و وسایل طبخ همراه بیاورند، و یا هرگز به مغزشان خطور نکرده بود که جنگ ترتیبات خاصی برای سیر کردن شکم لازم دارد.

دنیا از پیروزی های پی در پی شورشیان - در باداخوس^۴، تولدو^۵، تالاورا^۶ و یک راست به طرف مادرید - که تقریباً سهل و ساده به دست می آمد شگفت زده بود. برعکس، هر کسی که حتی اندک اطلاعی از اوضاع و احوال

1. Nuestro General

3. Aragon

5. Toledo

2. Durutti

4. Badajoz

6. Talavera

۲۶ گفت‌وگو با مرگ

داشت حیرت می‌کرد که چطور جمهوری، پس از حمله‌ای که به توسط ارتش خودش بر آن شده بود، زنده مانده است.

وقتی که به خانه مراجعت می‌کردم، هم‌ا‌ش به این فکر بودم که ژنرال زیر آن آفتاب سوزان و با آن عرقی که از سر و رویش می‌ریخت چرا هرگز پالتو نظامی سنگینش را درنیاورده است. فقط وقتی که به هتل برگشتم پی به حکمتش بردم. پالتو، کلاه نظامی و دستکش سفید داشت، اما هنوز اونیفورم دست و پا نکرده بود.

روز بیست و پنجم ژانویه، خبرهایی که از جبهه جنوب می‌رسید مایه نگرانی شد. شورشیان دو موضع کلیدی یعنی ماربلا^۱ را در جاده جبل الطارق و الحما^۲ را در جاده گرانادا^۳ گرفته بودند. سرنوشت مالاکا ظرف چند هفته دیگر روشن می‌شد.

اما رفتن به مالاکا کار آسانی نبود. ارتباط از طریق راه آهن قطع شده بود، و بنزین را جیره‌بندی کرده بودند. چند روز متمادی دو روزنامه‌نگار دیگر، دنبال فرصت بودند تا به آنجا بروند. سرانجام، روز بیست و ششم ژانویه فرصت به دست افتاد. اداره مطبوعات وزارت امور خارجه ماشین و کوین بنزین برای دویست میل در اختیارمان گذاشت. تا مالاکا تقریباً پانصد میل راه بود، اما کاشف به عمل آمد که هرچه بیشتر از پایتخت به سمت جنوب برویم بنزین آسان‌تر به دست می‌آید.

جمعاً چهار نفر بودیم: خانم گرداگ^۴. روزنامه‌نگار نروژی، آقای و.^۵ روزنامه‌نگار لهستانی، راننده و من.

1. Marbella

2. Alhama

3. Granada

4. Gerda G.

5. W.

۲

شب بیست و نهم ژانویه از الیکاته^۱ رد شدیم و روز بیست و هشتم به المریا^۲، در جنوب، رسیدیم. اینجا یادداشت‌هایم درباره سه روز آخر مالاگا شروع می‌شود.

یادداشت‌ها، که در اصل حدود بیست صفحه ماشین شده بود، موقع بازداشت‌م در مالاگا، ضبط شد، اما در زندان سویل، که هنوز همه حوادث توی ذهنم تروتازه بود، توانستم، با دقتی هر چه بیشتر، بازنویسی‌شان کنم، و این نسخه دوم را پنهانی از زندان بیرون بفرستم.

من در این یادداشت‌ها که درباره احتضار شهری محکوم به نیستی، و رفتار عجیب مردمی که آنجا زیستند و مردند نوشته شده است، هیچ دست نمی‌برم.^۳

پنجشنبه، بیست و هشتم ژانویه، المریا

بیدار شدم، هنوز از صحبت دیروزی با، ک. س. ت. (افسر داوطلب در بریگاد

1. Alicante

2. Almeria

۳. چند پاراگراف از یادداشت‌ها، که از چاپ اول افتاده بود، در چاپ فعلی گنجانده شده است.

۲۸ گفت‌وگو با مرگ

بین‌المللی) در مورسیا^۱ پکر بودم. می‌گفت که در حملهٔ تانک‌های ایتالیایی، در جبههٔ پرادو^۲، چهل و دو نفر از داوطلب‌های جمهوری خواه آلمانی (که برخی از دوستان مشترکمان بودند) در سنگر قتل‌عام شده‌اند، زیرا که دستور عقب‌نشینی به‌موقع بهشان نرسیده بوده است. کشتاری بی‌فایده و بی‌معنی. همه‌جا تشریفات زاید و سهل‌انگاری.

۱۰ صبح. کامیل^۳ کنسول انگلیس در المریا را دیدم. به رسم اسپانیایی، سرپا، آسمان و ریسمان باقیم، بی‌آنکه صندلی تعارفم کرده باشد. با این همه، آدم مهربان و مساعدی بود. می‌گوید در مالاگا سلاخی وحشتناکی راه خواهد افتاد. می‌گویند شهر قادر است تا نفر آخر از خودش دفاع کند. همهٔ کنسول‌های خارجی، مالاگا را، به‌سبب بمباران‌های بی‌وقفهٔ هوایی و دریایی رها کرده‌اند. اما کشتی‌های جنگی انگلیس هنوز در بندرند - پس اگر راه‌ها بسته شود هنوز امید فراری هست.

گپ زدن حالم را جا آورد. کنسول‌های انگلیس در این شهرهای بی‌کس و ماتم‌زدهٔ اسپانیا مثل ستون‌هایی در میان سیل‌های آخرالزمان هستند: خشک و قرص.

ظهر به‌سوی مالاگا راه می‌افتم. جاده رفته‌رفته بدتر و بدتر می‌شود. آب‌هایی که از کوه‌ها سرازیر شده در چندین نقطه جاده را مثل سیل گرفته. در حیرتم که کامیون‌های حامل سرباز و مهمات چطور می‌توانند از میان این سیلاب‌ها بگذرند. در واقع هم نمی‌گذرند. جاده، تنها جاده‌ای که مالاگا را به اسپانیای جمهوری وصل می‌کند مطلقاً سوت و کور است. آیا مالاگا را به‌همین زودی رها کرده‌اند؟ ولی به هیچ فراری بر نمی‌خوریم. خیلی عجیب است.

موتریل^۴، سه به‌مدان‌ظهر. دهکدهٔ کوچک و کثیف ماهیگیرها. کسی نمی‌داند مقرر فرماندهی کجاست. آخر سر در مدرسهٔ شهر پیدایش می‌کنیم.

1. Murcia

2. Prado

3. Campbell

4. Motril

گفت وگو با مرگ ۲۹

دوباره دنبال فرمانده می‌گردیم. ساعت چهار پدایش می‌کنیم - جوانی با قیافه خسته و درمانده، و ریش پنج‌روزه، مدیر سابق دفتر پست، و عضو حزب سوسیالیست دست‌راستی پرتو^۱.

در جواب سؤال‌های ما راجع به دیده نشدن سرباز و اسلحه و مهمات در جاده، شانه‌ها را بالا می‌اندازد. می‌گوید: «سه روز پیش بیست کامیون مهمات به المریا رسید. از سندیکای محل خواستند که محموله‌ها را به مالاگا برسانند برای اینکه کامیون‌ها باید برمی‌گشتند.»

«ولی سندیکای المریا زیر بار نرفت و گفت که به کامیون‌هایش برای حمل آذوقه احتیاج دارد و اصرار کرد که کامیون‌های والنیا محموله‌ها را به مالاگا ببرند. الم‌شنگه‌ای برپا شد و بیست کامیون، به والنیا برگشتند و مهمات در ناحیه‌ای از المریا تخلیه شد. و مالاگا مهمات ندارد. حالا، تنها کاری که برای شورشیان مانده ورود به شهر است، و شاید وقتی که به آنجا رسیدید ببینیدشان.»

گ. گ، یادداشت‌هایی برداشت که فقط پنج دقیقه بعد همه را پاره کرد. خبرنگار جنگی هرگز نمی‌تواند چنین چیزهایی را مخابره کند.

فرمانده گفت: «راستی، نمی‌توانید به مالاگا بروید. پل آن طرف موتریل شکسته، جاده‌ها را سیل گرفته، باید صبر کنید تا باران بند بیاید.»

«پس ارتباط مالاگا با دنیا قطع شده است؟»

«تا وقتی که باران بیاید - بلی.»

حالا چند روز است که همین‌طور باران می‌آید؟»

«چهار روز. تا هفته گذشته هم، ده روزی همین‌طور می‌آمد.»

«پل از کی خراب شده است؟»

«چهار پنج ماهی می‌شود.»

«پس، چرا این بی‌پیر را تعمیر نمی‌کنید؟»

۳۰ گفت وگو با مرگ

دوباره شانه‌هایش را بالا انداخت: «والنسیا مصالح و استادکار نمی‌دهد.»
بی‌قیدی و بی‌اعتنایی این آدم کفرم را درمی‌آورد. خاطرنشان می‌کنم -
خودش هم مثل من می‌داند - که سرنوشت مالاگا به این پل بستگی دارد. و
حرف‌هایی دربارهٔ «اهمال تبه‌کارانه» می‌زنم.

مدیر سابق دفتر پست، نگاه طولانی و بی‌تشویشی به‌صورت من می‌کند و
پدرمنشانه می‌گوید: «شما خارجی‌ها، همیشه خیلی عصبی هستید. ما، شاید
مالاگا را از دست بدهیم، شاید مادرید و نیمی از کاتالونیا^۱ را هم از دست
بدهیم، اما باز هم پیروز خواهیم شد.»

در شیوهٔ مدیریت جنگی اسپانیایی‌ها - در هر دو طرف مخاصمه - مقدار
زنادی تقدیرگرایی شرقی هست. و این یکی از دلایلی است که روش جنگی
اسپانیایی‌ها در آن واحد بی‌نقشه، خشن و پرهیجان می‌نماید. جنگ‌های دیگر
یک سلسله رزم است، این یکی، یک سلسله مصیبت است.

ساعتی بعد، به‌رغم پل شکسته، راه می‌افتیم. یعنی باید حدود ده میل راه
را کج کرد و بیراهه‌های عبورناپذیری را در میان مزرعه‌ها پیش گرفت و یک
میل آخر را از بستر رودی که ده اینچ آب دارد، گذشت. ماشین سبک‌سا از
جاهایی می‌گذرد که اگر ماشین سنگین‌تری بود درمی‌ماند.

توقف آخر پیش از مالاگا، «آلمونه‌کار»^۲. اینجا هتلی هست که زمانی
معروف بود. کنت روتلو در والنسیا توصیه‌اش کرده بود. هتلدار که اهل زوربخ
و مردی چاق و بی‌ریا است به زبان آلمانی عذرخواهی می‌کند.

می‌گوید: «شما مهمان اول من در ظرف دو ماه گذشته هستید. متأسفم که
هتل مثل همیشه تمیز نیست. اما می‌دانید که اسپانیا درگیر جنگ است.»

جوابش می‌دهیم که بی‌خبر هم نیستیم. پس از دو ساعت انتظار، شامی
عالی می‌خوریم و راه می‌افتیم.
تنگ غروب به مالاگا می‌رسیم.

1. Catalonia

2. Almunecar

گفت وگو با مرگ ۳۱

نخستین احساس: شهری زلزله زده. تاریکی، و خیابان‌هایی سراسر ویران، پیاده‌روهای سوت و کور، که در آنها جای جای گلوله‌های توپ حفره‌هایی کنده، و بویی که از مادرید می‌شناسمش، خاکه گچ نرمی که در هوا معلق است با باروت آمیخته است. و - آیا خیال می‌کنم؟ - بوی زنده گوشت سوخته.

نور سرگردان و ضعیف چراغ‌های ماشین‌ها، به روی توده‌های آوار و باز هم به روی آوارهای دیگر می‌افتد. خاک، آوار، و دیگر هیچ. - مادرید، پس از آن حمله هوایی سخت و گلوله‌باران توپخانه در مقایسه با این شهر جان به سر تفریح‌گاه بود.

در هتل رجینا^۱، چریک‌های نه‌چندان خوش سر و وضع، اما خوش خلق روی کف مرمری تفت می‌کنند و ماهی سرخ کرده می‌خورند - تنها غذایی که گیر می‌آید. ما تنها مهمان‌های هتل هستیم. پیشخدمت می‌گوید همین امروز بعد از ظهر یک بمب ۵۰۰ کیلویی خانه‌ای را در این نزدیکی ویران کرد و تنها در این یک خانه پناه و دو نفر را کشت.

پیشخدمت‌های دیگر، دور میز جمع شده‌اند و از حمله هوایی و عکس‌العمل هر کسی در مقابل آن بحث می‌کنند. می‌گویند چگونه برناردو^۲ پشت میز مخفی شد، و چگونه خسوس^۳ از پنجره به بیرون خیره ماند، و دولورس^۴ آشپز پنجاه و هفت بار علامت صلیب بر سینه کشید و آن وقت غش کرد.

با.گ، می‌روم بیرون، پرتوهای می‌زنم. ولی تاریکی چنان رعب‌انگیز است که با عجله برمی‌گردیم. داریم می‌لرزیم و بیار ناراحت هستیم. دربان هتل به آسمان پرستاره نگاه می‌کند و می‌گوید: «امشب برای حمله هوایی جان می‌دهد.» دخترش در بمباران دیروز، هر دو پایش را از دست داده است و نمی‌داند که داماد، دختر بی‌پا را می‌گیرد یا نه.

1. Regina

2. Bernardo

3. Jesús

4. Dolores

جمعه، بیست و نهم ژانویه

برای صبحانه نان نیست، به جز قهوه تلخ چیزی نیست. مواد غذایی شهر هم مثل اسلحه و مهمات در نتیجه اهمال و عدم احساس مسئولیت ته‌کشیده است. پل شکسته موتربیل کار خودش را کرده است. شهر با ۲۰۰'۰۰۰ جمعیتش عملاً گرسنه مانده است.

تمام صبح صرف بازدید از اداره‌ها می‌شود: اداره تبلیغات و مقرر فرماندار غیرنظامی. همه‌جا با حسن‌نیت مواجه می‌شویم، اما تشریفات مایوس‌کننده هست و بی‌سازمانی.

پیام فرستادن غیرممکن است. تسهیلات سانسور برای خبرنگاران خارجی اصلاً وجود ندارد. پس از چک و چانه مفصل افسر جوانی که کمی زبان فرانسه می‌داند به سمت مأمور سانسور گزارش‌های ما منصوب می‌شود. پس از ناهار پایین می‌روم تا سری به بندر بزنم. کنسولگری انگلیس روی روی بندر است. شکاف نسبتاً بزرگی در جلو خان ساختمان دیده می‌شود. گلوله تویی از رزمتا و شورشیان، بی‌خبر آنجا افتاد. اما خوشبختانه منفجر نشد. کشتی جنگی انگلیس، دیگر در بندر نیست. به نظر نمی‌رسد که اروپا علاقه‌ای به سرنوشت مالاگا داشته باشد.

دو سه زن و مرد، دوان دوان از بندر می‌آیند، رو به آسمان گرفته‌اند. لحظه‌ای بعد ناقوس‌ها به صدا درمی‌آید: آژیر حمله هوایی. حتی سوتی هم برای آژیر نیست. همه دست‌پاچه و سردرگم، این طرف و آن طرف می‌دوند. وحشت بسیار بدتر از آن چیزی است که در مادرید بود. شهر کوچک‌تر است و هدف‌ها بر زمینه دریا بسیار روشن‌تر و نمایان‌تر. مردم هم، آشکارا، روحیه‌شان را باخته‌اند. اتفاقاً این بار، عوضی آژیر کشیده‌اند. بعد، مصاحبه با سرهنگ بیلالبا^۱، فرمانده نیروهای مالاگا. رک و راست

1. Villalba

گفت‌وگو با مرگ ۳۳

اعتراف می‌کند که اوضاع ناچور است. اما گوشزد می‌کند ده روز پیش که منصوب شد وضع خیلی بدتر بود.

سرهنگ می‌گوید: «اول به جبهه‌ای که بیشتر از همه جبهه‌ها در معرض خطر بود، یعنی جاده ساحلی مالاگا - ماریلا - جبل الطارق سرکشی کردم. نه سنگری بود، نه استحکاماتی، کسی نبود جز دو چریک، که در فاصله یک میلی مواضع دشمن نشسته بودند و میگارد دود می‌کردند. پرسیدم: «افرادتان کجا هستند؟» گفتند: «توی سرپناه‌ها، اگر شورشیان بخواهند حمله کنند، ما می‌بینشان... و به موقع افرادمان را خبر می‌کنیم. چه لزومی دارد زیر باران بنشینند؟»

می‌روم توی رختخواب، به دلم برات شده که حوادث شومی در پیش است؛ سعی دارم به خودم بقبولانم که همه‌اش خیالات است.

شنبه، سی‌ام ژانویه

بازدید از جبهه ماریلا. در جاده ساحلی با ماشین راه افتاده‌ایم. هیچ اثری از نگهبان و دیده‌بان نیست، تا اینکه پس از حدود می‌وینج میل بغل یک سنگر سنگی موقتی جلومان را می‌گیرند. اینجا «جبهه» است. در سمت راست سنگر بندی موقتی، چریک‌ها شروع به کندن سنگر کرده‌اند. دور تا دور نشسته‌اند، بیلچه‌هایشان روی زانوهایشان. گ. گ، دوربین عکاسی را تنظیم می‌کند. فرمانده داد می‌زند: «رفقا مشغول کار شوید. دارند ازتان عکس می‌گیرند.» و از ما می‌پرسد: «چه نظری درباره جبهه‌اش داریم.» من می‌پرسم وقتی تانک‌ها برسند می‌خواهد چه بکند. شانه‌هایش را بالا می‌اندازد. «افرادم را برمی‌دارم می‌برم توی کوه‌ها.»

یکشنبه، سی و یکم ژانویه

قرار بود سرهنگ آلفردو^۱ ساعت ۱۱ دنبالان بیاید و ما را به بخش آتیه

1. Alfredo

کوئرا^۱ ببرد. بیهوده انتظارش را می‌کشیم. ظهر ستوانی از چریک‌ها از راه می‌رسد و می‌گوید آلفردو بیمار است و او مأمور شده است ما را به جبهه ببرد. حدود ساعت ۴ راه می‌افتیم. مسیر را روی نقشه در مدّ نظر می‌گیریم تا مبادا که راه را عوضی برویم و گیر شورشیان بیفتیم. به سبب گسسته و بی‌سازمان بودن جبهه‌های اسپانیا، چنین حادثه‌ای به سادگی ممکن است پیش بیاید. برای عده‌ای از روزنامه‌نگارها و حتی بسیاری از افسرهای هر دو طرف چنین اتفاقی پیش آمده است.

پس از بیست دقیقه معلوم می‌شود که جاده را عوضی رفته‌ایم. اسامی جاها با نقشه مطابقت ندارد. توجه ستوان را به این اشتباه جلب می‌کنم. رو به بیگانه‌ای که همیشه خیال می‌کند بیش از همه می‌داند، پوزخندی می‌زند. طبق معمول، در طول مسیر، از پست نگهبانی، دست‌گشتی، یا نشانه‌ای حاکی از نزدیک بودن خط جبهه، خبری نیست. سرانجام به دو چریک که در امتداد جاده گشت می‌زنند برمی‌خوریم. معلوم می‌شود که واقعاً هم عوضی پیچیده‌ایم. و حالا در جادهٔ آلفرناته^۲ هستیم، نه آنته کوئرا که منظورمان بود. تا روستای بعدی که اسمش کولمنار^۳ است، شش هفت میل راه داریم.

می‌پرسم کولمنار دست کیست.

یکی از چریک‌ها جواب می‌دهد: «دست ما.»

دیگری می‌گوید: «نه، دست شورشی‌هاست.»

ستوان سخت از کوره در رفته است. آخر سر به طرف کولمنار راه می‌افتیم. سر پیچ آخر جاده، نرسیده به دهکده، چهار چشمی نگاه می‌کنیم، قلب‌مان به شدت می‌زند. چه خواهیم دید - عمامه‌های سبز مورها را، یا کپی‌های مشکی چریک‌ها را؟

1. Antequera

2. Alfernate

3. Colmenar

گفت وگو با مرگ ۳۵

نه این و نه آن. در تمامی کولمنار هیچ نشانی از فرد نظامی به چشم نمی خورد. تا جبهه، که در سمت شمال است، هفده میل راه داریم.

ستوان پیشنهاد می کند از بیراهه وسط دشت، که در نقشه نیست، خودمان را به آنته کوئرا برسانیم. هواگرگ و میش است، گوش به حرفش نمی دهیم و اصرار می کنیم که مستقیم برانیم. هیچ حاضر نیستیم کلمه ای درباره بیراهه های نا آشنا بشنویم. پس از نیم ساعت به جبهه آفرنا ته می رسیم. به نظر می رسد که تا اندازه ای مطمئن تر از بخشی است که دیروز بازدید کردیم. در دو سوی جاده آشیانه ملسل هست. اما خود جاده باز است و مستقیم تا دل مواضع شورشیان - سه میل دورتر - پیش می رود.

از سروان فرمانده بخش می پرسم چرا جاده را منفجر نکرده است. با تغییر جواب می دهد که هرگز دست به چنین کاری نخواهد زد، چرا که ممکن است برای یک حمله احتمالی به جاده احتیاج پیدا کنند. آشیانه های بتونی ملسل دو طرف جاده، برای جلوگیری از پیشروی پیاده نظام دشمن کافی خواهد بود.

«اما تانک ها چي؟»

سروان شانه هایش را بالا می اندازد و می گوید: «هیچ چیز از پس این تانک ها بر نمی آید.»

می گویم: «به هر حال، اگر بیايند چه خواهید کرد؟»

«می زنیم به کوه.»

دوشنبه، اول فوریه

امروز آخر سر توانستیم از جبهه آنته کوئرا که دیروز سعی کرده بودیم به آنجا برسیم، بازدید کنیم. دیدنی ترین و احمقانه ترین جبهه ای است که در این جنگ دیده ام.

تقریباً درست مثل هر جای دیگری در اسپانیا، به استثنای ناحیه اطراف مادرید، «جبهه» در اینجا هم معادل شاهراه است. این قسمت از شاهراه

مالاگا - آته کوورا - کوردوبا^۱ درست پیش از عبور از وسط آته کوورا، از یک گذرگاه کوهستانی بلند می‌گذرد. این رشته کوه به نام سیرا ال تورکال^۲ خوانده می‌شود و یکی از ارتفاعات سیرانوادا است. گذرگاه سه هزار پا بلندی دارد. قلّه مشرف به گذرگاه که صخره^۳ یک پارچه است در حدود هزار و پانصد پا بالاتر از گذرگاه است. آن بالاها، روی «صخره شیطان»، سروان پزارو^۴ چمباتمه زده، جاده^۵ پایین را می‌پاید تا ببیند شورشیان می‌آیند یا نه. کنارش تلفن و سیم فولادی هست. وقتی که شورشیان بیایند، پزارو باید به پاسگاه، آن پایین تلفن کند. اما چون برایش مسلم است که تلفن در لحظه^۶ حیاتی کار نخواهد کرد، خودش را با آن سیم مجهز کرده است که به طول هشتصد یارد تا قرارگاه آن پایین کشیده شده. وقتی که سیم را می‌کشد، زنگی به صدا درمی‌آید. گاهی پرنده‌ای سر می‌رسد و سیم را نوک می‌زند، آن وقت زنگ خطر در آن پایین به صدا درمی‌آید.

شش ماه است وضع به همین روال است. از آغاز جنگ داخلی در این بخش دیدنی، آب از آب تکان نخورده است. فقط ابرهای زیر پای پزارو هستند که همچنان از قلمرو شورشیان به داخل خطه^۷ دولتی‌ها و برعکس شناورند.

راستی، پزارو مدعی است که از اولاد فاتح پرو است. شش ماه پیش، وقتی که او و گروهانش این پاسگاه را اشغال کردند، افرادش نه پتویی داشتند و نه فشنگی. شب‌های سیرا سردند، و زیر پایشان شهر دشمن - آته کوئرا - گسترده بود که مطمئناً فشنگ و پتوی فراوان داشت. یک شب طوفانی خون «فاتحان»^۸ در رگ‌های سروان پزارو به جوش آمد و با مشت از افرادش به آته کوئرا سرازیر شد، و به انبار آذوقه و مهمات شبیخون زد و با پتو و فشنگ برگشت. اندکی بعد، ذخیره^۹ سیگارشان ته کشید. پزارو به آته کوئرا هجوم

1. Cordoba

2. Sierra el Torcal

3. Pizarro

۴. Conquistadores، فاتحان، مخصوصاً رهبران جنگجویان اسپانیایی امریکای جنوبی در

قرن ۱۶-۱۷ م.

گفت وگو با مرگ ۳۷

برد و سیگار آورد. آنگاه، بهار آمد و دهقانان بذر برای کاشتن نداشتند. ریش سفید قلمه، با تشریفات تمام به صخره شیطان صعود کرد و پیشنهاد کرد که پیزارو شیخونی به آتّه کوثرآ بزند و بذر ذرت بیاورد. و پیزارو شیخونی به آتّه کوثرآ زد و بذر ذرت آورد.

پیش از این هرگز، خبرنگاران خارجی که سهل است، سر و کله هیچ خبرنگاری در این پاسگاه مرزی دور افتاده جنگ داخلی پیدا نشده بود. این مناسبت چنانکه باید و شاید جشن گرفته شد. به پاسگاه پایینی رفتیم که آنجا گوسفندی سربریده بودند. وقتی که داشتیم سر میز غذا می نشستیم، کسی از بالا زنگ را به صدا درآورد و از تپه روبرو توپ سلام شلیک شد.

پیزارو شادمانه همه گنجینه اش را نشانمان داد: یک تیربار (هر کدام از ما چند دوری می بایست شلیک کنیم)، اسب های سواره نظامش (دو تایشان را یک راست به اتاق نشیمن دهقانی، جایی که ما در آن غذا می خوردیم آوردند و آنها غذای گوشت گوسفند را بو کردند)، و جعبه ای پر از نارنجک دستی (از روی نزاکت دعوت شدیم که نفری یکی پرت کنیم و با تشکر قبول نکردیم). گ. گ، به خصوص مجذوبشان کرده بود. اولاً به این دلیل که زن بود، ثانیاً به این دلیل که شلوار پوشیده بود، و ثالثاً به این دلیل که دوربین داشت. بزغاله ای پیشکشش کردند. در اثثایی که این سطرها را ماشین می کنم، کنار ماشین تحریرم، دراز کشیده است، برای مادرش بجمع می کند، و از این واقعیت که یک سمبول است روحش هم خبر ندارد، سمبولی از سرشت بی نهایت پاک و کودکانه این مردم که مورها بر سرشان نازل شده اند...

بلی، واقعاً چرا؟

جداً هیچ دلیلی به نظر نمی رسد.

بی رد خور سؤالی را که به کله ام فرو رفته بود و مخم را می خورد از پیزارو هم پرسیدم که اگر تانک ها حمله کنند چه طرحی دارد.

جواب داد: «بگذار بیایند، با دست خالی دخلشان را می آوریم.

ماشین های لعتی!»

(یادداشت الحاقی، لندن، پاییز، پس از پنج روز تانک‌ها آمدند. نمی‌دانم پزارو جایجا کشته شد، یا بعداً همین‌طوری تیربارانش کردند.)

سه‌شنبه، دوم فوریه

صبح، مقاله‌ای نوشتم.

ظهر از سریتزر چارمز میچل^۱ دیدن کردم. پیر بزرگ مالاگا است. در سال ۱۹۳۲، پس از تأسیس باغ‌وحش «ویپسناد»^۲، که نتیجه سی سال برنامه‌ریزی‌اش بود، خانه‌ای همین‌جا خرید، تا زندگی آرام و بی‌سروصدایی را بگذراند. واقعاً که بی‌سروصدا... روح‌های ماجراجویی چون روح او، نبوغ قدرتمندی دارند که در معصومانه‌ترین شکل ممکن در جهان، خود را در مهلکه بیندازند. کتاب خاطراتش را به نام مشغله روزهایم^۳ تازه تمام کرده است. خانه نیمه‌اسپانیایی-نیمه‌ویکتوریایی باسلیقه، و باغ شسته رفته‌اش در این شهر اشباح به جزیره سحرآمیزی می‌ماند. بلافاصله با هم دوست شدیم. سریتزر دعوت می‌کند تا در صورت وخیم شدن اوضاع، به خانه‌اش نقل مکان کنم. هر اتفاقی بیفتد او مصمم است بماند. بفهمی نفهمی حس می‌کنم که من هم ماندنی هستم. این شهر و سرنوشت آن، افسونی عجیب و پرخلجان بر آدمی می‌دمد. خلاصی از جنگ این افسون، دشوار است.

در چشم‌های سریتزر هم همان نگاه گرسنه همه اهالی شهر لانه کرده است. با ساردین کباب شده و بیسکویت خالی سر می‌کند و علاوه بر آشپز، کلفت و باغبان مجبور است دختر آشپز، خاله کلفت، زن و مادرزن باغبان را هم غذا بدهد. همه این قبیله در کلبه باغبان منزل گرفته‌اند، در صورتی که گاراژ هم بیست پناهنده دیگر از روستاهای اطراف را در خود جا داده است. دون

1. Sir Peter Chalmers-Mitchell

2. Whipsnade

3. *My Fill of Days*

گفت و گو با مرگ ۳۹

پدرو^۱ - آن طور که آنها صدایش می زنند - مثل شیوخ قبایل بدوی میان آنها زندگی می کند.

به هتل که برگشتم، بزغاله را که به نام «ژوزفین» تعמידش داده بودیم از حمام درآوردم و پس از جلب موافقت گ. گ، آن را به دست راننده سپردم تا برای سریتز برسد. دور کردن ژوزفین، نوار کاغذی بسته بودیم که حاوی نقل قولی از ضیافت افلاطون بود. زیر همه کلماتی که معنای «غذا»، «خوراکی» و جز آن می داد خط قرمز کشیدیم. و این اشاره ای صریح بود به این نکته که ژوزفین سمبولیک نباید به باغ وحش و پستاد فرستاده می شد بلکه باید با اشتها و حساسی خورده می شد.

وقتی که به آنچه در جبهه های گوناگون دیده ام، فکر می کنم، همه چیز یأس آور به نظر می آید. اما عجیب تر از همه سکوت مطلق همه جبهه ها است. مالاگا، دست کم، روزانه یک بار از هوا بمباران می شود، در صورتی که در جبهه حتی تک تیری هم شلیک نمی شود. حمله آخر شورشیان، در جاده گرانادا و جبل الطارق، ده روز پیش، همزمان صورت گرفت و پس از آن هیچ احتمال قوی می دهم که به دلایل نامعلوم، مثل خیلی از چیزهای دیگر که در این جنگ عجیب و غریب غیر قابل توضیح اند، یاغی ها خیال حمله به مالاگا را از سرشان بیرون کرده اند. چندین بار صحبت هایی با بیلبالبا داشته ام، او هم، چنین برداشتی دارد. شهر هنوز بی غذا و بی مهمات است. اما به نظر می رسد که به نحو معجزه آسایی نجات خواهد یافت - تکرار معجزه ای که مادرید را، در روزهای پس از ششم نوامبر هنگامی که دولت کابالرو^۲ به والانسیا فراری شده بود و فرانکو هر آن که اراده می کرد می توانست قدم به پوئرتو دل سول^۳ بگذارد، نجات داد. تا دهم نوامبر ترتیبات دفاع داده شده بود و فرانکو فرصت را از دست داده بود.

1. Don Pedro

2. Caballero

3. Puerto del Sol

۴۰ گفت‌وگو با مرگ

پس از اندکی تردید به نیوز کرونیکل تلگرام می‌کنم:
 «به احتمال قوی تهاجم شورشیان به مالاگا لغو شده است.»

چهارشنبه، سوم فوریه

کمی کار کردم، به دیدن فرماندار غیرنظامی رفتم، در شهر پرسه زدم. دست‌کم پنجاه درصد شهر ویرانه است. پمپئی^۱ واقعی. نیمه دیگر حتی وضعیت اسف‌بارتر است. اگر اسف‌بارتر از آن هم ممکن باشد. بیشتر مغازه‌ها، ادارات، بانک‌ها، و جز آن بسته‌اند. مردم کوچه و بازار به تحوی باورنکردنی مدرس، ژولیده، گرسنه و درمانده هستند. خوشحالم که به هتل برگشته‌ام. به کاله‌تاپالاس^۲ که حفاظ نسبتاً بیشتری در برابر حمله هوایی دارد نقل مکان کرده‌ایم. مهمانان هتل بیشتر خلبان‌ها هستند. دیده‌بان یکی از خلبان‌ها را، که اتاقش بالای اتاقم است، دیروز زدند. از سرشب تا صبح حق‌گریه خلبان بلند بود و رفقای که سعی داشتند دل‌داریش دهند لاینقطع آمد و شد می‌کردند.

عصر در ستاد نظامی شنیدم که کثیو د لیانو دست به حمله عظیمی در بخش شمال غربی زده است. در ستاد جز چهره‌هایی گرفته، بی‌چ‌و‌چ و حالت عصبی چیزی دیده نمی‌شود. احساس می‌کنم پرده آخر تراژدی در شرف آغاز است.

چقدر احمق بودم که دیروز آن تلگرام خوش‌بینانه را فرستادم!

پنجشنبه، چهارم فوریه

حمله آغاز شد، و با کمال تعجب، از ناحیه آردالس^۳ - ال بورگو^۴ و - شگفت‌انگیزتر اینکه - پس زده شد. نبرد را از بالای تپه‌ای تماشا کردم.

1. Pompeii

2. Caleta Palace

3. Ardales

4. El Burgo

گفت‌وگو با مرگ ۴۱

سلاخی وحشتناک. با سرباز فراری، آنتونیو پدرو خیمنس^۱ اهل دوس هرمانوس^۲ منطقه‌ای نزدیک سویل، صحبت کردم. می‌گوید آنجا کارخانهٔ اسلحه‌سازی جدید التأسیسی هست که ایتالیایی‌ها ساخته‌اند و اداره‌اش می‌کنند. می‌گوید سرتاسر شب، یست کامیون، پیاده‌نظام ایتالیایی را به جبهه می‌برد.

بعد از ظهر سری به سرپتر زدم. ژوزفین را نوش جان کرده است. ذخیرهٔ سیگار و کبریتش رو به اتمام است. برای اینکه کفاف بیست روزش را بدهد جیره‌بندی‌شان کرده است. اما هنوز چند بطری جین، ورموت ایتالیایی، و شراب سفید اسپانیایی عالی در بساط دارد. من و گ.گ، با معدهٔ خالی حسابی خوردیم و تا حدی احساس نشاط و نیرو کردیم.

بی‌الکل نمی‌توان سرکرد. فشار حوادث بیرونی را باید نوعی فشار درونی متعادل کند. مغز هشیار می‌ماند اما واقعیت‌های خشن و تیز، نرمی و کندی مطبوعی پیدا می‌کنند و آدم بی‌خیال می‌شود.

عصر دیرگاه سری به ستاد زدم؛ از سرهنگ آلفردو، از وضع و اوضاع پرسیدم. جواب داد: «خراب. دشمن همزمان در همهٔ بخش‌ها دست به حمله می‌زند.» پرسیدم به گمانش تا کی شهر می‌تواند دوام بیاورد. جواب داد، نهایتش سه روز. نمی‌توانم هیچ پامی از سانسور رد کنم.

جمعه، پنجم فوریه

کاناریاس^۳، بالئارس^۴ المیراته سرورا، رزمناوهای شورشیان و سه کشتی جنگی کوچک دیگر شورشی، تمام روز، در امتداد ساحل، شمال و جنوب مالاکا را به توپ می‌بندند. ناوگان جمهوری‌خواهان کجاست؟ نامریی است. شورشیان اربابان یکه‌تاز دریا و هوا هستند. نه غذایی، نه مهماتی. نخستین

1. Antonio Pedro Jimenez

2. Dos Hermanos

3. Canarias

4. Baleares

علائم وحشت در شهر. می‌شنوم که فرماندار غیرنظامی، ل. آ. به والنسیا در رفته است. آخرین خط تلگراف هم، نزدیک موتربیل خراب شد. سعی می‌کنم از طریق جبل الطارق پیام رادیویی بفرستم. اما نمی‌دانم پیام‌هایم به لندن می‌رسند یا نه.

در ساعت پنج بعد از ظهر، به دست آوردن خبر از اوضاع جبهه‌ها غیر ممکن می‌شود. من و گ. گ، تصمیم می‌گیریم با ماشین در ساحل گشتی بزنیم و ببینیم چه می‌گذرد. ما دو نفر، تنها خبرنگارانی هستیم که در مالاگا مانده‌ایم. همکارانی که اینجا بودند دیروز فلنگ را بستند.

بی‌هیچ مانعی به توره مولینوس^۱ می‌رسیم. در آنجا، افسر فرمانده می‌گوید عاقلانه نیست در امتداد ساحل از این پیش‌تر برویم. ناوگان کثیف و لیانو، تماماً در فوئن‌خیرولا^۲ لنگر انداخته و جبهه ما را زیر آتش گرفته. می‌گوید سرگرمی کشتی‌های جنگی هدف قرار دادن اتومبیل‌هایی است که در جاده ساحلی حرکت می‌کنند. طرف‌های صبح وقتی که یک گروه‌بان و سه گارد غیرنظامی توی ماشین حرکت می‌کردند هدف گلوله توپ یکی از کشتی‌ها قرار گرفتند. با هیجان به کثافت زیر ناخنش اشاره می‌کند و می‌گوید: «چیزی از شان بجا نماند.»

گ. گ، را در توره مولینوس می‌گذاریم، و من و راننده پیش می‌رانیم. از میان فوئن‌خیرولا می‌گذریم. درست آن طرفش پیچی و خلیجی هست. داخل خلیج، رزمناوهای بالئارس، المیراته سرورا و سه کشتی جنگی کوچک دیگر، در یک خط مستقیم زیبا قرار گرفته‌اند، فاصله‌شان تا ساحل یک میل بیشتر نیست، و درست مثل تمرین‌های نظامی دریایی، توپ‌هایشان را همزمان شلیک می‌کنند. توپخانه‌ای در کار نیست تا جواب آنها را بدهد. تیرباری با خمشی عقیم، از ساحل پارس می‌کند.

ماشین را پشت چند تا بوته رها می‌کنیم و پیاده پیش می‌رویم. آن سوی پیچ

1. Torre Molinos

2. Fuengirola

گفت وگو با مرگ ۴۳

بعدی، ستون کاملی از ماشین‌های باری حامل آذوقه و مهمات صف کشیده‌اند. راننده‌ها از جلوتر آمدن سرباز زده‌اند، «چون بیش از حد خطرناک است.» جبهه، یعنی همان سنگر بندی سنگی نکبت زده‌ای که هفته پیش دیدیم، یست و چهار ساعت بدون ذخایر بوده. جداً تصوّر اینکه کثیو باید برای به توپ بستن چنین مواضع درمانده‌ای پنج ناو جنگی به صحنه نبرد بیاورد، خنده‌آور است. روشن است که نیروی دفاعی را دست بالا می‌گیرد.

حالا جاده مستقیم در امتداد ساحل پیش می‌رود. دور از دریا، پرتگاهی است که پشت آن گروهانی از چریک‌ها استار گرفته‌اند. گروهان اینجا مستقر شده است تا از کوشش احتمالی شورشیان برای پیاده شدن شبانه در پشت جبهه جلوگیری کند. دستور می‌دهند سرمان را بدزدیم. اگر از کشتی سرکسی دیده شود، فوراً به رگبارمان خواهند بست. کشتی‌ها درست رویرویمان هستند، اما به خط منحنی، از بالای سرمان «جبهه» را که تقریباً یک میل دورتر است، زیر آتش دارند.

عین فیلم‌های سینما است. آدم احساس می‌کند که یک‌راست توی دهنه توپ‌ها نگاه می‌کند. اول جهش شعله را می‌بیند، بعد دود را، بعد صدای شلیک را می‌شنود، بعد صفیر گلوله را، و آخر سر صدای اصابت و انفجار به گوش می‌رسد.

ناب‌ترین تمرین هدف‌گیری است.

تقریباً پس از ده دقیقه ناوگان آهسته به سوی مالاگایش می‌آید و به ساحل نزدیک می‌شود. گلوله‌ها نزدیک‌تر می‌افتند، در فاصله ۵۰۰ یاردی، ۲۰۰ یاردی، و بعد ۱۰۰ یاردی. یک جهنم واقعی است. با تک‌تک اعضای بدنمان به زمین می‌چسبیم، پهن، عین‌هو سفره‌ماهی. حتی جرأت پیچیده هم نداریم. انگار صدایمان را از کشتی‌ها می‌شنوند. در نتیجه اصابت توپ آخر بارانی از سنگ و کلوخ بر سرمان می‌بارد. آنگاه فاصله شلیک‌ها از هم بیشتر می‌شود و ناوها راهشان را می‌کشند و می‌روند.

در «جبهه» همه چیز خاموش است. دیگر جبهه بی‌جبهه. منطقاً پیاده‌نظام

۴۴ گفت‌وگو با مرگ

شورشیان حالا باید شروع به پیشروی کنند. ولی هوا تاریک است و اسپانیایی‌ها دوست ندارند در تاریکی حمله کنند. احتمالاً تا سپیده‌دم، دست به حمله نخواهند زد.

اول شب، سرهنگ آلفردو به هتلم می‌آید تا با من شام بخورد. می‌گوید الفرناته و وتاس د زفاریا^۱ جنگ را باخته‌اند و این به معنای پایان کار است. گ.گ، می‌گوید که فردا از اینجا می‌رود. پس من آخرین نفر موهیکان‌ها^۲ خواهم بود.

شنبه، ششم فوریه

در طول صبح، چندین حمله هوایی. از پنجشنبه تا حال از لندن خبری نشده. یقین می‌کنم که پیغام‌هایم نمی‌رسد. به مقر فرماندار غیرنظامی رفتم، می‌خواستم ببینم می‌توانم از رادیو برای مخابره «اس او اس»^۳ استفاده کنم و به دنیا اعلام دارم که نیروهای ایتالیایی در صدد تسخیر مالاکا هستند؟ اما در مقر فرماندار همه عقل‌شان را از دست داده‌اند. با همین قصد به مرکز فرماندهی رفتم، اما بیلالیا غیث زده و اوامری صادر کرده است که به روزنامه‌ها - روزنامه‌ها من هستم - نباید اجازه داده شود که جز مطالب خوش‌بینانه، خبری درباره اوضاع نظامی بفرستند. ارتشی‌ها همیشه گمان می‌کنند که اگر شکستی را پیروزی بنامند، واقعاً هم پیروزی است، و مرده‌ها بلند می‌شوند، راه می‌افتند. به اثر جادویی تبلیغات دروغ ایمان دارند، درست

1. Ventas de Zefareya

۲. Mohicans، از قبایل بومی آمریکا که حوالی دهانه رودخانه هودسن (Hudson) می‌زیستند. اشاره کوستلر به کتاب معروفی است به نام آخرین نفر موهیکان‌ها (*The Last of the Mohicans*) اثر جیمز فنیمور کوپر، نویسنده آمریکایی در قرن نوزدهم. یکی از شخصیت‌های این کتاب سرخ‌پوستی است به نام Uncas که نفر آخر است و بالای تپه‌ای کشته می‌شود. -م.

۳. SOS، تقاضای کمک فوری از طریق رادیو. این تقاضای کمک با علائم مشخص‌کننده‌ای که همه دست‌اندرکاران مخابرات در سطح جهانی می‌شنامند، صورت می‌گیرد. -م.

گفت وگو با مرگ ۴۵

همان طور که وحشی های جنگلی به اوراد حکیم جادوگر.

در همین ضمن گ. گ، کفش و کلاه کرده است که برود. مأموری با ماشین خودش او را به والنسیا می برد. همین قدر وقت دارم که هول هولکی چند کلمه بر تکه کاغذی برای او بنویسم تا از والنسیا به سردیر خارجی نیوز کرونیکل تلفن کند: «مالاگا باخت. ک. هنوز آنجاست، سعی کنید مقام کفالت کنسول افتخاری را برای سریتزر چامرز کسب کنید، شاید بتواند کمی جلو سلاخی را بگیرد.»

حدود ساعت ۲ بعد از ظهر خروج از مالاگا شروع می شود. جاده والنسیا غرق در سیلی از کامیون ها، سواری ها، قاطر ها، ازابه ها، و جمعیت وحش زده و ستیزه جوست.

این سیل. همه چیز را در کام می کشد و همراه خود می برد: غیر نظامی ها، چریک های فراری، افسر های فراری، فرماندار غیر نظامی و برخی از افراد ستاد. همین طور از شاهرگ های مالاگا تمام نیروهای مقاومتش، ایمانش و روحیه اش را می مکد. هیچ چیز در برابر نیروی جاذبه اش نمی تواند مقاومت کند. جاده ای که به طرف شرق می رود، یک طرفه شده است. دیگر چیزی از پایتخت نمی آید. نه مهمات، نه غذا، نه سازمان دهنده ای، و نه نجات بخشی - اگر چه حالایش هم خیلی دیر نیست.

کسی از سرنوشت این سیل، درست از آن لحظه ای که آن سوی پیچ اول جاده شرق از نظر ناپدید می شود، خبری ندارد. شایعات عجیب و غریبی سر زبان ها است: شورشیان هم اکنون بلس^۱ شهر شرقی بعدی را، که سی میل فاصله دارد، اشغال کرده اند و سیل فراریان یک راست به دام مرگ می روند. براساس یک شایعه دیگر، جاده هنوز باز است، ولی زیر آتش کشتی های جنگی، و هواپیماها قرار دارد که با مسلسل هایشان فراری ها را درو می کنند. اما هیچ چیز جلودار این سیل نیست. سیل همچنان جریان دارد و مدام از

1. Velez

سرچشمه ترسی کشنده سیراب می‌شود.

ساعت چهار تصمیم می‌گیرم سری به بلس بزنم و ببینم چه می‌گذرد. راننده‌ام، گرچه زمانی چریک بوده است، اما خوره ترس به جاناش افتاده است. سعی دارد قانعم کند که یک‌راست از بلس به والنسیا برانیم و برنگردیم. برای آرام کردنش می‌گویم وقتی به بلس رسیدیم تصمیم می‌گیرم. وقتی که ماشین راه می‌افتد متوجه می‌شوم که همه چمدان‌هایمان داخل ماشین تنگ هم چیده شده است، در صورتی که از این بابت دستوری نداده بودم. خودمان را به دست جریان می‌سپاریم تا می‌رسیم به سرچندراهی کوچکی که از ساحل به شمال منشعب می‌شود. خود شهر بلس چند میل از دریا فاصله دارد. جاده هنوز باز است، وارد بلس می‌شویم.

بلس شلوغ پلوغ و هرکی هرکی است. چریک‌های ارتش تار و مار شده، در پیاده‌روها، درگاه‌ها، زیر میزهای مرمی کافه‌ها دراز به دراز خوابیده‌اند. شکل و شمایل سربازی را به کلی از دست داده‌اند. بقچه‌های کیف لباس که زبان‌بسته‌هایی لرزان توشان جا گرفته‌اند. گروهی که نخوابیده‌اند در گوشه و کنار خیابان ول هستند، سیگار می‌بچند، و منتظر رسیدن جلادان هستند. این آدم‌ها دیگر کارشان ساخته است. کوشیده‌اند با پرتاب سنگ جلو تانک‌هایی را که پیشروی می‌کردند، بگیرند. یک شکار روباه به راه افتاده است - روباه‌هایی انسانی و شکاری موتوریزه. آنهایی که زنده به جنگ افتادند چاقو کشیدند، و وقتی که دست‌هایشان را بستند گاز گرفتند.

ماشینمان بی‌درنگ به وسیله گروهی از چریک‌های آنارشیزست محاصره می‌شود. «این ماشین را لازم داریم.» «برای چی؟» «برای دینامیت‌گذاری پلی که سر راه وتاس است.» «ولی به من که گفته‌اند پل، متفجر شده است.» «خفه شو، بیا پایین.» پس از کمی چک و چانه زدن سردسته آنارشیزست‌ها را راضی می‌کنم که با من به مرکز فرماندهی نظامی بیاید. مرکز سوت و کوراست و تنها گارد غیرنظامی در محوطه مگس می‌پراند. «فرمانده کجاست؟» «اگر می‌خواهی فرمانده را ببینی باید درخواست کتبی بنویسی» «دیوانه شدی؟»

گفت وگو با مرگ ۴۷

شورش‌ها همه‌اش سه میل با شهر فاصله دارند.» «شوخی می‌کنی. شورش‌ها در پنجاه میلی در شمال هستند، آن طرف و نتاس.» «صدای مسلسل‌ها را نمی‌شنوی؟ شورش‌ها هستند.» آخر سر که مرد می‌فهمد راست می‌گویم، حرکت عجیب و غریبی می‌کند: سرش را محکم با دو دستش می‌گیرد، بیرون می‌دود و ناپدید می‌شود. آنارش‌یست - نمی‌دانم چرا به دنبالش می‌دود و او هم ناپدید می‌شود.

از همه سراغ فرمانده را می‌گیریم. نه کسی می‌داند و نه کسی اهمیتی می‌دهد. سرانجام در رستورانی گیرش می‌آوریم - مثل سگ، خسته به نظر می‌آید و معلوم است که، دست‌کم دو روز است نخوابیده است. همچنان که به دقت پرتفالی برای خودش پوست می‌کند، با آرامش به سه چریکی که هم‌زمان حرف می‌زنند، و دیوانه‌وار سر و دست تکان می‌دهند، گوش می‌دهد.

«اگر خبرنگار هستی دور و برت را نگاه کن و دیگر لازم نیست سؤالی بکنی.» «از پل و نتاس چه خبر؟» «یک ساعت پیش منفجرش کردیم.» «ساختن پل موقت چقدر طول می‌کشد؟» «۱۲ ساعت.» و «بعد؟» جوابی نمی‌آید. فرمانده شانه‌هایش را بالا می‌اندازد و پرتفال دیگری را با دقت زیادی پوست می‌کند. آنگاه می‌پرسد: «به مالاکا برمی‌گردید؟»

راننده: «نه، به والنسیا.»

من: «بلی، برمی‌گردیم به مالاکا.»

«پس لطفاً کمی سر سیاسی مرا هم با خودتان به مالاکا ببرید. من ماشین ندارم، شاید او بتواند اسلحه و مهماتی برایمان دست و پا کند.» «در مالاکا هم خبری از اسلحه و مهمات نیست.» «می‌دانم. با این حال...»

به عجله دور می‌شویم. راننده اعصابش را به کلی از دست داده است. غرولند می‌کند که وقتی با فرمانده حرف می‌زدیم یکی سیگارهایش را از ماشین کش رفته است. کمی سر می‌پرسد که در این لحظه چیزی بهتر از این ندارد که غصه‌اش را بخورد. رنگ‌باخته و لجوجانه جواب می‌دهد: «نه.»

جریان را می‌شکافیم و راهمان را به سوی مالاکا باز می‌کنیم. در طول راه

بازگشت، کمیسر مرتباً با خوش‌بینی تکرار می‌کند: بلس مقاومت می‌کند، مالاگا مقاومت می‌کند، چریک‌های شجاع ما یک اینچ هم عقب‌نشین نمی‌کنند و حرف‌هایی از این دست. بیست و پنج سال دارد، و از هیجده سالگی عضو جوانان سوسیالیست بوده است. از اوضاع کاملاً با خبر است و می‌داند که من هم از همه چیز خبر دارم، و فردا همه دنیا هم با خبر می‌شود ولو که من حتی یک کلمه هم مخابره نکنم. اما مغزش، که از تبلیغات اشباع شده، هرگونه درک حقیقت را از خود دفع می‌کند.

همین‌که به مالاگا برمی‌گردیم، و جلوی مقر فرماندهی نگه می‌داریم، راننده با قاطعیت اعلام می‌کند که دیگر حاضر نیست بماند. درواقع، من نه حق دارم، و نه قدرت آن را که نگهش دارم. فقط می‌خواهم که چمدان‌هایم را از هتل به خانهٔ سرپتر چامرز ببرم، چون به نظر می‌رسد که لحظهٔ بحرانی فرا رسیده است. بیست دقیقه بعد، راننده و ماشین در جادهٔ والنسیا ناپدید می‌شوند و همراه آنها واپسین شانس خارج شدن از اینجا.

تنگ غروب است. احساس می‌کنم خیلی تنها و بی‌کس هستم، و روی پله‌های بیرون مرکز فرماندهی می‌نشینم. سرهنگ آلفردو سر می‌رسد و کنارم می‌نشیند. پس از مدتی می‌گوید: «احتمالاً شب آخر ماست. راه، ظرف چند ساعت دیگر بسته می‌شود و آنها ما را، مثل موشی که در تله افتاده باشد، می‌کشند.»

«اگر بیايند چه می‌کنید؟»

چند ضربه آهسته بر هفت تیرش می‌زند: «هنوز پنج فشنگ دارم. چهار تا برای فاشیست‌ها و پنجمی برای خودم.»

ناراحتی از اینکه احساس می‌کنم سرهنگ نقش بازی می‌کند و نیز از اینکه آلفردو، فرمانده بلس، آنارشویست‌ها، گارد غیرنظامی و سایرین، از جمله خودم، بچه‌هایی هستیم که نقش قهرمانان والتر اسکات^۱ را بازی می‌کنیم و از

1. Walter Scott

گفت وگو با مرگ ۴۹

تجسم واقعیت خشن مرگ عاجزیم.

هوا دیگر کاملاً تاریک است. غرش پیوسته توپ‌ها و سرفه تیربارها از پشت تپه.

آلفردو مرا به کانتین افسران می‌برد. دو بطر کنیاک و نان خشک توی جیب‌هایم می‌چپانم. آن وقت از میان شهر غرق در ظلمت، به‌سوی خانه سرپتر، با آن پرچم ملی انگلیس بر فراز بام سفیدش، یله می‌شوم.

یکشنبه، هفتم فوریه

حملة هوایی سهم صبحانه در ساعت ۸ صبح. حالا سروصدای توپخانه و مسلسل‌ها مدام به گوش می‌رسد. کمی بعد یک حملة هوایی دیگر. یکی از هواپیماها، هواپیمایی سفید و یک موتور به ارتفاع صدپایی خانه پایین می‌آید و زوزه کشان گلوله می‌ریزد. لولا^۱ خدمتکار سرپتر، دچار حمله و تشنج می‌شود.

از تپه روبه‌رو، بالا می‌رویم تا اطراف را بهتر ببینیم. صدای بمباران را واضح‌تر می‌شنویم، اینجا و آنجا توده‌های سفید دود را می‌توانیم ببینیم. اما غیرممکن است از وضعیت استراتژیکی تصویر روشنی به‌دست بیاوریم.

موقع بازگشت، می‌بینیم که دود غلیظی از پنجره‌های خانه بغل‌دستی بیرون می‌زند. خانه که در وسط پارک وسیعی قرار دارد، مال یک اسپانیایی پولدار است، که پس از آغاز جنگ داخلی به کمک سرپتر به خارج فرار کرد. اکنون از آن به‌عنوان بیمارستان موقت استفاده می‌شود. مدتی بعد غلظت دود کمتر می‌شود، سپس به‌کلی باز می‌ایستد. روشن است که ساختمان در نتیجه اصابت بمب به آتش کشیده نشده است، بلکه دستخوش حریق غیرمنتظره شده است. تصور اینکه چنین چیزی هنوز هم ممکن است...

پس از ناهار - ناهار که چه عرض کنم - به شهر رفتم. از دیروز چهره شهر

1. Lola

۵۰ گفت‌وگو با مرگ

تغییر یافته است: دیگر تراموایی در کار نیست، همه مغازه‌ها بسته‌اند، در هر گوشه گروهی جمعند و ترس، تارهای خاکستری‌اش را بر هر چهره تنیده است. آفتاب می‌درخشد، آبی آسمان خیره‌کننده است، اما بال‌های فراخ و گستردهٔ مرگ، شهر را تنگ دربر گرفته است. درست در اثنایی که از کاله تا می‌گذرم، اسکادرانی مرکب از شش هواپیمای شورشیان، در ارتفاع خیلی کم، بالا سرمان پرواز می‌کنند و بذر مرگ می‌افشانند. آن سوی پل دنبال پناهگاهی می‌گردم دو چریک کنیاک می‌نوشند، یکی سرود «بین‌الملل» می‌خواند، و دیگری با صدایی آهسته و تبسمی احمقانه سرود فالانژها را. احساس می‌کنم که مرضِ ترس به من هم سرایت می‌کند.

به مرکز فرماندهی می‌رسم. به شکل پناهگاه شبانه است. آدم‌هایی که به آدم نمی‌مانند روی میزها و کف اتاق‌ها خوابیده‌اند. موقعی که در انتظار ملاقات با سرهنگ یلیالبا هستم، گروهبانی که از نفس افتاده، تلوتلوخوران وارد می‌شود و یکراست پیش سرهنگ راهنمایی می‌شود. من هم با او داخل می‌شوم.

یلیالبا می‌پرسد: «چه خبر؟»

«دارند از جادهٔ کولمنار با پانزده تانک می‌آیند.»

«فاصله‌شان چقدر است؟»

«یک ساعت پیش در پنج میلی شهر بودند.»

«مقاومت؟»

«هیچ. افرادمان تفنگ‌هایشان را انداختند و به کوه‌ها فرار کردند.»

«متشکرم.»

گروهبان ناگهان زیر میزی می‌افتد و بلافاصله خوابش می‌برد. یلیالبا پیچ کوتاهی با برخی از افسران ستادش می‌کند. به یکی از آجودان‌ها دستوری داده می‌شود و اتاق را با عجله ترک می‌کنند.

گفت وگو با مرگ ۵۱

جلوی یلیالبا را می گیرم. عصبی می گوید: «چه می خواهی؟ نمی بینی عجله دارم؟ فقط همین توضیح را می توانم بدهم: وضع بحرانی است اما مالاگا جانانه خواهد جنگید.»

می پرسم: «کجا می روید؟» اما دیگر رفته است.

می دوم طرف یکی از پنجره ها، و پایین را نگاه می کنم. یلیالبا و افسرهای ستادش دارند سوار یک ماشین می شوند. همگی تا حدی دستپاچه به نظر می رسند. ماشین محوطه را ترک می کند.

از افسری که می شناسم، می پرسم: «سرهنک کجا می رود؟»

افسر به آرامی جواب می دهد: «فلنگ را بسته.»

افسر دیگری می گوید: «وظیفه اش بود برود. ارتباط ما تا یک ساعت دیگر قطع می شود، و او فرمانده سرتاسر بخش جنوبی است، پس مجبور بود برود.»

«اگر ارتباطمان قطع شود چطوری می تواند فرماندهی کند؟»

اولی تکرار می کند: «فلنگ را بسته.»

می پرسم: «حالا رئیس کیست؟»

«رئیس؟» همه مات و مبهوت هستند. کسی نمی داند.

به اتاق دیگری می روم. سرهنک آلفردو پشت ماشین تحریر نشسته است. همه چیز به خواب آشفته ای می ماند. متوجه می شوم که از نیمه قرمز نوار ماشین استفاده می کند. چنین می خوانم:

«قابل توجه. بدین وسیله گواهی می شود که سرهنک آلفردو ج. برای مأموریت مهمی عازم والنیا است. از مسئولان خواهشمند است به نامبرده اجازه عبور دهند.»

می پرسم: «تو هم آلفردو؟»

سرخ می شود. «و تو هم. ترا هم با ماشینم می برم. همه چیز تمام است.»

۵۲ گفت و گو با مرگ

دیگر والتر اسکاتی در کار نیست. احساس می‌کنم روی پوستم مورچه‌های ترس راه می‌روند.

دوست مشترکمان «ایکس» را در محوطه می‌بینم. مریض است، تبش بالاست، سرفه می‌کند، اخ و تف می‌کند.

آلفردو می‌گوید: «بیا، همه چیز تمام است.»

ایکس می‌گوید: «گم شو. من می‌ماتم.»

آلفردو اشک در چشم می‌گردد: «بیلیالبا هم رفته است. ما به زور می‌بریمت.»

ایکس می‌گوید: «گم شو.» (او مرده. هشتاد درصد کسانی که نامشان در این داستان آمده، مرده‌اند.)

سوار ماشین آلفردو می‌شویم، مادر آلفردو توی ماشین است و خواهر آلفردو و چند زن دیگر هم هستند. همه شان گریه و زاری می‌کنند.

وقتی که ماشین راه می‌افتد به یاد سریتتر می‌افتم. در این ساعت آخر پاک فراموشش کرده بودم.

به آلفردو می‌گویم: «دوست انگلیسی مرا هم باید ببریم.»

راننده می‌گوید: «غیرممکن است. فاشیست‌ها در نیورود^۱ هستند، راه خانه‌اش قطع شده است.»

«اما من همین یک ساعت پیش، از او جدا شدم.»

«از آن وقت تا حال فاشیست‌ها وارد شهر شده‌اند. صدای مسلسل‌ها را نمی‌شنوی؟»

تردید می‌کنم. به دروازه خروجی شهر می‌رسیم. جمعیت فراریان، به ما خوشبخت‌های ماشین سوار با حسادت و نفرت، خیره نگاه می‌کنند.

احساس انزجار عمیقی ناگهان بر من غلبه می‌کند. اعصابم به کلی داغون است.

گفت وگو با مرگ ۵۳

به راننده می گویم: «نگهدار. می خواهم برگردم.»

آلفردو می گوید: «نگه ندار.»

از ماشین بیرون می پریم. آلفردو دیوانه وار سر و دست تکان می دهد.

ماشین میان جمعیت ناپدید می شود.

دوباره غروب است. آهسته راه خانه سرپتتر را در پیش می گیرم. شورشیان

هنوز به اینجا نرسیده اند.

تا روز بعد، پیداشان نشد.

۳

روز دوشنبه بعد از ظهر پیداشان شد.

اما فعلاً که یکشنبه است. هنوز فرصتی برای در رفتن هست. هوا گرگ و میش است، و سایه‌های غم‌انگیز و شل و ول شب‌اندلس به سرعت نزدیک می‌شوند. نه چراغ برقی، نه تراموایی و نه پلیسی در گوشه و کنار خیابان. چیزی نیست جز سیاهی، و خرخر مرگ شهری در حال خفه شدن: صدای گلوله‌ای، فریاد مستی، و شیونی از جایی از خیابان.

جریک‌های توی خیابان‌ها، جنون‌زده و بی‌هدف می‌دوند. زن‌ها و شتل‌های سیاه، مثل شب‌پره‌ها، در سایه‌خانه‌ها این سو و آن سو پرمی‌زنند. از اینجا و آنجا صدای خرد شدن شیشه، شیشه‌یک ماشین به گوش می‌رسد.

شاید نیم ساعت پیش بود که از ماشین آلفردو بیرون پریدم و در خیابان‌ها شروع به پرسه زدن کردم. دیگر، کسی سر رشته را به دست ندارد، و هیچ مقام و مسئولی در کار نیست، از خدمات عمومی چیزی در شهر نمانده است؛ تا مغز استخوان‌هایش پوک شده است، عصب‌هایش، رگ و پی‌هایش، عضله‌هایش، در حال از هم پاشیدن است، ارگانیسمی کاملاً پیشرفته به نرم تنی بی‌شکل انحطاط یافته است. جان‌کندن یک فرد در مقایسه با جان‌کندن یک شهر چیست؟ مرگ، یک جریان طبیعی بیولوژیکی است، ما اینجا، بند از بند تمامی سازمان اجتماعی و زیربنای خود تمدن از هم می‌گسلد.

گفت وگو با مرگ ۵۵

مالیات دهنده به حال و روزگار غارنشینی بازگشت می‌کند و توی چشم‌های نزدیک‌بینش، پشت عینک دسته شاخی‌اش، ترسی بدوی لانه می‌کند. در این شب یکشنبه، هفتم فوریه سال هزار و نهصد و سی و هفت، شب «سن بارتلمی»^۱ تازه‌ای آشکار تدارک دیده می‌شود. لشکری از مهاجمین خارجی پشت تپه‌ها اردو زده است تا تجدید قوا کند، و فردا به این خیابان‌ها هجوم بیاورد و آنها را غرق در خون مردمی کند که زبان‌شان را نمی‌فهمد، و با ایشان سر جنگ ندارد. مردمی که تا دیروز از وجودشان همان اندازه بی‌خبر بود که فردا نسبت به مرگشان بی‌اعتنا خواهد بود.

شاید هنوز فرصتی برای در رفتن باقی باشد.

خانه سرپتر بالای تپه‌ای است که نیم میل خارج شهر است. میان مزارع تاریک پرمه می‌زنم و خودم را در برابر دروازه باغ ساختمان بزرگ ویلامانندی می‌یابم. حدس می‌زنم بیمارستانی باشد که امروز، سر صبحی، در حال سوختن دیدیمش. حالا تاریک و متروک است، قلعه‌ای است افسون شده. مدتی طولانی در کلبه دربان را می‌زنم. پس از مدتی سر و کله دربان پیدا می‌شود. هفت تیر دستش هست. سر تا پای بدنش می‌لرزد و هفت تیر هم با آن در لرزش است.

«اینجا بیمارستان است؟»

«اینجا بیمارستانی نیست.»

«خانه سنپور بولین^۲ است.»

بولین - اسم به گوشم آشناست، آشنا اما ناخوشایند: بولین، رئیس انتشارات شورشیان در سوئیل. اسمی که در اسپانیا اصلاً رواج ندارد. این تشابه اسمی، اگر مسئله فقط تشابه باشد، بر خلجانم می‌افزاید. از دربان

۱. St. Bartholomew، کشتار پرتستان‌ها در دوره ملطنت مارل نهم که فرمان آن به تحریک کاترین دو مدیسی و خاندان دوگیز داده شد و این کشتار در شب بیست و سوم اوت سال ۱۵۷۲ صورت گرفت. - م.

2. Bolin

۵۶ گفت وگو با مرگ

می‌پرسم می‌داند خانه «دون پدرو» کجاست؟ با هفت تیرش به سمت چپ اشاره می‌کند.

«آنجا، همان خانه بغلی.»

«اما اگر همان خانه بغلی است، پس این یکی حتماً بیمارستان است.»

«بیمارستان نیست. بیمارستان بود، اما از فردا به بعد دوباره می‌شود خانه»

سنیور بولین.»

که این‌طور. مرد، دیگر نمی‌لرزد و آشکار است که احساس می‌کند نسبت به من، دست بالا را دارد. در را به رویم می‌کوبد، اما در اثنایی که هنوز بی‌تصمیم، همانجا ایستاده‌ام، زنش با شمعی روشن بیرون می‌آید و از وسط مزرعه به باغ سرپتیر راهنمایی‌ام می‌کند. این حرکت، یا ناشی از عطوفت عادی انسانی است و یا اینکه زن و شوهر، هنوز هم زیاد مطمئن نیستند که شبِ آبستن، فردا چه خواهد زایید. در چنین اوضاع و احوالی، حتی ساده‌لوح‌ترین افراد هم سیاستمدار می‌شوند.

سرپتیر زیر نور چراغ نفتی پشت میز تحریرش نشسته است. آشکار است که اعتنایی به رویدادهای بیرون ندارد - تصویر تمام‌عیاری از آرامش دوره ویکتوریایی در میان سیل خروشان فاجعه. کمی احساس می‌کنم که حضرت ایوب هستم. گذشته از این، احساس ناراحتی وجدان می‌کنم چون برای شام دیر کرده‌ام و لباس‌هایم کثیف هستند. سر‌راهم به اینجا حمله‌هویی دیگری شد و مجبور شدم دمر در شیارهای شخم شده بخوابم.

با تشریفات تمام، زیر نور شمع، ماردین کباب شده‌مان را می‌خوریم و شراب سفید عالی اسپانیایی سرپتیر را می‌نوشیم. لولا که طبعی شوخ دارد، چهار ساردین نرم استخوان را توی سینی نقره‌ای تزیینی پیش می‌آورد. به نظر می‌رسد که او هم نقش «واپسین روزهای پمپی» را بازی می‌کند، اما چشم‌هایش سرخ هستند.

بار دیگر درباره آینده‌مان حرف زدیم. چندان درخشان به نظر نمی‌آید. سرپتیر دو نامه در روزنامه تأیمر انتشار داده بود و به شورشیان حمله کرده

گفت وگو با مرگ ۵۷

بود. همچنین در تبلیغات علنی به نفع دولت اسپانیا در انگلستان شرکت کرده بود. هوادارش از «سرخ‌ها» بر همه روشن بود. اما درباره خودم، بعضی جریان‌ها در سویل که بعد به آنها اشاره خواهم کرد مقامات شورشی را تا آنجا کشانده بود که حکم بازداشت‌م را صادر کنند، و با کتابی که اخیراً در پاریس چاپ کرده بودم قطعاً نمی‌بایست منتظر گرفتن دستخوش از ژنرال فرانکو و کئیپو د لیانو باشم. در برابر این دفتر گناهان تنها یک برگ برنده داشتیم: پرچم ملی انگلیس بالای چوب پرچممان. اما در اوضاع و شرایط موجود، این پرچم زیاد هم برگ برنده‌ای به نظر نمی‌رسید. حاشیه‌هایش زیر باد و باران پاره پوره شده بود و شل و ول و تا حدودی درمانده در برابر باد آویزان بود. سرپرست گفت: «بین، من فرار نمی‌کنم. دویست هزار آدم توی مالاگا هست، فردا وقتی که شورشیان بیایند شاید پنجاه هزار نفر را تیرباران کنند. همه کنسول‌ها رفته‌اند و دنیا هم علاقه‌ای به مالاگا ندارد، پس آزادند هر چه دلشان خواست بکنند. اما اگر بدانند که به اصطلاح یک «ناظر بی‌طرف»، یعنی من، اینجا هستم، شاید فقط چهل هزار نفر را تیرباران کنند. حتی اگر مانند من بی‌اثر هم باشد باز می‌خواهم بمانم، و اگر زنده ماندم، به دنیا بگویم که بر مالاگا چه گذشت. هیچ وقت تابه حال، نه در باد اخوز و نه در توله‌دو، هیچ خارجی شاهد نبوده است که شورشیان موقع ورود به شهری تسخیر شده چه‌ها که نمی‌کنند. به گمانم فقط برای همین هم که باشد به ماندنش می‌ارزد.» بعد سعی کرد ترغیم کند ترکش کنم، و دلیل می‌آورد که من بیش از او در معرض خطر هستم.

اما من سعی کردم حالیش کنم که ممکن نیست تنه‌ایش بگذارم. آخر او هفتاد و سه سالش بود و من فقط سی و دو سال داشتم. با وجود وخیم بودن وضع، این استدلال من چندان به مذاق سرپرست خوش نیامد. در فاصله صحبت‌هایمان، جرعه جرعه، از شراب سفید مزه مزه می‌کردیم. لولا شمع‌ها را عوض کرد. با ابهت خاصی به هر کداممان، قاشقی مربای تمشک داد. به‌راستی همه اینها به واپسین روزهای پمپی می‌ماند.

بعد بیرون آمدم و بالای تراس خانه رفتم، در آن دورها، پشت تپه‌های تیره، ردیفی از نقطه‌های روشن درخشان دیدیم، که به زنجیره‌ای از لامپ‌های رنگی در شب‌های جشن می‌ماند، که چندان حرکتی هم نمی‌کردند. تانک‌های شورشیان بودند که از کوه‌ها، از سمت کولمنار پایین می‌آمدند. منظره‌شان اندکی نشئه‌شرب را از سرمان پراند. سریترا به اتاقش رفت و با دو جعبه کوچک فلزی که شبیه جعبه تیغ ژیلت بود برگشت. هر کدام حاوی یک سرنگ تزریق زیرجلدی با سوزن یدکی، و لوله‌ای از قرص‌های مرفین بود. سریترا گفت: «بین، عکس‌های کتابت را دیده‌ام» - منظورش عکس‌های قربانیان شکنجه دیده و مثله شده فرانکو بود - «از تصویرش خوشم نمی‌آید. شاید بد نباشد یکی از اینها را همراه خودت داشته باشی».

بعد با دقتی علمی برایم توضیح داد که چطور سرنگ تزریق زیرجلدی را به کار ببرم. لوله آن قدر قرص داشت که آدم را قادر می‌کرد از وحشت هر نوع جنگ، داخلی یا غیرداخلی، خلاص شود.

سریترا توضیح داد که: «پیش از تزریق البته باید سوزن را روی شعله ضدعفونی کرد والا ممکن است ورم چرکی ایجاد کند».

یادآوری کردم که در شرایط مورد بحث، یک ورم کمتر یا بیشتر، فرقی به حال آدم نمی‌کند. سریترا گفت که حرفم منطقاً حرف حساب است.

یک راست به حمام رفتم و تزریق زیرجلدی به خودم را تمرین کردم. از پنجره حمام می‌توانستم نور چراغ تانک‌ها را که آهسته‌آهسته نزدیک‌تر می‌شدند، ببینم، با این همه احساس می‌کردم که دست به آزمایش کاملاً پوچ و ابلهانه‌ای زده‌ام، از آن کارهایی که پدرم به خاطر آنها در بچگی به تنبیه تهدیدم می‌کرد.

بعد روی خط جین و ورموت و صحبت‌های عاقلانه و فلسفی افتادیم. از شهر، طنین تک تیرها به گوش می‌رسید، و گهگاه پارس ناگهانی مسلسل را هم می‌شنیدیم. چیزی که بیش از همه به آن می‌بالیدیم این بود که این صداهای مزاحم را نادیده بگیریم و اجازه ندهیم گپی را که می‌زدیم، خراب

گفت‌وگو با مرگ ۵۹

کنند. در رفتارمان آشکارا نوعی خودگنده‌بینی بود و به گمانم سربتر هم از آن به اندازه من آگاه بود. اما شاید ما هر دو احساس می‌کردیم که در شرایط موجود مختصری خودگنده‌بینی، نه تنها قابل اغماض، بلکه حتی لازم است.

روز بعد مالاگا سقوط کرد.

طبق معمول ساعت هشت صبحانه خوردیم. معمولاً بمباران پیش از ساعت نه شروع نمی‌شد. اسپانیایی‌ها شب‌ها، حتی موقع جنگ هم، دیر می‌خوابند. می‌خواستیم دست‌کم فرنی مان را در صلح و صفا تمام کنیم.

اما قسمت چنین نبود. هنوز لقمه دوم توی دهان بود که شب سه کشتی جنگی، در افق روی دریای گسترده زیر تراس، که معصومیت، آرامش و رنگ آبی دل به هم زنده‌ای داشت، پدیدار شدند. کشتی‌ها با سرعت تمام به سوی لنگرگاه پیش می‌رانند.

خط مستیمی را در پیش گرفته بودند و به سرعت نزدیک‌تر می‌شدند. به تجربه می‌دانستیم وقتی به حدود یک میلی برسند، بمباران شروع می‌شود. اما، آتش نگشودند. خطی از دود، پشت سر خودشان می‌کشیدند و یک راست به سوی بندر مالاگا، که هنوز در دست جمهوری خواهان بود، پیش می‌آمدند.

سرانجام آیا کشتی‌های جنگی از قرطاجنه به کمکمان آمده بودند؟ تنها لحظه‌ای چنین گمانی بردیم. تنها لحظه‌ای جدی جدی باورمان شد که امکان نجاتی معجزه‌آسا در دقایق آخر فراهم آمده است. آنگاه از پشت دوربین، پرچم دشمن را دیدیم، پرچم سرخ-زرد-سرخ پادشاهی را.

اندکی پس از ساعت نه رزمناوها وارد لنگرگاه مالاگا شدند. هنوز منتظر بودیم که آتش کنند.

اما آتش نکردند. توپخانه ساحلی خاموش بود و توپ‌های رزمناوها هم همانطور. و پرچم‌هایشان شل و ول از دکل‌ها آویزان بود. و همین.

دیگر نمی‌فهمیدیم چه می‌گذرد. دیگر نمی‌دانستیم، آن پایین، در شهر خاموش چه روی می‌دهد.

۶۰ گفت‌وگو با مرگ

اما به دقت همه چیز را در یادداشت‌های روزانه‌مان وارد کردیم.

دوشنبه، هشتم فوریه ۱۹۳۷ (روزی که مالاگا سقوط کرد).

ساعت ۸ صبح. در اثنای صبحانه، از پشت دوربین، رزمناوهای شورشیان را با پرچم سرخ-زرد-سرخ بوریون می‌بینم که وارد بندر مالاگا می‌شوند. منتظریم بمباران شروع شود، اما آتش نمی‌کنند.

۸:۳۰ صبح. هشت تا از هواپیماهای شورشیان، در آسمان، بالای سر ما، چرخ می‌زنند ولی بمبی نمی‌اندازند.

۹ صبح. ساعت معهود برای آغاز گلوله‌باران توپخانه. ولی حتی از یک تک انفجار هم خبری نیست. آفتابی درخشان، و سکوتی مرده و شبح‌وار.

۹:۳۰ صبح. انبوه پراکنده‌ای از چریک‌های ژنده‌پوش از شاهراه کولمنار سرازیر می‌شوند. بیشترشان دیگر تفنگی هم ندارند. همه چهره‌هایی خسته و فرسوده، ریشی نتراشیده، و نگاه یأس‌آمیز و هراسان شکار به دام افتاده را دارند. کسی لب از لب برنمی‌دارد. برخی تلوتلو می‌خورند. بی آنکه سری بالا کنند از کنار خانه می‌گذرند و سرییچ جاده ناپدید می‌شوند.

۱۰ صبح. آواره‌ای تنها مانده - چریکی زخمی، بی سلاح و نیمه‌جان از خستگی - از جلو خانه رد می‌شود، و آب و سیگاری می‌خواهد. در حینی که سیگار را روشن می‌کنم می‌بینم که دست و پایش می‌لرزد.

می‌پرسد: «راه شهر هنوز باز است؟»

«بلی، هنوز باز است.»

«مرا نمی‌کشند؟»

«نه، نمی‌کشند.»

«مطمئنم که نمی‌کشند؟»

«بلی، مطمئنم که نمی‌کشند.»

«خدا عوض بدهد، سنور.»

و تلوتلو خوران راهش را می‌کشد و می‌رود.

گفت وگو با مرگ ۶۱

(نمی دانم کشتندش یا نه.)

۱۱ صبح. رزمنواها و هواپیماهای شورشیان همچنان در آب‌ها و فضای مالاگای هنوز جمهوری خواه جولان می‌دهند.

با سرپرست تصمیم می‌گیریم به شهر برویم و ببینیم چه خبر است. همین‌که خانه را ترک می‌کنیم مسلسل از جایی ناپیدا، از آن دور و بر شروع به پارس می‌کند. جاده زیر آتش است. برمی‌گردیم.

۱۲ صبح. خانواده‌ای فراری وارد باغ می‌شود - مردی به همراه زن و دو بچه و مادرزنش و قطاری از سبدها و بسته‌هایی که عمدتاً رختخواب است. (براساس رسم سنتی تسرحم‌انگیزی در همه فاجعه‌های بزرگ - آتش سوزی‌ها، سیل‌ها، جنگ‌ها - مردم بیچاره و بینوا پیش از هر چیز رختخوابشان را نجات می‌دهند. قابلمه‌ها، تابه‌ها، و ظرف‌های سفالی گنجینه‌های زمینی است که از نظر اهمیت رتبه بعدی را اشغال می‌کند. این تقدم و تأخر در انتخاب اجناسی که فکر می‌کنند به نگهداشتن‌اش بیارزد، شاید به عربان‌ترین و وقیح‌ترین شکل از بیچارگی دائمی تمام توده‌های این دنیا پرده برمی‌دارد. در ردیف سوم سیاهه، معمولاً قفسی با قناری، گربه خانگی یا سگ دورگه مضحکی قرار دارد. اینها مظهر بخش روشن و آفتابگیر زندگی هستند.)

خانواده توی باغ اطراق می‌کند. به روش معمول، یعنی با مشت بسته - سلام مرسوم در اسپانیای جمهوری خواه - سلام و خوش آمد می‌گوییم. اما آنها حرکتی به دست‌هایشان نمی‌دهند و گوسفندوار لبخند می‌زنند. می‌پرسیم شورشیان کجا هستند. زن به نجوا و با چشمک شیطنت آمیزی می‌گوید:

«نیروهای ملی همه‌جای تپه‌ها هستند - اینجا - آنجا.» و انگشتش را روی لب‌ها می‌گذارد، انگار مورها پشت بوته‌ها مخفی شده‌اند.

از زن می‌پرسیم اوضاع شهر از چه قرار است، و او همچنان به نجوا و با همان چشمک شیطنت آمیز جواب می‌دهد:

«از صبح امروز بالای مقر فرماندار غیر نظامی پرچم سفیدی زده‌اند.»

پس کار تمام است. مالاگا تسلیم شده است. به یاد واپسین حرف سرهنگ یلیالبا می‌افتم که پیش از سوار شدن به ماشینش گفت: «وضع بحرانی است اما مالاگا جانانه خواهد جنگید.» مالاگا جنگ جانانه‌ای نکرد.

رهبران شهر به شهر خیانت کردند - در رفتند و دم تیغ سلاخی‌اش دادند. رزمناوهای شورشیان بمبارانمان کردند و از کشتی‌های جمهوری خبری نشد. هواپیماهای شورشیان بذر وحشت و خرابی پاشیدند، و از هواپیماهای جمهوری خبری نشد. شورشیان، توپخانه و خودروهای زرهی و تانک داشتند، و از تسلیحات و تجهیزات جنگی جمهوری خبری نشد. شورشیان از هر سو پیشروی کردند، و پلی که تنها جاده مالاگا را با جمهوری مربوط می‌کرد چهار ماه آژگار شکسته ماند. شورشیان انضباط آهنینی برقرار کردند و نفراتشان را به ضرب تیربار به عرصه نبرد فرستادند، ولی مدافعین مالاگا، نه انضباطی داشتند، نه رهبری، و نه اطمینانی به پشتیبانی جمهوری. ایتالیایی‌ها، مورها و لژیونرهای خارجی با شجاعت حرفه‌ای سربازان مزدور، به‌خاطر هدفی که به آنان تعلق نداشت به ضد مردم جنگیدند، و سربازان مردم که به‌دلیل هدفی از آن خود می‌جنگیدند، پشت کردند و فراری شدند. رهبران خطا کار شهر، که افرادشان را گذاشتند و در رفتند تسلیم دادگاه

گفت‌وگو با مرگ ۶۳

صحرائی شدند. دولت خطاکار لارگو کابالرو، که مالاگا را به دست تقدیر سپرد، وادار به استعفا شد. اما دولت‌های خطاکار دموکراسی‌های غربی را، که جمهوری اسپانیا را به دست تقدیر سپردند، نه می‌شد تسلیم دادگاه نظامی کرد و نه وادار به استعفا. تاریخ آنها را محاکمه خواهد کرد. اما آن هم نوشداروی پس از مرگ خواهد بود.

هر چه بیشتر آدم به انتظار چیزی بنشیند، سرانجام وقتی که آن چیز پیش آمد بیشتر حیرت‌زده می‌شود. از روزها پیش پی برده بودیم که مالاگا از دست رفته است، اما پایان کار را طور دیگری تصویر کرده بودیم. بس که همه چیز در سکوئی مخوف، بی سروصدا، و بی ماجرا پیش رفته بود. تمام علائم، رسیدن مرحله بحران را بروز داده بودند، اما درباره اوج حوادث فریب خورده بودیم. در خفای کامل پرچم سفید برفراز برج مالاگا افراشته شده بود. فردایش وقتی که رزمناوها و هواپیماهای دشمن سر رسیدند، منتظر بودیم که آتش بکشایند و درک نمی‌کردیم که دیگر دشمنی در کار نیست و ما در همان لحظه هم زیر سلطه پرچم بوربون زندگی می‌کنیم.

این انتقال بی دردسر و حيله‌گرانه وحشت‌انگیزتر از هر چیزی بود که از آن هراس داشتیم. بی آنکه بدانیم، وقتی که خواب بودیم به مراسم محبت‌آمیز ژنرال فرانکو سپرده شده بودیم.

همین‌طور هم ورود سپاه شورشیان به شکلی غیرطبیعی و بی هیجان اتفاق افتاد. دفتر خاطراتم ادامه می‌یابد:

ساعت ۱ بعدازظهر. سروکله افری که کلاه آهنی خاکستری رنگ ارتش ایتالیا را بر سر دارد درست روبه‌روی خانه ما در جاده کولمنار پیدا می‌شود. نگاهی به دور و بر می‌اندازد و با هفت تیرش، یک تیر هوایی در می‌کند. بلافاصله حدود دویست نفر از افراد پیاده نظام با آرایش نظامی کامل از جاده سرازیر می‌شوند. سرود موسولینی، «جیوونیتسا»^۱ را می‌خوانند.

1. Giovinezza

همچنان که از مقابل خانه می‌گذرند سلام نظامی می‌دهند، و ابواب جمعی خانه که تا همین دیروز با حرارت زیاد، مشت گره کرده‌شان را حواله می‌کردند، حالا با همان شور و هیجان اسپانیایی، بازویشان را به رسم سلام فاشیستی بالا می‌برند. کاملاً آسوده‌خاطر به نظر می‌رسند، اما چون ما خارجی‌ها را به چشم نیمه‌خرفت می‌نگرند، باغبان به من و سرپیتتر ترصیه می‌کند که مثل آنها رفتارمان را عوض کنیم «چون اکنون حکومت تازه‌ای داریم».

پس از مدتی، همچنان که لشکریان بیشتر و بیشتری رد می‌شوند و سلام نظامی می‌دهند - همه در بالکن جمع شده‌ایم انگار که رژه می‌گیریم - من و سرپیتتر هم مجبور می‌شویم مثل آنها بازویمان را بلند کنیم. از نگاه کردن به یکدیگر پرهیز داریم.

لیوانی پراز کنیاک سر می‌کشم.

ساعت ۲ بعد از ظهر. گروهانی از پیاده‌نظام ایتالیایی تپه مجاور را اشغال می‌کند.

ساعت ۳ بعد از ظهر. ستوان فرمانده گروهان ایتالیایی مستقر روی تپه، داخل باغ می‌شود و اجازه شستشو می‌خواهد. مؤدبانه خودش را معرفی می‌کند، سرپیتتر دستور می‌دهد حمام را برایش آماده کنند. چند سربازی هم به دنبالش برای شستشو و خوردن آب از تپه پایین می‌آیند. کلمه‌ای اسپانیایی بلند نیستند. حسابی خسته به نظر می‌آیند. رفتارشان کاملاً مؤدبانه است.

من و سرپیتتر توی صندلی‌های راحتی روی ایوان جای می‌گیریم. آفتاب می‌درخشد. صدای شلپ‌شلپ ستوان را از توی وان حمام می‌شنویم. همراهی هستیم که آدم خوبی است. هنوز از نگاه کردن به یکدیگر پرهیز داریم.

شرم خفه‌ام می‌کند، مثل اسفنج خشکی راه گلویم را گرفته است.

ساعت ۴ بعد از ظهر. طوفانی از صدای هلهله و کف زدن از شهر به گوش می‌رسد. شورشیان به مرکز مالاگا رسیده‌اند.

ساعت ۴:۳۰ بعد از ظهر. ماشین‌ها پرچم بوربون‌ها را برافراشته‌اند و در

گفت وگو با مرگ ۶۵

امتداد جاده می آیند. تانک‌ها با حرکتی سنگین، در ستونی بی انتها از کولمنار سرازیرند. صدای شلیک گلوله با فاصله‌های منظم از شهر شنیده می شود. یکی از ابوابجمعی خانه در اظهار نظر پیشقدم می شود که، چون جنگ تمام شده است، شاید معنای این گلوله این است «که اعدام جنایتکاران سرخ دارد شروع می شود.»

باز هم شب شد، و باز هم روی صندلی‌های دسته دار دوره ویکتوریایی پشتی بلند، پشت سیزی که خیلی رسمی چیده شده بود روبه روی هم نشستیم.

همه اوراق مشکوک را سوزانده بودم: معرفی نامه‌ام از سفارت اسپانیا در پاریس، پروانه‌های عبور به امضای مقامات والانس، و تمام نسخه‌های کتابم به استثنای یکی که به سرپتر هدیه کرده بودم. اما قول داد که آن یکی را هم از بین ببرد. بعد همه اشارات خطرناک را در یادداشت‌هایم قلم کشیدم و سیاه کردم.

حالا دیگر هر لحظه ممکن بود سروقتان بیایند - احتمالش زیاد بود که شب هنگام بیایند - اما ته دلمان باورش نمی کردیم. صبح، وقتی به آن چریک لرزان سیگار داده بودم هنوز سائقه‌ای از فرار توی ذهن داشتم. نیمچه تصمیمی گرفته بودم که ماشین تحریر و کاغذهایم را از خانه بردارم و همراه چریک‌ها بشوم. و بیشترش هم از سر تنبلی بود که نرفته بودم. آن پایین توی شهر همه‌اش شلوغ پلرغی و بلا تکلیفی بود، و اینجا باغ، با آرامش مطلق، غرق در انوار گرم خورشید بود - خیلی بعید به نظر می رسید که هرگز بی نظمی و آشفتگی بتواند به این باغ تمیز و شسته و رفته راه یابد.

به یاد صحنه‌ای از یک نمایشنامه درباره انقلاب فرانسه افتادم که یکی از نویسندگان قرن گذشته آلمان نوشته است. دانتون^۱ باخیر می شود که

1. Danton

۶۶ گفت‌وگو با مرگ

روبسیر^۱ فردای همان روز بازداشتش خواهد کرد، و شبانه از خانه‌اش فرار می‌کند. کورمال در خلنگ‌زار تاریک پرمه می‌زند. هوا سرد است و باد می‌وزد، ناگهان احساس می‌کند که آواره شدن میان خلنگ‌زار در شبی طوفانی، به جای خوابیدن توی رختخواب گرم و نرم بی‌عقلی محض است. روبسیر و کنوانسیون در نظرش اوهامی زاده خیالات جلوه‌گر می‌شوند و به نظرش می‌آید که رفتن به خانه و خوابیدن توی بستر، عاقلانه‌ترین کار است. همین کار را هم می‌کند. عصاره افکارش چنین‌اند: «اگرچه حتی به طور نظری از خطراتی که تهدیدمان می‌کند، آگاه باشیم، در عمق ضمیرمان صدایی شیرین می‌گوید که فردا هم روزی چون دیروز خواهد بود.» صبح فردایش بازداشت می‌شود.

در عمق ضمیر ما هم، در این واپسین شب، همان صدای شیرین بود که می‌گفت فردا هم روزی چون دیروز خواهد بود.
ساعت ۱۱ صبح بعد، بازداشت شدیم.

1. Robespierre

۵

در اینجا داستان اندکی گره می خورد و پیش آمدها تداخل عجیب و غیرمنتظره ای پیدا می کنند. باید به گذشته برگردم.

در اوت سال ۱۹۳۶، نخستین ماه جنگ داخلی، از طرف نیوزکرونیکل از پرتقال و اسپانیای شورشیان بازدید کرده بودم. در سویل، که آن زمان مرکز فرماندهی شورشیان بود، با ژنرال کپیو د لیانو مصاحبه کردم و فرصت کافی برای بررسی میزان پشتیبانی نظامی آلمانی ها و ایتالیایی ها از شورشیان داشتم. مدارکی که جمع آوری کردم، نخست در نیوزکرونیکل و بعدها در کتابی که پیش تر ذکرش رفت، چاپ شد (اسپانیای غرقه در خون^۱). پس از آن هرگز اجازه ندادند نماینده ای از روزنامه های لیبرال بریتانیا به قلمرو شورشیان وارد شود.

در طول اقامت در سویل، سروان بولین، مسئول اداره انتشارات شورشیان، راهنمای من بود و همین بولین ترتیب مصاحبه مرا با ژنرال لیانو داده بود. روز پس از آن مصاحبه به روزنامه نگاری آلمانی که سال ها پیش در برلین با او آشنا شده بودم، برخورددم. نامش استرندبرگ^۲ بود (پسر آوگوست

1. *L'Espagne Ensanglantée*

2. Strindberg

۶۸ گفت وگو با مرگ

استریندبرگ^۱ نویسندهٔ بزرگ اسکاندیناوی)، و حالا برای روزنامه‌های نازی کار می‌کرد. وقتی که با هم ملاقات کردیم، او، عملاً همراه چهار خلبان نازی توی سالن هتلی در سویل نشسته بود. همه‌چیز را دربارهٔ سابقهٔ «سرخ» من می‌دانست، در صورتی که بولین از آن بی‌خبر بود. همان شب مرا پیش بولین لو داد.

درست به موقع ترتیب فرارم را به جیل الطارق دادم. قرار بازداشتم یک ساعت پس از عبورم از مرز صادر شده بود. به لندن که رسیدم، مطالبم را منتشر کردم. چند ماه بعد همکارانی که از اسپانیا می‌آمدند گفتند که سروان بولین قسم خورده است «اگر دستش به ک. برسد مثل سگ هاری بکشدش». کسی که فردای روز اشغال مالاگا به دست شورشیان، من و چارمز میچل را بازداشت کرد همین سروان بولین بود.

تازه این تنها نیمی از پیش‌درآمد داستان ماست. نیمهٔ دیگر از این قرار است:

سروان بولین پسرعمویی داشت. این پسرعمو خانه‌ای در مالاگا داشت. و آن خانه همان ویلای مجاور خانهٔ ما بود.

نام این پسرعمو سنیور توماس بولین^۲ بود. این توماس بولین و همهٔ افراد خانواده‌اش، زندگیشان را مدیون سریتزر بودند. سریتزر شب پیش از بازداشتمان، سرشام آخری که یا هم در خانه‌اش خوردیم، چگونگی ماجرا را برایم گفت.

توماس بولین یکی از اعضای فالانژ، حزب فاشیست اسپانیا، بود. روز هیجدهم ژوئیهٔ ۱۹۳۶، ژنرال‌ها در سرتاسر اسپانیا سر به شورش برداشتند. در مالاگا هم، مثل مادرید و بارسلون، شورشیان پس از نبرد خیابانی شدیدی شکست خوردند، و جمهوری‌خواهان همچنان تسلط‌شان را بر شهر حفظ

1. August Strindberg

2. Senor Thomas Bolin

گفت و گو با مرگ ۶۹

کردند. سنیور بولین به خانه همسایه‌اش سرپتر - که می‌دانست یک «سرخ» است - آمد تا درخواست حمایت و پناه کند.

توماس بولین با زن، مادرزن، پنج شش بچه و دو سه خدمتکارش وارد شد. سرپتر همه قبیله بولین را در خانه‌اش جا داد. سنیور بولین همان دو اتاقی را که شش ماه بعد محل اقامت من بود، اشغال کرد. در بدو ورودش پاکتی حاوی چند مدرک به‌عنوان امانت به سرپتر سپرد که او هم در کشوی میز تحریرش قفلشان کرد.

روز بعد یک گروه گشت آنارشیست از خانه بازدید کرد.

چون از همدلی سرپتر با حکومت جمهوری با خبر بودند، نمی‌خواستند دردسری برایش درست کنند، اما درخواست کردند مدارک سنیوری را که در طبقه بالا زندگی می‌کرد، ببینند.

سرپتر ناگزیر بود مدارک را تسلیم کند. سردهسته آنارشیست‌ها، که جوانکی بود، پاکت را باز کرد. نخستین چیزی که پیدا کرد کارت عضویت سنیور بولین در حزب فالانژ بود، و بعد یک دسته عکس لخت، از همان‌هایی که برخی از کتابفروشی‌های پاریس برای آماتورها پست می‌کنند. جوانک آنارشیست از هر دو کشفش خیلی خوشحال به‌نظر می‌رسید. آنگاه یکی از فکرهای بکر همیشگی به‌خاطر سرپتر رسید.

با نرم‌ترین آهنگ صدایش گفت: «بین، بیا معامله‌ای بکنیم: عکس‌ها مال تو، کارت مال من.»

آنارشیست، که همان‌طور که گفتم خیلی جوان بود، اول کمی عصبانی شد، بعد خوشش آمد، و آخر سر به خاطر محبتی که به سرپتر داشت، رضایت داد. با وجود این، چند روز بعد، سنیور بولین بازداشت شد. اما سرپتر به قید ضمانت آزادش کرد، برای خانواده‌اش گذرنامه گرفت، و سرانجام با به خطر انداختن زندگی خودش، بولین را از مالاگا به جبل الطارق فراری داد.

اسباب و اثاث بولین در خانه سرپتر ماند، و ویلای بولین به بیمارستان نظامی تبدیل شد.

۷۰ گفت وگو با مرگ

ساعت یازده بامداد سه شنبه نهم فوریه، بازداشت شدیم. ساعت ۱۰:۳۰ بر پشت بام، در محل دیده بانی همیشگی مان ایستاده بودم و کامیون‌های پر از سربازان ایتالیایی را که همچنان در ستون بی‌انتهایی از کوه‌ها سرازیر بودند، می‌شمردم. ایتالیایی‌ها سرحال و پرواز به نظر می‌آمدند. تجهیزات بی‌عیب و نقصشان، از کلاه آهنی‌شان گرفته تا میچ پیچ‌ها، تضاد تکان‌دهنده‌ای با لباس ژنده و نکبت‌بار چریک‌های جمهوری خواه داشت. همین‌طور که قیافه‌های درخشان و سرحال - قیافه‌های بشاش فاتحان - یکی بعد از دیگری، در میدان دید دوربینم قرار می‌گرفتند احساس تلخ مرد فقیر افسانه‌ای را که برای غذا خوردن بر سر میز شخص ثروتمندی دعوت می‌شود، تجربه کردم.

بعد ماشین شخصی مجللی را دیدم که گرد و خاک آلود و مزین به پرچم بوربون، از جاده به طرف خانه ستیور بولین بالا می‌رفت. جریان را به سریتتر گفتم.

سریتتر گفت: شاید بولین است که از تبعید برمی‌گردد. حالا نوبت اوست که هوای ما را داشته باشد.»

سریتتر به سوی ویلا رفت.

ده دقیقه دیگر برگشت، رنگ پریده و پریشان.

گفت: «بولین بود. همین حالا با ماشین از جبل الطارق برگشته است.»

«باز هم از آن عکس‌های کثیف دارد؟»

«نه، اما کلاه بره قرمز هنگ کاریست‌ها^۱ سرش است، یک هفت تیر ارتشی گنده هم دارد. می‌گوید از شکار سرخ‌ها در شهر عشق خواهد کرد و چندتایشان را با دست‌های خودش خواهد کشت.»

«دست‌کم گفت که متشکرم؟»

سریتتر شانه‌هایش را بالا می‌اندازد و به طبقه بالا می‌رود تا اسباب و اثاث

گفت وگو با مرگ ۷۱

بولین را برایش جمع و جور کند.

در باغ تنها مانده‌ام. بار دیگر نیاز شدیدی به یک جرعه کنیاک احساس می‌کنم و به کتابخانه می‌روم تا گیلانی بخورم.

کتابخانه سه در دارد. در حینی که دنبال کنیاک می‌گردم هر سه در، همزمان و تقریباً بی صدا، باز می‌شود و سه افسر، هفت تیر به دست، وارد می‌شوند. دو تایشان را نمی‌شناسم. تنها چیزی که نظرم را جلب می‌کند اونیفورم‌های کاملاً نوین است که بر تن دارند.

سؤمی سروان بولین است.

باقی جریان خیلی به سرعت می‌گذرد، عین فیلم‌هایی که با دور تند نشان داده می‌شوند. سرنگ توی جیبم است. کافی است دو سه دقیقه‌ای تنها بمانم. خیلی ناخودآگاه سعی می‌کنم یواشکی به طبقه بالا بروم. وقتی که پا روی پله سؤم می‌گذارم، صدای خشنی از پشت سرم بلند می‌شود.

«دست‌ها بالا!»

هر دو دستم را بالای سر می‌برم، بی آنکه برگردم، و منتظر می‌مانم تا بولین شلیک کند. پشت جمجمه‌ام خارش ضعیفی احساس می‌کنم، نوعی مکش خلاء، که زیاد هم ناخوشایند نیست و لحظه به لحظه بیشتر می‌شود. صدای بلند نفس‌های هر چهار نفرمان را می‌شنوم.

«بیا پایین!»

با دقت، عقب‌عقب پایین می‌آیم. با خودم فکر می‌کنم «اگر کوچک‌ترین حرکت نابجایی بکنم کارم ساخته است.»

به صورت یک گروه وسط کتابخانه ایستاده‌ایم. سه هفت تیر به سویم نشانه گرفته شده است، دو تا از طرفین و سؤمی از پشت.

همه چیز مثل رؤیاست، هوای دور و برم همه‌ای دارد، مثل صدایی که از صدف خالی به گوش می‌رسد. میان این همه صدای سروان بولین را می‌شنوم که خطاب به باغبان می‌گوید:

«طناب.»

باغبان بیرون می‌رود تا طناب بیاورد. می‌بینم که باغبان می‌لنگد.
سرپتر بالای پله‌ها ظاهر می‌شود. کیف دستی سنیور بولین دستش است.
«دست‌ها بالا.»

دست‌هایش را بالا می‌برد. اما شق و رق می‌ایستد.
چند ثانیه‌ای سکوت برقرار می‌شود. همه‌مان یخ‌زده بر جای می‌خکوب
هستیم. عین مجسمه‌های مومی موزه مادام توسو.^۱
آنگاه فرد چهارمی، که کپی قرمزی بر سر دارد، وارد اتاق می‌شود. در
همان نگاه اول، از شباهتی که به پسر عمویش دارد، می‌شناسمش. سنیور
توماس بولین است. یا نیشخندی بر چهره، به تماشای این صحنه کوچک
دلپذیر می‌ایستد.

می‌پرسم: «سرپتر، این همان مردی نیست که زندگیش را نجات دادی؟»
سنیور بولین پوزخند می‌زند.
باغبان برمی‌گردد. طناب گیر نیاورده است، و به جایش دو متر سیم برق
آورده است.

به سرپتر می‌گویم: «گمانم می‌خواهند دارم بزنند.»
از ذهنم می‌گذرد که جان‌کندن واپسین با این سیم انعطاف‌ناپذیر طولانی‌تر
از جان‌کندن با طناب معمولی خواهد بود.

بولین می‌گوید: «خفه شو!» و علامتی به افسر دست چپ من می‌دهد.
افسر - جوانی خوش‌قیافه که نسبتاً خجالتی است و آدم خوبی به نظر
می‌آید - سیم را می‌گیرد و پشت سرم می‌ایستد. دست‌هایم را به پشت تاب
می‌دهد و سعی می‌کند با سیم ببندد. اما سیم خیلی سفت و شق است. افسر،
دور من چرخ می‌زند، دست‌هایم را دوباره به جلو می‌کشد، انگار که
عروسکی چوبی را دستکاری می‌کند، و دوباره سعی می‌کند دست‌هایم را
ببندد. در تمام این مدت، بولین هفت تیری را بر تهیگاه راستم فشار می‌دهد و

1. Madame Tussaud

گفت وگو با مرگ ۷۳

افسر سؤم هفت تیری را بر تهیگاه چپم. این سؤمی خپله ای است با کله ای بی مو و سیمایی حیوانی. در اثنای همه جریانات، نیشخندی بر صورت دارد و بی اغراق با خوشحالی خرناسه می کشد. خرناسه اش از راه دماغ است انگار که آسم دارد. نفسش را می توانم روی گوشتم احساس کنم. تا به حال فقط در کاریکاتورهای سیاسی به یک همچو قیافه های سادیستی برخورده ام و هرگز باورم نشده بود که واقعیت دارند. مردک پوزخند می زند و یکریز خرناسه می کشد. آشکارا مریض روانی است. نفرت جسمی ام، طلسم رؤیاگونه را می شکند، دوباره هشیار هشیارم و ترس برگشته است؛ زیر پوستم می خزد و بر دل و روده ام چنگ می زند.

آنگاه، با حیرت تمام صدای خودم را می شنوم که می گویم:
«بین، بولین، اگر می خواهی با تیر مرا بزنی بکشی، بیرم طبقه دوم. جلوی سرپتر این کار را نکن.»

بعدها، غالباً به این فکر می کردم که آیا این جمله را، که شاید زندگیم را نجات داد، صرفاً به ملاحظه حال سرپتر گفته بودم یا فقط از روی نیاز به داشتن وقت بیشتر. شاید آمیزه ای از هر دو انگیزه. اما خیال می کنم جنبه دوم عمده تر بود.

بولین می گوید: «خفه شو!» اما در صدایش نشانه هایی از تردید است. چیز دیگری که یادم است، این است که سرپتر می خواست توماس بولین را سر عقل بیاورد. سرپتر می خواست در اتاق دیگر پنج دقیقه با برلین صحبت کند. سنور بولین به طعنه می خندید، اما آخر سر راضی شد. دو نفری به اتاق بغلی رفتند. سروان بولین بر کار پیچیده بستن دست هایم نظارت کرد، و بعد پیش آنها رفت. در نیم باز مانده بود. سه نفری بگومگوی کوتاهی داشتند. از حرکاتشان معلوم بود که سرپتر شفاعت مرا می کند، اما معلوم هم بود که موفقیت چندانی به دست نمی آورد.

اجازه ندادند که پیششان بروم.
از لای دری که باز بود داد زدم: «چه خبر است؟»

۷۴ گفت وگو با مرگ

از اتاق بیرون آمدند و سریتر به آرامی گفت:

«ظاهراً کاری به من ندارند، اما با تو چرا.»

و ما را بردند.

تا به امروز نمی دانم چه چیزی موجب شد که سروان بولین از فکر اینکه جابه جا دخلم را بیاورد صرف نظر کند. آیا گفته هایم متوجهش کرد که چه مسئولیتی از کشتن خبرنگاری خارجی، آن هم در ساختمانی که پرچم ملی انگلیس بر بالایش است به گردنش می افتد، یا عالیجنابی که بره قرمز و عکس های لخت داشت، سرانجام خودش را راضی به پادرمیانی کرد؟ این اندیشه که آدم باید زندگیش را مدیون یک دست کارت پستال کثیف باشد، اندیشه ای است تعالی بخش.

۶

ما را بیرون بردند و سوار ماشینمان کردند. دست‌های مرا بسته بودند، دست‌های سریترا نه. توماس بولین ناپدید شده بود. ماشین راه افتاد.

آن‌طرف پیچ جاده، دسته‌ای از سربازها جلومان را گرفتند. با مشت بر شیشه ماشین می‌کوفتند و ظاهراً آماده بودند قیمه‌قیمه‌مان کنند. اما سروان بولین قانع‌شان کرد که این کار درست نیست، و به راه ادامه دادیم.

جلوی پاسگاه پلیس ایستادیم. پرچمی تازه به رنگ سرخ-زرد-سرخ را، پیشاپیش، بر سر چوب افراشته بودند. سروان بولین و افسر خپله از ماشین پیاده شدند. من و سریترا مجبور بودیم توی ماشین بمانیم و افسر جوانی که دست‌هایم را بسته بود مراقبمان بود.

دو ساعتی منتظر شدیم. آفتاب می‌درخشید و هوا فوق‌العاده داغ بود. یادم نیست از چه صحبت می‌کردیم، به گمانم بیشترش چرت و پرت می‌گفتم.

در همه این مدت، عکس‌های افراد زیر شکنجه که در کتابم آورده بودم از ذهنم می‌گذشت. از سریترا به زبان انگلیسی پرسیدم، طبق قراری که گذاشته بودیم، نسخه‌ای از کتاب را که به خط خودم هدیه‌اش کرده بودم از بین برده است یا نه. جواب داد دلش تیامده است این کار را بکند. به ضررم بود.

به سریترا گفتم: «از تنها چیزی که می‌ترسم این است که شکنجه‌ام

بدهند.»

سریتر گفت: «گمان نکنم شکنجه‌ات بدهند.» به‌نظم آمد با همان لحنی حرف می‌زند که من خودم وقتی که آن چریک زخمی پرسیده بود به‌نظر من می‌کشندش یا نه، به‌کار برده بودم. آنگاه سریتر چند بیتي از شعرهای سوينبرن^۱ را، که می‌دانست بسیار دوست دارم، برایم خواند. همین بیت‌ها در ورق اول خاطره‌هایش که اخیراً چاپ شده است، دیده می‌شود.

«دعا کن که پیش از مرگ، روزهای عمرت بلند
باشد،

و آکنده از دل آسودگی و عزت؛ چرا که پس از مرگ
نه آسایشی هست و نه زایشی دیگر

و دیگر از آن پس نگاه نخواهی کرد تا سپیده‌دم را
بینی

و به جایی که می‌روی از نور خبری نیست.

زندگی کن و از تمامی روزهایت یکسر لذت ببر، و
بمیر

هنگامی که مرگت فرا می‌رسد؛ و دل به هراس مرگ
مبار

مبادا که پیش از آنکه لحظه مرگت فرا برسد، زندگیت
را تباه کند.»

سریتر بسیار آرام حرف می‌زد. افسر جوان تعجب‌زده نگاهش می‌کرد. بی‌بردم که به خیالش این هم نوعی آیین مذهبی واپسین دم است. آنگاه از یکدیگر جدایمان کردند.

بولین و افسر خپله برگشتند و سریتر را با خودشان بردند. هیچ فکر نکردم که هرگز دیگر نمی‌بینمش.

1. Swinburne

گفت وگو با مرگ ۷۷

ولی کاری که بلافاصله با من کردند این بود که توی خیابان، اول عکس تمام رخم و بعد نیم رخ را گرفتند. جمعی دور و برم ایستاده بودند و مزه می پراندند. خیلی توهین آمیز بود، ولی هنوز صدای آرام سرپتر توی گوشم زنگ می زد:

«... و بمیر»

هنگامی که مرگت فرا می رسد؛ دل به هراس مرگ

میسپار.

این شعرهای آرام بخش، بسیار تسکین داد، و در من نوعی احساس برتری، احساسی نزدیک به غروری تحقیرکننده به وجود آورد. بعد بردندم به پاسگاه پلیس.

وقتی که از محوطه جلو ساختمان می گذشتیم افسر فالانتری سقلمه ای به سینه ام زد و هیجان زده فریاد کشید: «روس، روس!» درست مثل بچه ای که بار اول به باغ وحش می رود و داد می زند: «تمساح، تمساح!» گفتم که روس نیستم، اما گوشش بدهکار نبود.

با پوزخندی گفت: «همین امشب به درک مسکو واصلت می کنیم.» به اتاق خالی و وسیعی هدایت کردند. در گوشه اتاق چارپایه ای بود که دستور دادند روی آن بنشینم. دو گارد غیر نظامی روبه رویم، کنار در نشستند و تفنگ هایشان را روی زانوهایشان گذاشتند.

مدتی به همین وضع نشستیم.

آنگاه جیغ و دادی از محوطه به گوشم رسید، و لحظه ای دیگر جوانی را که از پشت و سینه برهنه اش خون سرازیر بود به اتاق آوردند. صورتش جای جای بریده، دریده و خرد و خمیر شده بود. یک لحظه گمان بردم که زیر لکوموتیو رفته است. زیر بغلش را گرفته بودند و توی اتاق کشان کشان می بردند. داد می زد و شیون و زاری می کرد. فالانتریست هایی که او را می کشیدند با لحن چرب و نرمی بهش می گفتند: «باباجان، دیگر نمی خواهیم

بزنیمت.» در پشت سرشان بسته شد، و لحظه‌ای دیگر صدای ضربه‌ها و لگدها، و صداهاى گنگ دیگر بلند شد. مرد ضجه می‌زد و گهگاه زوزه می‌کشید. زوزه‌هایی در فواصل معین.

چند ثانیه‌ای سکوت برقرار شد. آنچه می‌شنیدم نفس نفس زدن تند و خشدار بود. نمی‌دانم در آن چند ثانیه با او چه می‌کردند. سپس دوباره جیغ‌های تیز و غیرطبیعی و بلندی کشید. و آخر سر خاموش شد. چند لحظه بعد ناگهان در باز شد و او را کشان‌کشان از اتاقی که من در آن نشسته بودم به محوطه بردند. توانستم سردر پی‌ا‌ورم که مرده یا فقط از هوش رفته. دربند آن نبودم که دقیق‌تر نگاه کنم.

آنگاه قربانی دومی را از داخل اتاق بردند تا همان معامله را با او هم بکنند. سپس سومی را.

هر بار که از اتاق می‌گذشتند فلائریست‌ها طوری نگاهم می‌کردند که انگار به عنوان قربانی بعدی نشانم می‌کنند، اما چیزی نمی‌گفتند. پس از آن سومی، دیگر کسی را نیاوردند. بی حرکت و منتظر نشستم.

به نظر می‌رسید به گاردهای غیر نظامی، که رویه‌رویم نشسته بودند، از این جریانات احساس ناگواری دست داده است. در حینی که بساط شکنجه توی اتاق مجاور برپا بود، سخت در بحرم رفته بودند تا عکس‌العملم را ببینند و شاید هم کمی حس ترحمشان نسبت به من برانگیخته شده بود. زمانی که قربانی سوم را، مرده یا بی‌هوش، برگرداندند، گارد غیر نظامی من‌تر نگاهی به من کرد و شانه‌ای بالا انداخت که حرکت ناخودآگاهانه‌ای برای عذرخواهی بود. این حرکت تمامی برداشت یک ژاندارم پنجاه‌ساله را نسبت به زندگی بیان می‌کرد. کسی که از سویی سی سال سابقه خدمت در کشوری قرون وسطایی داشت و از سویی احتمالاً صاحب زن و چند بچه نیم‌گرسنه و یک فناری دست‌آموز بود. در این حرکت، همه فلسفه انسان درباره شرم، تسلیم و توکل و بی‌اعتنایی و تأثرناپذیری باز گفته می‌شد. انگاری می‌گفت: «دنیا چنین است، نه من هرگز می‌توانم عوض کنم و نه تو...» این شانه بالا

گفت وگو با مرگ ۷۹

انداختن گارد غیرنظامی در ذهن من خیلی زنده تر از جیغ و داد شکنجه‌شدگان مانده است.

مدت درازی - چندین ساعت، در حقیقت شاید دو ساعت، شاید سه یا چهار ساعت - روی چارپایه گوشه اتاق نشستم. نیم ساعتی طول کشید تا جسارتی به خود بدهم و بلند شوم و توی اتاق پایین و بالا بروم. ابتدا گاردهای غیرنظامی غرغر کردند و من دوباره سر جایم نشستم. اما پس از نیم ساعت یا بیشتر، دوباره بلند شدم. این بار دیگر اعتراضی نکردند. سیگار می کشیدند و گپ می زدند. نقشه معینی در ذهن داشتم که با صبر و سرسختی زندانی کهنه کاری دنبال می کردم. چیز تعجب آوری است که انسان چقدر سریع این راه‌ها را پیدا می کند. فکرم این بود که ضمن بالا و پایین رفتن، سرنگ‌ها، دو تا سوزن و لوله محتوی قرص‌های مرفین را، یواشکی از جعبه‌شان در بیاورم و هر کدام را در گوشه‌ای از لباسم مخفی کنم. یواش یواش و با حوصله تمام موفق شدم این کار را بکنم. سرنگ را توی پاکت سیگار، سوزن‌ها را توی آستر کتم و لوله محتوی مرفین را توی دستمال، در جیب پوشت جا دادم. آنگاه خواستم مرا به دستشویی ببرند. برای حل کردن قرص‌ها احتیاج به کمی آب داشتم.

گاردها پس از مشورت کوتاهی موافقت کردند. اجازه دادند در را بندم به شرط آنکه زیانه قفلش را نیندازم. دستشویی جداً اسپانیایی بود: شیر آبی در کار نبود، یگانه چیزی که بود چاله آب نکبت‌باری در کف زمین بود. خواستم سرنگ را از آن پر کنم، اما چنان چندش‌م شد که ول کردم و بیرون آمدم.

هوا تاریک شده بود که سروان بولین و رفیق خپله‌اش برگشتند. مرا به محوطه بردند، و سروان بولین دستور داد تا خوب همه جایم را بگردند.

دو سرباز مأمور این کار شدند. اول همه جیب‌هایم را خالی کردند. افسر

۸۰ گفت وگو با مرگ

خپله کیف بغلیم را واری کی. همه اورا قی را که ممکن بود کاری دستم بدهد، سوزانده بودم، و حالا توی کیف بغلیم تنها چند سند شخصی، مقداری پول، و دو تلگرام از سردبیر خارجی نیوزکرونیکل درباره مائل فنی بود که ضمن سایر توصیه‌ها خواسته بود همه عکس‌ها را با پست هوایی بفرستم.

افسر خپله پرسید: «منظور چه نوع عکس‌هایی است؟»

با تعجب جواب دادم: «معلوم است، عکس‌هایی برای روزنامه.»

با استهزا پرسید: «از کی رسم شده این نوع عکس‌ها را با پست هوایی بفرستند؟» مثل بسیاری از افسرها، آشکارا گرفتار عقده جاسوسی بود. سوءظن توأم با کندذهنی و بدجنسی، خطرناک‌ترین آمیزه خصوصیات است که شخص ممکن است داشته باشد. متوجه شدم بحث کردن با او بی نتیجه است و فقط شانه‌هایم را بالا انداختم و حتی محض رعایت ایمنی این کار را هم در عالم خیال کردم.

آن وقت چیزی که انتظارش می‌رفت پیش آمد.

سربازی که آستر کتم را دست‌مالی سی کرد و حشت‌زده فریاد کشید و شستش را به سرعت بر لبش برد. موزن توی شستش فرو رفته بود. در حینی که با خشم و ترس انگشتش را مک می‌زد، گفت: «چیز نوک‌تیزی توی آستر لباسش چپانده است.»

سوزن را بیرون کشیدم و در محوطه نیمه‌روشن بالا گرفتم.

افسر خپله چند قدم عقب رفت و داد زد: «این چیه؟»

بولین هم، مثل او، عقب عقب رفت. همه‌شان باورشان شده بود که سرانجام با سوزن کذایی محتوی سم مار هندی که از روی فیلم‌ها و داستان‌های پلیسی خوب می‌شناختند، روبه‌رو شده‌اند. بی شک لحظه پرابهت و جالبی بود.

دستور دادند سوزن را توی بشقابی بگذارم، چون هیچ کدامشان نمی‌خواستند به آن دست بزنند. سپس پاکت سیگارم را واری کردند و

گفت وگو با مرگ ۸۱

سرنگ پیدا شد. دستمال را تکان دادند و قرص‌ها را یافتند و دست آخر خودم داوطلبانه سوزن دوم را از آسترکتم درآوردم. آشکارا خطرناک‌ترین فردی بودم که تاکنون به خاک اسپانیا قدم گذاشته است - ماتهاری و مادام ایکس در مقام مقایسه با من آماتورهای وامانده‌ای بودند.

بولین پول نقدم را شمرد، بعد، رسیدی بدین مضمون به امضایم رساند: «گواهی می‌کنم که در حین بازداشت ۷۰۰ فرانک فرانسه و ۱۵۰ پستا پول همراه داشتم.»

رسید را توی جیبش گذاشت. معنای این اقدام واضح بود. بولین بدین نحو می‌خواست مدرکی از من بگیرد تا پس از مرگم گواه این باشد که همه رفتارهایش شش‌دانگ درست بوده است.

اضافه بر این، چند اسکناس ریز کاتالونیا نیز همراه داشتم که در قلمرو شورشیان ارزشی نداشت. بولین گفت: «نگهشان دار، امشب که راهی بهشت شدی برای کرایه دادن به درد می‌خورند.»

تقاضا کردم بگذارند خودنویسم را نگه‌دارم.

جواب داد: «این یکی توی بهشت به درد نمی‌خورد.» و خودنویس را به دوست خپله‌اش داد و او هم با مسرت خاطر آشکاری و ارسی‌اش کرد. این قلم هدیه‌ای بود که زخم به من داده بود. من زیاد در بند یاد و یادگار نیستم، اما این تصور سخت آزارم می‌داد که قلم قدیم - همان قلمی که برای نوشتن نخستین کتابم درباره اسپانیا به کار برده بودم - به عنوان غرامت جنگی به دست افسر فاشیستی یفتد.

وقتی که همه‌جایم را گشتند، تنها چیزی که برایم ماند، ساعت معچی‌ام بود که خوشبختانه ندیده بودندش.

مرا به همان اتاق اول که حالا تاریک بود، برگرداندند، و دوباره ساعت‌ها گذشت. با نو میدی مطلق، در اتاق بالا و پایین می‌رفتم و تفنگ گاردهای غیر نظامی پیش رویم بود. از چاشت تا آن وقت چیزی نخورده بودم، اما گرسنه

هم نبودم. حوالی ساعت ۱۰ شب، افسر جزئی آمد و دستور داد سوار کامیونم کنند. پنج نفر که تفنگ‌هایشان را روی زانویشان گذاشته بودند پشت سرم جای گرفتند. به این نتیجه رسیده بودم که می‌برند اعدامم کنند. کامیون به راه افتاد. خیابان‌های مالاگای سقوط کرده، مثل سابق، همچنان تاریک بود. سربازها همه‌جا اردو زده بودند: مورها با عمامه‌های سبز چروکیده، فالانژیست‌ها و افراد لژیون خارجی. ولی هیچ سرباز ایتالیایی در شهر به چشم نمی‌خورد. معلوم بود که رهبران شورشیان اهمیتی نمی‌دادند که متجیان ملت، جلو چشم غیرنظامی‌ها خودنمایی کنند. به هر حال، سکنه غیرنظامی، ظاهراً ترجیح می‌دادند که آزادیشان را پشت کرکره‌های بسته جشن بگیرند.

عبور کامیون زندان، هوو ریشخند همیشگی سربازان را برانگیخت. سعی کردم کشف کنم در کدام قسمت شهر هستیم - خیال می‌کردم که اعدام، طبق معمول، در گورستان صورت خواهد گرفت، و دیوانه‌وار، به ته تنها سیگار انگلیسی‌ام که مانده بود پک می‌زد. در این لحظه نه احساس ترس فوق‌العاده‌ای داشتم و نه هیچ احساس دیگری. تنها آرزویم این بود که کار هر چه زودتر و بی‌شکجه فیصله پیدا کند. حساب می‌کردم که شاید در تاریکی بتوانند درست نشانه‌گیری کنند، بنابراین ممکن است مقابل چراغ‌های کامیون بگذارند، یا به محض پاده شدن با یک تیر هفت‌تیر، کارم را بسازند. این شقّ اخیر عالی‌ترین راه مردن به‌نظم رسید اما از روی خرافه‌پرستی جرأت نداشتم دل به این امید خوش کنم.

سرانجام، دل و جرأتی به خودم دادم و جریان را از یکی از سربازها پرسیدم. یا لحنی آمیخته به صداقت گفت که فعلاً اعدامی در کار نیست و می‌خواهند به زندان ببرند. بعد، با آتش سیگارم، سیگارم را روشن کرد و به سربازی که پشت سرش بود گفت:

«این یارو خیال می‌کند یک راست می‌برند اعدامش کنند.»

آن دیگری که قیافه‌اش را نمی‌دیدم با شوخ طبعی و غرشی بم گفت:

«چرند می‌گه به این کشکی‌ها هم نیست، پایاجان».

به زندان رسیدیم، و راننده زنگ شب را زد. این قضیه که زندان باید زنگ شب داشته باشد کاملاً منطقی است. اما به نظر من کمی عجیب و غریب آمد. در آهنی بزرگی باز شد، و از میان راهرو دراز نیمه‌تاریکی به دفتر زندان رفتیم. دویاره سرتاپایم را گشتند، و مجبورم کردند جز لباس‌های زیر، باقی لباس‌هایم را بکنم. یکی از مأمورها با چکش آهنی به پاشنه کفشم کوفت، و دیگری انگشت‌هایش را لای موهایم برد. چون از بند جوراب بیزار بودم، همیشه جوراب گلف می‌پوشیدم، و مأمور از من پرسید هیچ خودم را به شکل و شمایل زن‌ها درآورده‌ام یا نه. بار دیگر به‌رغم استیصالم ناگزیر نیشم باز شد. مأمور توی پرونده‌ام نوشت: «جوراب‌های زنانه به پا دارد.» در حینی که مشغول نوشتن بود توانستم به پرونده‌ام که به دست سروان بولین ساخته و پرداخته شده بود و روی میز جلو مأمور باز بود نظری بیندازم. نوشته شده بود که من عنصر بسیار خطرناکی هستم – به گمانم این اظهار نظر به سبب آن سوزن‌ها بود – و باید با دقت تمام مواظب باشند و جدا از دیگران نگه‌دارند، و جنبه بین‌المللی دارم که یعنی جاسوس هستم.

و اکنون «جوراب زنانه» قوز بالای قوز شد. سله مدارک کامل بود. سرانجام انگشت‌نگاریم کردند، و اجازه یافتم لباس‌هایم را بپوشم. به استثنای کمر بندم که توی دفتر نگه داشته شد. آنگاه مرا به سلولی بردند.

نخستین بار بود که صدای در سلولی را می‌شنیدم که از بیرون به هم کوبیده می‌شد.

۷

صدای منحصر به فردی است. در سلول، نه از بیرون و نه از تو، دستگیره‌ای ندارد، و اگر محکم نکوبی بسته نمی‌شود. تقریباً چهار اینچ ضخامت دارد و از فولاد یک تکه و بتون ساخته شده است، و هر بار که جفت می‌شود صدای بلند می‌پیچد، انگار که گلوله‌ای در رفته است. ولی این صدای شلیک، انعکاسی پیدا نمی‌کند و خفه می‌شود. صداهای زندان بی‌انعکاس و بی‌پناه هستند.

بار اولی که در پشت سر زندانی به هم کوبیده می‌شود، او وسط سلول می‌ایستد و دور و برش را نگاه می‌کند. خیال می‌کنم همه باید کم و بیش همین رفتار را داشته باشند.

پیش از هر چیز نگاهی گذرا به در و دیوار می‌اندازد و از اشیایی که در به اصطلاح قلمرو فعلی اش هست سیاهه‌ای ذهنی برمی‌دارد:

تختخواب آهنی،

لگن دستشوئی،

مستراح،

پنجره میله‌دار.

قدم بعدی، بدون استثنا این است که میله‌های آهنی پنجره را بگیرد و

گفت وگو با مرگ ۸۵

سعی کند خودش را بالا بکشد و بیرون را نگاه کند. سوفق نمی شود، و لباسش، از گچ دیواری که خود را بر آن کشیده بود، سفید می شود. دست از مقاومت می کشد، اما تصمیم می گیرد تمرین کند و در فنّ بالا کشیدن خود با دست، ورزیده شود. در واقع، انواع و اقسام تصمیم های قابل تحسین می گیرد: هر روز صبح ورزش خواهد کرد، یک زیان خارجی یاد خواهد گرفت، و خلاصه نخواهد گذاشت روحیه اش را خرد کنند. گرد و خاک لباسش را پاک می کند، و به سفر اکتشافی اش دورادور قلمرو حقیرش - پنج قدم طول در چهار قدم عرض - ادامه می دهد. تختخواب آهنی را امتحان می کند. فنهایش شکسته است، تشک سیمی اش گورد افتاده است و توی تن آدم فرو می رود، مثل این است که بر نتویی از سیم فولادی دراز بکشی. قیافه ای جدی می گیرد، مصمم است ثابت کند که سرشار از جسارت و اعتماد به نفس است. بعد نگاه خیره اش به در سلول دوخته می شود، و می بیند که چشمی به روزنه^۱ چسبیده است و مراقبش است.

چشم، بی حالت و مات بر او خیره است، مردمکش عجیب گشاد است. چشمی است که انگار به تنی وصل نیست. چند لحظه ای قلب زندانی از طپش باز می ماند.

چشم ناپدید می شود و زندانی نفس عمیقی می کشد و دستش را بر سمت چپ سینه اش می فشارد.

برای اینکه دل و جرأتی پیدا کند به خودش می گوید: «خوب، خوب، احمقانه است آدم این همه بترسد. باید به اینها عادت کرد، تازه مأمور با این نگاه ها فقط وظیفه اش را انجام می دهد. این هم جزیی از زندانی بودن است. اما نمی تواند توی دلم را خالی کنند، هرگز نمی توانند. امشب توی آن روزنه کاغذ می چپانم...»

اما در حقیقت، دلیلی نیست که همان لحظه دست به کار نشود. این فکر

1. Spy-hole

وجودش را از شور و شوق واقعی لبریز می‌کند. برای بار اول آن شور سودایی برای فعالیت را تجربه می‌کند، شوری که از این به بعد - با نوسانی دائمی - مرتباً جاییش را به افسردگی و دلتنگی خواهد داد و بالعکس.

بعد یادش می‌افتد که کاغذی همراهش نیست. حرکت ناخودآگاه بعدیش - بسته به وضع اجتماعی‌اش - این است که به نوشتن افزار فروش سر کوجه تلفن کند یا پیشش برود. این حرکت ناخودآگاه فقط یک آن دوام می‌آورد، لحظه بعد برای نخستین بار ابهت واقعی و وضعش را درک می‌کند. برای نخستین بار، واقعیت تام ماندن پشت دری قفل شده از بیرون را لمس می‌کند، با تمام عذاب خردکننده و جگرسوزش لمس می‌کند.

این هم، فقط چند ثانیه‌ای دوام دارد، یک لحظه بعد مکانیسم بی‌حس‌کننده دوباره به کار می‌افتد و آن حالت تیمه هشیار رحمت‌یار که نتیجه بالا و پایین رفتن مدام، طرح نقشه‌های قلبی، و به هم بافتن خیالات واهی است برمی‌گردد.

این آدم خام می‌گوید: «بگذار ببینم کجا بودیم؟ هوم، آره، مسئله چناندن کاغذ توی روزنه. حتماً می‌شود یک جوری کاغذ گیر آورد.» او «جور»ش را در این «یک جور» در هوا معلق می‌گذارد. این نحوه تفکری است که به زودی در آن ورزیده خواهد شد - یا به عبارتی این نحوه تفکر بر او چیره خواهد شد. مثلاً خواهد گفت: «وقتی بیرون بیایم دیگر هیچ وقت حرص پول نمی‌زنم. با هر مشقتی یک جوری می‌سازم.» یا «وقتی بیرون بیایم دیگر با زخم دعوا نمی‌کنم. یک جوری با هم کنار می‌آییم.»

در واقع، وقتی آزاد بشود همه چیز «یک جوری» روبه‌راه می‌شود. این حقیقت که زندانی این خط کلیشه‌ای افکار را دنبال می‌کند، و همچنان که گفتم، بعد از چند روز، کاملاً بر او چیره می‌شود، بدین معناست که دنیای خارج برای او روزبه‌روز بیشتر، واقعیتش را از دست می‌دهد. دنیای خارج بدل به دنیایی رؤیایی می‌شود که در آن همه چیز یک جوری مقدور است.

گفت وگو با مرگ ۸۷

«کجا بودیم؟... هوم، آره، مسئله چپاندن کاغذ توی روزنه. البته که یک جوری می شود کاغذ گیر آورد. اما اجازه می دهند؟ نه، معلوم است که اجازه نمی دهند. پس چرا اصلاً فکرش را نکنم؟...»

«بگذار سیاهه کامل تری از اشیای توی اتاق برداریم. آه، اینجا را، یک میز فلزی با یک صندلی هم هست که متوجهش نبودیم یا درست و حسابی به ارزشش پی نبرده بودیم. البته از میز جدا نمی شود، به میز جوشش داده اند. حیف شد والا می شد به جای پاتختی استفاده کرد و موقع درآوردن لباس، خرت و پرت ها را رویش گذاشت. کتاب جیبی، دستمال، سیگار، کبریت و...»

اما یک دفعه یادش می افتد که نه کتاب جیبی دارد و نه دستمال، و سیگار و کبریتی هم توی جیبش نیست.

فشارسنج خلقتش یک بار دیگر افت می کند.

تا چشمش به شیر آب دستشویی می افتد فشارسنج دوباره بالا می رود. «اینجا را، توی زندان آب لوله کشی هم هست - به آن بدی ها هم که آدم بیرون فکر می کرد، نیست. تازه یک تخت خواب (و خیلی بهداشتی تر است که آدم روی تخت سفت بخوابد)، یک لگن دستشویی یک میز و یک صندلی هم هست - بیشتر از این آدم چه می خواهد؟ باید یاد گرفت که بی دنگ و فنگ زندگی کرد: کمی ورزش، کمی خواندن و نوشتن و یاد گرفتن یک زبان خارجی...»

سفر اکتشافی بعدی در جهت مستراح است. «هی، از اینجا هم داره - نه، جدّاً زیاد هم بد نیست.» سیفون را می کشد. کار نمی کند. و فشارسنج از نوافت می کند.

وقتی که این طرح زیرکانه در ذهنش شکل می گیرد که می توان سطل را از شیر آب پر کرد و با فشار توی لگن مستراح ریخت و تمیزش کرد، فشارسنج دوباره بالا می رود. وقتی معلوم می شود که شیر هم از کار افتاده است، فشارسنج مجدداً افت می کند. وقتی که فکر می کند لابد در ساعت های معینی

از روز لوله‌ها آب دارند، فشارسنج باز هم بالا می‌رود. فشارسنج افت می‌کند - بالا می‌رود - افت می‌کند - بالا می‌رود. و به همین ترتیب همه چیز - در دقیقه‌ها، ساعت‌ها، روزها، هفته‌ها، و سال‌های آینده - ادامه خواهد یافت.

چند وقت است که توی سلول است؟

به ساعتش نگاه می‌کند: درست سه دقیقه.

گفتم که معتقدم اکثریت اعظم زندانی‌ها در دو سه دقیقه اول زندانی شدنشان رفتاری این چنین یا نزدیک به این دارند. هر چه وضعیتی سخت‌تر و خشن‌تر باشد به همان اندازه عکس‌العمل مردم در برابرش کلیشه‌ای‌تر است. معمولاً زندگی در اوج لحظات حساس کمتر از ابتذال به دور است. در لحظات به اصطلاح مهم زندگی همه ما مثل آدم‌های توی رمان‌های کوتاه دو سه پشیزی رفتار می‌کنیم. ارزش کلمه در قلمرو انتزاعیات نهفته است، در برابر وضعیت‌های عینی و ملموس زبان رنگ می‌بازد.

وقتی پای توصیف حقایق عربان پیش‌پاافتاده‌ای چنین وحشتناک، از قبیل ترس انسان در رویارویی با مرگ، به میان می‌آید زبان، بدل به ابزار کاملاً بی‌مصرفی می‌شود.

هنوز پنج دقیقه‌ای از ورودم به سلول نگذشته بود که صدای توتقی از جاکلیدی آمد و در به شدت باز شد.

جلوی در، دو مأموری که قبلاً دیده بودم، ایستاده بودند. یکی همان که تفتیش بدنی‌ام کرده بود و دیگری آن که، آن مزخرف مربوط به «جوراب زنانه» را در پرونده‌ام وارد کرده بود.

گفتند: «Venga - بیا».

جرأت نکردم پرسم کجا.

بار دیگر از راهروهای دراز لخت، و از مقابل ردیف بی‌پایان درهای بسته سلول‌ها، گذشتیم.

بر هر روزنه، در هر سمت راهرو، چشمی خیره چسبیده بود.

از میان دو ردیف چشم گذشتیم - چشم‌هایی سخت گشاده و خیره،

چشم‌هایی که وابسته به اشخاصی نبودند.

زندانبانی که تفتیش بدنی‌ام کرده بود، سرحال بود. دستش را به‌سوی این یا آن سلول دراز می‌کرد و انگشت سبابه‌اش را حرکتی به‌سوی پایین می‌داد. و می‌گفت: «بنگ، بنگ، سرخ، سرخ، چقدر سرخ. فردا کلک همه کنده است.»

چشم‌ها خیره بودند. پشت هر روزنه‌ای مردمکی بود.

زندانیان گفت: «تو هم فردا کلکت کنده است.»

احساس می‌کردم که زانوهایم لرزانک شل و ولی بیش نیست. «مرد محکوم ناستوار و نامطمئن راه می‌رفت.» همه محکومین ناستوار و نامطمئن راه می‌روند. لعنت بر آن رمان‌های کوتاه دو سه پشیزی.

در انتهای راهرو، در آهنی مشبکی بود. مأسور چفت را باز کرد و در مشبک را هل داد. پشتش راهروی کوتاه‌تری بود که چند سلول داشت: سلول‌های انفرادی.

در یکی از سلول‌ها قفل نبود. مشتی به پشتم زدند و هلم دادند تو.

و یک بار دیگر، پشت مرم در به هم کوبیده شد.

تسهیلات دقیقاً همان‌ها بود، فقط پنجره میله‌دار کوچک‌تر بود و کمی بالاتر قرار داشت. دیوار بالای تخت آهنی پر از لکه‌های خون بود. ظاهراً خون تازه بود، چون هنوز بوی ترشیده خفیفی می‌داد. بو کردم و دلم به‌هم خورد.

احساس می‌کردم خیلی بدبخت و بیچاره هستم. روی تخت دراز کشیدم. نه تشک کاهی بود و نه پتویی. سرما بیداد می‌کرد. داشتم یخ می‌کردم و شبکه آهنی تخت همه‌جای تنم فرو می‌رفت، و از بوی ترشیده خلاصی نداشتم. آبریز مستراح گرفته بود و شیر آب کار نمی‌کرد. از پنجره صدای تک‌تیرهای پراکنده‌ای به گوشم می‌رسید، بعد غریو شلیک‌های پیایی، و باز صدای تک‌تیرهای پراکنده و در فاصله‌شان فریادهایی. فریادها نافذ و دردآور بود و در پیچ و خم دهلیز گوش جا خوش می‌کرد و زمانی دراز، بعد از آنکه مرد

فریادکش برای همیشه خاموش شده بود، همان‌جا زنگ می‌زد. یک دفعه دیگر هم می‌بایست بالا بیاورم. روی تخت دراز کشیدم، به کلافی از بیچارگی تبدیل شده بودم. با خودم فکر کردم: «حالا چیزی نیستی مگر کلافی از بیچارگی.» و توانستم جلوی زهر خندم را بگیرم. یادم افتاد که کمر بندم را گرفته‌اند، اما هنوز کراواتم را داشتم. بالای تخت چنگک آهنی مخصوص لباس بود، و فکر کردم معقول‌ترین کار خاتمه دادن به همه این ناگواری‌ها است. چنگک در ارتفاع پایینی بود، اما به یاد آوردم که غالباً توی روزنامه‌ها خوانده بودم، منشی‌های پا به سن، وقتی که شغلشان را از دست می‌دهند ترجیح می‌دهند خودشان را از دستگیره در حلق آویز کنند. به هر صورت آن چنگک ارتفاعی کمتر از دستگیره در نداشت. امتحانکی کردم، اما پی بردم که اصلاً روش خوشایندی نیست، و منصرف شدم. بعد از آن، احساس آرامشی غیرعادی کردم. خوشحال بودم که در هوای گند سلول دوباره نفس می‌کشیدم. ناگهان احساس کردم که سخت خوابم می‌آید و دیگر پروای چیزی نکردم. تا سپیده دم در خواب عمیق و راحتی فرو رفتم.

وقتی که بیدار شدم نمی‌دانستم کجا هستم، و وقتی که به یاد آوردم فرقی به حالم نکرد. شعاعی چند از نوری بی‌فروغ، از پنجره پوشیده از دوده به درون می‌تابید. سکوت دلگیر مطلق حکمفرما بود. فقط در زندان‌ها است که هوا این همه پوک و خالی است.

صبح‌ها بلند شدن از رختخواب همیشه احتیاج به اراده‌ای قاطع دارد. آن صبح چیزی نبود که به خاطرش بلند شوم. نه کاری در انتظارم بود، نه مقامی و نه وظیفه‌ای. برای نخستین بار آن احساس عجیب و غریب آزادی و رها بودن از مسئولیت را تجربه کردم که یکی از اوام قریبندۀ جنون زندان است. روی فتر تخت غلتی زدم و برای اینکه خودم را گرم کنم پاهایم را توی شکمم جمع کردم، و احساس کردم عین بچه‌ای هستم که از مدرسه در رفته است. آن وقت دوباره چرتم برد.

وقتی که بیدار شدم، روشنایی هنوز بی‌فروغ بود. صدایی بیدارم کرده بود.

گفت و گو با مرگ ۹۱

گوش دادم، یک نفر می خواند. فاصله ای نداشت. مردی که می خواند حتماً در یکی از سلول های انفرادی روبرویی بود. روی تخت نشستم و احساس کردم قلبم از طپش ماند: سرود «بین الملل» را می خواند.

با آهنگی خارج و صدایی گرفته می خواند. معلوم بود منتظر است محکومین دیگر هم با او همصدا شوند. اما کسی، صدا به صدایش نداد. تنهای تنها، توی سلول، در زندان، و در دل شب می خواند.

وصف هایی از زندان ها و بازداشتگاه های آلمانی خوانده بودم. در این نوشته ها غالباً از خواندن سرود «بین الملل» به عنوان اعتراض سیاسی یا واپسین تظاهرات یاد شده بود. اما به رغم احترام عمیق برای شهیدان آلمانی، همیشه به نظرم این قسمت از نوشته ها، ملودراماتیک و غیرمحتمل می رسید. اما حالا با گوش های خودم، صدای مردی را می شنیدم، که می دانست کشته خواهد شد و سرود «بین الملل» می خواند. به هیچ وجه احساساتی و اغراق آمیز نبود، صدای گرفته و ناموزون، به نظر فلاکت بار و قابل ترحم می آمد. برگردانش را دو سه باری تکرار می کرد و می کشید، تا هر چه بیشتر طول پیدا کند و هر چه بیشتر، بازگشت سکوت را به تأخیر بیندازد. بلند شدم و پشت در جا گرفتم، دندان هایم به هم می خورد، مضمتم را به علامت درود، به همان شکلی که در میتینگ های والنسیا و مادرید یاد گرفته بودم، بالا بردم. و احساس کردم توی تمام سلول های مجاور، دیگران هم، پشت در ایستاده اند و مثل من، جدی و مؤقر مضمتم هایشان را به علامت درود بالا گرفته اند.

می خواند. می توانستم او را با صورت نتراشیده خرد و خمیرش، و چشم های شکنجه دیده، پیش چشمم بینم.

می خواند. ممکن بود صدایش را بشنوند و بریزند و قیمة قیمة اش کنند.

می خواند. غیر قابل تحمل بود. چقدر دوستش داشتیم.

اما هیچ یک صدا به صدایش ندادیم - ترس بیش از حد قوی بود.

۸

روز اول در زندان شروع شد. روز اول از صد و دو روز.

. نه صبحانه‌ای در کار بود، نه آبی برای شستشو، و نه شانه‌ای که موهایم را شانه کنم. کاری نداشتم جز اینکه صبر کنم. سلول را گز می‌کردم شش قدم و نیم بالا، شش قدم و نیم پایین. سخت تلاش می‌کردم به چیزهای خوشایند فکر کنم و همدم خوشدلی برای خودم باشم. نخستین چیزی که به ذهنم خطور کرد تکه‌ای از قصه‌های ساندرز ادگار والاس^۱ بود.

«... ما همه باید فقط یک‌بار بمیریم. من یکی که شخصاً از این بابت هیچوقت دل خوشی نداشته‌ام. اگر آدم بیش از یک‌بار می‌مرد، به آن عادت می‌کرد، حام پیر. منظورم را می‌فهمی؟ این فلسفه است.»

فکر کردم، آن فلسفه بود. از کشف این نکته که فکر کردن به چیزهای نشاط‌آور و درواقع، اصلاً، کنترل جهت تخیل چقدر مشکل است تعجب می‌کردم. اگر کسی لحظه‌ای تخیلاتش را به حال خود رها کند سکان سر خود در جهت عکس می‌چرخد.

یک تکه سیم از تخت‌خواب‌کندم و بنا کردم به خط خطی کردن فرمول‌های

1. Edgar Wallace

گفت وگو یا مرگ ۹۳

ریاضی روی دیوار. یک معادله سطح شلجی را حل کردم، اما از عهده حل معادله هذلولی برنیامدم. فرمول‌ها آن قدر طولانی شدند که از مستراح تالگن دستشویی رسیدند. دست کشیدم و به ساعت نگاه کردم. ساعت یک بود. فقط آن وقت بود که فهمیدم چقدر گرسنه هستم. بیست و نه ساعت بود که چیزی نخورده بودم.

کف‌ری شدم و بنا کردم به کوبیدن روی در سلول. اول با مشت می‌کوبیدم و بعد لنگه کفشم را درآوردم و با آن کوبیدم. در یک فیلم امریکایی دیده بودم که مردی این کار را می‌کرد. بدبختانه کفش‌های من لاستیکی بود.

خبری نشد. عصبانیتم ته کشید، و دوباره بی خیال شدم. چشمم را به روزنه چسباندم و به دقت راهرو را نگاه کردم. می‌توانستم فقط بخش کوچکی از راهرو را بینم. سیدان دیدم درست آن قدر بود که در روبه‌روی‌ام را بینم. اما مدتی بعد کشف هیجان‌انگیزی کردم. روزنه روبه‌روی، در فواصل معین، مرتباً روشن و تاریک می‌شد.

چون سلول‌ها روشن‌تر از راهرو بودند، معمولاً روزنه نقطه سفیدی بود. روزنه وقتی که تاریک می‌شد معلوم بود زندانی روبه‌روی هم چشمش را بر آن چسبانده است. اما تنها چیزی که می‌توانستم بینم این بود که روزنه تاریک می‌شد، چشم را نمی‌توانستم بینم.

فاصله‌ها چندثانیه‌ای بیشتر نبود. خیلی بعید بود که مرد بتواند با چنین نظمی بیرون را نگاه کند، برگردد، و دوباره بیرون را نگاه کند. احتمالاً قصدش این بود که به من علامت بدهد.

من هم شروع کردم با همان فواصل زمانی منظم، دستم را روی روزنه سلولم بگذارم و بردارم. سپس آهنگ حرکت دستم را کند کردم، بعد تند کردم، اما در آهنگ روبه‌رو تغییری پیدا نشد. این بار انگشتم را، اول افقی و بعد عمودی، روی روزنه چسباندم. سه بار این کار را کردم بعد ول کردم. چون به ذهنم رسید که علامت صلیب رسم کرده‌ام.

اما طرف مقابلم عکس‌العملی نشان نداد. روشنایی و تاریکی، هنوز هم با

۹۴ گفت و گو با مرگ

همان فاصله‌های زمانی منظم، و با یکنواختی خفه کننده، از پی هم می آمدند. خیلی به مغزم فشار آوردم تا سر در بیاورم که منظورم از این کار چیست. نمی توانست صرفاً نتیجه بالا و پایین رفتنش باشد، چون فاصله‌های زمانی خیلی کوتاه بود. ناگهان پیدایش کردم، دستگیرم شد که مرد چه می کند، اصلاً انگار جلو چشمم بود.

پشت در سلولش پاهایش را از هم باز کرده بود، و سرش را از این ور به آن ور تاب می داد، راست، چپ، راست، چپ، عین خرسی که سرش را می جنباند. حتماً در آن اوج نومییدی و لاقیدی بود. کوییدم به در سلولم. با انگشت‌هایم هر جور شکلی روی روزنه درست کردم. جوابی نیامد.

دوباره خلقم تنگ شد. یک بار دیگر روی تخت‌خواب دراز کشیدم و چرت زدم. سعی کردم برای خودم شعر بخوانم، اما مغزم از کار افتاده بود. سکان تن به فرمان نمی داد.

حدود ساعت چهار، سروصدایی از راهرو آمد. صدایی چرب، اسامی چهل پنجاه نفر را از روی سیاهه‌ای خواند. درها باز شدند و دوباره به هم کوییده شدند. تپ‌تپ پاها، نجوا، صداهای مرموز. این دفعه، به جای چشم، گوشم را به روزنه چسباندم. تنها چیزی که می توانستم تشخیص بدهم این بود که قطاری از مردها پاکشان، آهسته و دودل از راهرو می گذشتند، انگار برخلاف میلشان راه می روند. تپ‌تپ پاها فرومرد. چهل پنجاه مرد به سوی مرگ گام برمی داشتند.

روی تخت‌خوابم دراز کشیدم و به فکر بودم که مرد خواننده هم میان آنها هست یا نه، یک‌یک اعدامشان می کنند، یا گروه گروه، با تفنگ یا با مسلسل. قدرت تخیلم، که دیگر به فرمان من نبود، صحنه بیرون را، به تمام شکل‌های ممکن، پنجاه یا صدبار، برایم نمایش داد.

گرفتار یک وسواس شده بودم: به کله‌ام رفته بود، که اگر صحنه را با تمام جزئیاتش مجسم کنم می توانم از وقوعش جلوگیری کنم؛ که پیش‌بینی خیالی

واقعهای می‌تواند احتمال تحقق آن را از بین ببرد.

اما در عین حال - و بی‌توجه به تناقض موجود - کشش وسواس مشابهی هم داشتم که به شکل ذهنی در سرنوشت آن بقیه شریک باشم و در تخیلم دوباره و دوباره صحنه اعدام آنها را مرور کنم. گمان می‌کردم ممکن است مرگ را برای آنها آسان‌تر کند. یک جور امید نیمه‌آگاهانه و زیرکانه نیز معتقدم می‌کرد که این همبستگی بی‌یاداش نمی‌ماند و من جان به‌در می‌برم.

در تمام این مدت ساعت را نگاه می‌کردم، و ساعت پنج به خودم گفتم: حالا دیگر کار آنها یکسره شده. درمانده روی تخت دراز کشیدم، چشم‌هایم می‌سوخت، سرم را با ژاکتم پوشاندم. کاش می‌توانستم برای مرده‌ها و برای خودم دعا بخوانم، و بی‌آنکه احساس خجالت کنم، «مارسیز» را توی آستر کتم زمزمه کردم.

کمی پس از ساعت پنج مرا از سلولم بیرون کشیدند. زندانبانی که قبلاً ندیده بودمش از من پرسید کسی به‌نام «میچل» را می‌شناسم یا نه و خبر دارم کجاست یا نه. خیلی نرم و ملایم حرف می‌زد. مرا به دفتر برد. چند تا فالانژیست و یک افسر دور اتاق نشسته بودند. بالحنی خسته و درمانده گفت: «او هم خبر ندارد که انگلیسیه کجاست.»

افسر به من و آن مأمور دستور داد که توی زندان دنبال «میچل» بگردیم. از این جریان دستگیرم شد که حتی سیاه کامل اسامی زندانی‌ها را ندارند. «سرخ» بودن کاملاً کفایت می‌کرد، اسم، دیگر به چه دردی می‌خورد؟ گورهای دسته‌جمعی احتیاجی به سنگ قبر ندارند.

سوراخ سنبه‌های راهروها و محوطه‌های زندان را گشتیم. اول به محوطه‌ها سر زدیم، سه چهارتایی از این محوطه‌ها بود که همه‌شان تا خرخره پر از آدم‌هایی بود که منتظر اعدام بودند: چریک‌ها، دهاتی‌ها، و افرادی از نواحی کارگرنشین. اینجا و آنجا دور هم ایستاده بودند، یا روی زمین نشسته بودند و سیگار می‌کشیدند. هیچ‌کدام ریششان تراشیده نشده بود، همه‌شان

همان نگاه خیره سربی چشم‌های گودافتاده را داشتند، و وقتی که من و زندانیان را ورانداز می‌کردند، همان نگاه لرزان و هراسان توی چشم‌هایشان بود. حتماً مرا به جای خبرچین گرفته بودند.

زندانبان، توی گوشم نجوا کرد: «می‌بینیش؟» جواب دادم نه.

زندانبان بازویم را گرفت و مرا به وسط محوطه کشید. دور و برمان خالی بود. احساس می‌کردم که مرا خبرچین می‌دانند، نفرتشان را احساس می‌کردم، و چشم به زمین دوخته بودم، زندانبان داد زد: «ترسید، این دفعه پی کسی نیامده‌ایم. توی شماها یک انگلیسی نیست که اسمش میچل باشد؟»

کسی جواب نداد، و به محوطه بعدی رفتیم. سه چهار محوطه دیگر بود، و در همه‌شان با همان وضع روبه‌رو شدیم. تخمین زدم که هزار و پانصد تا دو هزار نفر توی زندان باشند و حساب کردم که این می‌شود ده هزار گلوله، و حدود هفتاد هزار سال عمر ناکرده.

بعد به داخل یکی دو سلول سر کشیدیم. توی بعضی‌شان، که بزرگتر از سلول من هم بودند، پنج شش نفر چپانده بودند. جایی برای دراز کشیدن نبود، و زندانی‌ها، تنگ هم، روی زمین نشسته بودند، انگار توی واگن قطار نشسته‌اند و منتظر پایان سفر هستند.

از جلوی سلول روبه‌روی سلولم هم گذشتیم. در این راهرو، فقط سلول‌های انفرادی بود که توی هر کدام فقط یک زندانی مجرد بود. از زندانبان پرسیدم زندانی روبه‌روی کیست. با تعجب نگاهم کرد: «قرار بود کی باشد؟ معلوم است، یک سرخ مثل خودت.» ته راهرو به یک افسر جوان و خوش‌پوش برخوردیم. جلویمان را گرفت و پرسید چامرز میچل را پیدا کرده‌ایم یا نه.

زندانبان جواب منفی داد.

افسر به انگلیسی دست و پا شکسته‌ای از من پرسید آیا حقیقت دارد که چامرز میچل از «اشراف انگلیس» است؟

جواب دادم: «به‌نظرم باید باشد. از یک خانواده بسیار قدیم اشرافی، و از

گفت وگو با مرگ ۹۷

دوستان خیلی نزدیک پادشاه است.» این را چنان با قاطعیت گفتم که رنگ از روی افسر جوان پرید. برای بهره‌برداری هر چه بیشتر از این وضع، خودم را معرفی کردم و از اینکه ناگزیر بودم با سر و صورتی اصلاح نشده به خدمش برسم ابراز تأسف کردم.

کمی جا خورد و اسمش را گفت: «فرانکو.»

کم مانده بود که دستش را توی دستم بگذارد.

پرسیدم می‌تواند ترتیبی بدهد که مرا به دادگاه ببرند تا سوء تفاهمی که سبب بازداشت‌م شده بود هرچه زودتر رفع شود. جواب داد که حق مداخله در چنین اموری ندارد، اما ارتش ملی هم هرگز اشتباه نمی‌کند.

گفتم که در زمان جنگ یقیناً گهگاه استثناهایی پیش می‌آید. مثلاً مسلم است که این نیت واقعی ارتش ملی نبوده است که من سی و شش ساعت بی‌غذا بمانم.

با لبخندی طعنه‌آمیز گفت: «آها! پس اعتصاب غذا کرده‌ای.»

جواب دادم اعتصاب غذا نکرده‌ام، چیزی نداده‌اند بخورم.

اما این مهم نیست، مهم این است که در دادگاهی حرقم را بشنوند.

شانه‌هایش را بالا انداخت، و من فوری سعی کردم پیش از اینکه ترکمان کند موضوع را عوض کنم، و با علاقه‌ای مؤدبانه پرسیدم که نسبتی با ژنرال فرانکو دارد یا نه.

از این سؤال تا بیخ گوش سرخ شد و پشت به من کرد و رفت.

مأمور با پوزخندی گفت «Vamos، خوب، باید برویم.»

به سلولم برگشتم. می‌خواستم باز هم چیزی بگویم، اما او در را به رویم کوبید.

پرده هیجان‌انگیز نمایش تمام شد، و من یک‌بار دیگر تنها ماندم.

حدود ساعت هفت، صدای پاهایی که به زمین کشیده می‌شد و صدای

۹۸ گفت وگو با مرگ

بلند تق تق به هم خوردن بشقاب و همه‌های از راهرو شنیدم. به‌سوی روزنه هجوم بردم. دو زندانبان طشت خیلی گنده‌ای را، به‌اندازه طشت حمام بیچه، که پر از مایعی تیره‌رنگ بود، روی زمین می‌کشیدند. قهوه بود. دو نفر دیگر سبد نان خیلی بزرگی را می‌آوردند.

در سلول مقابل باز شد، و آخرش روبه‌روی ام - خرس - را دیدم. اول تنها چیزی که توانستم در آن تاریک روشن بینم نیمه پایینی پرریش صورتش و پیراهن جروا جرش بود که از خون خشکیده سفت و شق شده بود. در دورترین گوشه سلولش از در، ایستاده بود، پشت به دیوار داشت، و دستش به حالت دفاع جلوی صورتش بود.

زندانبان که پیرمردی خوشایند بود و ملاقه دستش بود گفت: «hombre (مرد)، ما فقط قهوه آورده‌ایم. اینجا توی زندان از کتک خبری نیست.»

ملاقه را پر از قهوه کرد و به خرس داد که با هر دو دستش آن را گرفت و با حرص و ولعی وحشتناک قُلپ قُلپ سر کشید. نفسش را با صدا بیرون داد و لب‌هایش را با ملج ملوچ لیسید، عین سگی که آب می‌خورد. هر چهار زندانبان ایستاده بودند و نگاهش می‌کردند. آن وقت یکیشان یک تکه بزرگ نان از توی سبد بهش داد. نان را به پیراهنش فشارد و خیره خیره به زندانبان‌ها نگاه کرد، همان نگاه هراسان و نیمه دیوانه هنوز در چشم‌هایش بود، به صدای بلند نفس‌نفس می‌زد. بعد با زور زدنی آشکار پرسید:

«دیگر کتک نیست؟»

زندانبان پیر گفت: «ایتجا، توی زندان، نه.»

و می‌خواست در را ببندد که روبه‌روی ام دستش را دراز کرد و جلوی در گرفت و پرسید:

«کی...؟»

این تنها چیزی بود که توانست بگوید.

زندانبان پیر شانه بالا انداخت و در را بست.

کاروان قهوه و نان، در ردیف مقابل، به راهش از سلولی به سلول دیگر،

گفت وگو با مرگ ۹۹

ادامه داد. وسعت میدان دیدم آن قدر بود که فقط سلول خرس را دربرمی گرفت، اما می توانستم بشنوم که از انتهای راهرو، در ردیف سلولم پیش می آیند. پیش از آنکه به سلولم برسند، زندانبان پنجمی با یک بغل آبخوری حلبی - قوطی کهنه کسرو و حلب های کوچک بنزین - از راه رسید. یک آبخوری پر، سهم قهوه، و یک تکه بزرگ سهم نانم را دادند. اما مدتی بود با خودم حساب می کردم که، حالا که توانسته ام سی و شش ساعت بی آب و غذا سرکنم، بهتر نیست به روزهام ادامه بدهم و قدرت مقاومتم را تا حد ممکن کم کنم؟ در مدتی که توی سلولم بالا و پایین رفته بودم، جیغ و دادهای قربانیانی که در پاسگاه پلیس شکنجه می دیدند، چنان روشن و واضح در گوشم مدام زنگ زده بود که انگار من قربانی هذیان و اوهام شده ام. با خودم فکر می کردم، اگر کار به آنجاها بکشد، آدم هر چه ضعیف تر باشد زودتر از هوش می رود.

بنابراین قهوه را توی مستراح ریختم، و نان را هم پس از آنکه ریزرز کردم به همچنین. وقتی که مشغول این کار بودم، احساس می کردم دوباره در جریان حوادث نقش فعالی به عهده می گیرم، و نوعی مبارزه می کنم. این خیال اثر تسکین بخشی داشت. روی تشک سیمی ام مجاله شدم و سعی کردم بخوابم. وقتی که همان صدای چرب، که صبح شتیده بودم، دوباره بیدارم کرد، حتماً توی چرت بودم.

این بار صدا از پنجره میله دار، از یکی از محوطه هایی که به دنبال سرپتیر گشت زده بودم، می آمد. اسم بیست و پنج تا سی نفر را خواند. نمی توانستم درست بشمارمشان، اسم های طولانی اسپانیایی سردرگم می کرد. این بار، اسم هر کس را که می خواندند، باید می گفت «حاضر» و اگر فوری جواب نمی آمد، صدای چرب، یک تسبیح فحش ردیف می کرد. بعد صدا زد:

«همه سلول هفدهی ها.»

«همه سلول بیست و سه ایها.»

اینها بی نام ها بودند، که اعدام شدند و گمنام دفن شدند. و حتی

۱۰۰ گفت و گو با مرگ

نمی‌توانستند بگویند: «الهی، الهی، چرا مرا واگذار دی؟»
صدای چرب، آن شب، دوبار دیگر بلند شد. یک‌بار حدود نیمه‌شب -
شصت نام - و بار دیگر پیش از سپیده‌دم. بار آخر از یک بند دور دست زندان
به گوش می‌رسید، زمزمه‌ای ضعیف و نامشخص بود، نتوانستم بشمارم.
آنگاه، سپیده‌روزی دیگر سر زد.

حالا پنجشنبه بود، تا همین ۴۸ ساعت پیش مردی آزاد بودم، می‌توانستم
درها را با دست خودم باز کنم، موهایم را شانه بزنم، خودم را بشویم، دماغم
را بگیرم، و زنگ بزنم خدمتکار برایم نوشیدنی بیاورد.
حدود ساعت ده «خرس» را از سلولش بیرون کشیدند.

این بار اسمی خوانده نشد. یک زندانبان با دو سرباز، با گام‌هایی منظم به
سلول نزدیک شدند. زندانبان، در را چهار طاق باز کرد و رو به زندانی گفت:
«Valor, hombre» (دل داشته باش، مرد) و با عجله رفت طرف سلول بعدی.
سربازها خرس را گرفتند، دست‌هایش را بستند، و به کناری بردند، خارج از
میدان دید من. سه بار دیگر «Valor, hombre» را از فاصله‌های مختلفی از
راهر و شنیدم. بعد دوباره سکوت بود، و من دیگر روبه‌رویی نداشتم.

دو روز تمام چیزی نخورده بودم، و شب گذشته مختصری خوابیده بودم و
یا اصلاً هیچ. بعد از آن «Valor, hombre» ها، حسابی آشفته و مضطرب
بودم.

فکر کردم که دیگر واقعاً ساختن با این وضع بیهوده است و در تردید بودم که
آن جنگک را یک دفعه دیگر امتحان کنم یا نه. اما نقشه کار چندان هم، جنگی به
دل نمی‌زد. میله‌های پنجره را گرفتم و خودم را بالا کشیدم و در چارچوب
کارتونک نگرفته پنجره تکه‌ای شیشه شکسته کشف کردم. برای منظور من به قدر
کافی تیز بود. از کشفم خوشحال بودم، اما فکر کردم بهتر است تا شب صبر کنم.

۱. ایلویی، ایلویی لما مبقنتی. واپسین کلام مسیح بر سر صلیب. موقی، سورۃ ۱۶، آیه ۵۳.

گفت وگو با مرگ ۱۰۱

از اینکه تصمیمی گرفته بودم که به نظرم تصمیم نهایی بود، رضایت خاطری سراسر وجودم را فرا گرفت. واقعاً جان تازه‌ای یافتم، و فشارسنج با سرعت حیرت‌انگیزی بالا رفت. فقط محض امتحان صحنه‌ای که خرس را می‌بردند، و صحنه‌های پاسگاه پلیس را در ذهنم مرور کردم. دیگر هیچ تأثیری نداشتند. به دوست‌ها و بستگانم فکر کردم، و دیدم هیچ ککم نمی‌گزد. به این چارچوب المپایی^۱ مغز می‌بالیدم، و مطابق با رمان کوتاه دو سه پشیزی فکر کردم: هیچ چیز قدرت ندارد کسی را که تکلیفش را با زندگی‌اش یکسره کرده است ذره‌ای متأثر کند.

راز این مخ شدن جادویی را درک نکردم مگر زمانی چند پس از آن، موقعی که در سویل با یکی از هم‌بندهایم که او هم محکوم به مرگ بود، دربارهٔ شکل‌های مختلف ترس بحث می‌کردیم: یعنی با گرفتن تصمیم قلابی خودکشی، خیلی راحت یک دوازده ساعت بی‌دردسر برای خودم تراشیده بودم. آن حالت المپایی‌ام، آن‌طور که خیال می‌کردم نتیجهٔ خود تصمیم نبود بلکه مربوط به دوازده ساعت مهلت بود که برای خودم قائل می‌شدم. تا بدان لحظه هر ساعت را با این انتظار به سر می‌آوردم که صدای چرب نام مرا بخواند. حال با استنتاجی رؤیایی، مسلّم فرض می‌کردم که این مهلت دوازده ساعته‌ای که من به خودم داده بودم از سوی دنیای خارج نیز مراعات خواهد شد. به این دلیل بود که آن همه سرخوش بودم.

تا عصر، همان حال را داشتم، و بعد وقتی که در باز شد و زندانبان پیر مهربان و دستیارش، تشکی‌گاهی را توی سلول کشیدند حتی سرخوش‌تر هم شدم. تشکی‌کهنه و کثیف بود، کاه‌های تشک کوبیده شده بود، و بوی بدی می‌داد، اما وقتی که آن را روی فترهای آهنی تخت انداختم، و رویش ولو شدم، با تمام اعضا و مفاصلم که درد می‌کرد احساس کردم، در مقایسه با فترهای آهنی که توی تن آدم فرو می‌رفت، چه محشر و راحت بود. از سر

1. Olympian

۱۰۲ گفت‌وگو با مرگ

رضایت خُرخری کردم. موقعی که تشک را امتحان می‌کردم، دو زندانبان نگاهم می‌کردند و پوزخند می‌زدند. حتماً بارها شاهد پیش آمدن چنین صحنه‌ای بوده‌اند و به‌خوبی از تفاوت فاحش یک سلول با تشک، با یک سلول بی‌تشک خبر داشتند.

اما، آدم هیچ‌وقت راضی نیست. نه‌تنها می‌خواستم رختخوابم نرم باشد، بلکه می‌خواستم گرم هم باشد تا تویش دراز بکشم. البته نمی‌شد حتی خواب پتو را هم دید. بنابراین سعی کردم زیر تشک کاهی بروم و از آن به‌جای پتو استفاده کنم، اما این مدلی‌اش خوش آیند نبود. دست آخر فکری ناگهان به کلام زد. با تکه شیشه شکسته‌ام، بالای رویه تشک را چاک دادم، و همان‌طور با کفش توی آن خزیدم. اول پاهایم را جا کردم، و بعد مثل یک کرم، ذره ذره، پیش‌تر رفتم، تا اینکه فقط سرم از چاک بیرون ماند. احساس می‌کردم که به مومیایی‌های مصری شباهت دارم، و فوراً به خواب رحمت‌باری فرو رفتم.

اما هنوز سلسله حوادث خوش آن روز تمام نشده بود. ساعت پنج دوباره غذا آوردند، گرچه هنوز از غذای آخرمان بیست و چهار ساعت نگذشته بود. این دفعه یک قوطی کنسرو قورمه گوشت گاو و یک تکه بزرگ نان به هر نفر دادند. غذاهای این زندان، چه از نظر زمان سرو شدن و چه از نظر صورت غذا، حدّ اقلّش باید گفت که ابتکاری بود.

با آن تکه شیشه عزیزی که در جیب داشتم، حساب کردم که دیگر دلیلی بر گرسنه ماندنم نیست، و در یک نشست همه نان و نصف کنسرو گوشت را خوردم. تنها چیزی که کم داشتم تا عیشم جور جور شود یک لیوان آب بود. اما به‌هرصورت، نمی‌شود انتظار داشت که آدم همه‌چیز را در زندگی یکجا داشته باشد. دوباره در تشک کاهی‌ام فرو رفتم، مدّتی خودم را خرااندم، و دوباره خوابم برد.

حدود ساعت ده شب، صدای تلق تلق و تپ‌تپ پاها از راهرو، بیدارم کرد. حالا دیگر در تشخیص صداهای زندان، خبره شده بودم، و درجا پی‌بردم دسته تازه‌ای از زندانی‌ها را می‌آورند. در چندتایی از سلول‌های بغل‌دستی،

گفت و گو با مرگ ۱۰۳

که صدای چرب، امروز صبح، ساکنینش را تخلیه کرده بود، باز و بسته شد. سپس در سلول من نیز باز شد.

مرد جوانی توی سلول آمد، یا در واقع هلش دادند تو. در، بلافاصله پشت سرش بسته شد. ایستاده بود و به دیوار تکیه داشت و سرش روی سینه افتاده بود. پیراهنش حال و روزی را داشت که حالا دیگر به آن عادت کرده بودم، پاره پاره بود و همه جایش پر از لکه های خون. کله شکافته و پوئیده از زخم و لخته های خون، و نگاه دیوانه وار چشم هایش هم، دیگر برایم بیگانه نبود. چیزی که برایم تازگی داشت، حالت خاص صورت این مرد بود: یک جور بی نظمی در استخوان بندی صورتش که اول نتوانستم سر در بیاورم. آرواره پایینی اش در رفته بود و از مفصلش جدا شده بود. به طرز عجیبی در صورتش کج و معوج شده بود، انگار که وارونه قرارش داده بودند. تا چشم به او افتاد، حالم به هم خورد.

از توی شک بیرون خزیدم و اشاره کردم روی تخت بنشینند. عکس العملی نشان نداد. دستش را گرفتم و دو قدم تا کنار تخت خواب بردمش و کمکش کردم بنشیند. همچنان که خیره و مستقیم به جلو نگاه می کرد، دستش را به طرف آرواره اش برد و انگار که سوخته باشد آن را پس کشید. دستپاچه و شرمگین، از باقی قورمه، کمی به او دادم، اما او فقط سرش را برگرداند. معلوم بود که، ته می تواند حرف بزند و نه بخورد. شاید حتی نمی توانست فکر هم بکند، فقط رنج می برد و می ترسید و منتظر تیر خلاص بود.

روی زمین، روبه رویش نشستم و دستش را توی دستم گرفتم. کمی بعد، دستش را پس کشید. آرام و کورمال زیر کمر بندش گشت و دو ته سیگار بیرون آورد. سیگارها را گرفتم و یکی را آتش زدم. سیگار آنقدر کوتاه بود که می بایستی سرم را کاملاً افقی بگیرم تا دماغ و لبم نوزد. هیكل درهم شکسته از گوشه چشم هایش زهر خند خفیفی زد، و اشاره کرد که آن یکی ته سیگار را نگه دارم، چون به هر حال به دردش نمی خورد. چند دقیقه ای

۱۰۴ گفت و گو با مرگ

رویه رویش نشستم، جرأت نداشتم چیزی بگویم. هر کلمه حاکی از همدردی به نظرم بچگانه و به نوعی اهانت آمیز می آمد. بعدها در سویل بود که به این حقیقت ساده پی بردم که در چنین مواردی، محتوای آنچه گفته می شود، اهمیت زیادی ندارد و برعکس لحن و ژست خیلی مهم است. بنابراین، در زندان سویل، سه نفری، با این روش، برای چریک ریزه ای، که حتی بیش از اکثر افراد عادی از اعدام می ترسید، لالایی مرگ خواندیم. می دانست که دروغ می گویم، و ما می دانستیم که او می داند، با این حال آرام می گرفت و گفته هایمان را چون دارو می بلعید.

این خلوت خاموش چند دقیقه ای بیشتر نپایید، و آن وقت مهمانم را بردند. وقتی که در آستانه در، دست هایش را بستند حتی سرش را برنگرداند. به سمت چپ، به طرف در ورودی بردندش. نشنیدم که پشت سرش در سلولی بسته شود. خدا رحمت کند.

آرامش المیایی رفته بود، و بیچارگی ام برگشته بود. وقتش بود که تکه شیشه نقشش را بازی کند، اما بی حال تر از آن بودم که اصلاً دست به کاری بزنم. سرسوزنی در بند چیزی نبودم، تنها می خواستم توی کیسه خواب کذایی گرم و نرم بخزم و به فراموشی پناه ببرم. در آن لحظه واقعاً اعتقاد داشتم که فقط از سر تنبلی و بی حالی است که دست به خودکشی نمی زنم. البته باز هم خودم را گول می زدم. غریزه حفظ ذات، بس که حيله گر و فتاناپذیر است، فریبنده ترین نقاب ها را بر صورت می زند. همان روز صبح، خودش را در ردای سقراط جلوه گر ساخته بود، که آرام و مطیع دست به سوی جام شوکران می برد. نقاب به درد خورده بود. مغز را از یک لحظه بحرانی به سلامت گذارنده بود. اکنون در لباس دیگری ظاهر می شد، لباس سن سیمون ستون نشین^۱، که روی ستون

۱. St. Simeon Stylites، کاهن بزرگ سوری (۳۹۰-۴۵۹ م) که بالای ستونی زندگی می کرد و

گفت و گو با مرگ ۱۰۵

سنگی اش چمباتمه می زند و می گذارد تا کرم ها گوشت تنش را بخورند.

آن شب صدای چرب تنها یک بار طنین انداخت. دیگر اسم ها را نشنیدم. توی کیسه ام دراز کشیدم و چرت زدم، چون همان قدری که صبح یقین داشتم که آخرین صبح زندگی ام است، همان قدر هم یقین داشتم که هیچ چیز، حتی مخوف ترین حوادث، نمی تواند آرامش و بی اعتنایی ام را برهم بزند. تا عصر روز بعد که جمعه بود از کیسه ام بیرون نخزیدم. و آن وقت هم فقط برای گرفتن غذایی که آورده بودند - تکه بزرگی نان و یک قوطی پر از لوبیای سفید اسپانیایی - بیرون آمدم. نخستین آشنایی ام با لوبیای زندان بود که چندان هم خوشایند نبود.

کمی بعد، یکی در راهرو شروع کرد به داد زدن و آب خواستن. فریاد می زد: «Agua, agua»، و با مشت می کوبید به در. به نظرم رسید فکر خوبی است. بعد از آن لوبیاها، وحشتناک تشنه ام بود. و چرت زدن بی حد و حساب توی رختخواب، میل فعالیت را دوباره در من بیدار کرده بود. من هم شروع کردم به کوبیدن روی در و فریاد زدن: «Agua, agua». از جایی زندانی سومی هم صدا به صدایمان داد، و کمی بعد تمام بند روی در می کوبیدند و فریاد می زدند: «Agua, agua».

زندانبان ها وارد صحنه شدند و سیلی از بد و بیراه از راهرو نثارمان کردند. چند لحظه سکوت شد. آن وقت من دوباره شروع کردم به کوبیدن و فریاد زدن، و تمام بند با من هم صدا شد. فکر می کردم حتماً می آیند و کتکم می زنند، ولی نمی ترسیدم، برعکس، فقط آرزو می کردم که دست آخر اتفاق بیفتد. از سر خشم نبود که چنین می کردم، بلکه این کارم از سر هیجان عصبی

همان جا هم عظم می کرد. به قرار معلوم چهل سال روی ستون زیسته است و چون حضرت ایوب تنش را به دست کرم ها سپرده است. رور یادبودش دوم سپتامبر (بهروایتی دیگر پنجم ژانویه) است. - م.

۱۰۶ گفت‌وگو با مرگ

و میل شدید به عمل بود. پس از خواب طولانی احساس سرزندگی می‌کردم، و هیجان زده و کاملاً بیدار بودم. از کوبیدن روی در، فوق‌العاده کیف می‌کردم. پس از چند دقیقه، پاداش کوششمان را گرفتیم. زندانیان‌ها طشت خیلی گنده‌ای از آب آوردند و به نوبت به همه دادند. اجازه دادند به اختیار خودم آب را با قوطی چرب لوبیا، و یا با ملاقه بخورم، و من دومی را انتخاب کردم. سه ملاقهٔ پر خوردم و سعی کردم لب‌هایم را عین «خرس» با ملج و ملوچ بلیسم.

میل شدید عصبی به عمل همچنان پابرجا بود. سعی کردم ببینم چه می‌توانم بکنم و تصمیم گرفتم داستان کوتاهی بنویسم - البته فقط توی ذهنم، چون نه کاغذی داشتم و نه لوازم نوشتن. با داستانی از حیوانات شروع کردم که قرار بود خیلی خنده‌دار باشد، اما پس از دو سه جملهٔ اول حال و هوای عاطفی غیرقابل تحملی پیدا کرد، و دوباره توی ذهنم، همه را با مداد آبی گنده‌ای خط زدم.

بعد دست به کار کشف رمز نوشته‌های روی دیوارهای سلولم شدم. اکثرشان اسم افراد و تاریخ بازداشتشان بود، که تا سال ۱۹۳۴ می‌رسید. احتمالاً آن سال بار آخری بود که سلول را سفیدکاری کرده بودند. کنار بعضی از اسم‌ها، ادعای بی‌گناهی شده بود، احتمالاً زندانی حساب می‌کرده است که زندانبان، آنها را می‌خواند و جریان را به بالا دست‌هایش گزارش می‌کند. تعداد زیادی به دنبال اسم‌هایشان، حروف اول حزبشان را نوشته بودند. بیشتر از سازمان‌های آنارشیستی سی.ان.تی، و ف.آ.ای، بود. کمونیست‌ها هیچ وقت حروف اول حزبشان را نمی‌نوشتند، ولی در عوض علامت داس و چکش، یا ستارهٔ شوروی را می‌کشیدند. حروف اول حزب سوسیالیست فقط یک بار نوشته شده بود - سوسیال دموکرات‌ها، در تمام کشورها، افرادی نظیف و محتاط هستند که روی دیوار چیزی نمی‌نویسند. بیش از همه یو.جی.ت، حروف اول سازمان اتحادیهٔ کارگری سوسیالیست به چشم می‌خورد.

گفت‌وگو با مرگ ۱۰۷

همه این نوشته‌ها، آشکارا مربوط به دوره پیش از انتخابات فوریه سال ۱۹۳۶ بود. پس از آن چپی‌ها به قدرت رسیده بودند، و با اعلام عفو عمومی، زندانیان سیاسی را آزاد کرده بودند. زندانیان جدید، که این بار افراد برجسته بودند، جای آنها را گرفتند. سلولم از این بابت باید خیلی به خودش بالیده باشد. شاید توماس بولین روی همین تخت خوابیده بوده است و خوابِ کارت پستال‌های قشنگش، و زمانی را می‌دیده است که طپانچه‌ای می‌خرد و سرخ‌ها را می‌کشد. اما عجیب آنکه ساکنان سلول از آن تاریخ به بعد - سلطنت‌طلب‌ها، فاشیست‌ها، و شاید حتی کیش‌ها - هیچ اثری از خودشان به جا نگذاشته بودند. حتی یک‌بار هم به س. ا. د. آ. حروف اول حزب خیل روبلس^۱ و یا حتی صلیبی ساده برنخوردم. با این حال زندان در دوره «سرخ» مالاگا، مثل امروز تا خرخره پر از زندانی بود. چرا مرتجعین از رویه زندانیان سلفشان پیروی نکرده بودند؟ آیا دل و جرأت کمتری داشتند، یا وابستگی کمتری به حزب، و یا صرفاً نیازی به جاودان ساختن خود نمی‌دیدند؟

در میان نوشته‌ها، نه شعری بود و نه مطالب زننده و کثیف. فوقش اسم یک زن را با چند صفت شاعرانه در زیرش، خراشیده بودند، حتی تصویر عوام‌پسند قلب سوراخ شده با تیر رب النوع عشق، فقط دو جا به چتم می‌خورد.

این شب هم گذشت. بعد از آن حالت بی‌قراری بیست و چهار ساعت گذشته، و بالا و پایین شدن‌های مدامش، وضع نسبتاً عادی ذهنی فرا رسید. به یاد آوردم که از بازداشت چهار روز گذشته است، و به خودم امید دادم که خیرش به نحوی، به انگلستان رسیده است، و ممکن است اعتراضاتی بشود. گذشت زمان می‌توانست به نفع من باشد و پنج درصد شانس همیشه بهتر از هیچ است.

1. Gil Robles

۱۰۸ گفت‌وگو با مرگ

اوقاتی از شب را که بی‌خوابی به سرم می‌زد با این افکار نسبتاً تسلی‌دهنده می‌گذراندم.

آنچه نمی‌دانستم این بود که دادگاه نظامی مالاگا، حکم اعدام مرا، بی‌آنکه به دادگاه احضار کند، صادر کرده بود.

چیز دیگری که نمی‌دانستم این بود که تا آن زمان - شبه سیزدهم فوریه سال ۱۹۳۷ - پنج هزار نفر، پس از سقوط شهر، در مالاگا اعدام شده بودند، که تنها ششصد نفر آن از زندان من بودند.

حوالی ظهر روز شنبه، چهارمین روز بازداشت، در سلول دوباره با نوسانی باز شد.

جلو در، به جای قیافه آشنای زندانبان‌ها، دو گارد غیرنظامی با تفنگ‌های سرنیزه به سر ایستاده بودند.
گفتند: «Venga، بیا.»

هنوز تک سیگار آخرم توی جیب بغلم بود. سه روز گذشته، سیگاری نداشتم بکشم، اما این یکی را برای روز میادا که صدای چرب، اسمم را اعلام می‌کرد، ذخیره کرده بودم. به مغزم خیلی فشار آورده بودم که کشف کنم چطور می‌شود ترتیبی داد تا در آن لحظات آخر رفتار شایسته را حفظ کنم، و خیال کرده بودم شاید سیگار بتواند کمکی بکند.

وقتی که دیدم دو نفر با سرنیزه‌هایشان دم در ایستاده‌اند فکر کردم لحظه روشن کردن سیگار رسیده است. تازه سیگار را میان دو لبم گذاشته بودم که یکی از گاردهای غیرنظامی، اطمینان‌بخش‌ترین چیز ممکن را از جیش بیرون آورد، دستبند فلزی. می‌دانستم دست‌های زندانیانی را که برای اعدام می‌برند طناب پیچ می‌کنند. دستبند خیلی گران‌قیمت است و بازکردنش از دست یک جد، کاری بیش از اندازه پرزحمت است. تنها کارخانه‌ای که در اسپانیا

دستبند می‌سازد در بیلباو^۱ است، و بیلباو آن موقع هنوز دست حکومت بود. در بازار آن روز اسپانیا، گله‌های انسان، برای سلاخی نامحدود بود، اما قحطی دستبند بود.

بنابراین، در چنین لحظه‌ای، دستبند فلزی درخشان، در حقیقت خوش‌آیندترین منظره‌ای بود که می‌توانستم آرزویش را بکنم.

بی‌چون و چرا دست‌هایم را به هم جفت کردم و دستبند تقی کرد و بسته شد. مکانیسم پیچیده و ماهرانه دستبند که این قدر ساده به نظر می‌رسید، غرق حیرتم کرد. هر یک از حلقه‌هایش، چرخ‌دنده‌ای داشت که آن را برای هر اندازه‌مچی قابل تنظیم می‌کرد. گارد غیرنظامی مسن‌تر حتی پرسید که گیره، میج دستم را می‌خواشد یا نه - سؤالش نه دوستانه بود و نه طعنه‌آمیز، بلکه لحنش، لحن انجام وظیفه بود، عین خیاطی که لباسی را پرو می‌کند. بعد، از راهروها گذشتیم و به خیابان رفتیم.

دم دروازه زندان، یک ماشین بزرگ باری و یک ماشین کورسی کوچک شیک ایستاده بود. به سوی ماشین کورسی رفتیم. روی کاپوت ماشین چهار پلاک مسی بود: اولی صلیب شکسته بود که میان دو گلگیر قرار داشت، دومی تبرزین رومی، سومی پنج پیکان سیاه فالانژهای اسپانیایی، چهارمی آرم رسمی سلسله بوربون.

حتی در افسارگسیخته‌ترین رؤیاهایم، خودم را سوار در چنین ماشین باشکوه، و نشان‌بارانی ندیده بودم. عملاً هم، ذوق کردم بیهوده بود، چون تا خواستیم سوار بشویم، افسری با شلاق سواری، با عجله به طرف ما دوید و به گاردهای غیرنظامی گفت که ماشین را لازم دارد، و به‌هرحال ماشین‌باری برای ما کاملاً مناسب است. به نظر می‌آمد که گاردها ناراحت شده‌اند، اما جرأت نداشتند اعتراض کنند، و ما به زحمت خودمان را از ماشین‌باری که قبلاً ظرفیتش با چهل زندانی و نگهبانان مسلحان تکمیل شده بود، بالا کشیدیم.

1. Bilbao

گفت و گو با مرگ ۱۱۱

پس از چهار روز زندان مجرد، از هوای تازه، و تغییر ناگهانی صحنه چنان به نشاط آمده بودم، که چند لحظه اول را، همین طور هاج و واج و شاد به رفقای زندانی دوروبرم زل زده بودم. بعد، متوجه شدم که دست‌هایشان را با طناب بسته بودند. گذشته از این، ده پانزده نفرشان را، با طناب‌های بلندتر، به همدیگر بسته بودند.

تنگ، بغل هم، ایستادیم. وقتی که ماشین باری سنگین به راه افتاد، می‌بایستی به همدیگر و گاردهای غیرنظامی تکیه بدهیم تا تعادل‌مان را حفظ کنیم. تقریباً به همان تعداد قربانی‌ها، گارد غیرنظامی بود، که آنها هم تفنگشان را در یک دست گرفته بودند، و برای حفظ تعادلشان، دست دیگرشان را دور شانه نفر بغل‌دستی انداخته بودند، بی‌توجه به اینکه نفر بغل‌دستی یکی از همکارانشان است و یا مردی است که نیم ساعت دیگر باید گلوله‌ای حواله چشم یا دماغش کنند و کارش را بسازند.

هنوز سیگارم را روشن نشده میان لب‌هایم داشتم. گارد غیرنظامی که دستبند به دستم زده بود، سیگاری برای خودش آتش زد و نزدیک بود که سیگار مرا هم روشن کند. گفتم که سیگار آخرم است و می‌خواهم برای بعدها نگهش دارم، و سیگار را توی جیبم گذاشتم. سیگاری برایم پیچید و کیسه توتون و کاغذ سیگارشان را میان دیگران، چه گارد نظامی و چه زندانی، دور گردانید. یک گارد غیرنظامی به آنهایی که دستشان محکم بسته بود کمک می‌کرد و سیگار پیچیده شده را می‌گرفت تا لیس آخر را بزنند.

گاردهای غیرنظامی شبیه خوش‌نشین‌ها و یا دهاتی‌های اندلسی بودند، و زندانیان هم شبیه خوش‌نشین‌ها و دهاتی‌های اندلسی بودند. همین طور که جسییده به هم در ماشین باری، که بالا و پایین می‌پرید ایستاده بودند، آدم گمان می‌کرد که گروهی سوار دلیجان شده‌اند و عازم سفر تفریحی هستند و دنبال نقطه‌ای سبز و خرم در کوه و دشت می‌گردند. پس از رسیدن به مقصد، وظیفه هر کسی معین می‌شود: آنهایی که طناب پیچند پای دیواری خواهند ایستاد، و آن دیگری‌ها گلوله سربی داغ را حواله تشنه خواهند کرد. در حالت

۱۱۲ گفت‌وگو با مرگ

طبیعی هر دو گروه ترجیح می‌دادند که با یکدیگر فوتبال بازی کنند. اما مقدر نیست چنین شود، خداوند حکیم حکم کرده است که چنین باشد و نه طور دیگر. پس نیمه نجات‌یافته گروه، سیگارشان را خواهند پیچید و بدخلق و گرفته دوباره از ماشین باری بالا خواهند رفت.

با همدیگر توتون رد و بدل می‌کردیم، و هر بار که ماشین تابمان می‌داد و به همدیگر می‌چسبیدیم، گرمای تن بغل‌دستیمان را احساس می‌کردیم، اما هیچ‌یک حرفی نمی‌زدیم.

با یک استثنا. یکی از گاردهای غیرنظامی که عینک و نوار سرجوخگی داشت و از تنگی جا به میله‌ها فشرده شده بود، با پوزخندی به پهلودستی‌اش گفت:

«برگشتن، خیلی راحت‌تر خواهیم بود.»

اما فقط یکی دو نفر شنیدند، و کسی هم جوابی نداد.

کشیشی گذشت و نگاهمان کرد. ما هم به او نگاه کردیم.

نزدیکی‌های ایستگاه، اربابه موتوری ایستاد و من و دو نگاهبانم پیاده شدیم. اولی پایین پرید و کمکم کرد پیاده شوم چون من دست‌های خودم را نمی‌توانستم به کار گیرم، و بعد دومی پشت سر من پایین پرید. ماشین باری دوباره به راه افتاد. زندانی‌ها از پشت سر نگاهمان کردند، و من می‌توانستم در نگاه خیره‌شان، حتی در چشم‌های نگاهبان‌هایشان، حسادت و تحقیر را بخوانم. ما بیگانه بودیم، ما پیوند سرنوشتی مشترک را گسته بودیم. هر سه نفر، به دنبال ماشین باری همچنان که در ابری از گرد و خاک ناپدید می‌شد خیره ماندیم. یکی از نگاهبان‌هایم رو به من کرد و گلنگدن تفنگش را کشید و ماشه‌اش را چکاند تا هر شکی را از دلم بیرون کند. آن وقت برای هر سه تایمان سیگار پیچید، و وارد ایستگاه شدیم.

این گارد غیرنظامی مردی دیلاق و دست‌وپاچلفتی بود، که صورتی اسب‌مانند و مسخره داشت. دندان‌های بلند و زرد و اسب‌مانند داشت، با

گفت وگو با مرگ ۱۱۳

دماغی بَخ و چشم‌های خوش و گیج اسب درشکه. اسمش پدرو^۱ بود. دیگری کوتاه‌قد و پروار بود و قیافه آفتاب‌سوخته و سرزنده دهاتی داشت. اسمش لوئیس^۲ بود.

وقتی که در اتاق انتظار بودیم از دون پدروی دیلاق پرسیدم که می‌خواهند مرا به کجا ببرند. گفت: «به سویل»^۳ و دستوری ماشین شده نشانم داد که نوشته بود: «نفر، آ.ک. مقرر است تحت‌الحفظ به سویل اعزام و به حوزه اختصاصی فرمانده نیروهای رزمنده جبهه جنوبی ارتش ملی، ژنرال گونسالس کثیو د لیانو تحویل داده شود.»

امیدوار بودم که مرا به بورگس^۴ یا سالامانکا^۴ ببرند. میان تمام شهرهای روی کره، سویل اسمی بود که در گوشت طینی ناخوشایندتر از همه داشت. و میان تمام صاحبان قدرت این دنیا، کسی که حق داشتم بیش از همه از او برسم ژنرال گونسالس کثیو د لیانو بود.

هنوز شش ماه نشده بود که رو در رو دیده بودم. مصاحبه‌ای که با من کرده بود و طرح موجز اما غیردوستانه‌ای که از شخصیت او به دست داده بودم، نه تنها در مطبوعات، بلکه در کتابم به زبان فرانسه چاپ و منتشر شده بود. کثیو زبان فرانسه می‌دانست و به احتمال قوی کتاب، کنار پرونده‌ام، روی میزش قرار داشت. می‌توانستم قیافه‌اش را در حینی که فصل «تصویر ژنرال شورشی» را می‌خواند، مجسم کنم. دقیقاً تصویر خودش بود، بی هیچ تحریفی. دیگر بدتر! حالا در اختیار «حوزه اختصاصی» او بودم. احساس گمشده‌ای را داشتم که در جنگل، بی هوا پا روی دم بیر می‌گذارد.

سوار قطار شدیم. قطار مال عهد بوق بود و لکوموتیو مسخره کوچک و واگن‌های مسخره کوچکی داشت که شبیه جعبه‌های چوبی چرخدار بود. مارپیچ، راهمان را به طرف کویه‌ای در واگن درجه سه باز کردیم که در آن یک

1. Pedro

2. Louis

3. Burgos

4. Salamanca

خانوادهٔ پرجمعیت دهاتی از پیش مُستقر شده بود: پدر، مادر، مادرِ بزرگ، دختری نوری، و یک نوزاد. افراد خانواده جمع و جور شدند و تنگ هم نشستند و با احترام دو صندلی کنار پنجره را برای دو گارد غیرنظامی خالی کردند. من بغل دست دون پدری دیلاق نشستم، و بغل دست من مادر و نوزادش بودند، روبه‌رویم مادرِ بزرگ، و بغل دست مادرِ بزرگ در آن یکی گوشه، دختر نوری نشسته بود. دخترک خیلی قشنگ بود، و زیر چشمی نگاه‌هایی به لباس کثیفم، که با این حال مشخص بود مال خارج است، می‌انداخت. دست‌هایم را مانند راهب‌ها، توی آستینم پنهان کرده بودم و دست‌بند فوری توی چشم نمی‌زد. قطار آهسته راه افتاد.

مادرِ بزرگ چیزی نشده سر صحبت را با دون پدری و دون لوئیس باز کرده بود. اول دربارهٔ هوا صحبت کردند، بعد راجع به محصول پرتقال، بعد دربارهٔ جنگ. فهمیدم که پس از بازداشتم موتریل نیز سقوط کرده است و هر ساعت انتظار می‌رفت که المریا نیز سقوط کند. هم دهاتی‌ها و هم نگهبان‌هایم از اینکه طرف خاصی را بگیرند طفره می‌رفتند. وقتی که به ارتش فرانکو اشاره داشتند، آن را «Los nuestros» (خودی‌ها) نمی‌گفتند بلکه «Los Nacionales»^۱ می‌گفتند. گاردها طرف مقابل را «Los Rojos» (سرخ‌ها) می‌خواندند، اما مادرِ بزرگ از آنها به نام «Los Valencianos»^۲ یاد می‌کرد. خانواده اهل آنته کوئرا بودند، همان دهکده‌ای که پیزارو برای به‌دست آوردن سیگار و بذر ذرت به آن شبیخون می‌زد. در روزهای اول هرج و مرج پس از شورش به مالاگا فرار کرده بودند تا پیش بستگان‌شان پناه گیرند و دیگر نتوانسته بودند به روستای خودشان، که آن طرف خط جبهه قرار گرفته بود، برگردند. پس از آن مالاگا به‌دست «Los Nacionales» افتاده بود و حالا آنها به خانه‌شان باز می‌گشتند. دون لوئیس از شوهر پرسید که اوضاع در مالاگا در دورهٔ سرخ‌ها از چه قرار بوده است.

۱. ملیون.

۲. والانی‌ها.

گفت وگو با مرگ ۱۱۵

مرد شانه‌هایش را بالا انداخت و گفت هیچ وقت سرم را به خاطر سیاست درد نیاورده‌ام.

مادر بزرگ گفت تمام مصیبت زیر سر خارجی‌هاست، از آن طرف روس‌ها و از این طرف آلمانی‌ها و ایتالیایی‌ها. بعد با دستش محکم به دهنش زد، و با لبخندی مکارانه و عذرخواهانه پرسید خلبان آلمانی هستم. گفتم: نه، خبرنگار انگلیسی هستم.

دختر، با توجه و علاقه نگاهم کرد. دون پدر و دون لوئیس تیششان باز شد ولی سیاستمدارانه جلو زبان‌شان را گرفتند.

مادر بزرگ می‌خواست بداند که پادشاه انگلستان نظرش درباره «کل این قضیه اسپانیا چیست».

گفتم که اعلیحضرت در این مورد هنوز به نتیجه قطعی نرسیده است چون نظر مشاورهایش تا حدودی ضد و نقیض است.

آن وقت دون پدر و با چشمکی محیلا نه، نیش اسبی‌اش را باز کرد و پرسید که در انگلستان هم «سرخ» هست یا نه. دون لوئیس هم چشمکی به من زد و خنده زمختی سرداد. هر دو با زانویشان فشاری به پایم دادند، و معلوم بود که اگر در این تفریح و دلخوشیشان شرکت نمی‌کردم دلخور می‌شدند. من هم حداکثر سعی‌ام را کردم که شریکشان باشم. این راز کوچکی میان ما سه نفر بود.

مادر بزرگ گفت: «دست آخر خودش هم سرخ از آب در خواهد آمد». این حرف، طوفان خنده دون پدر و دون لوئیس را به دنبال آورد و مادر بزرگ هم از مزه‌ای که پرانده بود به خودش باد کرد.

چون همه‌مان حسابی سردماغ بودیم، بلند شد و به کمک مادر، سبد غذا و بطر شراب قرمزشان را از باربند پایین آورد.

کالباس لذیذ فلفل، پنیر، نان سفید و شراب به ما تعارف کرد. گاردهای غیرنظامی سر ضرب قبول کردند. من قبول نکردم. کل خانواده اصرار کردند من هم بخورم. دستم را از آستین دریاوردم. وضع نحسی بود. گاردها به

۱۱۶ گفت‌وگو با مرگ

یکدیگر نگاه کردند. آن وقت دون لوئیس، مضمم، بازویم را گرفت و دستبند را باز کرد. همه افراد خانواده خشکشان زد.

مادر بزرگ جیغ کشید: «مادر مقدس!» و نگاهی به من کرد و به نرمی گفت: «بیچاره مادرت!»

بعد، کالباس و پنیر به من داد و صلیبی بر من کشید.

شروع کردم به خوردن، و دانه‌های عرق را از پیشانیم پاک کردم. دختر صورتش را برگرداند، و مثل آتش، سرخ شد. نوزاد که وقت باز کردن غذا، روی کف واگن چهار دست و پا می‌رفت، به بغل دون لوئیس خزید و سعی کرد با دستبند بازی کند.

این جریان حدود چهار ساعت پیش از رسیدنمان به آنته کوئرا بود. آنته کوئرا سر راه مستقیم مان نبود، اما قطار دائماً به خط‌های فرعی می‌افتاد. حسابی خورديم و نوشيديم اما ديگر صحبتی در کار نبود. گهگاه که سکوت دردآور می‌شد، دهاتی کم حرف از گوشه‌ای که نشسته بود می‌گفت:

«به انگلیسیه یک تکه هم کالباس بده،» یا

«انگلیسیه سیر شراب خورد؟»

هیچ وقت مستقیماً خطابم نکرد. اما مادر، که خوش‌روترین و درعین حال کودن‌ترین عضو خانواده بود، همچنان که یک تکه کیک توی دستم می‌چپاند، گفت:

«بخور سنیور. خدا می‌داند چند وقت دیگر می‌توانی بخوری!»

که در اینجا دون پدرو به شوخی گفت:

«فردا تیرباران می‌شود.»

اما شوخی‌اش گل نکرد، و دون پدرو دستپاچه شد، معلوم بود متوجه است که خیط کاشته است.

در یکی از ایستگاه‌های کوچک، پیاده شد آب بیاورد، و تفنگش و دستبند را به من داد تا برایش نگهدارم. وانمود کرد که از سر عجله و حواس‌پرتی این کار را کرده است، اما من حتی کردم در این کار عمدی بود تا جبران خطای

گفت و گو با مرگ ۱۱۷

قبلی اش را کرده باشد. با خودش کمی توتون و یک پاکت سیگار ده تایی ده ساتیموسی آورد که به من هدیه داد. به همه تعارف کردم. از سر ادب نفری یکی برداشتند، گرچه سیگارهایی که خودشان می‌پچیدند خیلی مرغوب‌تر بود.

در آنته کوئرا خانواده با جنجال و سروصدای زیاد پیاده شدند. مادر بزرگ باز هم صلیبی بر من کشید. دهاتی، بی یک کلمه حرف، پرتقالی به من داد، دختر دوباره سرخ شد و نگاهش را از من دزدید بعد قطار به راه افتاد.

دیرگاه عصر بود، هر سه روی صندلی دراز کشیدیم و به خواب رفتیم. بعد از چند ایستگاه، مافراهای بیشتری سوار شدند، که مردی جوان و آقایی خوش سرو وضع و نسبتاً چاق از طبقات بالا، میانشان بود. آنها هم سر صحبت را باز کردند. برای اجتناب از دردسرهای تازه، خودم بی مقدمه توضیح دادم که زندانی هستم، اگر چه دستبند را دوباره بر دستم نزنند. در نتیجه، نماینده طبقات بالا، به دورترین گوشه واگن خزید و مدام چنان نگاهم می‌کرد که انگار جذامی هستم. مرد جوان که، مثل دهاتی‌ها، یا هر کس دیگر توی قطار، نوار ملی‌ها را بر جادگمه‌اش داشت، سیگار تعارفم کرد، و وقتی که متوجه شد کت ندارم و می‌لرزیم، جلش را به من داد. گفت که به سویل می‌رود چون خواسته‌اند خودش را به عنوان سرباز به ارتش فالانژ معرفی کند. پرسیدم پس چرا جلش را به «یک دشمن» می‌دهد. شانه‌هایش را بالا انداخت و چشمکی نامحسوس زد. نمی‌دانم این فالانژیست، یا هزارها مثل او، به درد کپیو دلیانو خواهند خورد یا نه.

تا رسیدنم به سویل، دیگر دستبند به دستم نزدند.

وقتی که به سویل رسیدیم دیگر دیروقت شب بود. دون پدر و دون لوئیس باز هم خشک و رسمی شدند و به خط، قدم‌رو، وارد ژاندارمری ایستگاه شدیم.

آنجا بحث در گرفت که این دیروقت شب با من چه بکنند ساعت دوازده و ربع بود. ماشین دولتی نبود و ترامواها دیگر خوابیده بودند. دون لوئیس

پیشنهاد کرد که یک امشب مرا به سربازخانهٔ فالانژیست‌ها ببرند. درست همان چیزی که از آن وحشت داشتم. از دون پدرو پرسیدم نمی‌شود به جای آن مرا به زندان ببرند؟ پوزخندی زد و گفت: «نکنند خوست نمی‌آید پیش فالانژها بروی؟» گفتم نه. هر دو نیششان باز شد و مدتی توی گوش هم پیچ کردند، و آنوقت دون پدرو گفت که باید به ستاد مرکزی تلفن کنند، چون دست آخر، تصمیم دربارهٔ من با آنهاست. از مأموری دفتر تلفن خواستند. جواب داد که ندارد، اما تمام شماره‌های ادارات روی دیوار کیوسک تلفن نوشته شده است. پس، به کیوسک تلفن رفتیم.

دیوارها پر از شماره‌هایی بود که بامداد نوشته بودند. خواندم: «مرکز فرماندهی ایتالیا، شمارهٔ فلان و فلان.» «سربازخانهٔ پیاده‌نظام ایتالیا، شمارهٔ فلان و فلان.» «سربازخانهٔ پیاده‌نظام ایتالیا، شمارهٔ ۲، شمارهٔ فلان و فلان.» «کمیساریای ایتالیا، شمارهٔ فلان و فلان.»

پس از دیدار آخرم از سویل، پای توریست‌ها حسابی به این شهر باز شده بود.

سرانجام کوشش‌های مشترکمان منجر به یافتن شمارهٔ تلفن ستاد نیروهای جنوب شد.

دون لوئیس تلفن زد، و نیم ساعت بعد، ماشینی به ایستگاه آمد تا ما را ببرد. از خیابان‌های سویل گذشتیم، از جلو هتل مادرید که زمانی محل اقامت بود، از جلو هتل کریستینا^۱، که استریندبرگ و خلبان‌های آلمانی را دیده بودم، از جلو سربازخانهٔ فالانژیست‌ها، که دیده بودم زندانی‌های خون‌آلود را از معادن ریوتیتو^۲، به درون می‌بردند، گذشتیم و وارد مقر آشنای «ژنرال رادیو»^۳ شدیم. سواری پر از وهم و وحشتی بود، بدتر از سواریم به سوی زندان مالاگا که گمان می‌کردم به گورستان می‌برندم. دون پدرو و دون لوئیس

1. Cristina

2. Rio Tinto

۳. لقب کپو دولیاتو.

ساکت بودند، و من آرزو می‌کردم هرگز ترکم نکنند. خاموشی و دلمردگی شبانه بر راهروهای ستاد حاکم بود. فقط در دو سه اتاق هنوز چند نفری کار می‌کردند. ما را از اتاقی به اتاق دیگر فرستادند و کسی نمی‌دانست با ما چه کند. دست آخر، از جایی در اداره کشف رمز سر در آوردیم. آنجا به مأمور باصفایی برخوردیم که گفت هر سه نفرمان، می‌توانیم کف اتاق بخوایم. دون لوئیس تازه کف اتاق چمباتمه زده بود و می‌خواست پوتین‌هایش را در بیاورد که افسری سر رسید و بیرونمان کرد. گفت این بابا کجا و اداره کشف رمز کجا، جایش پاسگاه پلیس است. بنابراین آواره و سرگردان راهی پاسگاه پلیس شدیم. دون‌پدرو و دون لوئیس خسته و کوفته بودند و اوقاتشان تلخ بود. آشکارا مایه زحمتشان بودم، و اگر با آنها بود ولم می‌کردند بروم. اما چنین چیزی ممکن نبود و به این ترتیب آخر سر، غائله به پاسگاه پلیس ختم شد.

خودمان را در دقتی بوگرفته یافتیم، و در آنجا مردکی تندخو از وضعیت یادداشت برداشت و انگشت‌نگاریم کرد. بعد دو گروه‌بان صدا کرد. جلو میز رئیسشان خبردار ایستادند. دو گوریل. احترام کردند و یکیشان با لحنی رسمی پرسید:

«Una flagelacion?»

Flagelacion اصطلاحی است که در پاسگاه‌های پلیس اسپانیا، به کتک ورودیه سهم هر بازداشتی گفته می‌شود. کاری غیرقانونی است اما در غالب کشورهای اروپایی رسماً اجرا می‌شود، در فرانسه به آن Passer à tabac، و در آلمان die erste Abreibung می‌گویند.

دون لوئیس جسارتی به خرج داد، خم شد و چند کلمه‌ای توی گوش رئیس بچ‌بچ کرد. تنها چیزی که گرفتم این بود: «Periodista Ingles»^۱ در نتیجه

۱. انگلیسی- خبرنگار.

از flagelacion [ورودیه] معاف شدم.

نفس راحتی کشیدم، و دو گوریل که شکارشان از دست رفته بود، مرا توی قفس‌مانندی با میله‌های آهنی انداختند. دون‌لوئیس و دون‌پدرو، چند دقیقه بعد، وقتی که اوراق اداریشان بازرسی و مهر شده بود، آمدند و از جلو قفس گذشتند. صدایشان زدم و از آن همه خوش‌رفتاریشان طی سفر تشکر کردم. خیلی دستپاچه شدند و به نوبت از لای میله‌ها با من دست دادند. گوریل‌ها چشم‌هایشان از حیرت گشاد شده بود، و دو دوستم رفتند.

آنها استثنا نبودند. دو نفر از بیست و پنج ملیون اسپانیایی بودند که غالباً مهربان هستند. پیش از آنکه طی سفر با هم دوست شویم، اگر به آنها دستور داده شده بود که تا می‌خوردم کتکم بزنند و یا تیربارانم کنند، با کمال خونسردی دست به کار می‌شدند. اگر هم زنجیرم بودند، تنها سیگارشان را با من قسمت می‌کردند. از سوی دیگر اگر با آن دو گوریل نامهربان همسفر قطار بودم، به احتمال قوی با همان احساسات قلبی از همدیگر جدا می‌شدیم.

به گوریل‌ها نگاه کردم، و گوریل‌ها هم به من. با خودم فکر می‌کردم که اگر ورودیه لغو نشده بود، اینها چه به سرم می‌آوردند. ولی حالا که لغو شده بود، گوسفندوار با نیشی باز سیگاری به من دادند. متقابلاً من هم نیشم را باز کردم و فکر کردم چقدر مسخره است که این همه به شخصیت فردی یک انسان اهمیت بدهیم. شخصیت فرد چقدر کم به ماهیتش بستگی دارد، و به عکس چقدر زیاد به وظیفه‌ای که اجتماع به عهده‌اش می‌گذارد؛ و چه میدان محدودی برایش می‌ماند که در آن تمایل طبیعی‌اش را ابراز کند. چه فرقی می‌کرد که دون‌لوئیس و دون‌پدرو و ژندارم‌های سوار کامیون از نعمت گوشی آشنا به موسیقی برخوردار بودند یا نه، از گریه بیشتر خوششان می‌آمد یا سگ، و خوب بودند یا بد؟ ناگهان انگار فهمیدم که چرا دکترین آنارشیستی این همه در اسپانیا مقبولیت دارد. برای آنارشیست‌ها، مسئله نژاد انسان به‌سادگی گردو است: کافی است که پوسته سخت نهادهای اجتماعی را بشکنی و مغز خوش‌مزه‌اش را بجوشی. تئوری جذابی است، ولی به‌نظرم

گفت و گو با مرگ ۱۲۱

خیلی مشکوک آمد که هرگز درختی گردوی بی پوسته بدهد.
 هرگز آدم به اندازه زمانی که در قفس آهنی محبوس است و دو گوریل
 نگاهانش هستند نگران آینده بشریت نیست، و ترجیح می دهد به همه چیز
 فکر کند مگر آینده خودش. باور دارم که تنها تسلی خاطری که می شود به
 مردی محکوم که به سوی صندلی الکتریکی می رود، داد این باشد که بگویم
 ستاره دنباله داری در راه است و همین فردا دنیا را نابود خواهد کرد.

حدود ساعت دو یا سه صبح ماشینی آمد و مرا تحت الحفظ دو گوریل،
 درست از میان شهر به خواب رفته، از روی پل گوادالکویر^۱، و خیابان های
 سوت و کور، به زندان دور دست سویل منتقل کرد.

1. Guadalquivir

۱۰

دورنمای محو ساختمان زندان که از خلال تاریکی پیدا شد، آرامش خاطری به من داد، نظیر آرامشی که از دیدن دستبند، پانزده ساعت پیش حس کرده بودم. حالا دیگر فهمیده بودم که با زندانی‌ها فقط در پاسگاه‌های پلیس، مراکز فالانژیست، و سربازخانه‌ها بدرفتاری می‌کنند، و کتکشان می‌زنند، نه در زندان. زندان دوراه به بیرون داشت:

آزادی، یا جوخه اعدام. اما تا وقتی که آدم در زندان بود، در امان بود. ساختمان غول‌آسا را با احساسی از محبت توأم با حق‌شناسی و رانداز کردم. پوسیدگی هر تمدن، خود را با علائم غریبی نشان می‌دهد: مثلاً در این حقیقت که دیگر دیوارهای سنگی زندان، برای حفاظت جامعه از شر زندانی نیست، بلکه برای حفاظت زندانی از شر جامعه است.

زندان سویل، در چند سال اول پس از انقلاب اسپانیا در سال ۱۹۳۱ یا ۱۹۳۲ بنا شده بود. جمهوری جوان و بلندپرواز، آرزو داشت از هر لحاظ شانه به شانه غرب متمدن بساید، و یا حتی در صورت امکان از آن پیشی بگیرد. میان بهترین دست‌آوردهایش، باید ایجاد تحوّل در حیطه مجازات را به‌حساب آورد که تا آن زمان در اسپانیا در سطح قرون وسطایی بود. «زندان‌های نمونه» که در مادرید، بارسلون و سویل بنا شد، در حقیقت بهترین و مدرن‌ترین زندان‌های اروپا بود.

گفت و گو با مرگ ۱۲۳

از میان باغچه زیبای جلو دروازه اصلی گذشتیم، زنگ زدیم - اینجا هم یک زنگ شب بود - و دروازه باز شد.

سه راهرو دراز، از زیر هشت منشعب می شد؛ یکی مستقیم به جلو پیش می رفت و آن دوتای دیگری یکی به راست و یکی به چپ. ردیف یکتواخت و بی پایانی از درهای سلول ها در دو طرف راهرو قرار داشت. دو ردیف بر بالای هم در هر طرف. سلول های طبقه بالا به ایوان های کم عرض باز می شد، که راه پله فلزی داشت. در هر سلولی، یک شماره و یک قاب اسم داشت، و روزنه ای بر آن تعبیه شده بود. هر چیزی که به چشم می خورد یا از فلز بود یا از بتون. همه چیز به طرز عجیبی یک اندازه، قرینه هم و ماشین وار، به نظر می رسید. با نگاه کردن به این پیکره فلزی، آدم گمان می کرد که در موتورخانه یک کشتی جنگی است.

وسط زیر هشت، روبه روی در ورودی، یک جور اتاقک شیشه ای بود: دفتر. برای بار سوم مراحل ثبت مشخصات را طی کردم. تعیین هویت و انگشت نگاریم کردند. رفتار مأمورها طوری بود که آدم احساس می کرد در زندان نیست، بلکه در اداره مالیات بر درآمد، و میان یک دسته منشی مودب و کمی بی حوصله است.

گوریل ها رفتند. زندانبانی جوان، خوش برخورد، و کم حرف مرا تحویل گرفت و از راهرو مرکزی عبور داد. بر روی در سلول اول دست راستی که از جلوش گذشتیم - سلول شماره ۴۴ - اسم کابالرو بود.

لارگو کابالرو در آن زمان نخست وزیر دولت والنسیا بود. می دانستم پسرش را، که شورش در سویل ناغافل به دام انداخته بود، شورشیان به عنوان گروگان نگهداشته بودند. چند روز پیش از آنکه پاریس را ترک کنم، روزنامه ها خبر داده بودند که اعدام شده است. پس این خبر دروغ بود. چون کارت ویزیت کابالروی پسر، اینجا، روی در سلول شماره ۴۴ بود. به نظرم خیلی امیدوارکننده بود و اشتیاقی حس کردم که بر درش بکوبم و صدا کنم: «خودتی؟»

۱۲۴ گفت‌وگو با مرگ

از جلو سلول‌های شماره ۴۲ و ۴۳ گذشتیم. اسامی اسپانیایی رویشان بود. جلو سلول شماره ۴۱ ایستادیم و زندانبان در را باز کرد. پس، این خانه جدید بود.

اتاقی مربع شکل و دلپذیر بود. البته اگر بشود به همچو جایی همچو صفتی نسبت داد. نخستین چیزی که مرا گرفت، پنجره بزرگی روبه‌روی در بود. توی طاقچه‌مانندی در دیوار کار گذاشته شده بود، و تراز با سر آدم شروع می‌شد، بنابراین آدم می‌توانست بازوهایش را به شیب دیوار تکیه دهد و راحت بیرون را نگاه کند. پنجره به حیاط باز می‌شد، حیاط بزرگ و پرگرد و خاک زندان؛ نرده آهنی یکپارچه جلوش کشیده بودند، و پشت نرده‌ها تور سیمی ظریفی زده بودند که بیشتر به پشه‌بندی فلزی می‌ماند.

به دیوار دست‌راستی، تختخوابی آهنی تکیه داشت که می‌شد روی دیوار تا کرد و فضای بیشتری برای بالا و پایین رفتن داشت. جلوش میزی فلزی با یک صندلی بود که به آن جوش داده بودند، اینها هم تاشو بودند. پای تختخواب روشویی بزرگی بود که آب لوله‌کشی داشت و روبروش هم، مستراح بود.

زندانبان تشک کاه را امتحان کرد. تشک برچسبی پارچه‌ای با مهر تاریخ داشت، مطمئناً برای اینکه نشان دهد بار آخری که کاه‌ها عوض شده‌اند و تشک تمیز شده است، کی بوده است. یک پتوی پشمی خوب آورد و گفت هم پتو و هم تشک را صبح بعد با تشک و پتوی تمیزی عوض می‌کند. آن وقت شب خوشی برایم آرزو کرد، و در را از بیرون به دقت قفل کرد. بعد از مالاگّا، به نظرم می‌آمد که در هتل لوکسی هستم.

به طرف پنجره رفتم و بیرون را نگاه کردم، شبی پرستاره بود و محوطه آرام و خاموش. روبه‌روی پنجره‌ام، در امتداد دیوار آن سوی محوطه، نگهبانی، نیزه فنگ، پاس می‌داد و سیگار می‌کشید. به یاری کمی تخیل، آدم می‌توانست خیال کند که گشت‌زدنش نه برای پاییدنمان، بلکه برای حفاظت از ماست.

گفت وگو با مرگ ۱۲۵

ساعت دو و نیم بود. روی تشک کاه دراز کشیدم، و مست از نشئه تجملِ غریبِ داشتنِ یک پتو سرحال به خواب رفتم.

به صدای شیپوری بیدار شدم، یک ربع به هفت صبح بود. فکر کردم لابد شیپور بیدارباش است، ولی خود را به کُری زدم و خوابم را ادامه دادم. دفعهٔ بعدی که بیدار شدم ساعت نه بود، و از پنجره صدای فریادها و پاکویدنها می آمد. بیرون را نگاه کردم، محوطه پر از زندانی بود، که با حرارت اسپانیایی واقعی گرم یک مسابقهٔ فوتبال بودند، عده‌ای به عنوان بازیکن، و عده‌ای به عنوان تماشاگر.

چهارصد پانصد نفری در محوطه بودند. لباس هایشان یکدست نبود و، در یک چهاردیواری بزرگ به طول و عرض تقریباً صد در شصت یارد، آزادانه می پلکیدند. تنها زمانی چند بعد، چشمم به زندانبانی اونیفورم پوش میان آنها افتاد، که هفت تیری به کمر و باتونی لاستیکی در دست داشت و گشت می زد و اینجا و آنجا کلمه‌ای با زندانی‌ها رد و بدل می کرد، یا حتی صحبت کنان با یکی از آنها قدم می زد. زندانی‌ها همه لباس شخصی نشان بود، با این حال، شکل و شمایلشان نسبتاً یکسان می نمود، چون اکثریت قریب به اتفاقشان دهاتی‌های جوان اندلسی بودند و یک جور لباس به تن داشتند: پیراهن‌های کتان رنگ و رورفته سبز مایل به آبی و جلیقه. وانگهی ریش نتراشیده، سرهای بی کلاه و صورت‌های آفتاب سوخته‌شان، شکل و شمایل یکسانی به آنها می بخشید. جوانک‌هایی که فوتبال بازی می کردند، به دنبال توپ توی محوطه می دویدند، توپی که از کهنه پاره‌هایی درست شده بود که با نخ به هم بسته بودند. گروه دیگری در امتداد دیوار روبه رو گرم جفتک چارکش بودند. وقتی که زیر فشار ضربه، یکی از آنها که خم شده بود، دمر به همراه جفتک زن به زمین می غلتید، غریو خنده بلند می شد. زندانبان کنارشان ایستاده بود و همراه آنها تفریح می کرد. پا به سن گذاشته‌های مؤقترتر، سنگریزه‌های کوچکی به سمت هدفی می پرانند. بقیه هم در توار کم عرض سایه نشسته بودند و کتاب می خواندند.

تمام این جشنواره ورزشی، درست پشت پنجره‌ام، که از آن سو هم سطح زمین بود، جریان داشت. پس از کابوس خونین مالاکا، اینها همه رؤیا به نظر می‌رسید. پنج روز تمام توی سلول انفرادیم که بوی گند خون و مدفوع می‌داد، قوز کرده بودم و احدی را به جز زندانبان ندیده بودم، و صدای احدی را جز صدای چرب چاوش نامریی مرگ، نشنیده بودم. همه و غوغای محوطه، تغییر منظره و جورواجوری چهره‌ها و سرنوشت‌های انسانی که خود را به چشم می‌کشیدند، حسابی مبهوت و نشئه‌ام کرده بود. روی بازوهایم بر طاقچه خم شدم، به سوی محوطه دست تکان دادم و صدا زدم. ابتدا این حقیقت که کسی صدایم را نشنید یا نخواست بشنود، نگرانم نکرد. حتی در آن لحظه، این موضوع که کسی از جلو پنجره‌ام رد نمی‌شود، و یا در واقع فضایی به عرض چند پا کنار دیوار خالی مانده بود و مرا از محوطه جدا می‌کرد، توجه‌م را جلب نکرد.

صدای توقی از جا کلیدی در بلند شد، برگشتم ببینم کیست که می‌آید. نخستین بار پس از بازداشت‌م بود که بی آنکه از ترس قلبم بریزد، می‌شنیدم در سلول باز می‌شود. همان زندانبانی بود که شب تحویل‌م گرفته بود. نگاهی به دور و بر سلول انداخت و شروع کرد بدوبیراه گفتن که چرا به صدای ثیپور اول بلند نشده‌ام و کف سلول را نشسته‌ام.

آن قدر توپ و تشر زد که دیوارها به لرزه در آمد، ولی چیز نگران‌کننده‌ای نبود. فحتم داد، درست همان‌طوری که سرخوخته‌ای به سرباز خامی فحش می‌دهد، و من هم ناخواسته مثل سرباز خامی جوابش را دادم که تازه وارد سربازخانه شده است و هنوز راه و چاه را بلد نیست. زود آرام شد و توضیح داد که اول باید سنگ فرش را جارو بزنم و بعد با سطل و یک تکه کهنه تمیزش کنم.

جارو را برداشتم و مشغول جارو زدن شدم، ولی آن قدر خودم را در این کار بی‌عرضه نشان دادم تا نگهبان به تنگ آمد و گفت یک نظافتچی باید صدا بزند تا تشانم دهد که کار را چطور شروع کنم. در را باز کرد و از راهرو صدا زد:

«آنخل، آنخلیتو!»^۱

«فرشته کوچولویی» که احضار شده بود پاکشان آمد و به چابکی میمون مشغول جاروزدن شد. قیافهٔ پیرزن‌ها را داشت، پوستش مثل کاغذ پوستی چروکیده‌ای بود و هیکل بچهٔ دوازده ساله‌ای را داشت. حتی یک‌بار هم به صورت من یا زندانبان نگاه نکرد، و همین‌طور که چهار دست و پا دور و بر سلول می‌خزید، چشم‌هایش مثل چشم موش شبگرد، تند و تند این‌طرف و آن‌طرف حرکت می‌کرد. در کمتر از دو دقیقه، سلول جارو شده بود؛ با آب شسته شده بود، و ظاهراً خوب پاک شده بود. بهترین قیمت بازی بود. وقتی که زندانبان و فرشتهٔ کوچولو رفتند و کف سلول شروع به خشک شدن کرد، دیدم که سنگ‌ها به همان کیفی اولش است.

کمی بعد صبحانه را آوردند؛ یک پیالهٔ حلبی پر از قهوهٔ اشتهاآور، که با ملاقه از طشت بزرگی می‌ریختند، و یک نان سفید.

آنخلیتو بود که صبحانه را آورد. به نظر می‌رسید که اینجا آچارفرانسه باشد. خواستم اطلاع دهم که مایلم ریشم را بتراشند، تا در دادگاه شبیه جانی‌ها نباشم، چرا که هر ساعت انتظار داشتم که سرانجام محاکمه‌ام کنند. ولی آنخلیتو اعتنایی نکرد و در را به رویم کوید.

باز هم سر پست دیده‌بانیم، دم پنجره برگشتم و تا ظهر گرم تماشای جنب‌وجوش توی محوطه شدم. ذره‌ذره شروع کردم به انتخاب افراد از تودهٔ بی‌نام و نشان. نخست توجهم را بر پیرمردی متمرکز کردم. سنش از هفتاد به بالا بود، موقع راه رفتن مختصری قوز می‌کرد. پالتو پشمی گشادی تنش بود. بلافاصله همدردیم را برانگیخت. بعد توجهم به سه چهار پیربچه، که سیزده چهارده سال بیشتر نداشتند، جلب شد. فکر کردم گروگان‌هایی از خانواده‌های سرخ باشند. سه چهار مرد دیگر که شیک و پیک لباس پوشیده بودند و شلوارشان کمترین لک و چروکی نداشت، با کفش‌های براق و

۱. Angel, Angelito، اسم خاص است و معنی فرشته و فرشتهٔ کوچولو هم می‌دهد. -م.

واکس خورده، با ابهت و جبروت جدا از دیگران قدم می‌زدند. پیش خودم «شیک‌پوش‌ها» لقبشان دادم و متعجب بودم که آنها را دیگر چرا به اینجا آورده‌اند.

همچنین با خودم فکر می‌کردم که همه اینها زندانی سیاسی هستند یا عادی هم میانشان هست. قیافه‌شان نشان می‌داد که از گروه اول هستند. اما متوجه شدم که حدود ثه ده نفرشان نواری به رنگ پرچم بوربون‌ها روی پیراهنشان سنجاق کرده‌اند و بقیه هم به هیچ وجه از آنها کنار نمی‌کشند. این، با تصورم از جو حاکم در میان زندانی‌های سیاسی جور در نمی‌آمد.

در محوطه همه سیگار می‌کشیدند، و توتون و کاغذ سیگار آزادانه دست‌به‌دست می‌گشت. با عادت‌ی که طی سفر به سیگار پیدا کرده بودم این ریاضت مجدد مخصوصاً برایم خیلی سخت بود. تور سیمی جلو پنجره‌ام را، با انگشت سوراخ کردم. به اندازه‌ای که سیگاری از آن رد شود. خیلی آسان بود، فقط باید مختصر فشاری می‌آوردم که سیم‌ها کمی از هم باز شوند. می‌دانستم که سلولم باید از بیرون تاریک دیده شود، بنابراین صورتم را به میله‌های آهنی چاباندم و به بیرونی‌ها علامت دادم که سیگاری، توتونی می‌خواهم.

اولش به نظرم می‌آمد که تصادفاً کسی به طرفم نگاه نمی‌کند. شروع کردم به صدا زدن، ولی در آن چهار دیواری چنان غوغایی برپا بود که مشکل صدایم به جایی می‌رسید، چرا که به هر حال نمی‌خواستم داد بزنم. با این حال، آنها که نزدیک‌تر بودند می‌بایست شنیده باشند. ولی کسی جوابی نداد.

از اینکه این‌طور نادیده گرفته شده بودم خیلی ناراحت بودم. حالا دیگر متوجه بودم که بعضی از زندانی‌ها، وقتی که از جلوی پنجره‌ام رد می‌شدند، خیلی هم خوب می‌توانستند صدایم را بشنوند و علامت‌دادم را ببینند، اما تندی سرشان را برمی‌گرداندند. و یک بار دیگر نیز متوجه شدم که هیچ‌کس از ده قدمی دیوار سلولم جلوتر نمی‌آمد.

آخر سر دیدم جوانکی دهاتی که نیم‌تنه‌کتانی داشت، توجه چندتای

گفت وگو با مرگ ۱۲۹

دیگر را به پنجره‌ام جلب می‌کرد، اما خیلی با احتیاط. سه چهار تا از رفقایش دزدکی به طرفم نگاه کردند. با حرارت بیشتری سر و دست تکان دادم و اشاره کردم که سیگاری به من برسانند. به نظر می‌آمد دستپاچه‌اند و سردرگم، که چه بکنند، و مضطرب سرشان را برگردانده بودند و زندانبان را نگاه می‌کردند، اگرچه او آن سر محوطه بود. آن وقت یکیشان انگشتش را تندی روی لبش گذاشت و شانه‌هایش را بالا انداخت و دسته زد به چاک.

زمانی طول می‌کشید تا در شلوغ پلوغی پر قیل و قال و درهم برهم جمعیت سیصد چهارصد نفری توی محوطه، از جزئیات سردرآورد. به همین دلیل تا آن لحظه متوجه نشده بودم که خط سفید کم‌رنگی، که به زحمت می‌شد دید، و بیشتر شبیه خط کشی پاک‌شده زمین تیزی متروک بود، موازی با دیوار من کشیده‌اند. خط از آخر سلول‌های هم‌ردیف سلول من، یعنی از جلوی سلول شماره ۴۴، که کابالرو تویش بود، شروع می‌شد، از جلوی پنجره من می‌گذشت و چند سلول آن طرف‌تر، در سمت چپ، تا آنجا که من می‌دانستم، جلوی سلول شماره ۳۶ قطع می‌شد. از آنجا به بعد، یعنی از شماره ۳۵ به پایین، زندانی‌ها کاملاً آزادانه تا پای دیوار می‌آمدند و از پنجره با زندانی‌های این سلول‌ها گپ می‌زدند. ولی از شماره ۳۶ تا ۴۴ سرزمین ممنوعه‌ای به عرض ۱۰ یارد، بین دیوار و خط سفید بود. سلول‌های این طرف خط، که مال من هم جزو شان بود، آشکارا «تحریم شده» بودند.

و حالا ناگهان پی می‌بردم که زندانی‌های محوطه می‌ترسند. می‌ترسند که ببینندشان. معلوم بود می‌دانند که هر حرکتشان را می‌پایند. آنچه را من نمی‌توانستم ببینم، آنها می‌دیدند. می‌دیدند، که از پنجره‌های طبقه بالا، نگاه‌هایی هشیار به محوطه پایین دوخته شده است. حتماً پشت پرده این شادمانی نمایشی، چیزی غریب و غیرطبیعی نهفته بود.

و حالا نمی‌توانستم بفهمم چه می‌گذرد. این دیگر چه جور کارناوال بدشگونی بود؟ آیا همه اینهایی که جفتک چارکش و فوتبال بازی می‌کردند و خوش خوشک، زیر آفتاب درخشان حیاط قدم می‌زدند فقط منتظر دمیدن

۱۳۰ گفت‌وگو با مرگ

صبحی دیگر بودند - یا منتظر بودند که یک صدای چرب نامشان را اعلام کند؟

چرا مرا به یک سلول ممنوع انداخته بودند؟ چرا اجازه نداده بودند توی محوطه پیش دیگران بروم، و چرا زندانی‌های توی محوطه این همه از نگاه کردن به طرف من می‌ترسیدند؟ آیا واقعاً ترس بود یا شرم و دستپاچگی آدم‌های سالمی که نگاهشان را از نگاه مریضی علاج‌ناپذیر، که مهر مرگ بر پیشانی‌اش نقش بسته است، می‌زدند؟

حالا دست آخر، آنچه را از اول به تدریج برایم روشن می‌شد به خودم قبولاندم. مرا توی یکی از سلول‌های محکومین انداخته بودند.

غذای ظهر را آوردند: سوپ لویا که با روغن پخته شده بود و یک تکه نان سفید بزرگ. سوپ را توی همان پیاله‌ای می‌ریختند که قهوه صبحانه‌ام را خورده بودم، و تشنگی‌ام را با آب خوردن از آن رفع کرده بودم. باز هم آنخلیتو بود که برایم غذا آورد، اما این دفعه یک زندانبان همراهش بود. زندانبان صورتی گرد و سرخ داشت، و یک کمی هم زبان فرانسه می‌دانست. خوشحال بود که می‌تواند معلوماتش را به رخ یک خارجی بکشد، و وقتی تقاضاهایم را یک به یک شمردم با حوصله گوش داد. خواستم ریشم را بتراشند، و یک تکه صابون، شانه، و حوله به من بدهند. کاغذ و قلم خواستم تا به کنسول انگلیس نامه بنویسم. کتابی از کتابخانه زندان، و چند روزنامه خواستم تا بخوانم. خواستم اجازه بدهند مثل سایر زندانی‌ها به محوطه بروم، و خواستم پول‌هایم را که ضبط کرده بودند، به خودم پس بدهند تا سیگار و یک ملاقه اضافی بخرم.

با دقت تمام به همه اینها گوش داد. پس از هر جمله سرش را تکان می‌داد، انگار که به نظر او همه درخواست‌هایم کاملاً بجا و منطقی است. پیشنهاد کردم که بهتر است آنها را یادداشت کند تا چیزی فراموشش نشود.

جواب داد که هیچ وقت چیزی را فراموش نمی‌کند، برای اینکه حافظه

گفت و گو با مرگ ۱۳۱

خیلی خوبی دارد، و برای تأکید، ضربه‌ای آهسته به پیشانی‌ش زد. بعد گفت یک لحظه دیگر برمی‌گردد و غیش زد. منتظر شدم که برگردد، و واقعاً هم برگشت - دقیقاً دو هفته بعد، وقتی که نوبت کشیکش دوباره او را به سلولم کشاند. رفتارش همان‌طور دوستانه بود، و مثل دفعه پیش با حرارت حرف می‌زد، و وقتی که دقیقاً همان درخواست‌هایم را یک‌به‌یک شمردم با حوصله گوش داد. درخواست‌هایی که روزی سه‌بار به مدت دو هفته برای همکاران زندانبانش، بی‌کوچک‌ترین موفقیتی، تکرار کرده بودم.

غذای ظهر را کمی پیش از ساعت یک آورده بودند. ساعت یک زندانی‌ها را از محوطه به سلول‌هایشان برمی‌گرداندند. در اسپانیا خواب بعد از ظهر از ساعت یک تا سه طول می‌کشد؛ چه در اداره‌ها، چه در کارخانه‌ها، چه در جبهه، چه در زندان.

یک ربع ساعتی، چهار دیواری بزرگ خالی و سوت و کور ماند. آن وقت دری از دیوار روبه‌روی سلولم باز شد و دو زندانی را توی محوطه رها کردند.

هر دو نفرشان خیلی تر و تمیز لباس پوشیده بودند. بلافاصله با قدم‌هایی سریع شروع به بالا و پایین رفتن کردند. یکی شان گام‌هایی محکم و بی‌پروا داشت و تهور و اعتماد به نفسی از او ساطع بود. «لرد بایرون»^۱ لقبش دادم. رفیقش آرام‌تر و تودارتر بود. گونه‌هایش سخت گود افتاده بود و این احساس را در آدم ایجاد می‌کرد که مسلول است.

دو ساعت تمام، بی‌آنکه بایستند، طول محوطه را بالا و پایین رفتند، تا اینکه زنگ ساعت سه زده شد. آن وقت یک زندانبان آنها را به زندان برگرداند. ده دقیقه بعد، مجدداً گروه پیش از ظهری را بیرون آوردند.

تمام بعد از ظهر، از پنجره توی طاقچه، بیرون را پیایدم. ولی دیگر هیچ سعی نکردم علامتی بدهم، یا با جمعیت خارج تماس بگیرم. آن قدر

1. Lord Byron

۱۳۲ گفت و گو با مرگ

خوشحال بودم که نخواهم کسی به سمت پنجره من نگاه کند، خوشحال از اینکه به عنوان یک تماشاچی نامریی و ساکت، در زندگی سرزنده بیرون شرکت داشتم.

کمی پیش از ساعت هفت شام آوردند: سوپ عدس که با روغن پخته بودند و یک تکه بزرگ نان. غذای زندانی ها را، همان بیرون دادند. کمی پیش از ساعت هشت آنها را توی ساختمان برگرداندند. محوطه خالی به زودی غرق در تاریکی شد.

ساعت نه شیپوری به صدا درآمد. ساعت ده شیپور خاموشی اسپانیایی، آهنگی خیلی احساساتی و سوزناک، نواخته شد.

توی سلول بالای سلول من، کسی کفش هایش را درآورد و ولشان کرد تا با تق تق بر کف سنگی بیفتد.

آن وقت سروصداها خواهید و سکوت گر زندان هر سوراخ و سنبه ای را، انگار که با پنبه، پر کرد.

اما چراغ برق سلولم تمام شب را روشن ماند.

در طول این شب دوم در سویل پشت سر هم از خواب می پریدم و فکر می کردم سروصدا و صدای چرب زندان مالاگا را می توانم بشنوم. اما سکوت مطلق حاکم بود. با وجود اینکه نور لامپ سقف درست توی چشم می زد ولی روشن بودن چراغ خودش نعمتی بود.

نور برق اشباح شبانه را فراری می دهد. هنوز گیج از کابوس، به خودم گفتم که این یک زندان واقعی است نه سلاخ خانه ای مثل آنکه در مالاگا بود. پس از هفت ماه جنگ داخلی، بی شک اوضاع به حال عادی برگشته بود. یقیناً اینجا دیگر اعدامی در کار نبود. درست است که به سلول محکومین انداخته بودند، ولی شاید اصلاً از این کار منظوری نداشتند. در اینجا، روزها جریان طبیعی اش را داشت، زندگی نظمی داشت، شیپور می زدند، و حتی تشک ها برچسب تاریخ دار داشت. راستی یادم افتاد با وجود قولی که زندانبان داده بود، تشک و پتویم را عوض نکرده بودند. کفریم کرد. و بعد از اینکه دوباره می توانستم سر هیچ و بوج کفری بشوم، خوشحال شدم. التماس کردم: خدایا، غم و غصه های کوچک روزانه را از من بگیر. خدایا، بگذار هم چنان از زندگیم گله مند باشم، و به حال و روزم لعنت بفرستم، نامه هایم را جواب ندهم، و موجب عذاب دوستانم باشم. باید قسم بخورم که اگر از این مصیبت خلاصم کردی آدم بهتری می شوم؟ خدایا، هر دومان، چه من چه تو، می دانیم که کسی

پای‌بند این جور قسم‌های زورکی نمی‌ماند، خدای بزرگ، پس باج سبیل از من نخواه، و سعی نکن از من قدیسی بسازی. آمین. آن وقت صدای شیپور بیدارم کرد.

این‌بار، سر ضرب از جایم بلند شدم و بی‌شانه و صابون تا جایی که می‌توانستم خودم را شستم و تمیز کردم و سلولم را هم نظافت کردم. عزمم جزم بود که خودم را با نظم جدید وفق بدهم. آهنگی از یک فیلم آلمانی مخم را می‌خورد: «زندگی تازه‌ای، دارد شروع می‌شود.» فیلم چرندی بود که یک سال پیش دیده بودم و هرگز دوباره یادش نیفتاده بودم. تمام شب، آهنگ مثل مگسی مزاحم توی گوشم وزوز کرده بود و نمی‌توانستم از دستش خلاص شوم. «زندگی تازه‌ای، دارد شروع می‌شود.»

ساعت هشت زندانی‌ها دوباره به محوطه آمدند، و من هم سر پست دیده‌بانیم قرار گرفتم. حالا دیگر به نظر خودم مثل خرده‌بورژواهای پارسی می‌آمدم که با پیراهن آستین کوتاه و پیزی که به دهان دارند از پنجره خم می‌شوند تا جنب و جوش و ازدحام بازار را تماشا کنند.

کمی بعد دوباره سر خودم را با معادلهٔ هذلولی گرم کردم. دیوارهای این سلول سفید سفید بود و ذره‌ای لک نداشت و جان می‌داد برای نوشتن. باز هم از یک تکه سیم تخت به جای مداد استفاده کردم.

همچنین شروع کردم با خط خرچنگ‌قورباغه‌ای خاطراتم را روی دیوار نوشتن، اما بعد خط خطی‌اش کردم. تا وقتی توی ذهنم تکرارشان می‌کردم، جمله‌هایم کاملاً معقول به نظر می‌آمد، اما به محض اینکه شروع کردم روی دیوار بنویسمشان، انگاری که طلسم شده باشم، جمله‌ها رنگ‌وبوی رمان‌های عشقی و کوتاه دو سه پیش‌ری را پیدا کرد. برای ناهار باز هم لوبیای پخته توی روغن بود. فکر کردم لابد جیرهٔ یک هفته را یکجا می‌پزند.

سر ساعت یک، بایرون و مسلول، باز هم سروکله‌شان در محوطه پیدا شد، و دوباره سر ساعت سه غیب شدند. به مغزم خیلی فشار آوردم که بفهمم این دو تا چه جنایتی ممکن بود مرتکب شده باشند که نمی‌گذاشتند همراه

گفت‌وگو با مرگ ۱۳۵

بقیه زندانی‌ها بیرون بیایند. به این نتیجه رسیدم که می‌بایست نوعی حالت برزخی داشته باشند میان محدودیت حبس انفرادی که من داشتم، و آزادی نسبی که دیگران داشتند.

بعد از ظهر آن روز یلای کوچکی بر من نازل شد. ساعت از کار افتاد. ترس و حشتناکی به دلم افتاد. با خودم گفتم اگر دیگر نردبان ساعت‌ها و دقیقه‌ها را هم نداشته باشم که چنگشان بزنم، به یقین در فراسوی امید نجات، در یکنواختی گیج‌کننده زمان غرق می‌شوم، اما با آن تکه سیم آهنی همه فن حریفم آن قدر چرخ و دنده‌هایش را انگولک کردم که دوباره به کار افتاد.

مابقی بعد از ظهر صرف ریاضیات، شعرخوانی و جنگ تروا^۱ شد.

آن وقت باز هم سوپ عدس بود و شیور خاموشی.

باز هم شبی روشن با نور برق فرارسید.

روز بعد، سه‌شنبه ۱۶ فوریه بود. طبق روشن مرسوم نگهداشتن حساب، چوب خط‌هایی بر دیوار کشیده بودم که حساب روزها از دستم در نرود. نخستین چیزی که شیور صبحگاهی به ذهنم آورد، این بود که با امروز یک هفته از بازداشتم می‌گذرد. با خودم فکر کردم که حساب ایام زندان را درست همان‌طور نگه می‌دارند که حساب ایام بچه تازه به دنیا آمده را: اولش هفته‌ها را جشن می‌گیرند، بعد ماه‌ها را و بعد سال‌ها را.

امروز نوبت تاریخ انجیل، و بعد ادبیات فرانسه بود. اما این دو موضوع جاذبه ناچیزی برایم داشت. با وحشت پی بردم آنچه آموخته بودم، عمدتاً دارای نقاط ابهام بود و مثل قبای کهنه استادی، همه‌جایش را بید زده بود. نمی‌توانستم تمرکز حواس پیدا کنم و یا در عالم رؤیا غرق شوم. بازیکن‌های فوتبال در محوطه، مقررات آفساید را نادیده می‌گرفتند، و کفری و بی‌حوصله‌ام می‌کردند. سکان افکارم دیگر به اختیارم نبود. فرمان را بی‌خود

۱. Trojan War، جنگی که میان مردم شهر یامتانی تروا در آسیای صغیر و یونانی‌ها روی داد و اشعاری حماسی منسوب به هومر درباره این جنگ در دست است. - م.

۱۳۶ گفت‌وگو با برگ:

می‌چرخاندم. آزاد می‌چرخید. با کشتن مگس‌ها وقت را می‌کشتم. در خلال این مشغولیت دچار حمله «تو هرگز نخواهی کشت» شدم که حال و هوای ناچیزی از جنون مذهبی داشت. کوچک‌ترین کوشش برای تفکر منظم جسماً آزارم می‌داد، و حس می‌کردم تمام مراکز ارتباطی مغزم آتش گرفته است. فشارسنج، افت می‌کرد و افت می‌کرد. مدت‌ها بود دوره «تغییر» گذشته بود، مدت‌ها بود عقربک میان «طوفان، باد، و باران» نوسان داشت و آنچه برجا بود مه غلیظ خفقان‌آور و افسردگی بود.

و قوز بالای قوز، یک شب دیگر بی‌خوابی، که نمی‌گذرد، و با بی‌خوابی به زحمت روز بعد، روز هشتم را پیش می‌کشد، روز تکرار شیپورزنی‌ها و لوبیاهای روغنی، روز تکرار کوشش‌های باز هم نافرجام‌تر و رقت‌بارتر برای اندیشیدن، برای بازیابی خوشتن، برای موجودی متفکر بودن و نه آدمی بی‌مصرف و ترخم‌انگیز.

بعد از ظهر این روز هشتم، احساس کردم که دیگر غیرممکن است بیش از این هم فروتر رفت. فکر کردم، درست همان‌طوری که هر آدم خامی فکر می‌کند، به‌زودی دیگر دیوانه می‌شوم. آن‌وقت به ذهن رسید که داته چهار سال آژگار، زنجیر شده به یک نیمکت، در سیاهچال تاریکی، نشسته بود، و حتی نمی‌توانست عقب و جلو برود یا دراز بکشد. چهار سال آژگار، یعنی یک هزار و پانصد روز. او دیوانه نشده بود.

سعی کردم این نمونه را پیش چشم داشته باشم، و همچنین سرنوشت زندانی‌ها و بردگان رومی را که در کشتی‌های پارویی قرون وسطی به زنجیر کشیده می‌شدند، و از این افکار تسلی‌بخش که کمتر «شوم» هستند دل و جرأت بگیرم. اما این هم خُتک‌ترین نوع تسلی است. به مردی که یک پایش را از دست داده است گفتن اینکه کسانی هستند که هر دو پایشان را از دست داده‌اند تسلی دادن نیست بلکه دست‌انداختنش است. در درجه معینی از درماندگی و بیچارگی، دیگر هر مقایسه کمی معنایش را از دست می‌دهد. علاوه بر این، به ذهن رسید، که یک «ابد» معمولی، یک امتیاز دارد:

گفت وگو با مرگ ۱۳۷

دست‌کم می‌داند که دارش نمی‌زنند، بنابراین با وضعیت کنار می‌آید، حبس ابد، آخرش حبس ابد است، و دست‌کم به معنای خاطرجمعی و پایان یافتن ترس است. ضرب‌المثلی قدیمی می‌گوید که آدم به همه چیز عادت می‌کند و ضرب‌المثلی دیگر می‌گوید بلا تکلیفی دشوارتر از مرگ است.

اینها افکاری یکنواخت بود و مثل چرخ آسیاب در کله‌ام چرخ می‌زد. چرخ آسیاب دو سه پیش‌زی از معمولی‌ترین و ارزان‌ترین چوب.

علاوه بر این، دیگر احتیاجی نبود که به «ابدها» حسودی کنم. سه روز بعد، نخستین حکم رسمی را از مقامات مربوط دریافت کردم. به مرگ محکوم شده بودم، اما این حکم ممکن بود به حبس ابد تخفیف یابد.

در میان این بیچارگی، ساعت چهار و نیم مسیحی ظاهر شد در لباس سلمانی.

طی این چند روز اول، همه‌اش از عکس‌العمل‌های روانیم در تعجب بودم. اوضاع غیرعادی عکس‌العمل‌های غیرعادی به بار می‌آورد. تمام چرخ و دنده‌های مغزم براساس قوانینی جدید که کاملاً برایم بیگانه بود کار می‌کرد، خودم را مثل راننده‌ای حس می‌کردم که خیال می‌کند به زیر و بم ماشینش وارد است ولی ناگهان پی می‌برد که هر بار پدال گاز را فشار می‌دهد ماشین منحرف می‌شود، و هر بار ترمز می‌گیرد ماشین دور خودش می‌چرخد. مثلاً سر و وضع سلمانی چنان زلزله‌ای بر وجودم انداخت که واقعاً مجبور بودم برای آنکه زمین نخورم، شیر آب را چنگ بزنم. احساس کردم که چشم‌هایم پر از اشک می‌شوند. سلمانی از میان بلورهای اشک چشمم با تمام رنگ‌های رنگین کمان، به صورت هاله‌ای موج، منعکس می‌شد. رهایی بخشی بود که می‌بایست مرا از هر آفتی حفظ کند. او آمده بود، و همه چیز دوباره خوب بود، و صخره‌های خارای ترس و بیچارگی به صورت رحمت‌باری در هوا شناور شد، انگار که با گاز پرشان کرده بودند.

در فیزیک دیوانگی، یک سنگ‌ریزه نه تنها می‌تواند بهمنی را به حرکت

درآورد، بلکه متوقفش هم می‌تواند بکند. بهمن نو میدیم ذوب شد و به صورت ذرات سفید کفی درآمد که سلمانی با آن گونه‌هایم را صابون زد. زنگ‌ها را به صدا درآورد، زنگ‌ها را به صدا درآورد، ریشم را می‌تراشند و من دوباره روی زمین هستم.

در حینی که ریشم زده می‌شد، دون آتونو^۱، زندانبان مهربان که روز پیش توی حیاط کشیک می‌داد، کناری ایستاده بود و بر این مراسم نظارت داشت. نخستین زندانبانی بود که با من به مفهوم واقعی صحبت می‌کرد. از آنجایی که زندانی مجرد بودم حرف زدن با من ممنوع بود، و تا به حال زندانبان‌ها خودشان را محدود به ادای دو سه کلمه تک‌سیلابی، موقع آوردن غذا، کرده بودند. سلول شیه مغاره بسته‌ای بود که دیوار سه لایه زرهی داشت، دیوار سه لایه سکوت، تنهایی و ترس.

آه، ای تلای عظیم دوستی ساده انسانی! سلمانی صابونش را زد، دون آتونو روی تخت نشست و سیگارش را کشید، و دیوار سه لایه مانند دیوارهای اریحا^۲ فرو ریخت. سلمانی پرسید که تیغ صورتم را می‌خراشد یا نه. گفتم، که تیغ خیلی خوبی است. دون آتونو پرسید، دلم می‌خواهد سیگار بکشم یا نه. جواب دادم خیلی دلم سیگار می‌خواهد. سلمانی ریشم را زد. دون آتونو سیگاری برایم پیچید و روشنش کرد. اوه سوزانا. هر چه باشد باز هم زندگی دوست داشتنی است!

هر سیگاری حرفه‌ای می‌داند که نخستین سیگار پس از چند روز بی‌سیگاری، مختصری آدم را کیفور می‌کند. تقریباً یک نفس سیگار را کشیدم، یک‌های عمیق و حریصانه‌ای می‌زدم، و کم‌کم سلول دور سرم چرخید. چند دقیقه بعد که سلمانی شروع کرد سرم را اصلاح کند، آن قدر کنترلم را به دست آورده بودم که با دون آتونو صحبت معقولی بکنم. پی بردم که اهل

۱. Don Antonio

۲. Jericho، شهری قدیمی در فلسطین در شمال بحرالمت. م.

گفت وگو با مرگ ۱۳۹

حیات بزرگ همه‌شان واقعاً زندانی سیاسی هستند: یک عده‌شان اسرای جنگی، و یک عده‌شان جمهوری‌خواه‌ها، سوسیالیست‌ها، کمونیست‌ها و آنارشیست‌های سویل و روستاهای مجارو بودند.

گذشته از اینها تعدادی هم فالانژیست و لژیونر خارجی از ارتش فرانکو بودند که به علت ترک خدمت یا بی‌انضباطی زندانی شده بودند. حتی دو تا مور هم بودند. شب پیش صدای یکیشان را شنیده بودم که ترانه‌های غم‌انگیز عربی غرغره می‌کرد.

دو آنونیو نخواست حتی یک کلمه درباره مدت محکومیت‌ها بگوید و یا از محاکمه زندانی‌ها بحثی بکند. اما شانه‌هایش را خیلی معنی‌دار بالا انداخت، و حس کردم که اکثر زندانی‌ها، مخصوصاً دهانی‌ها را که از لحاظ عقایدشان مورد سوءظن بودند، اصلاً به دادگاه نبرده‌اند.

همچنین یک هفته پیش چند زندانی از مالاگا آورده بودند. اما دیگر آنجا نبودند. با علاقه‌ای که علت آن قابل درک بود، پرسیدم چه بر سرشان آمده است. دون آنونیو دوباره شانه‌هایش را بالا انداخت و گفت: «Se marcharon» (آنها رفته‌اند)، و دیگر حاضر نشد حرفی در این باره بگوید.

پرسیدم هیچ «عادی» توی زندان هست یا نه.

دون آنونیو جواب داد: «چندتایی، آنها توی «حیات قشنگه» ورزش می‌کنند.» «حیات قشنگه» در آن یکی بند بود. کوچک‌تر بود. و گل و درخت، و نیمکت داشت. پیش‌تر سه همیشه منظور دون آنونیو از پیش‌تر، دوره جمهوری‌خواهان بود. پیش‌تر حیات قشنگه مخصوص زندانیان میامی بود، و محوطه بزرگ یا معمولی مال «عادی»‌ها بود. حالا کارها برعکس شده است.

معمای نوار ملی هم که زندانیان سیاسی می‌زدند روشن شد. نوارها را روی پیراهن زندانی‌هایی که وظایف به‌خصوصی انجام می‌دادند دوخته بودند، مثل آنخلیتو، نظافتچی، کتابدار، و... پرسیدم آنخلیتو دیگر چه جور جانوری است. دون آنونیو گفت «عادی» بدبختی است، مادرزنش را با تسمه چرمی زده است، خوشبختانه نمرده است، اما فقط یک طرفش فلج شده است.

۱۴۰ گفت‌وگو با مرگ

دست آخر از دون آتونپو پرسیدم که دربارهٔ آیندهٔ خود من چه فکر می‌کند. ولی این سومین نکته‌ای بود که در آن باره توانستم زیر زبان دون آتونپو را بکشم. موقع رفتن، سیاههٔ معمول درخواست‌هایم را، از پوئ گرفته تا مداد، از کنسول گرفته تا صابون برایش شمردم. او هم مثل همهٔ زندانبان‌های دیگر قول داد فوری به همه رسیدگی کند. نتیجه دقیقاً همان چیزی بود که از دیگران به دست آورده بودم.

بس که این ترکیب طبیعت بی‌نهایت خوب را، با طبیعت بی‌نهایت غیرقابل اعتماد در اسپانیایی‌ها دیده بودم، دیگر مسئله برایم خیلی عادی شده بود. با فریبنده‌ترین لبخند می‌گفتند «manana, manana» (فردا، فردا) یا «ahora, ahora» (همین الان، همین الان). این دو عبارت به طور مترادف به کار گرفته می‌شود و بسته به موقعیت یکی از معنی‌های زیر را می‌دهد: «یک وقت؛ شاید؛ باید امیدوار بود؛ خدا بزرگ است؛ نباید نومید بود.»

موقع رفتن دون آتونپو ده تا سیگار، و سلمانی نیمهٔ شکستهٔ شانه‌ای چرب و کهنه و یک تکه صابون به من داد. هدایایی فوق‌العاده بودند. سطح زندگیم کم‌کم داشت به طور مشهودی بالا می‌رفت.

بعد از ظهر این چهارشنبه و صبح پنجشنبهٔ فردایش، هوا همچنان خوب بود. سر خودم را با جعل گفت‌وگویی به طریق مثائون میان کارل مارکس و زیگموند فروید دربارهٔ علت‌های جنگ جهانی گرم کردم. هر دو ردای سفید پوشیده بودند، و به شیوهٔ شاگردان سقراط سخن می‌گفتند، ردای ماهوت سفیدشان را هیجان زده در میان جمعی از جوانان ستایشگرشان تکان می‌دادند. برای نخستین بار، تاهاار سوپ سیب‌زمینی دادند که آن قدر توش فلفل قرمز ریخته بودند که روغنش مثل مخمل سرخی برق می‌زد. بی‌شک، سطح زندگیم داشت بالا می‌رفت و به پیروی از سیستم کوئه^۱ روی دیوار حک

۱. Coué System، میسمی از روان درمانی که به وسیله امیل کوئه (۱۸۷۵-۱۹۲۶) ابداع شد و بر پایهٔ تلقین به نفس سلامتی بود. -م.

گفت رگو با مرگ ۱۴۱

کردم: «هر روز، و به هر نحو کارها روبه راه تر و روبه راه تر می شود.»
 به هر حال، آن روز بعد از ظهر باران آمد، و محوطه خالی ماند. جای آن
 همه همیشگی خالی بود و من به تلاش نومیدانه پوچی، علیه موج جدیدی
 از افکار مالیخولیایی ادامه دادم. ولی شب شور و هیجانی به من دست داد.
 دوباره کشیک دون آنتونیو بود، و وقتی که آنخلیتو، با ملاقه، سوپ عدمی را
 توی پیاله ام می ریخت، پرسید زندان های انگلستان چه جوری هستند.
 شتاب زده گفتم اگر کمی بماند و این دفعه در را برویم نکوید، خوشحال
 خواهم شد که از سیر تا پیازش را تعریف کنم. نسبت به هر کلمه ای که مجال
 پیدا می کردم با موجودی انسانی رد و بدل کنم بسیار حرص بودم. دون آنتونیو
 با کمی تردید به در تکیه داد و ایستاد. و گفت مدت درازی به این فکر بوده
 است که در زندان های انگلستان همه سلول ها حمام دارد یا نه. جواب دادم
 حمامی نیست، اما دوش آب سرد و گرم و صابون در دسترس است، دون
 آنتونیو گفت هر وقت که جنگ تمام بشود به انگلستان می رود تا وضع
 زندان ها را ببیند. گفتم باید بیاید و پیش من بماند تا فرصتی برای جبران
 مهمان نوازش داشته باشم. خندید و بیرون رفت. التماس کردم مدتی بماند،
 اما یک بار دیگر در را به رویم کوبید.
 ولی آن چند کلمه ناچیز تأثیر داروی محرکی را داشت، تأثیری که چندین
 ساعت باقی بود.

آن وقت شیپور خاموشی دوباره به صدا در آمد. و وقت آن بود که آدم
 کفش هایش را در آورد و همین طور با لباس روی تخت دراز بکشد، و چراغ
 برق بالای سرش روشن باشد، با خواب «قایم موشک» بازی کند، که
 به هر حال یک جور وقت گذرانی است.
 و قربان حکمت خدا رفتم که دنیا را طوری ترتیب داده است که یک روز
 فقط بیست و چهار ساعت است و نه بیست و پنج یا سی ساعت.

جمعه، نوزدهم فوریه هم مثل همه روزهای دیگر، با خط تازه‌ای که روی تقویم دیوار کُندم، شروع شد. متوجه شدم که از روزی که مرا به سویل آورده بودند، یک هفته می‌گذشت - یک «روز جشن گرفتنی» دیگر. سه روز بعد می‌توانستم چهاردهمین روز بازداشتم را جشن بگیرم. علامت‌های کوچک روی دیوار، گرایش خطرناکی به تکثیر شدن نشان می‌دادند، درست مثل باسیلی روی توده پهن. هنوز به دادگاه احضار نشده بودم، و حتی به‌طور رسمی علت بازداشتم را اعلام نکرده بودند. بولین که بازداشت کرده بود، مسلماً مدت‌ها بود که به مرکز فرماندهی در سالامانکا برگشته بود، و کئیپو د لیانو، کسی که بولین مرا به محبت پدرانه او سپرده بود، به‌نظر نمی‌رسید که واقعاً توجه چندانی به من داشته باشد.

انواع و اقسام فرضیه‌ها را درباره آنچه پشت صحنه می‌گذشت، سنجیدم. توضیحی که بیش از همه به عقل جور در می‌آمد این بود که کئیپو پرونده‌ام را خواسته بود و لابد مقامی که می‌باید کتاب و مقالاتم را به ضمیمه مصاحبه با شخص کئیپو - یعنی مدارک اصلی علیه من - ترجمه کند آن روزها زیاده از حد گرفتار بوده است. اگر مسئله واقعاً همین بود، در این صورت، فرجه‌ای که به این ترتیب به‌دست آمده بود، جای خوشحالی نداشت.

از طرف دیگر برایم مسلم بود که تا به حال باید اعتراضات به‌خاطر من،

گفت وگو با مرگ ۱۴۳

شروع شده باشد. نیوز کرونیکل اعتراض می کرد، اتحادیه های روزنامه نگاران اعتراض می کرد، و یک افتضاح کوچولوی خوشگل به پا می شد. ولی فرانکو چه ارزشی برای این اعتراض ها قائل بود؟ نه حتی یک غاز. این چند سال اخیر سنت شده بود که دیکتاتور ها عمل کنند و دموکراسی ها اعتراض، تقسیم کاری که به نظر می رسید همه از آن راضی هستند.

ولی در ساعت پنج بعد از ظهر، قدرت های ناموافقی که سرنوشت را در دست داشتند، نخستین نماینده شان را پیثم فرستادند. عجیب بود که به عنوان فرستاده رسمی، نه از یک بازجوی نظامی استفاده کرده بودند و نه از شخصیت دیگری از این دست، بلکه یک بانوی جوان و خنده رو را فرستاده بودند. او نیفورم فالانزیست ها را، که کاملاً قالب تنش بود، پوشیده بود. اسمش هلنا^۱ بود، هم اسم الهه ای که آتش جنگ تروا را برافروخت، و به عنوان خبرنگار مطبوعات هرست امریکا^۲ هم کار می کرد. او همراه دو افسر جوان، که به اندازه خودش شیک و پیک بودند، وارد شد.

همان طور که گفتم درست سر ساعت پنج بود که صدای تق تق کلید توی قفل بلند شد و در تاب خورد و باز شد و سه نفری داخل سلولم شدند. با نهایت ادب سلام کردند، و بعد سردرگم، در جستجوی چیزی که روی آن بنشینند، نگاهی به دور و بر انداختند.

باز شدن ناگهانی در سلول زندانی، در غیر از ساعت معمولی که غذا می دهند، همیشه او را تکان می دهد. با دیدن سه نفر او نیفورم پوش، در دو سه لحظه اول، چنان دست و پایم را گم کرده بودم که زیر لب چند کلمه ابلهانه من و من کردم، برای عذرخواهی از اینکه نمی توانستم جز تخت آهنی ام جای بهتری برای نشستن آن بانوی جوان تعارف کنم. اما او فقط لبخندی زد و لبخندی که به نظرم نسبتاً جذاب آمد - و از من پرسید آیا نامم کوستلر است و

1. Helena

2. American Hearst Press

۱۴۴ گفت وگو با مرگ

انگلیسی بلدم یا نه. به هر دو سؤال جواب مثبت دادم.

بعد پرسید کمونیست هستم یا نه. به این یکی باید جواب منفی می دادم.

«اما سرخ هستید، مگر نه؟»

گفتم طرفدار دولت والنسیا هستم، اما عضو هیچ حزبی نیستم.

بانوی جوان پرسید می دانستم آخر و عاقبت فعالیت هایم چیست یا نه.

جواب دادم، نه.

گفت: «خوب، معنی اش مرگ است.»

به لهجه آمریکایی و تودماغی حرف می زد؛ حرف بی صدای کلمه «دث»^۱

یعنی مرگ را کشید، طوری که کلمه به صورت «د...ث»^۲ در آمد، و بعد منتظر

اثر حرفش ماند.

پرسیدم چرا.

گفت چون فکر می کنند جاسوس هستم.

گفتم جاسوس نیستم، و هیچ نشنیده ام که جاسوسی زیر مقالاتش امضا

بگذارد و کتابی علیه یکی از طرفین جنگ بنویسد و بعد هم گذرنامه اش را

توی جیش بگذارد و به قلمرو طرف برود.

بانوی جوان گفت مقامات مربوط در این مورد تحقیق می کنند، اما

درعین حال از طرف نیوزکرونیکل و آقای هرست از نیویورک، از ژنرال فرانکو

درخواست شده است از خونم بگذرد، تصادفاً او خبرنگار مطبوعات هرست

در اسپانیاست و ژنرال فرانکو گفته است که من محکوم به مرگ هستم ولی او

ممکن است در حکم صادره تخفیفی بدهد.

پرسیدم منظور او از تخفیف دقیقاً چیست.

با تبسم جذابش جواب داد: «معلوم است، زندان ابد. اما خوب همیشه

امید عفو عمومی هست.»

گردباد تندی از افکار از ذهنم گذشت. پیش از هر چیز به خاطر نجات

1. Death

2. dea-ea-h-th

گفت وگو با مرگ ۱۴۵

زندگی ام می‌بایست ممنون یک دسته کارت پستال کثیف باشم، و حالا خود جناب راندولف هرست دومین منجی ام بود - مثل اینکه فرشته‌های نگهبانم یک پایشان می‌لنگید. تازه آن وقت مفهوم آن عبارت سرنوشت‌ساز «ممکن است تخفیفی بدهد» چه بود؟

ولی مهلت زیادی برای فکر کردن نداشتم. بانوی جوانی که روی تختم نشسته بود با لحن خودمانی و دلفریبی پرسید که میل دارم مطلبی دربارهٔ احساسم نسبت به ژنرال فرانکو برای روزنامه‌اش بیان کنم یا نه.

همهٔ اینها حسابی گیجم کرده بود، اما نه آن قدر گیج که ارتباط سرنوشت‌ساز میان این سؤال و آن «ممکن است» ژنرال فرانکو را درک نکنم. از آن وسوسه‌هایی بود که کتاب مقدس می‌گوید. اگرچه، شیطان با نقابی خندان، خودش را به لباس زن جوان روزنامه‌نگاری درآورده بود. در آن لحظه پس از همهٔ آن روزهایی که در انتظار شکنجه و مرگ به سر برده بودم - قدرت اخلاقی لازم را برای مقاومت نداشتم.

پس گفتم که گرچه ژنرال فرانکو را شخصاً نمی‌شناسم، اما احساس می‌کنم که باید مردی با دیدگاهی بشردوستانه باشد که چشم بسته می‌توانم روی آن حساب کنم. بانوی جوان که آشکارا خیلی خوشحال شده بود گفتهٔ مرا یادداشت کرد و خواست امضایش کنم.

قلم را گرفتم، و یکهو متوجه شدم که نزدیک است حکم مرگ اخلاقی خودم را امضا کنم، حکمی که کسی نمی‌توانست تخفیفی در آن بدهد. بنابراین چیزی را که نوشته بود خط زدم و جملهٔ دیگری به این شرح دیکته کردم

«من ژنرال فرانکو را شخصاً نمی‌شناسم، او هم مرا همچنین، بنابراین چنانچه تخفیفی در حکم محکومیت بدهد فقط می‌توانم فرض کنم بیشتر ناشی از ملاحظات سیاسی بوده است.

با وجود این به ناچار سپاسگزارم هستم، درست مثل هر کس که سپاسگزار شخصی می‌شود که زندگی‌اش را نجات می‌دهد. اما من به جهان‌بینی سومیالیستی

آینده بشریت اعتقاد دارم و هرگز از این اعتقاد دست برنخواهم داشت.»

این اظهارات را امضا کردم.

از پس وسوسه شیطان برآمده بودم، و توی دلم دستی به پشت خودم زدم و یک‌بار دیگر از داشتن ذهنی روشن حظ کردم. حسابی محتاج چنین ذهنی هم بودم، چون سؤال بعدی دوشیزه هلنا این بود که منظور واقعی‌ام از «جهان‌بینی سوسیالیستی آینده بشریت» چیست؟

این سؤال بحثی آکادمیک می‌طلبید و نزدیک هم بود که آتش بحث را دامن بزنم. اما سه فالانزیست برای لفاظی‌های آتشینم مستمعین همدلی نبودند. بانوی جوان حرفم را برید و فرمول قصار زیر را جمع‌بندی کرد:

«اعتقاد دارد که سوسیالیسم به کارگران فرصت و امکان می‌دهد.»

و گفت هر چه مطلب مختصرتر و مفیدتر باشد امریکایی‌ها بهتر می‌فهمند.

گفتم خدا خیر بدهد، آمین.

آن‌وقت پرسید چه توجیهی برای این واقعیت دارم که پس از رفتن سرخ‌ها در مالاگا ماندم.

سعی کردم تا آنجا که ممکن است با ایجاز امریکایی، قضیه پیچیده سریترو، ماشین آلفردو و کل آن محشر کبرای توی مالاگا را شرح دهم. ولی خودم احساس کردم که حرف‌هایم زیاد قانع‌کننده نیست.

اما او مؤدب‌تر از آن بود که شکی ابراز کند. و من پرسیدم به سر سریترو چه آمده است.

گفت او هم در زندان است. اما این نادرست بود، سریترو مدت‌ها پیش از آن در خاک انگلستان بود و زمین و زمان را به هم می‌دوخت تا موجبات آزادی‌م را فراهم کند. ولی دقیقاً این همان چیزی بود که نمی‌خواستند به من بگویند.

موقع رفتن، همکار روزنامه‌نگارم از مطبوعات هرس، علاوه بر حرف‌های قبلی‌اش گفت که با سروان بولین در اداره مطبوعات و تبلیغات در

گفت و گو با مرگ ۱۴۷

مرکز فرماندهی سالامانکا کار می‌کند، مادرید در آستانه سقوط است، و سعی می‌کند ترتیبی بدهد به یک زندان مناسب‌تر متقلّم کنند. گفتم اگر بتواند چنین کاری کند بی‌نهایت سپاسگزارش می‌شوم، چون من و ژنرال کئیپو از مدّت‌ها پیش چشم نداشته‌ایم یکدیگر را بینیم.

گفت: «خی... ل... ی متشکرم.» افسرها یک‌بار دیگر در نهایت ادب احترام نظامی کردند، و هر سه بیرون رفتند، و من خسته و کوفته، روی تختم، که حالا بوی ناآشنای یک عطر پارسی را می‌داد، افتادم.

از اینکه افکار را یک‌جا جمع کنم عاجز بودم. حکم اعدام، حبس ابد، نماینده مطبوعاتی هرست، اداره تبلیغات، اونیفورم فالانژیست‌ها و عطر پارسی رویهمرفته برای ذهن بیچاره‌ام زیادی بود.

۱۳

بازدید نمایندۀ مطبوعاتی هرست که از سوی اداره تبلیغات آمده بود- یا اینکه باید بگویم بازدید زن فالانژیستی که از سوی مطبوعات هرست آمده بود- و من شایستگی اش را عمیقاً ستایش می‌کنم- روز نوزدهم فوریه اتفاق افتاد. این تنها تماس رسمی من در طی دوره سه ماهه، با مقاماتی بود که زندانی‌ام کرده بودند.

روز پس از بازدید احساس آرامش عمیقی کردم. روز دوم، آن «ممکن است» مرنوشت‌ساز را به یاد آوردم، روز سوم، دیگر این عبارت به یک وسواس روحی تبدیل شد.

شک، باسیلی است که آهسته آهسته ولی به‌طور قطع مخ آدم را می‌خورد، بیمار کاملاً آن موجود کوچک کثیف را که بر ماده خاکسترش می‌چرد، احساس می‌کند. اما در هر بیماری طولانی، مریض دست آخر به مرحله‌ای می‌رسد که در آن، گرچه دردش ساکت نمی‌شود، ولی دست‌کم با آن کنار می‌آید و می‌داند وقتی حمله شروع شد چه بکند. درماندگی مغز هم با انقباض و تشنج شروع می‌شود. تنها در رمان‌های بد است که آدم‌ها، همه بیست و چهار ساعت روز را در دلخوری دایم هستند. جریان عادی روزانه زندگی در سلول یک مرد محکوم، در درازمدت طاقت ملودرام ناامیدی را نمی‌آورد و رنج و تألم را به سیاه‌چال‌های هشیاری تبعید می‌کند. رنج از ته این

گفت وگو با مرگ ۱۴۹

سیاه‌چال‌ها فقط به شکل صدایی بم و خفه خودش را در سنفونی زندگی روزمره به گوش می‌رساند و احساس مبهمی از بی‌قراری ایجاد می‌کند. بی‌قراری و نه دلخوری، معمول‌ترین عذاب آدم است. تا اینکه یک حمله حاد هجوم می‌آورد.

آن وقت دروازه‌های قفل‌خورده باز می‌شود و سیل خروشان ناامیدی، آگاهی را به زیر مهمیز می‌کشد. مجبور خواهی بود جلو دیوار زانو بزنی و آنها، سیاهی را توی چشم‌هایت شلیک خواهند کرد. به مرکز افکارت، به گهواره گرم و نرم اندیشه‌ات سرب تلاشی‌کننده حواله خواهند کرد.

وقتی مته به عصب ترس می‌رسد، بیمار کنترل خود را از دست می‌دهد. یورش سهمگین شروع شده است. غیرقابل تحمل است، هیچ‌کس در برابرش مدت زیادی دوام نمی‌آورد. باید قرصی خورد.

هر کس نوعی قرص لازم دارد تا به آتش بسی با بدبختی‌اش برسد. حضرت ایوب وقتی که زخم‌هایش کرم گذاشت خدا را به باد نفرین و ناسزا گرفت، زندانیان در مالاگا «بین‌الملل» خواندند. من هم، قرص‌های خودم را داشتم، مجموعه‌ای کامل از انواع و اقسام‌ان، از معادله هذلولی و «مشغله روزهایم» گرفته تا هر نوع محصول شیمیایی از داروخانه روانی.

یکی از داروهای جادویی‌ام، نقل‌قولی از یکی از آثار توماس مان^۱ بود، که هرگز تأثیرش را از دست نمی‌داد. بعضی وقت‌ها، در طی حمله ترس، یک عبارت را سی‌چهل بار، تقریباً یک ساعتی، تکرار می‌کردم، تا اینکه حالت خلسه خفیفی دست می‌داد و حمله می‌گذشت. می‌دانستم که این شیوه رقص نیایشی، شیوه تام‌تام آفریقایی، و شیوه محرکهن آواها است. معه‌ذا، به‌رغم این آگاهی‌ام، مؤثر واقع می‌شد.

اثری مشابه اثر این اجرای مراسم بی‌حسن‌کننده را، از شیوه مخالف نیز می‌توانستم به‌دست بیاورم، یعنی با تعمق در انتزاعیات محض. سلسله‌ای از

1. Thomas Mann

۱۵۰ گفت‌وگو با مرگ

افکار را به عمد، در اطراف موضوع معینی شروع می‌کردم، مثل فرضیه‌های فروید دربارهٔ مرگ و مرگ‌طلبی. بعد از دقایقی چند، استعلائی تب‌آلودی مستولی می‌شد. نوعی دویدن جنون‌آمیز با هوس کشتن در قلمرو منطق، که معمولاً به رؤیا در بیداری ختم می‌شد. مدتی بعد دوباره آرام می‌گرفتم و حمله گذشته بود.

نیروی شفافبخش هر دو شیوه از ابتکار واحدی سرچشمه می‌گرفت: غرق کردن تصویر طاقت‌فرسای جوخهٔ آتش در مشکل عام مرگ و زندگی، و غرق کردن درماندگی شخصی‌ام در درماندگی زیست‌شناختی عالم. همچنانکه ارتعاشات و تنش‌های یک گیرندهٔ بی‌سیم به زمین منتقل و در آنجا محو می‌شود، من هم فشار روحی‌ام را به «سیم زمین» وصل کرده بودم.

به عبارت دیگر، پی برده بودم که روح انسان قادر است به کمک‌هایی متوسل شود که در شرایط عادی برایش شناخته نیست، و وجود آنها را تنها در شرایط غیرعادی در درون خودش کشف می‌کند. این کمک‌ها بسته به مورد خاصشان یا به صورت داروهای مخدر رحمت‌بار، و یا داروهای محرک نشئه‌آور عمل می‌کنند. فنی که زیر فشار حکم اعدام ساخته و پرداخته کردم شامل بهره‌برداری ماهرانه از این کمک‌ها بود. راستی، می‌دانستم که در لحظهٔ پایان کار، وقتی که می‌بایست مقابل دیوار بایستم، این ابتکارهای ذهنی خودبه‌خود عمل خواهند کرد بی‌آنکه نیازی از جانب من به کوشش آگاهانه‌ای باشد. بنابراین، عملاً ترسی از لحظهٔ اعدام نداشتم، فقط از ترس لحظهٔ پیش از اعدام ترس داشتم. اما پشت‌گر می‌ام به آن احساسی بود که بالای پله‌های خانهٔ سرپتیر، زمانی که به انتظار شلیک بولین بودم، تجربه کرده بودم. همان احساس رؤیاوارِ دونیم شدن هشیاری، که در نتیجه با نیمه‌ای از آن، شخص با خونردی و فاصله‌ای نسبی به خودش می‌نگرد، انگار که غریبه‌ای را ورنه‌انداز می‌کند. هشیاری مراقب است که هرگز به عدم کامل نرسد. راز هستی و نابودیش را فاش نمی‌کند. هیچ کس مجاز نیست با چشمان باز به درون تاریکی خیره شود، چرا که پیشاپیش تاریکی چشمش را از کار می‌اندازد.

گفت و گو با مرگ ۱۵۱

به همین دلیل است که وضعی که از سر می گذرانیم به اندازه تصور آن بد نیست. طبیعت مراقب است که درخت ها بیش از حد معینی قد نکشند. حتی درخت رنج ها هم.

روزها می گذشتند.

جمعه، شنبه، یکشنبه، دوشنبه، سه شنبه، چهارشنبه، پنجشنبه، جمعه. باز دیدکندگانی که خبرهای مهم داشتند جمعه به نزد آمده بودند. از آن روز تا جمعه بعد، صفحات تقویم زندانم سفید است. هیچ حادثه به یادماندنی پیش نیامد.

مراد از حوادث به یادماندنی، در محفظه تیره زندان، چیزهایی است مثل گرفتن سوپ سیب زمینی به جای سوپ لوییا برای ناهار، رد و بدل کردن چند کلمه به طور خصوصی با زندانیان یا نظافتچی، سیگاری که زندانبان به آدم می دهد، عنکبوتی توی پنجره، یا حشره ای توی رختخواب. اینها تجربه هایی هستند که نفس آدم را بند می آورند، اینها، مکاتیسیم یله و رهای افکار را، هر بار به مدت چند ساعت، به کار می گیرند و تحریک می کنند. اینها جانشین سینما رفتن، عشق بازی، روزنامه خواندن و مشغولیات روزانه زندگی هستند. برای کسانی که افق شان از لبه فتنان فراتر نمی رود، طوفان در فتنان چایی، به اندازه طوفان های دریا حقیقی است.

بدین ترتیب، هفت صفحه سفید در تقویمم، نشانگر نهایت درجه قابل تصور از بی حادثگی است. هیچ چیز، حتی کوچک ترین چیز، و نه حتی کوچک ترین جزء از کوچک ترین چیز، که ممکن بود خفیف ترین نفس هوا را به حرکت در آورد تا تکانی به پره های عاطل آسیاب بادی زمان بدهد، اتفاق نیفتاد. درست عین خرس که در طول خواب زمستانی، از چربی تنش استفاده می کند، من هم توی سرم از غذای سی سال خواندن، آموختن و زیستن تغذیه می کردم. اما مغزم خشکیده بود و چند قطره فکری که به زور از آن می چلاندم، عین آب تفاله چایی سه بار دم شده، رنگ باخته بود.

مکانیسم عجیب و غریبی دارد این مغز. فقط وقتی محصول بیرون می‌دهد که پیشاپیش بازار فروشی از طریق کلمه یا قلم، که واسطه معامله‌اند، تضمین شده باشد. اگر تقاضایی برای محصولاتش نباشد، دست به اعتصاب می‌زند. یک مدّت با تظاهر به اینکه آدم خودش جمعیتی است، می‌شود سرش را شیره مالید، اما خیلی زود سر از کلک کار درمی‌آورد. من خودِ آدم به هیچ وجه هم صحبت خوشایندی نیست. پس از شش هفته حبس انفرادی، آن قدر از دست خودم ذلّه بودم که فقط با عبارات رسمی با خودم حرف می‌زدم و خودم را «قربان» خطاب می‌کردم.

چیز شگفت، چیز معماگونه، چیز تسلی‌بخش دربارهٔ این زمان آن بود که می‌گذشت. وقتی که می‌گویم نمی‌دانستم چه طور گذشت، فقط حقیقت ساده بی‌پیرایه‌ای را بیان می‌کنم. سعی می‌کردم حین عمل بگیرم. در کمینش می‌خوابیدم، چشم‌هایم را بر عقربک ثانیه شمار ساعت می‌دوختم، مصمّم که به هیچ چیز جز زمان محض فکر نکنم. نگهش می‌داشتم، عین مرد ساده لوح توی قصّه‌ها که خیال می‌کرد برای آنکه پرنده‌ای را بگیرد باید روی دمش نمک بریزد. به عقربک ثانیه شمار خیره می‌شدم، دقیقه‌ها بی‌وقفه، ربع ساعت‌ها بی‌وقفه، تا اینکه بر اثر سعی در خیره ماندن، چشم‌هایم آب می‌افتاد و خماری خلط‌واری دست می‌داد. آنچه بعداً نمی‌دانستم این بود که چه مدّت گذشتنش را نظاره می‌کرده‌ام.

زمان از میان این دشت بی‌حادثگی، انگار که از هر دو پا شل است، می‌خزید. گفتم که شگفت و تسلی‌بخش این بود که به این حال رقت بار هم در هر صورت می‌بایست بگذرد. اما چیزی بود که از آن هم شگفت‌تر بود، که به معجزه شابهت داشت، و آن اینکه، این زمان، این ساعت‌ها و روزها و هفته‌های پایان‌ناپذیر، خیلی سریع‌تر از هر دورهٔ زمانی دیگر که قبلاً بر من گذشته بود، می‌گذشت...

هر بار که علامتی تازه بر گچ سفید دیوار می‌کندم، و هر بار که با تکان خاصی از حیرت، دایره‌ای دور علامت‌ها می‌کشیدم تا گذشتن هفته‌ها، و

گفت وگو با مرگ ۱۵۳

بعدها گذشتن ماه‌ها را جشن بگیرم، از این تناقض ظاهری آگاه بودم. چی؟
یک هفته دیگر، یک ماه، یک چهارم سال؟! همین دیروز نبود که در سلول با
صدای دَرنگی برای بار اول پشت سرم بسته شد؟

در همان حال که میان تختم و متراح بالا و پایین می‌رفتم - شش قدم و
نصفی بالا و شش قدم و نصفی پایین - به مغزم فشار می‌آوردم و کوشش
می‌کردم این تناقضات ظاهری زمان را برای خودم توضیح دهم. به تدریج
برایم روشن شد، روزهایی که به علت بی‌حادثگی و ملالت بار بودندشان،
طولانی‌تر از همه به نظر می‌رسند، دقیقاً به دلیل همین بی‌حادثگی‌شان،
به محض اینکه گذشتند، آب می‌روند و هیچ می‌شوند. در دورنمای گذشته، نه
طول و عرضی دارند، نه حجمی و نه وزن مخصوصی. به صورت نقطه‌های
هندسی، خلایبی کاهنده، و هیچ و پوچ درمی‌آیند. هر قدر روزهای تهری بیشتر
باشد، وزنش در حافظه سبک‌تر است. زمان‌هایی که حال حاضرشان خیلی
کُند می‌گذرد، در حافظه تندتر از همه می‌گذرد.

عکس قضیه هم درست است. وقتی حوادث، روی هم انباشته می‌شود، و
زمان چهار نعل می‌گذرد - آن وقت، و فقط آن وقت بلی بر هر دو سوی زمان
است که با تمام جزئیاتش در حافظه حفظ می‌شود. دوره‌هایی از زمان که
تندتر از همه می‌گذرند در حافظه کندتر از همه هستند. فقط هنگام پرواز است
که زمان، پشت سرش قابل تعقیب‌ترین ردپاها را به جا می‌گذارد.

حقیقتاً گمراه‌کننده عجیبی است این زمان. اگر زمان را با چنان کیفیتی
تجربه کنیم که مجبور باشیم هر وقت به یاد موجودیتش می‌افیم یا خمیازه به
ساعت نگاه کنیم و دقیقه‌ها را بشماریم - می‌توانیم مطمئن باشیم که در حافظه
مستهلک خواهد شد. تنها زمان فراموش‌نشدنی زمانی است که طی آن آدم
فراموش می‌کند، که زمانی هم، وجود دارد. تنها آن زمان پریرکت است که در
اثر لمس شدن به وسیله هشیاری بکر و معصوم می‌ماند...

تفکر و تعمق در موضوع زمان یکی از داروهای سرّی سوگلیم بود، که

بعضاً تنها دارویی بود که می‌توانست کمکم کند وقت را بکشم. در این آگاهی، تسلای عجیبی وجود داشت که این ساعات بی‌پایان و شکنجه‌دهنده، به محض آنکه دیگر حال حاضر نباشند، عین خوک بادکنکی که با فشاری بادش خالی می‌شود، تبدیل به هیچ خواهند شد. شنایی مدام در جهت خلاف جریان بود و همین‌که جریان، خودش را به پشت می‌کشاند، رنج و عذاب از میان برمی‌خاست. آدم، همیشه در همان نقطه از رودخانه باقی بود، اما بر تمام آنچه به سوی پایین شناور بود غلبه می‌کرد و پیروز می‌شد.

این مسئله زمان، مسئله هستی برای هر زندانی است. نه تنها برای زندانی، بلکه برای هر کسی که در شرایط غیرطبیعی و محدود زندگی می‌کند: در آسایشگاه‌ها، در اردوگاه‌ها. خیلی وقت‌ها، خیلی خیلی وقت‌ها می‌دیدم که بی‌اختیار در فکر «سوپ همیشگی» توی کتاب کوهستان جادویی^۱ توماس مان، و تفکرات بدیعش دربارهٔ زمان استراحتی که قهرمان جوانش، در جهان انزوای در بسته جادویی یک آسایشگاه مسئولین برای خودش منظور کرده بود، هستم. او هم اسیر بود، نه اسیر یک اختلال اجتماعی، بلکه اسیر اختلالی بیولوژیکی.

... شنبه، یکشنبه، دوشنبه، سه‌شنبه، چهارشنبه، پنجشنبه، جمعه.

... باد به سمت جنوب می‌وزد، و به سوی شمال می‌چرخد. مدام چرخ می‌زند، و دوباره بر حسب مدارش برمی‌گردد. رودها همه به دریا می‌ریزند، اما دریا هنوز پر نشده است...

طی مدتی که هشت روز سفید تقویم را می‌گذراندم، و دربارهٔ زمان، تفکر و تعمق می‌کردم، بیرون پنجره‌ام توی محوطه، محوطهٔ جفتک چارکشی‌ها و فوتبالی‌ها، سی‌وهفت مرد تیرباران شده بودند. اما آن موقع این را نمی‌دانستم.

1. *Magic Mountain*

یکی دو نفری بودند، که وقتی که صبح به محوطه می آمدند چشم هایم، به عنوان آشنایان قدیمی، به آنها سلام می کرد. یکی پدر بزرگ پیر بود، که چه هوا آفتابی بود و چه باران می آمد، همیشه کت پشمی اش را می پوشید و در سایه دیوار پایین و بالا می رفت، کتابی به دست می گرفت که هیچ وقت نمی خواند. یکی دیگر پسر بچه ای بود دوازده سیزده ساله، کثیف و سرزنده. رفقایش دردانه^۱ صدایش می کردند. یک پدرو آبی هم بود؛ خل وضعی که نقش دلچک روستا را بازی می کرد، بقیه، پس کله اش می زدند، پشت پا می دادند، و حتی به او تف می انداختند - توی حیاط، اصول آداب معاشرت باب نبود. پدرو، به نظر می آمد از معامله ای که با او می کنند خوشش می آید. عین دلچک ها چهار دست و پا خودش را روی زمین می انداخت، و خیلی شنگول تف ها را از صورتش پاک می کرد - تا اینکه پاک بی هوا به کله اش می زد و عصبانی می شد، دنبال کسانی می گذاشت که اذیتش می کردند و مشتش را حواله شان می کرد و یک بند فحش می داد. بار اولی که این صحنه کوچک را دیدم دلم به هم خورد. اما بعد، من هم مثل بقیه به عنوان تنوعی از آن استقبال می کردم.

1. Carino

2. Pedro

در همان دو سه روز اول پس از ورودم به سویل، به نحو خاصی تحت تأثیر یکی از زندانی‌ها قرار گرفته بودم - مرد یوغوری که چشمش چپ بود و ژاکتی خارجی مانند می پوشید که نوار سرخ-زرد-سرخ مأمورین بر آن دوخته شده بود. با فروتنی و حقارت، وسط دهاتی‌هایی که پیراهن‌های کتانی بلند رنگ و رورفته‌ای به تن داشتند قدم می زد و غالب اوقات با «شیک پوش‌ها» دمخور بود. سعی کردم حرفه‌اش را حدس بزنم، و به این نتیجه رسیدم که مشت زن حرفه‌ای باید باشد. کتابدار زندان بود.

دو سه روز بعد، وقتی که دیدم توی حیاط به دیگران کتاب می دهد به این نکته پی بردم.

تمام کوشش‌هایم برای اینکه چیزی برای خواندن گیر بیاورم تا آن زمان ناکام مانده بود. با این حال با پررویی یک سگ، روزی سه دفعه، وقت غذا، سیاهه درخواست‌هایم را که حالا تقاضای کتاب در رأسش بود، تکرار می کردم. عکس‌العمل زندانبان‌ها متفاوت بود: یکی بی‌اعتنا می ماند، آن یکی، یک «manana» یا «ahora» الکی تحویل می داد، و سومی در را به رویم می‌کوبید، نتیجه قطعی، آخر سر همان بود.

بعد، شروع کردم به علامت دادن به آن مشت زن یوغور بیرونی. به طور متوسط سه بار صبح، و سه بار عصر، طی گردش‌هایی از جلو پنجره‌ام می گذشت. ساعت‌ها در کمین این لحظه می نشستم به امید اینکه توجهش را جلب کنم. آخر سر، بعد از نه یا ده روز موفق شدم. از آن سر، نگاهی به من انداخت و تکان نامحسوسی به سرش داد که نشان دهد فهمیده است چه می‌خواهم.

تمام بعد از ظهر را با هیجان زدگی، انتظار کشیدم که سروکله‌اش در سلولم پیدا شود. با حرص و ولع پیش خودم فکر می کردم که کدام کتاب را اول برایم می آورد. تا شب آن روز و تمام روز بعد را، منتظر ماندم و هم چنان به علامت دادنم ادامه دادم، که یا نمی دید و یا خودش را به کوچه علی چپ می زد. و بعد، یک روز تمام دیگر هم انتظار کشیدم.

گفت‌وگو با مرگ ۱۵۷

سرانجام، روز شنبه، بیست و هفتم فوریه، وقتی که پاک امیدم را از دست داده بودم، لحظه خوشبختی‌ام سر رسید. وقت ناهار، کتابدار یوغور از راهرو سرازیر شد و از جلوی درِ باز سلولم گذشت.

صدایش کردم، و از هیجان سوپم را روی پای آنخل ریزه، ریختم. کتابدار، دو دل توی راهرو ایستاد. اما سر شانس بودم، چون تصادفاً کشیکی یکی از آن زندانبان‌های محشر بود، و با اشاره حالی کرد که مخالفتی ندارد من کتابی به امانت بگیرم. کتابدار، یک زیر بغل، پر کتاب داشت، و روی را به من داد. ترجمه اسپانیایی اتویوگرافی جان استیوارت میل^۱ بود. و سیگار نیمه له شده‌ای، زیر جلدش چپانده بودند.

روز، روز خوشبختی واقعی. روزی که می‌بایست با تشریفات تمام جشن گرفته شود.

سر فرصت لوبیاهایم را خوردم، با دقت خاصی کاسه‌ام را شستم و توی طاقچه پنجره گذاشتم تا خشک شود. بعد، روی تخت‌خوابم نشستم، سیگار را آتش زدم و شروع کردم به خواندن.

با حرارت و ولع می‌خواندم - و خیلی کند. دست‌کم از یک چهارم از لغاتش سردر نمی‌آوردم، و چون کتاب لغت نداشتم، مجبور بودم معنای هر جمله را از خودم دریاورم. ولی اتفاقاً این کیفش را بیشتر می‌کرد. یاد گرفتم که دوباره بخوانم، با تمرکزی از یاد رفته، هر جمله، و هر صفت را بخوانم. احساس کسی را داشتم که مدت‌ها توی رختخواب افتاده است، و هنگامی که می‌خواهد دوباره راه بیفتد، عمیقاً از نقش عضلاتش آگاه است. گمان می‌کنم که رومی‌ها هم، آن زمان که کتاب‌ها را با دست و روی لوله کاغذ پوست آهو می‌نوشتند، به همین شیوه می‌خواندند: با ولع، جمله به جمله، و هر روز فقط چند اینچ از لوله کاغذ، تا بقیه را برای روز بعد نگهدارند. وقتی که نویسنده‌ها مجبور بودند روی لوله پوستی بنویسند، می‌دانستند که مردم با چه دقتی آنها

1. John Stuart Mill

را می‌خوانند، و به خواننده‌هایشان اعتماد داشتند. این روزها، ممکن است خواننده‌ها به نویسنده اعتماد بکنند، اما نویسنده‌ها، اعتمادی به خواننده ندارند.

تصادفاً، خوش‌شانسی من بود که اتوبیوگرافی جان استوارت میل، کتاب روی توده کتاب‌های زیر بغل کتابدار بود. همیشه ایمان داشتم که در دستگاه مشیت الهی دایره‌بخصوصی وجود دارد که صرفاً کارش این است که مراقب باشد کتاب مناسب در لحظه مناسب به دست خواننده برسد.

کتابی از همینگوی^۱، یا جویس^۲، یا هاکسلی^۳ در آن لحظه بخصوص، می‌توانست اثری کاملاً مخرب داشته باشد. اما اینجا پای یکی از ستون‌های معظم قرن نوزدهم معظم ایستاده بودم، مردی که زندگی‌اش مثال بارزی از آن نوع ساده‌گرایی خلّاق، و آزاد از هر شکایتی درباره‌ی راحت‌طلبی شخصی بود، که ریاضت را نه به عنوان غایتی در خود، بلکه به عنوان ضرورتی برای رسیدن به هدفی روحانی می‌دید. این چهره‌ییر قرن نوزدهم، در حقیقت ستون قدرت بود. می‌توانستی گردش طواف کنی، و کف دست بر سنگی که از باد و باران گزندش نیست، بسایی، و رو به آسمان بگردانی، آنجا که در چشم‌اندازهای معماری زمخت مستحیل می‌شود. وضعیتی از سر، که بیش از همه با عقل می‌خواند.

دومین کتابی که دادند بخوانم کتاب سفر دور محله‌ام^۴ از دومستر^۵ بود. و همین‌طور که ورقش می‌زد، نخستین جمله‌ای که به چشمم خورد، گفت‌وگوی نویسنده با خودش بود که در اتاقش زندانی شده بود، و ضمن ورنانداز کردن کتابخانه‌اش می‌گفت:

«قدغن کرده‌اند که به شهر رفت و آمد نکنم و آزادانه گشت‌ونم، اما تمام عالم را در

1. Hemingway

2. Joyce

3. Huxley

4. Voyage autour de ma Quartier

5. De Maistre

گفت وگو با مرگ ۱۵۹

اختیارم گذاشته‌اند، فضای ناستاهی و زمان نامتناهی هر دو در اختیارم هستند...»

کتابخانه زندان حدود هزار و ششصد جلد کتاب داشت که اکثرشان کتاب‌های خیلی خوبی بود. در دوره جمهوری گردآوری شده بود، و مفتش‌های جدید تابه‌حال فراموش کرده بودند دست به تصفیه بزنند. حتی جزوه‌های انقلابی از سال‌های ۱۹۳۱-۱۹۳۰، بیوگرافی کابالرو، آسانیا^۱ و از این قبیل چیزها میانشان بود.

این نمونه‌ای از کل وضع زندان بود. همه چیز با همان عادت جاری آهسته قدیمی دنبال می‌شد - عادت جاری‌ای خیلی جمهوری‌خواه، خیلی انسانی، و خیلی اسپانیایی، و شلخته. نود و پنج درصد زندانبان‌ها و مأموران جزء، از کارکنان قدیمی بودند. با روش جاری انسانی جمهوری بار آمده بودند. به نظر نمی‌آمد همدلی‌شان با رژیم جدید خیلی زیاد باشد، اگرچه حتی بعضی‌شان خواهی نخواهی مجبور بودند خودشان را به جلد فالانژیست درآورند. غیر از سه‌تایشان، بقیه زندانبان‌ها همه مهربان و انسان بودند، حتی بعضی‌شان، فوق‌العاده باصفا بودند - تا آنجا که مقررات اجازه می‌داد. و حتی گاهی مقررات را هم نادیده می‌گرفتند.

این زندان وسیع، به نوعی، اقلیم زیبای خفته^۲ را در میان آشفتگی جنگ تداعی می‌کرد. بعدها شنیدم که گاهی اتفاق می‌افتاد که زندانی را بیست و چهار ساعت پیش از اعدامش برای معاینات پزشکی می‌فرستادند، و به علت آپاندیسیت مشکوک، بهش رژیم غذایی شیر می‌دادند. اقتضائات اکنون و این لحظه قدرت غلبه بر عادات جاری لاک‌پشتی را نداشت؛ سنت، بی‌اعتنا به مرگ، به حیاتش ادامه می‌داد. زندانی بود، بی‌نهایت انسانی و کاملاً راحت - گردش و تفریح دسته‌جمعی در کنار گورهای روباز انجام می‌شد. همه اینها درباره زندانبان‌ها و مأموران جزء، صادق بود، که در ارتباط

1. Azana

2. Sleeping Beauty

۱۶۰ گفت‌وگو با مرگ

نزدیک و دائم با زندانی‌ها بودند، بی آنکه ذره‌ای در سرنوشت آنها دخیل باشند. هر چه در سلسله مراتب بالاتر می‌رفت، جوّ بی‌روح‌تر و سردتر می‌شد. در نظر ژنرال‌های اسپانیایی، پایین‌تر از گروه‌بان، آدم نیست. از نظر ما، آدم نبودن از گروه‌بانی شروع می‌شود.

در زندان، گروه‌بان معادل «jefe de servicio» یعنی سر زندانبان است. نخستین آشنایی‌ام را با یک سرزندانان، مدیون نقصی در سیفون متراحم بودم - چه سبلیک.

این جریان روز بیست و هشتم، پس از اینکه نخستین کتاب را به من دادند، پیش آمد.

صبح مخزن سیفون شروع به جگه کرد. بیش از آن در بحر جان استیوارت میل بودم که اهمیتی به سیفون بدهم. وقتی که سوپ ظهر را آوردند. همه جای سلول خیس بود. توجه زندانبان را به این مسئله جلب کردم و او قول داد - ahora, ahora - که fontanero (لوله‌کش) را بفرستد. در این فاصله، من می‌بایست سنگ‌فرش را با یک کهنه خشک کنم.

این کار را کردم و دوباره سر وقت جان استیوارت میل رفتم. البته لوله‌کش نیامد. نزدیکی‌های غروب، آب چند میلی‌متری کف سلول جمع شده بود و مخزن بدتر از همیشه چکه می‌کرد. سوپ شام را که آوردند، دیگر احتیاجی نبود توجه زندانبان را به وضع و حال جلب کنم، چون خودش می‌توانست حد و حدود خرابی را ببیند. با نرم‌گفت: «همین الان، همین الان، لوله‌کش را می‌فرستم.» ولی در این فاصله من می‌بایست کف سلول را با کهنه خشک کنم تا آب توی راهرو، سرریز نکند.

با فحش و بد و بیراه، این کار را کردم، ولی حالا آب باریکه‌ای، از مخزن می‌ریخت و تا زمان شیپور دوم، ارتفاع آب تقریباً تا قوزک پا می‌رسید. چون لوله‌کش هنوز نیامده بود به شدت شروع کردم با خشم و حرارت، روی در کوبیدن - کاری که پس از به صدا در آمدن شیپور خاموشی ممنوع است.

گفت وگو با مرگ ۱۶۱

پس از آنکه مدتی بی وقفه بر در کویدم، در به شدت باز شد، و jefe de Servicio خشمگین وارد شد و به دنبالش آنخلیتو که می لرزید.

jefe کوتاه و خپله بود. اوینفورم فالانژیستی اش را تا حد ترکیدن پرمی کرد، و اوینفورمش چروک خورده بود، عین پوست کالباسی که ناجور پیر کرده باشند. جای زخمی توی صورتش بود که از دم دماغش شروع می شد و تا گوش راستش که آن هم تصفه بود، کشیده می شد. ریختی که آدم را جلب کند، نداشت. آن قدر نعره زد که دیوارها به لرزه در آمد.

با خشم غریب: «این تو چه غلطی می کردی؟»

گفتم که گناهش به گردن مخزن سیفون است نه من.

نعره کشید: «فقط وقتی حرف بزنی که چیزی از تو پرسند. هر وقت من می آیم باید آنجا، بیخ دیوار خبردار بایستی.»

از روی آب گذشتم و بیخ دیوار، خبردار ایستادم. jefe آتشی، ته سیگارش را کف سلول انداخت. ته سیگار، آرام چرخ می خورد و با جریان آب از در بیرون رفت.

jefe عین گاو نعره زد: «با کهنه خشکش کن.»

گفتم که قبلاً سه بار خشک کرده ام (فقط دو بار بود)، ولی هیچ فایده ای نداشته است.

jefe گفت اگر او دستور بدهد، من می بایست، شش، ده، یا بیست بار خشکش کنم، صبح تا شب خشکش کنم. باتون لاستیکی اش را زیر دماغم گرفتم و جنباندم، و قول داد که فردا یک پُرس «ورودیه» مهمانم کند. بعد، تفی توی سیلاب انداخت و با قدم های گشاد بیرون رفت و در را پشت سرش به هم کوبید.

یک بار دیگر مشغول خشک کردن کف سلول شدم. قبل از اینکه کار را تمام کنم، در باز شد و دون رامون^۱ یکی از بهترین زندانبانها، و پشت سرش

1. Don Ramon

۱۶۲ گفت‌وگو با مرگ

لوله کش وارد شدند. انگشتش را روی لبش گذاشت و نیشش باز شد. فهمیدم که لوله کش را قاچاقی، بعد از «شیپور خاموشی»، و برخلاف دستورهای jefe و مقررات زندان، آورده است.

این حادثه کوچک، نخستین فرصت آشنایی را با طبقه حاکم زندان به من داده بود. شکر پایان خوشش، به هر حال، درس خوبی برایم بود. چنین برداشت کردم که اگر سروصدا و دعوا و مرافعه راه نینداخته بودم fontanero هرگز نمی آمد. با خودم فکر کردم وقتی سیاهه درخواست هایم - از کنسول گرفته تا سیگار - مورد توجه فوری قرار خواهد گرفت که جارو و جنجالی به پا کنم. یک روز دیگر هم صبر کردم، و سر هر وعده غذا سیاهه را با سماجت خاصی تکرار کردم - و وقتی که دیدم دوباره با «manana» و «ahora» دست به سرم کردند، روز مه‌شنبه، دوم مارس به نخستین اعتصاب غذاییم دست زدم.

نتیجه، فوق تمام انتظارات، فوری بود.

وقتی که صبح، سرو کله دون رامون همراه آنخلیتو با خمیره قهوه پیدا شد، اعلام کردم که چیزی نمی‌خواهم. دون رامون پرسید دل‌درد دارم؟ گفتم که می‌خواهم با رئیس زندان حرف بزنم و تا او نیاید لب به غذا نخواهم زد.

دون رامون خیلی متعجب شده بود، و آنخلیتو پوزخندی زد. بی آنکه کلمه‌ای بگویند، رد شدند.

ظهر هم غذا را نگرفتم. نوبت زندانبان دیگری بود. چیزی نگفت و فقط در را به هم کوبید و رد شد. پس حتماً موضوع دهن به دهن گشته بود. به نظر، نشانه مثبتی می‌آمد.

ساعت شش عصر، در، ناگهان باز شد و یک هیئت رسمی وارد سلولم شد. پیشاپیش همه‌شان رئیس زندان، بعد سرزندانان، بعد آنخلیتو و در آخر یکی از «شیک‌پوش‌ها».

رئیس زندان مردی لاغر مردنی و ریزه بوده و نامهربان به نظر نمی‌آمد.

گفت وگو با مرگ ۱۶۳

بعدها فهمیدم که از کادر قدیمی است. جرأت نکرده بودند پاکسازی اش کنند، چون با اطلاعاتی که در اداره امور زندان داشت، نمی شد از وجودش صرف نظر کرد. اما افسر فالانژیستی بیخ گوشش کاشته بودند و حوزه عملش را صرفاً محدود به مسائل فنی کرده بودند.

رئیس زندان مدتی نگاهم کرد و بعد پرسید مشکلم چیست، و در ضمن به «شیک پوش» اشاره کرد که نقش مترجم را به عهده بگیرد. گفتم آن قدر اسپانیایی می دانم که منظورم را برسانم، اما جواب داد که ترجیح می دهد مترجمی داشته باشد، تا بتواند همه چیز را واضح و روشن درک کند.

مرد ریزه، اعتماد و اطمینان القا می کرد. خیلی مختصر وضعم را برایش گفتم و آخر سر سیاهه درخواست هایم را اعلام کردم. گفتم که ملزم است از مقررات اطاعت کند. من «ممنوع الملاقات» بودم و نمی بایست نامه بنویسم یا با کنسول تماس بگیرم. همچنین گفت دخالتی نسبت به سرنوشت آینده ام ندارد. ولی سعی خواهد کرد که پول های ضبط شده ام به من پس داده شود، و سعی خواهد کرد ترتیبی بدهد که تسهیلات فنی محض، تا آنجا که در قدرت او بود، در دسترسم قرار گیرد. در مقابل من هم می بایست تعهد کنم که دوباره بخورم.

تعهد کردم و هیئت بیرون رفت. ولی دم درگاهی «شیک پوش» را گیر انداختم و یک ورقه مخصوص خرید یک پستایی تلکرافت کردم تا سیگار بخرم.

بی صبرانه منتظر بودم بینم که رئیس زندان به قولش عمل می کند و یا او هم از جنس همین «manana» ها است.

اما درست صبح روز بعد، آنخلیتو به همراه دون رامون با یک بغل از افسانه ای ترین گنجینه ها وارد شد. همه را روی تخت گذاشت، و هر دو نفرشان، با قیافه ای که از آن محبت می یارید، کنار ایستادند، انگار که می خواهند هدایای درخت کریسمس را توزیع کنند. حسابی گیج شده بودم و

۱۶۴ گفت و گو با مرگ

هر شیئی را با دقت و محبت وارسی کردم. مجموعاً عبارت بودند از:

ته مانده یک مداد،

پنج برگ کاغذ سفید،

یک تکه صابون،

حوله دستشویی،

یک پیراهن.

دون رامون توضیح داد که کاغذ و مداد برای نامه نوشتن نیست، بلکه برای «نویسندگی» است، چون رئیس زندان فکر می کند که اگر اجازه بدهند دوباره «نویسندگی» کنم «دلم سبک خواهد شد.» بعد، با چشمکی اضافه کرد، که چون هر لحظه ممکن است آنچه که می نویسم برای بررسی بگیرند، بهتر است فقط «چیزهای خوب» بنویسم.

قول دادم که فقط چیزهای خوب بنویسم. یک بار دیگر همان شادی نفس گیر و بی حد و مرزی به من دست داد که موقع آمدن سلمانی، و موقع دریافت نخستین کتاب داشتم.

با خودم بحث می کردم که کدام یک از این تجملات را اول آزمایش کنم، مداد یا صابون، صابون برنده شد. سر تا پایم را صابون زدم و تمیز کردم، پیراهن تو را پوشیدم، و پیراهن کهنه را شستم و جلو طاقچه پنجره پهن کردم تا خشک شود.

آن وقت نوبت مداد رسید.

یادداشت هایم مربوط به بعد از این تاریخ است. با به یاد داشتن این واقعیت که باید «فقط چیزهای خوب بنویسم» آن را به صورت تلگرافی: «عمو- برتی- سخت- مریض- اطلاعید- آتی.» نوشتم. اگر شب ده نفر اعدام می شدند، می نوشتم «ده بیدار شدم. خواب های بد.»

یادداشت هایی را که در روزهای آخر مالاگای نوشته بودم و موقع بازداشت

گفت‌وگو با مرگ ۱۶۵

ضبط کرده بودند، همچنین یادداشت‌های مربوط به سه هفته اول بعد از بازداشت‌م را به کمک حافظه بازنویسی کردم.^۱ در نتیجه یک خوش‌شانسی، توانستم ترتیبی بدهم که موقع آزادیم این یادداشت‌ها را از زندان به بیرون قاچاق کنم. یادداشت‌های بعدی در غالب موارد دست‌نخورده هستند. فقط زبان شاعرانه را به زبان عادی برگردانده‌ام و مندرجات بعضی جاها را قوی‌تر کرده‌ام.

۱. به عنوان فضل فروشی باید یادآور شوم که در سلسله مقالاتی که پس از آزادیم در نیوز کرویکل منتشر کردم، یکی دو تا از تاریخ‌ها کاملاً درست نبود. چمدانی که یادداشت‌هایم نوی آن بود آن موقع در دسترس نبود، و بنابراین تاریخ بعضی از وقایع قاطی پاطی شده بود؛ اما این موضوع به هیچ روی، در شرح حوادث اثری نداشته است.

۱۵

چهارشنبه، سوم مارس

صبح، مداد، کاغذ، صابون، حوله، پیراهن دریافت کردم. اگر فقط مسواک هم داشتم می شد گفت که تقریباً دوباره آدم هستم.

وقت صبحانه، ورقه خرید یک پستانی را که از شیک پوش تلکه کرده بودم به آنخلیتو دادم تا هشت بسته سیگار «Hebras» و چهار قوطی کبریت، از کاتین، برایم بخرد. گفت که کاتین زندان تا ساعت یازده باز نمی کند. صبح را به رونویسی گزیده هایی از میل گذراندم. برای صرفه جویی در کاغذ، تقریباً میکروسکوپی می نوشتم.

ظهر هنوز خبری از سیگار نبود. کشیک آنخلیتو نبود. غیش زده بود و همراهش، آن پستا هم.

تمام بعد از ظهر را کتاب خواندم. وقتی سوپ شام آمد، سیگار هم رسید. آنخلیتو می گوید که دیگر «Hebras» ارزان قیمت توی کاتین نیست، یک پاکت «Especiales» بیست تا ۸۰ سانتیموس، یک قوطی کبریت ۵ سانتیموس خریدم. نمی خواست ۱۵ سانتیموس بقیه را پس بدهد، و می گفت یک «Propina» (انعام) کوچک در هر خرید به او می رسد. گفتم تا وقتی که پول ضبط شده ام نرسیده است از انعام خبری نیست. جواب داد: «این قدر صبر کن تا جانت در آد»، اما دست آخر ۱۵ سانتیموس را رد کرد.

گفت وگو با مرگ ۱۶۷

پنجشنبه، چهارم مارس

صبح، جان استوارت میل را تمام کردم. سعی کردم از پنجره به کتابدار علامت بدهم که می‌خواهم کتاب را عوض کند، اما فایده‌ای نداشت. سیگار را جیره‌بندی کرده‌ام. دیروز چهار تا کشیدم، شب دو تا، دوازده تا مانده - می‌خواهم کاری کنم سه روزی دوام بیاورند. شاید تا آن موقع پولم برسد.

شب

تمام بعدازظهر را به کتابدار علامت می‌دادم. فایده‌ای نداشت. ساعت هفت مرا به دفتر زندان بردند. منشی، تلگرافی را که از سالامانکا به رئیس زندان شده بود نشانم داد:

«رئیس زندان ایالتی سویل نقطه پول اشیای شخصی زندانی کوستر پیش سرهنگ فاستر^۱ رئیس ستاد لشکر دوم سویل نقطه بولین»
پس بولین به سالامانکا برگشته است؟ مایه‌ی خاطر جمعی است.
منشی به من اطلاع می‌دهد که رئیس زندان نامه‌ای به سرهنگ فاستر نوشته است و خواسته است پول و اسبابم را به زندان بفرستد.
زنده باد رئیس زندان.

موقع برگشتن از دفتر، از جلو سلول ۴۴ گذشتم، کارت به نام کابالرو هنوز آنجا بود، اما ۴۲ و ۴۳ دیگر کارت ندارند. نمی‌دانم بر سر زندانی‌هایش چه آمده است.

تمام روز را به کتابدار علامت می‌دادم. فایده‌ای نداشت. پول و وسایلم هنوز نیامده است. ناهار سوپ ماهی با برگ کاهوی آب‌پز. هفت تا سیگار مانده است.

1. Fuster

۱۶۸ گفت‌وگو با مرگ

شنبه، ششم مارس

صبح سعی کردم به کتابدار علامت بدهم. فایده‌ای نداشت. از کوره در رفتم و پشت هم، هر هفت تا سیگار را کشیدم. پول و وسایلم نرسید. وقت ناهار ۱۵ سانتیموس باقی را به آنخلیتو دادم. ساعت پنج، یک سیگار برگ به قیمت ۱۰ سانتیموس و یک قوطی کبریت خرید. سه پک زدم و خاموش کردم. پنج پک هم بعد از شام. هنوز تقریباً نصفش مانده است. فردا یکشنبه است، پس پول نمی‌تواند برسد.

یکشنبه، هفتم مارس

صبح، آیین عثای ربانی توی سرسرای بیرون سلولم برگزار شد. از روزنه، زندانی‌هایی را که چهارتا چهارتا کنار هم می‌گذشتند، تماشا کردم. در طی مراسم صورت سه چهار نفر در میدان دیدم بود. همه دهاتی. به نظر می‌آمد علاقه زیادی به مراسم ندارند. بعد موعظه، یا به عبارت دیگر، بیشتر اخبار جبهه تا موعظه. فقط حدود نصفش را فهمیدم. کشیش بخش، همه «سرخ‌ها» را به لعنت ابدی تهدید کرد. گفت هنوز در توبه باز است. اثرش را بر آنهایی که در میدان بودند دیدم. شتونده‌های موعظه، سیگار رد و بدل می‌کردند، انگشت توی دماغشان می‌کردند، با ظرافت، روی زمین ٹف می‌کردند. موقع برگشتن، کشیش برای بار دوم از میدان دیدم رد شد. کوتوله، سبزه و پروار بود، از جنس قاضی عسگرهای جنگ بزرگ.

بعد از ظهر، کتابدار، غیرمنتظره نازل شد، و کتاب سفر دور محله‌ام دومستر را آورد. از خوشحالی بقیه سیگارم را کشیدم. ته سیگار را نگهداشتم تا توتونش را بجوم. جویدن، جای سیگار را خوب می‌گیرد.

دوشنبه، هشتم مارس

چنان هوس سیگار داشتم که ته سیگار را تماماً خوردم.

گفت وگو با مرگ ۱۶۹

سه تازه وارد عجیب و غریب توی حیاط. مثل آدم‌های محترم لباس پوشیده‌اند - گمانم وکیل، دکتر یا همچو چیزی باشند - اما هر سه تا، ریش سیاه بلندی دارند. و رنگ و رویشان عین مرده‌هاست، بی اغراق به سفیدی ملافه. وقتی که وارد محوطه شدند، خیلی از زندانی‌های دیگر را در آغوش کشیدند، هر سه تا گریه می‌کردند. فکر می‌کنم مدت درازی توی انفرادی بوده‌اند و بار اولی است که گذاشته‌اند به حیاط بیایند. فکر می‌کنم من هم باید قیافه‌ام همان قدر عجیب و غریب باشد - فردا یک ماه تمام است که توی انفرادی هستم.

ظهر از زندانبان پرسیدم که اجازه دارم به رئیس زندان نامه بنویسم و بخواهم که برای پول و وسایلم درخواست فوری و مجدد بنویسد. زندانبان گفت که دیروز رئیس زندان را برای عمل جراحی مهمی به بیمارستان برده‌اند. توصیه کرد به جانشینش چیزی ننویسم. امیدم را به پس گرفتن وسایلم از دست داده‌ام. چه بهتر. امید یعنی انتظار، و انتظار آدم را عصبی می‌کند.

چهارشنبه، دهم مارس

دیروز نخستین ماه زندانم تمام شد. به‌رغم تفکر و تعمق مدام و جعل انواع و اقسام نقشه‌ها، از تجسم مشخص آینده، پاک عاجزم. اما همه نقشه‌ها، به‌نحوی، رؤیاگونه و غیرواقعی هستند. همه فکرها هر چه بیشتر شکل رؤیا در ییداری را می‌گیرند. هر وقت در سلول یاز می‌شود، از هوای تازه‌ای که از راهرو می‌آید سرم گیج می‌رود و باید به میز لنگر بدهم.

وقتی که زندانبانی کلمه‌ای به من می‌گوید از زور هیجان، صدایم به خش خش می‌افتد.

کتاب دومتر را همان شبانه تمام کردم، و از سر صبح، باز هم بیهوده، از پنجره به کتابدار علامت دادم. به نظر می‌رسد که کتابدار عمداً نگاهش را از

۱۷۰ گفت و گو با مرگ

این طرف می دزدد. شاید تبلیش می شود کتاب بیاورد. مسلماً باید آن قدر شعور داشته باشد که درک کند کتاب برای زندانی انفرادی چه معنایی دارد. فکر می کردم زندانی های سیاسی همبستگی بیشتری دارند. بیرون، توی حیاط، شروع کرده اند یک دستشویی بسازند. آنرا با آجر و درست وسط حیاط می سازند.

دلم برای توتون پرپر می زند. فکر می کنم اگر سیگار داشتم همه چیز می توانست قابل تحمل باشد. موقع شام سعی کردم یکی از آنخل تلکه کنم. می گوید ندارد، در صورتی که جیبش همیشه پر سیگار است. ولی مرا «آرتوریتو» صدا می کند، و در هر فرصتی با محبت، دستی به پشتم می زند.

پنجشنبه، یازدهم مارس

هر وقت که زندانی ها را به حیاط می برند، و هر وقت که برمی گردند، چهارتا چهارتا، توی راهرو از جلو سلولم رد می شوند. آهسته و پاکشان قدم برمی دارند. اکثرشان دمپایی های نمادی یا صندل کفی به پا دارند. دم روزنه سلولم می ایستم و با چشم هایم رژه چهره هایی را که یکی پس از دیگری به میدان دیدم می رسند، دنبال می کنم. همه شان عادت دارند بلندبلند کارت اسامی روی درهای سلول ها را، همین طور که از جلوشان می گذرند، بخوانند. اغلب می شنوم که اسم مرا پانزده بیست بار، پشت سر هم، با صدای خفه هجّی می کنند: «آر-تو-رو-کو-ست-لر.» گهگاه، یکی، دنباله اش را هم می خواند: «مم-نو-ع-ال-ملا-قا-ت. O-jō «O-jō» یعنی: «زیر نظر باشد.» گهگاه که در بحر مطالعه یا غرق خیالاتم پیچ ناگهانی، چنان است که انگار دسته همسرایان ارواح زمزمه می کنند.

امروز ظهر، وقتی که برای خواب بعد از ظهر برمی گشتند، یک نفر به شوخی تکه کاغذی توی سلولم انداخت...

گفت وگو با مرگ ۱۷۱

(لندن، پاییز ۱۹۳۷)

تکه کاغذ قهوه‌ای رنگی بود که گلوله‌اش کرده بودند. وقتی که باز کردم سطرهای زیر را خواندم:

«رفیق، می‌دانیم که اینجا بی و دوست جمهوری اسپانیا هستی. محکوم به مرگ شده‌ای، ولی تیربارانت نمی‌کنند. از پادشاه جدید انگلستان خیلی حساب می‌برند. فقط ما را می‌کشند - ما بی‌کس و بیچاره‌ها را (Los pobres y humildes) «دیروز باز هم هفده نفر را در گورستان تیرباران کردند. توی سلول ما، که یک وقت ۱۰۰ نفر بودیم حالا فقط ۷۳ نفر مانده است. رفیق عزیز خارجی، ما سه تا هم محکوم به مرگ هستیم، وامشب یا فردا تیربارانمان می‌کنند. اما شاید توزنده بمانی، و اگر یک وقت بیرون آمدی باید همه چیز را راجع به آنها که ما را می‌کشند به تمام دنیا بگویی، ما را می‌کشند چون خواستار آزادی هستیم و نه هیتلر. «ارتش پیروزمند دولت ما توله‌دو را فتح کرده است. اوپه‌دو^۱، ویتوریا^۲ و باداخوس را هم گرفته است. به‌زودی به اینجا می‌رسند، و ما را پیروزمندانه از میان خیابان‌ها عبور خواهند داد. باز هم نامه خواهیم داد. دل داشته باش. دوست داریم.»

«سه چریک جمهوری خواه.»

اما نامه دیگری نرسید. بعدها فهمیدم که دوتاشان همان شب اعدام شده‌اند، و سومی، که تخفیفی در مجازاتش داده بودند، به سی سال حبس با اعمال شاقه محکوم شده است - معادل اسپانیایی حبس ابد. می‌بایست نامه را از برکنم. بی‌اغراق جزئی از تنم شده است، چون نیم ساعت پس از دریافتش، سلولم از طرف گارد مفتشین بازرسی شد. فرصت نداشتیم پاره‌اش کنم. پس ناچار بودم بی‌لعمش.

1. Oviedo

2. Vitoria

جمعه، دوازدهم مارس

صبح کتابدار، کتاب مرگ میان ابرهای^۱ آگاتا کریستی^۲ را آورد. زن رباخواری توی هواپیما با سوزن سمی بومی‌ها به قتل می‌رسد...

توی حیاط، بی‌کس‌ها و بیچاره‌ها هنوز فوتبال و جفتک چارکش بازی می‌کنند. ممکن نیست بشود گفت که کسی از آنها کم شده است و یا چه کسی. کاغذم دارد تمام می‌شود. آن قدر ریز می‌نویسم که چشم‌هایم آب می‌افتد.

شنبه، سیزدهم مارس

دیشب یکی از مورهای زندانی دوباره آوازش را سر داد. آواز همه‌اش دو کلمه بود که دوباره و دوباره تکرار می‌شد «Ya la-ee-lay-ya la-ee-lay» — آه شب! این آواز را بارها در سوریه و عراق شنیده بودم، ساریان‌ها، شب‌ها که دنبال شترهایشان می‌دوند، آن‌را می‌خوانند. همیشه همان دو کلمه، با لحنی غم‌انگیز تکرار می‌شد.

بعد گریه کوچک سیاهی به دیدنم آمد. از محوطه روی درگاهی پنجره‌ام پرید. خیلی دلم می‌خواست آن‌را توی سلولم بیاورم، اما تور سیمی مانع بود، حتی نتوانستم دستی به سروگوشش بکشم. مایوس برگشت و به درگاهی پنجره بغلی پرید — سلول شماره ۴۲. ظاهراً شب، خیلی سردش شده بود و دنبال پناهگاه دنجی می‌گشت. از هیچ کجا راهی پیدا نکرد و عین یک نوزاد، تا نصف‌شب ناله کرد. حتماً فکر کرده است که اهل این خانه خیلی نامهربان هستند که تور سیمی مزاحم جلو پنجره‌هایشان کشیده‌اند تا نگذارند بچه گریه‌های کوچک داخل خانه شوند.

امروز گریه سیاه کوچولو، تمام روز را توی حیاط بود، و همراهش هم یکی دیگر، یکی سفید: همه با آنها مهربان بودند — مهربان‌تر از آنچه با پدری

1. Muerte en las Nubes

2. Agatha Christie

گفت‌وگو با مرگ ۱۷۳

بیچاره، دلک‌ روستایی‌ مان، بودند. امروز باز هم یکی از آن عصبانیت‌ هایش گل‌ کرد.

بعد از ظهر همین‌ طور باران بارید، محوطه خالی ماند. شب. هنوز می‌ بارد. چاله‌ آب‌ های بزرگی در حیاط درست شده است، چاله‌ آب‌ هایی تقریباً به بزرگی استخر. امروز، چهار هفته از ورودم به اینجا می‌ گذرد.

یکشنبه، چهاردهم مارس

باز هم خوابم نمی‌ برد. حدود ساعت یک از جایم بلند شدم و محوطه را تماشا کردم. باران، بند آمده بود، عکس ستاره‌ ها توی چاله‌ های سیاه آب افتاده بود. چنان سکوتی بود که غور غور قورباغه‌ ها را می‌ شنیدم. از جایی احتمالاً از بیرون. از این صدا، به این وهم افتادم که در ییلاق هستم. صبح، باز هم آیین عشای ربانی برگزار شد، اما این بار موعظه‌ ای نبود. شاید خبرهای جبهه نامطلوب بودند، و از امداد غیبی خبری نبود. نمی‌ دانم در دنیای بیرون چه می‌ گذرد. بعضی وقت‌ ها فکر می‌ کنم که شاید جنگ جهانی تا به حال شروع شده است.

زهوار جوراب‌ هایم پاک در رفته است. ظهر زندانبان تازه‌ ای آمد. یک نرّه سگ با قیافه‌ ای گوش‌ تالو و خشن. شباهتی عجیب به چارلز لاتون^۱ در نقش کایتان بلای^۲ در فیلم شورش در باوتی^۳ داشت.

تمام روز به کتابدار علامت دادم. فایده‌ ای نداشت. امروز بعد از ظهر ناگهان به سلول بغلی، شماره ۴۰، منتقل کردند. نگفتند چرا. دقیقاً همه چیز مثل سلول قبلی است، فقط چشم‌ اندازش به محوطه کمی

1. Charles Laughton
3. Mutiny on the Bounty

2. Captain Bligh

۱۷۴ گفت‌وگو با مرگ

فرق دارد. توی سلول جدید احساس غریبی و بی‌قراری می‌کنم. جای چوب خط‌های آشنای روی دیوار خیلی خالی است.

دوشنبه، پانزدهم مارس

صبح کتابدار. کتاب ماجراهای دیوید بالفور^۱ استیونسن^۲ را با پنج ورق کاغذ سفید برایم آورد. سعی کردم یک پستا از او قرض بگیرم، اما گفت که خودش هم دیناری ندارد. سیگاری به من داد - نخستین سیگار پس از روزها. پک‌های اول نشه داشت اما بعد دلم به هم خورد.

ظهر، یادشان رفت به من ناهار بدهند، چون در سلول تازه بودم. آن‌قدر به در کوبیدم که مشت‌هایم درد گرفت. آخر سر، ساعت چهار یک کاسه لوبیا گرفتم، البته نه از خمره، بلکه مستقیماً توی کاسه. شکم برداشت که لابد از ته‌مانده دیگران جمع و جور کرده‌اند. اما به هر حال خوردم.

حالا نره سگ همیشه کشیک است. خیلی دلتنگ‌کننده است. تابه‌حال زندانبان‌ها، گهگاه موقع آوردن غذا، یکی دو کلمه محبت آمیز می‌گفتند، مثلاً می‌گفتند: «آرتوریتو بزَن به بدن، چاق بشی.» یا حرف‌هایی از این دست، و اثر نشاط‌بخش دو سه تا کلمه از همین‌ها، یکی دو ساعتی کرکم می‌کرد. حال و هوای یک شب یا یک بعدازظهر، کاملاً بستگی به لحن آنخلیتو یا زندانبان، موقع آوردن غذا دارد، عین یک زلزله‌سنج در برابر امواج دوستانه یا غیردوستانه عکس‌العمل نشان می‌دهم. نره سگ تأثیر افسرده‌کننده و حشتناکی دارد.

شب

علی‌رغم تمام احترامی که برای شخص خودم قائلم، نمی‌توانم زندانبان‌ها را به چشم موجودات برتر نگاه نکنم. آگاهی از اینکه در حصار هستی، مثل

1. The Adventures of David Balfour

2. Stevenson

گفت‌وگو با مرگ ۱۷۵

سمی است که به تدریج اثر می‌کند و شخصیت آدم را به کل عوض می‌کند. این مهم‌تر از یک تغییر روانی است، عقده خودکم‌بینی هم نیست - بلکه یک جریان طبیعی غیرقابل اجتناب است. وقتی که رمانم را درباره گلا دیاتورها می‌نوشتم، همیشه متعجب بودم که برده‌های رومی که عده‌شان دو سه برابر مردان آزاد بود چرا ارباب‌هایشان را به زیر نمی‌کشیدند. حالا یواش‌یواش برایم روشن می‌شود که ذهنیت یک برده در واقع چیست. می‌توانم نظر بدهم که هرکس درباره روانشناسی توده‌ها حرف می‌زند، باید یک سال زندان را تجربه کند.

هرگز این گفته را باور نکرده بودم که یک دیکتاتوری، یا یک شخص واحد، و یا یک اقلیت، تنها به زور شمشیر بتواند استیلایش را حفظ کند. اما این را هم ندانسته بودم که نیروهای صفات ارثی پنهان چه اندازه زنده و واقعی هستند و می‌توانند اکثریت را از درون فلج کنند.

نمی‌دانستم که آدم چه سریع به یک طبقه ممتاز از افراد، به چشم موجودات بیولوژیکی برتر نگاه می‌کند، و امتیازهایشان را چنان مسلم و بدیهی می‌پندارد که انگار موهبت‌های طبیعی هستند. کلید، دست دون رامون، و من توی قفس هستم. دون رامون هم مثل من، این وضع و اوضاع را کاملاً طبیعی می‌داند و به ذهنش هم نمی‌رسد که هیچ چیز خلاف قاعده‌ای در آن راه داشته باشد.

و اگر قرار بود تحریک‌کننده دیوانه‌ای بیاید و برای ما وعظ کند که همه انسان‌ها برابرند، هر دو نفرمان به استهزا بر او می‌خندیدیم. دون رامون از ته دل، و من هم درست است که نصفه نیمه، ولی به هر حال می‌خندیدم.

سه‌شنبه، شانزدهم مارس

یک هفته دیگر گذشت، پنج هفته از روز بازداشت. و تقریباً چهار هفته از روز بازدید رسمی آن دختره هرست.

اگر فرانکو تخفیفی در حکم اعدام داده بود حتماً به من خبر می‌دادند.

۱۷۶ گفت وگو با مرگ

اما معلوم نیست که اگر هم تخفیف رد شود به من خبر می دهند یا نه. آیا در این صورت آدم تا آن لحظه آخر خبردار نمی شود که حکمش ابرام شده است؟

وانگهی، هرگز درباره رأی دادگاه نظامی مالاگای چیزی به من گفته نشده بود.

موارد مشابه را به طور مبهم به یاد می آورم. مثلاً هاویمان لیندبرگ^۱، قاتل بیچه ها، از رد شدن استینافش بیست و چهار ساعت قبل از رفتن به سوی صندلی الکتریکی خبردار شد، نمی دانم کدام بهتر است. گمانم بهتر است تا لحظه آخر نشنوم.

وحشیانه تر از همه این است که به کل خبر تخفیف را ندهند، و آدم را ماه ها یا سال ها با تکلیف نگهدارند.

همه روزهای هفته گذشته، مغزم این سلسله افکار را با تمام زیر و بم و پس و پیشش دنبال کرده است. فقط تعجب می کنم که چه طور روحیه ام خرابتر از اینی که هست، نیست. اگر روزی بیرون بیایم، همه دست هایشان را بالا خواهند گرفت و خواهند گفت حتماً خیلی دهشتبار بوده است. و من هر زمان احساس شیطنیت آمیزی خواهم داشت که به هر صورت همه چیز هم آن قدرها که آنها فکر می کنند، بد نبوده است. مسخره است که محدوده تحمل آدمی چه قدر کش می آید.

چند روز اول را با دگمه های پیراهنم استخاره می کردم: عفو- اعدام- عفو- اعدام. بعد، دیگر ول کردم، چون هر بار که استخاره بد می آمد به وحشت می افتادم.

بامزه اینجا است که آدم هیچ وقت نمی تواند خودش را متقاعد کند که تمام اینها واقعیت است و نه یک بازی بفرنج. چه کسی واقعاً مرگش را باور می کند؟ هرگز نمی توانم این گفته سریترا را از ذهنم خارج کنم که آدم باید قبل

1. Hauptmann Lindbergh

گفت و گو با مرگ ۱۷۷

از خودکشی سرنگ را ضد عفونی کند و گرنه گرفتار ورم چرکی می شود. گمان می کنم یک رابطه ریاضی باید وجود داشته باشد: ناباوری نسبت به مرگ، متناسب با نزدیک تر شدن مرگ رشد می کند.

باور نمی کنم که از اول دنیا تابه حال، هیچ انسانی آگاهانه مرده باشد. وقتی که سفراط در میان حلقه شاگردانش، دست به جام شوکران برد، دست کم تا حدودی باید برایش مسلّم بوده باشد که صرفاً دارد نمایش می دهد. او باید در نظر خودش هم ساختگی جلوه کرده باشد، و در ته دلش، از پیروانش تعجب کرده باشد که او را آن قدر جدّی گرفته اند. البته او به طور نظری می دانست که سر کشیدن جام منتهی به مرگ می شود، اما حتماً احساس می کرده است که همه ماجرا، کاملاً با آنچه شاگردان مشتاق و جدّیش تصور می کنند متفاوت است، و مفرّ زیرکانه ای در ورای این بازی هست که فقط بر خود او روشن است.

البته هر کسی می داند که یک روز می سیرد، اما دانستن یک چیز است و باور کردن چیز دیگر.

اگر این طور نبود، چه طور ممکن بود در همان حال که اینها را می نویسم فکر کنم که همه شان بحث های نظری هستند که کوچک ترین دخلی به من ندارند؟

در حقیقت دست کم، روزی یک بار هشیاریم اتصالی می کند، و چند دقیقه متوالی، واقعیت را در پرتو درخششی خیره کننده در برابر چشم می بینم، انگار که انفجاری روانی نورانش کرده است.

پس از آن، نه فکری هست و نه قرصی در دسترس، آنچه باقی است ترس بی رحم است.

اما آن هم می گذرد، همه چیز می گذرد، حتّی آن دقیقه که شخص رویه روی جوخه آتش می ایستد، و سرب، مته وار، راهش را از میان دهان و بینی و چشم ها می گشاید. بعد، همه چیز پشت سر آدم می ماند. پس حالا که همه چیز می گذرد چرا دلم را آشوب کنم؟

تابه حال جلوی خودم را گرفته بودم و از این چیزها ننوشته بودم. دیگر هم نباید این کار را بکنم، چون خیلی دل‌آشوبم می‌کند. آه که اگر فقط می‌شد یک جوری آن گربه کوچولو را توی سلولم بیاورم.

چهارشنبه، هفدهم مارس

ظرف دو روز همهٔ کاغذها را تمام کرده‌ام. از این به بعد چیزهایی را که ارتباطی با یادداشت‌های روزانه‌ام ندارد (ریاضیات و این جور مزخرفات را) روی کاشی‌های بالای دستشویی خواهم نوشت که بعد می‌شود پاکشان کرد. بعد از ظهر یک حادثهٔ مهم. به حمام بردندم. حمام زندان خیلی اعیانی است. غیر از دوش و وان، یک استخر هم برای آب‌تنی دارد. البته حالا هیچ چیز روبه‌راه نیست. استخر، خالی و کثیف است و شیر وان‌ها خراب است. فقط دو تا از دوش‌های آب سرد کار می‌کند. ولی عجب کیفی داشت دوباره تمیز شدن. شانس آوردم و از توی استخر چیزی پیدا کردم: ته‌ماندهٔ یک صابون دستشویی. کابالرو هنوز آنجاست. سلول‌های شمارهٔ ۴۱ و ۴۳ خالی هستند، اما روی در سلول شمارهٔ ۴۲، نام اسپانیایی تازه‌ای است.

پنجشنبه، هیجدهم مارس

سه تازه‌وارد توی حیاط، ریش سیاهشان را بر باد داده‌اند، صورتشان را تراشیده‌اند و کمی هم آفتاب سوخته شده‌اند. خوشحال شدم که دیدم سرو کلهٔ جوان موطلائی بلندقد که چند روزی بود توی حیاط نمی‌دیدمش دوباره پیدا شد. می‌ترسیدم...

استیونسن را تمام کردم، فوق‌العاده لذت بردم. محشر است که این قدر خوب، نویسنده‌های انگلیسی به اسپانیایی ترجمه می‌شوند. حالا کار علامت دادن به bibliotecario^۱ از سر شروع می‌شود.

۱. کتابدار.

جمعه، نوزدهم مارس

صبح زود خواستم که دوباره ریشم را بزنند، اما گفتند که امروز Fiesta است. یعنی تعطیلی. باید جمعه پیش از عید پاک باشد. عید پاک خواهد آمد و شاید من، حتی یادش هم نیفتم...

امروز صبح باز هم مراسم مذهبی برپا بود و ظهر هم سوپ ماهی خوبی دادند. حالا هر جمعه سوپ ماهی می‌دهند و گاهی هم تکه‌ای گوشت میان لویاها یا سیب‌زمینی‌ها هست.

ظهر کتابدار آمد و ناگهان به زبان فرانسه، آن هم به لهجه پارسی، حرف زد. ماتم برد، چون تا آن موقع هیچ لهجه خارجی در اسپانیایی‌اش تشخیص نداده بودم. کتاب تازه‌ای برای فردا وعده داد و نصیحت کرد: «خونت را کثیف نکن.»^۱ کاش به جایش، یک پستا قرض می‌داد.

بعد از آن زندانبان تازه‌ای توی سلولم آمد، نفهمیدم چه می‌خواست، خنده شیرینی کرد و رفت. کمی بعد jefe de Servicio جدید آمد با اونیفورم فالانژیست، سرد، رسمی. پرسیدم کاری در مورد پولم نمی‌تواند بکند، قول داد که فردا خبر بدهد.

شنبه، بیستم مارس

به درخواست کتابدار، آنخل کتابی برایم آورد. گیلای گورستان^۲ «گابریل میرو»^۳ بود. آشغال، چرت و پرت، عشقی. از پنجره، یک جفت هواپیمای شکاری را که مثل دلفین‌های جوان در آسمان آبی جست‌وخیز می‌کردند، تماشا کردم. مظهر کامل آزادی. فکرش را هم نمی‌توانم بکنم که اگر بعد از ده سال از اینجا بیرون بیایم و در این مدت به روزنامه و خبر دسترسی نداشته

1. Pas se faire de mauvais sang

2. The Cherries in the Cemetery

3. Gabriel Miro

۱۸۰ گفت‌وگو با مرگ

باشم چه جور دنیایی خواهم دید. مرور کوتاه و سریعی بر تغییراتی که از هزار و نهصد و بیست و هفت تا هزار و نهصد و سی و هفت روی داده است، کردم. تفاوت‌ها کمتر از حد تصور است.

بعد از ظهر، از روزنه، دو زن سیاه‌پوش را دیدم که توی راهرو می‌رفتند، شاید حامل پیام رحمتی بودند. یکیشان قیافه‌ای مثل مجسمه‌های خوش‌تراش ولاسکس^۱ داشت. دیدنشان مطبوع و آرام‌بخش بود. واقعاً عجیب است که اینجا چقدر آدم بریده از نیمی از بشریت است.

شب دیروقت شنیدم که عده‌ای تازه‌وارد آوردند. یکیشان گریه می‌کرد، ولی جرأت نکردم از روزنه نگاه کنم.

یکشنبه، بیست و یکم مارس

باران، باران، تمام روز. محوطه به باتلاق تبدیل شده است. پیش از مراسم عشای ربانی یک نفر نطق کرد، اما نفهمیدم چه می‌گوید. کتاب خواندم و در رؤیا سیر کردم. می‌بینم که هر روز بیشتر از پیش در عالم رؤیا غرق می‌شوم – بالا و پایین می‌روم، بالا و پایین و سه چهار ساعتی پشت سرهم غرق در حالتی نیمه‌گیج می‌شوم.

بعد از ظهر ساعت دوباره از کار افتاد. وحشتناک ترسیدم. اما آن قدر انگولکش کردم تا دوباره راه افتاد.

دوشنبه، بیست و دوم مارس

شب، تخت‌خوابم شکست و پایین آمد – روی زمین افتادم و خواب دیدم که تیربارانم کرده‌اند. گواهی بر این پدیده عجیب و غریب است که جزیی از یک

۱. Velasquez، نقاش و مجسمه‌ساز مشهور اسپانیایی ۱۶۶۰–۱۵۹۹.م.

گفت‌وگو با مرگ ۱۸۱

ثانیه، میان شکستن و بیدار شدن، کافی است تا از *post factum*^۱ یک داستان کامل در ذهن ساخته و پرداخته شود. صدای شکستن، تنها زمانی به آگاهی راه می‌یابد که داستان ساخته و پرداخته شده است - تا آن موقع، صدای شکستن باید در آستانه آگاهی منتظر بماند.

این خواب اعدام، یک استثنا بود - حالا دیگر بیشتر وقت‌ها عمدتاً خواب‌های خوش می‌بینم. پیش از این هرگز خواب‌هایم این قدر زیبا نبودند. اغلب، موقع خواب دیدن می‌خندم و از صدای خنده خودم، بیدار می‌شوم. حیوانات زیبا، مناظر یونانی، همچنین دخترهای خوشگل اما غیرسکسی. آشکارا، ذهنیت پیردخترها در من رشد می‌کند. وقتی که کتاب می‌خوانم اگر قهرمان زن کتاب، عقیف بماند و قواعد نجابت مراعات شود لذتی به من دست می‌دهد (سابقاً عکسش صادق بود).

... یاد دوستم آ. ن. وقتی که روانکاویش می‌کردند، افتادم. به‌نظم مثل یک اسب زخمی می‌آمد که خودش را از میدان گاوپازی بیرون می‌کشد و امعاء و احشایش را هم به دنبالش می‌کشاند. مظهره‌ای جداً ناخوشایند.

دیگر دوباره خوابم نبرد. روانکاوها را با کتاس‌ها مقایسه کردم. بوی تند حرفه‌شان، حتی در زندگی خصوصی هم یقه‌شان را ول نمی‌کند. توی چشم‌هایشان همیشه نگاهی حاکی از کناسی روحی لانه کرده است.

با نارضایتی متوجه می‌شوم که در این تنهایی‌ام روزبه‌روز بدنهادتر می‌شوم. احساساتی و بدنهاد.

ظهر، سه سیگار از آنخل گرفتم. سعی خواهم کرد فقط روزی یکی بکشم. دوباره هواپیماها. هواپیماهای هاینکل^۲ و کاپرونی^۳ با یک علامت صلیب سفید روی دمشان. هفت تا. غروب، سلمانی آمد؛ ریشم را ماشین کرد. پرسیدم چرا با تیغ نمی‌زند. جواب داد که تراشیدن با تیغ خرج برمی‌دارد.

۱. واقعیت آتی. حقیقت آتی.

2. Heinkels

3. Capronis

سه‌شنبه، بیست و سوم مارس

دو تا سیگار برایم مانده است، اما کبریت ندارم. صبح، آنخل هم کبریت همراه نداشت. قول داد ظهر بیاورد. فقط یک ورق کاغذ مانده است.

چهارشنبه، بیست و چهارم مارس

ساعت دوازده سیگار آخر را هم دود کردم. باز هم خوره استخاره به جانم افتاده است. همین‌طور که بالا و پایین می‌روم همیشه مواظبم پایم را وسط سنگ‌ها بگذارم. اگر بعد از پنج بار بالا و پایین رفتن، پایم را روی خط نگذارم، عفو می‌کنند. قبلاً هم از این جور وسواس‌ها خیلی یقه‌ام را می‌گرفت، اما تا به حال همیشه سرکوبشان کرده بودم، امروز برای نخستین بار تسلیم شدم. امروز شش هفته از بازداشت‌م می‌گذرد.

پنجشنبه، بیست و پنجم مارس

برای بار دوم کتاب دومتر را گرفتم. برای بار چهارم خواندمش. یک جمله عالی: «فرشته مقسم اندیشه»^۱

ظهر زندانبان با اعلام این خبر خیال‌انگیز که بعد از ظهر پولم به دستم می‌رسد، شگفت‌زده‌ام کرد. دو سیگار، پیش‌پرداخت کرد. در تبی از بی‌صبری، تا شب منتظر ماندم، و مرتب به خودم می‌گفتم که اشتباه بوده است. به حباب این اعتقاد خرافی پنهانی که اگر فکر کنم اشتباه است، حتماً درست از آب در می‌آید. آخرش سوپ شام را آوردند. از زندانبان پرسیدم، خندید و گفت مرا با یک زندانی انگلیسی دیگر، که پولش هم به دستش رسیده است، عوضی گرفته بوده است.

معلوم می‌شود انگلیسی دیگر «شیک‌پوش» است، همان که موقع بازدید

1. L'ange distributeur des pensées

گفت وگو با مرگ ۱۸۳

رئیس زندان مترجم بود. تاجری است از جبل الطارق (اسپانیایی تبعه انگلیس) که به سبب قاچاق ارز اینجا است. پرسیدم پس توی زندانی‌های سیاسی چه کار می‌کند. زندانبان گفت در زمان جنگ خرید و فروش ارز یک جرم سیاسی است.

جمعه، بیست و ششم مارس

روز خاکستری، وضع عصبی، درد معده و مایخولیا. ظهر، ناگهان شنیدم که توی حیاط آلمانی حرف می‌زنند. اصلاً باورم نشد. جوانی گردن کلفت، با گونه‌های گل‌انداخته، و موهای بور که لباس کار آبی مکانیک‌ها را به تن داشت، روی خط سفید ممنوعه در زاویه مقابل پنجره‌ام ایستاده بود و با احتیاط با سلول ۳۷ حرف می‌زد.

بعد شروع کرد بالا و پایین رفتن و هر بار که از جلو سلول ۳۷ رد می‌شد جمله‌هایی به آلمانی می‌گفت.

می‌گفت که می‌خواهد به کنسولشان نامه بتویسد ولی کاغذ به او نمی‌دهند. می‌گفت با شش نفر دیگر توی یک سلول است که همه‌شان اسپانیایی‌های نکبتی هستند.

می‌گفت اینجا همه سرخ هستند و آدم باید خیلی مواظب باشد. جواب‌های ۳۷ را نمی‌شنیدم. فقط این قدر فهمیدم زندانی ۳۷ اسمش کارلوس^۱ است، آلمانی حرف می‌زند و دوست قدیم جوانک موبور است. نمی‌دانم موضوع از چه قرار است.

جوراب‌هایم را دور انداخته‌ام، دیگر نمی‌شد پوشیدشان. پیراهن و شلوارم پاره‌پوره شده‌اند و لباس‌های رویم که در حکم پیراهن هم هستند، شبیه لباس صحنه‌ای گدا^۲ شده است.

1. Carlos

2. Beggar's Opera

شنبه، بیست و هفتم مارس

ظهر به زندانبان پیشنهاد کردم ماعتم را با صد تا سیگار تاخت بزنیم. قبول نکرد. یک ساعت بعد نخستین کاغذ را از د. همراه با صد پستا دریافت کردم. از هیجان واقعاً نیمه دیوانه شده بودم. آنخلیتو را که نامه را آورده بود جلوی روی زندانبان و منشی زندان بغل کردم.

آنخلیتو نیشخند تلخی به پهنای تمام صورت چروک خورده پیرزنی اش بر لب آورده، و ناگهان پر از اخلاص و محبت شد. سر ضرب ده تا سیگار به حساب انعام های آینده پیشکی داد، بعد همه شان از سلول یرون رفتند.

تاریخ نامه، هشتم مارس است - پس بیست روز طول کشیده است تا برسد. نامه همه اش پنج شش تا جمله دلخوش کننده و پیش پا افتاده عمدی است تا از سانسور رد شود. به طور اسرار آمیزی به دست کنسول انگلیس در مالاگا رسیده است، که به مقامات نظامی رد کرده است، و آنها هم برای مقامات زندان فرستاده اند. از اینجا معلوم است که زنم با وجود همه کوشش هایش، تا به حال نتوانسته است بفهمد کجا هستم. جمله آخر نامه می گوید که باید حتماً چند کلمه ای به خط خودم از طریق کنسولگری برایش بنویسم. از این جمله دستگیرم می شود که به طور قطع نمی داند زنده هستم یا نه.

روی در کوبیدم و پرسیدم که می توانم به نامه جواب بدهم یا نه. آشکار بود که زندانبان قبلاً در این مورد دستور هایی گرفته است، چون بلافاصله جواب داد نه. گفتم می خواهم فقط یک جمله بنویسم: زنده ام. گفت ممکن نیست.

آن وقت آنخلیتو آمد تا اسکناس صد پستایی را به ورقه خرید زندان تبدیل کند. با چاپلوسی پرسید که می خواهم از کانتین برایم مواد غذایی بگیرد یا نه. با زستی لودی پانزده پستا دادم و گفتم برایم خرید کند و نقداً دو پستا هم برای خودش بردارد.

تحوّلی کاملاً جادویی در روابطمان پیش آمده است. تا به حال خودم را کاملاً تحت اقتدار آنخلیتو و وابسته به خلق و خوی او حس می کردم. اما او

گفت‌وگو با مرگ ۱۸۵

حالا یک بدبخت بیچاره است و من یک سنور. باید اقرار کنم که این رضایت‌خاطری که ارزان به دست می‌آید، خیلی به من کیف می‌دهد. همراه سوپ شام سبزی پر از افسانه‌ای‌ترین گنجینه‌ها برایم آورد. سیگار، کبریت، مسواک، خمیر دندان، کنسرو ساردین با روغن، ساردین با نس، گوجه‌فرنگی، کاهو، سرکه، روغن و نمک توی ظرفی مخصوص، کالباس، فلفل سرخ، انجیر خشک، پنیر، کیک اندلسی، شکلات، ماهی تون و چهار تخم مرغ آب‌پز. تختم به مغازه‌ی اغذیه‌فروشی تبدیل شده بود. جیره‌ی عدسم را یک ضرب توی مستراح خالی کردم و این غذاها را به انواع ترتیباتی که هوس می‌کردم، بلعیدم - شکلات و ساردین، کالباس و شیرینی. برای نخستین بار ظرف شش هفته، احساس سیری می‌کنم - سیر، راضی، و خسته. اگر فقط می‌شد یک کلمه به د.، بنویسم.

یکشنبه، بیست و هشتم مارس

به وسیله‌ی آنخلیتو جوراب، کاغذ، سبد برای گذاشتن مواد غذایی و خوردنی‌های لذیذ دیگری خریدم. روز را عمدتاً به خوردن و دود کردن گذراندم. کتابدار، سه جلد کوچک از طرح‌های طنزآمیز آورچنکو^۱ را برایم آورد. بعد از ظهر جوان آلمانی موبور دوباره با شماره ۳۷ حرف زد. گفت که برای نامه نوشتن به کنسول کاغذ گیر آورده است، و وعده داد یک پستا به کارلوس نامریی قرض بدهد. شب، شیورزن، آهنگ خاموشی تازه‌ای نواخت. آهنگی باز هم دلگیرتر.

دوشنبه، بیست و نهم مارس

تمام لذت خوردن و نوشیدن زهر مارم شده است. هر لقمه مرا یاد متشاً پول و

1. Averchenko

نامه می‌اندازد. این حمله‌های دلتنگی برای خانه و کاشانه، با فواصل کم و به شدتی که هرگز تجربه نکرده‌ام، رخ می‌دهد. آدم چه مخلوق ناجوری است، تا وقتی که گرسنه است فکر و ذکری غیر از خوردن و خوردن ندارد، ولی همین‌که شکمش سیر شد «احساسات شریف‌تر» ناگهان گل می‌کند و عیشش را کور می‌کند. سه روز پیش، یک تکه پنیر، در نظرم بزرگ‌ترین مائدهٔ زمینی بود. حالا، همین‌که چشمم به یک تکه پنیر یا قوطی ساردین می‌افتد، هوای خانه و کاشانه به سرم می‌زند و کلافه می‌شوم. خدای مهربان، یکی دو چرخ‌دندهٔ اضافی توی کلهٔ ما کار گذاشته است.

بعد از ظهر آنخلیتو برای یک دیدار خصوصی پیشم آمد و با حرص و ولع، شُر جزئی از عوامل بیچارگیم را از سرم کم کرد و ساردین، پنیر و شکلات را لمباند. پس از آن jefe de Servicio تازه آمد تا خبر بدهد که هنوز سرهنگ فاستر به درخواستش دربارهٔ پول توقیف شده و وسایلم جواب نداده است. حالا دیگر برایم جالب نیست. پرسیدم کی احتمال دارد درباره‌ام تصمیم گرفته شود. جواب داد نمی‌داند، یک «مورد مهم» به حساب می‌آیدم، هر روز که یک خبرنگار سرخ به تور آدم نمی‌خورد. حسابی هندوانه زیر بغلم می‌دادند، اما نمی‌دانم «مورد مهم» بودن خوب است یا بد.

سه‌شنبه، سی‌ام مارس

گمان می‌کنم که jefe تنها به این دلیل پیشم آمد که شنیده بود پولی به دستم رسیده است. واقعاً عجیب است که چقدر شأن و اعتبارم یک‌شبه بالا رفته است، و چه قدر هم از وقتی که پول را گرفته‌ام اعتماد به نفس خود من بیشتر شده است.

شصت پستا برایم مانده است، باید شروع کنم حساب و کتابم را نگهدارم. خواب دیدم – برای دومین بار در طی دورهٔ زندان – که آزاد هستم. روی هم بی‌جلوه و یأس آور بود.

یک بار دیگر هم کتاب میل را گرفتم و تمام روز گزیده‌هایی از آن را نوشتم.

چهارشنبه، سی و یکم مارس

ظهر، زندانبان پرسید که دلم شراب می‌خواهد یا نه. معلوم بود که دلم می‌خواهد. ۴۵ سانتیموس گرفت و یک پیمانه بزرگ پر - تقریباً یک چتول - برایم آورد. فهمیدم که هر زندانی حق دارد برای شام و ناهارش شراب بخرد، اما نه بیشتر از همین یک چتول، جیره ظهر را برای شام نگه می‌دارم تا هر دو تا را یکجا بخورم. شراب سفیدش پر بدک نیست، ولی کمتر از آن است که اثری داشته باشد. ولی به هر صورت، داشتن شراب خودش نعمتی است.

پنجشنبه، اول آوریل

هم‌زمان اوره‌لیا^۱، نروال^۲، پویودول^۳، بونین^۴ و اولالا^۵ استیونس^۶ را دریافت کردم. حالا غذای حسابی خوب، شراب، سیگار، لباس زیر تمیز و کتاب‌های جالبی دارم، نگرانی تهیه خبر ندارم، با ناشرها، ویراستارها و همکارها سروکله نمی‌زنم. عاقلانه که بستجیم اگر پای ترسم در میان نبود همه چیز به کامم بود. خیال می‌کنم اگر دورهٔ بلا تکلیفی ام به سر می‌رسید و قرار می‌شد بعد از آن اجازه داشته باشم با بقیه به حیاط بروم، خیلی راحت می‌توانستم اینجا سر کنم.

وقتی که کتاب می‌خوانم، ساعت‌ها همه چیز را فراموش می‌کنم و کاملاً راضی و واقعاً سرخوش هستم. بعد به یاد نامه و دلسوزی‌هایی که در آن به حالم شده، می‌افتم، و احساس می‌کنم که الزامی قراردادی دارم که ناشاد باشم. پیش خودم مجسم می‌کنم که وضعم را، زنم چه‌طور مجسم می‌کند و تأثر من انعکاس تأثر اوست، عین پژواک یک پژواک. دوباره و دوباره از اینکه

1. Aurelia

3. Puyodol

5. Olala

2. Nerval

4. Bunin

6. Stevenson

۱۸۸ گفت و گو با مرگ

این همه سرخوش هستم ناگهان گرفتار ناراحتی وجدان می شوم. رسم این است که آدم توی زندان رنج بکشد.

باید برای مرده ها خیلی ناراحت کننده باشد که ببینند زنده ها به آنها فکر می کنند.

جمعه، دوم آوریل

وقتی که در نتیجه شرایط غیرعادی، آدم این عادت غیرعادی را پیدا می کند که با تمرکز و دقت بخواند، چه گوهرهای گرانبایی در کتاب های نسبتاً گمنام کشف می کند!

ژرار دو نروال نصف زندگیش را در یک بیمارستان گذراند. کتابی نوشت که من یک قسمتش را در فاصله دو حمله جنون و قسمت دیگرش را در اثنای یک حمله جنون می خوانم. صفحه پشت صفحه پر است از تخیلات پوچ و مضحک، و طرح اصلی داستان، نوسان مدام خودش میان عقل و جنون است. یک بار به نظر می رسد که جنونش قطعاً رو به بهبود است و عقلش دارد سر جایش می آید. نتیجه این است که با یک تپیا از بیمارستان بیرونش می اندازند و مجبور می شود به جای آنکه تخیلات شادش را در بیمارستان گرم و نرم دنبال کند، بی خانه و کاشانه، توی خیابان های پاریس، در شب های سرد زمستان با جیب خالی و بی پالتو ول بگردد. نیمه جان از خستگی زمزمه می کند:

«وقتی آنچه را که مردم عقل می نامند دوباره به دست آوردی، به نظر می رسد از دست دادنش جای تأسف خوردن نداشته است.»

در سی و پنج سالگی او را حلق آویز یافتند.

دوست دارم بدانم او خودش را از آن رو حلق آویز کرد که اتفاقاً در لحظه گره زدن طناب عقل از سرش پریده بود، یا از آن رو که تصادفاً در آن لحظه عقلش سر جایش بود.

دنیای خارج هر چه بیشتر برایم غیرواقعی می شود.

گفت وگو با مرگ ۱۸۹

بعضی وقت‌ها حتی خیال می‌کنم که قبلاً خوشحال بودم. آدم نه فقط درباره آینده‌اش، بلکه درباره گذشته‌اش هم، خیالات به هم می‌بافد.

شنبه، سوم آوریل

نخ و سوزن گرفتم، تمام روز را صرف وصله پینه پاره پوره‌های پیراهن، شلوار و جوراب‌های تازه‌ام کردم. ظهر آنخلیتو کاهوی تازه برایم آورد که توی تکه روزنامه کهنه‌ای پیچیده شده بود. توی آن دیدم که پادشاه بلژیک در برلین بوده است و ایتالیا عهدنامه‌ای با یوگسلاوی بسته است. اما چیزی درباره جنگ اسپانیا نبود. از اینکه دیدم این خبرها چه تأثیر ناچیزی بر من داشت و چقدر توجهم نسبت به حوادثی که در بیرون اتفاق می‌افتد کم‌رنگ می‌شود، متعجب و وحشت زده شدم. و هنوز ماه دوم سرنیامده است.

آنچه بیش از همه توجهم را جلب می‌کند این است که هواخورهای زمان خواب بعد از ناهار - بایرون و مسلول - یک همراه تازه‌ای پیدا کرده‌اند. دیلاق، کثیف و ریش‌نتراشیده است و عینک می‌زند. کت چرمی کوتاهی می‌پوشد که به نظر می‌آید برایش خیلی کوچک است. کل ظاهرش به نوعی مضحک، و با آن بی‌قوارگیش ترحم‌انگیز است. نمی‌توانم تصور کنم که چه کاره می‌تواند باشد.

یکشنبه، چهارم آوریل

روزی خیلی بد. تنها چند ساعتی را که می‌نوشتم و خواب بودم، آسوده بودم. قلبم آن قدر اذیت می‌کند که گاهی احساس می‌کنم دارم خفه می‌شوم. تمام روز در نوعی بیهوشی رخوت توی رختخوابم. تصور پا شدن به وحشتم می‌اندازد. از مالاگا به این طرف هیچ وقت این‌طور درمانده نبوده‌ام.

دوشنبه، پنجم آوریل

در اثنای شب یک حمله قلبی دست داد، درست مثل آن حمله قلبی سال ۱۹۳۲. خیلی می‌ترسم که یکی دیگر هم به دنبالش باشد.

آن تکه مربوط به حمله قلبی، من درآوردی بود.

طرح پیچیده‌ای بود برای تمارض، که روز یکشنبه، وقتی که فشارسنج یک بار دیگر به پایین‌ترین نقطه‌اش رسیده بود، اندیشیده بودم. نقشه این بود که مقامات را وادار کنم به بیمارستان زندان منتقل کنند. فکر می‌کردم در بیمارستان خیلی ساده‌تر بتوانم راه و وسیله‌ای برای ارتباط با کنسول انگلیس پیدا کنم.

اما می‌دانستم مشکل بشود سر پزشک زندان کلاه گذاشت، و بنابراین واقعاً باید مریض می‌شدم. به همین منظور تصمیم گرفتم اعتصاب غذا بکنم، نه علنی بلکه پنهانی. یعنی تمام غذاها را بگیرم و یواشکی توی مستراح خالی کنم تا آنقدر ضعیف بشوم که مجبور بشوند بالا سرم دکتر بیاورند. آن وقت می‌توانستم به دکتر بگویم که ناراحتی قلبی دارم. این مشکل‌ترین نوع بیماری است که می‌شود گفت تمارض است یا نه. تازه می‌دانستم که بعد از ده پانزده روز گرسنگی کشیدن قلب ضعیف می‌شود و نبض نامنظم می‌زند.

از آنجا که مجبور بودم مدام گوش به زنگ باشم که مبادا یادداشت‌هایم را بگیرند و بخوانند، حسابی مواظب بودم که مطالبشان با نقشه تمارضم بخواند. بنابراین به جای «روزه» یا «گرسنگی» نوشتم «حمله قلبی». از این رو یادداشت‌ها لحنی احساساتی پیدا کرد که کم‌مانده بود بند دل مأمور سانسور اسپانیایی را پاره کند.

گفت وگو با مرگ ۱۹۱

طرحی بچگانه بود، اما چاره دیگری نداشتم. قسمت‌هایی که با حروف ریز سیاه چاپ شده است یا نقل از نوشته‌های رمزیم است یا از ملحقات بعدی است. روزه‌ام را روز دوشنبه پنجم آوریل، هشت هفته پس از بازداشتم شروع کردم.

دوشنبه، پنجم آوریل (شب)

ترجمه اسپانیایی سفر احساساتی^۱ استرن^۲ را دریافت کردم.

«اگر این چیزی از آب درنیاید، یکی دیگر در خواهد آمد؛ - مهم نیست، آزمونی روی طبیعت بشری است - مزد زحمت‌هایم را می‌گیرم - همین کافی است - لذت تجربه کردن، حواس و عوالم معنوی‌ام را بیدار کرده است، و عوالم مادی را خواب کرده است.» اما عوالم مادی خواب نمی‌شدند، گرسنگی بیدار نگهشان می‌داشت. جای خوانده بودم که پس از سه چهار روز، روزه گرفتن، هوس غذا از سر آدم می‌افتد. این چشم‌انداز، تسلی‌ام می‌داد.

سه‌شنبه، ششم آوریل

روز دوم ناراحتی قلبی. بعد از ظهر سلمانی به سلولم آمد، و زندانبان در تمام مدتی که سلمانی مشغول کار بود، طبق معمول روی تخت نشست و وراجی کرد. به وسیله پرس و جوی محتاطانه کشف کردم که هنوز مادرید سقوط نکرده است. زندانبان فکر می‌کند که جنگ، حالا حالاها تمام نخواهد شد. من و سلمانی و زندانبان توافق داریم که جنگ اصلاً بی‌خود است.

نان همین‌طور یک تکه توی چال مستراح فرو نمی‌رود؛ باید خرد و تکه تکه‌اش کنم و سیفون را دو سه بار بکشم تا همه‌اش برود. موقع تکه تکه کردنش، بوی گندم‌زار را

1. *Sentimental Journey*

2. Sterne

۱۹۲ گفت‌وگو با مرگ

که با ویتامین‌ها زیر آفتاب شکونا می‌شود، می‌شنوم. کار سوپ راحت‌تر است، یک ضرب پایین می‌رود.

چهارشنبه، هفتم آوریل

کتاب هشتاد روز دور دنیا^۱ ای ژول ورن^۲ را دریافت کردم. فکر می‌کردم خواندنش خالی از لطف نباشد، اما اصلاً سرم را گرم نمی‌کند. گناهش یا به گردن ورن است یا به گردن قلبم که یک‌بند ناراحتم می‌کند. همه‌اش باید به فکرش باشم و از اینکه حواسم را روی خواندن یا نوشتن، حتی برای ده دقیقه متوالی، متمرکز کنم، عاجزم.

روز-رؤیای غذا شروع شده است. با همان لذت پیرالتهاب، که بچه‌مدرسه‌ها خواب ستاره‌های سینما را می‌بینند، من هم خواب بیفتک، سیب‌زمینی و پنیر می‌دیدم. خیال می‌کنم که اگر کار خوردن مثل کار عشق ورزیدن این همه با تابوها به‌وسیله اجتماع، محدود و محصور شده بود، روانکاوها می‌بایست کار و بارشان را ول کنند و فقط به عقده‌های گرسنگی سرکوفته و اختلالات روانی تشنگی برسند. اگر کسی خواب و بولونی را می‌دید، معنی‌اش این بود که غرایز پنهانش در آرزوی یک ران گوسفند است.

پنجشنبه، هشتم آوریل

کشفی کرده‌ام.

امروز بعدازظهر آلمانی موطلایی، گفت‌وگوی دیگری با کارلوس مرموز داشت. گفت که کارلوس باید نامه‌ای به کنولش بتوسد و آن را روی لبه پنجره گوشه شمالی محوطه بگذارد. آنوقت، او، یعنی آلمانی، آن را برایش می‌فرستد. نمی‌دانستم کارلوس که در یک سلول انفرادی بود با چه کلکی می‌توانست این کار را بکند.

1. Round the World in Eighty Days

2. Jules Verne

گفت وگو با مرگ ۱۹۳

آن وقت مرقع خواب بعد از ناهار، مرد بلندقد عینکی را دیدم که بی ملاحظه دور و بر پنجره مذکور می‌پلکد و ناشیانه آنجا پابه‌پا می‌کند. پس کارلوس مرموز، همان هواخور جدید بعد از ناهار است. آن وقت، بعدش عصر، آلمانی رفت و نامه را برداشت. این تنها مشغولیت امروزم بوده است. قلبم آن قدر ناراحت می‌کند که نمی‌توانم کتاب بخوانم. لعنت به این فینیس فراگ^۱، خونسردی‌اش آدم را کفری می‌کند.

خیال کرده بودم که هوس غذا بعد از چهار روز از سر آدم می‌افتد. هیچ این‌طور نیست کاملاً برعکس.

جمعه، نهم آوریل

امروز دو ماه از زمانی می‌گذرد که سروکله بولین با هفت تیرش در خانه سرپتیر پیدا شد.

آخر سر از دست فینیس فاگ خلاص شدم و جنگ و صلح^۲ تالستوی^۳ را دریافت کردم.

سر و کله هواخور تازه‌ای در ساعت خواب بعد از ناهار توی حیاط پیدا شده است. دهاتی اندلسی ریزه‌ای با ریش سیاه و حشی زیر، و چشم‌های آبی و اندکی برآمده مهربان. همگام بایرون و مسلول بود. کارلوس، تنها، دور محوطه می‌خرامید.

قلیم بهتر نیست. امروز روز ششم است...

از وقتی که مریض شده‌ام زمان، و حشتناک کند گذشته است. دو سه بار کندر از پیش. زمان نه تنها می‌لنگد، و زنه‌ای مریبی را هم به دنبالش می‌کشاند.

۱. Phineas Frogg، منظور قهرمان داستان هشتاد روز دور دنیاست که املائی درستش Phileas

Fog است اما شاید نویسنده از سر طنز و عصبانیت آنرا با املائی فوق نوشته است. -م.

2. War and Peace

3. Tolstoy

بیشتر به این دلیل است که نمی‌توانم بخوانم، بنویسم و حواسم را جمع کنم. خلاصه به نحوی زمان را فراموش کنم. این نظریه پردازی دربارهٔ زمان، به تدریج خوره مغزم می‌شود. وقتی که هنوز در این زندان، تازه نفس بودم، سعی می‌کردم در کمین عقربک‌های ساعت بخوابم تا زمان محض را تجربه کنم. حالا می‌دانم که قانونی تغییرناپذیر حاکم است. افزایش آگاهی از زمان، گذشت آن را آهسته‌تر می‌کند، آگاهی کامل از زمان، آن را به توقف می‌کشاند. فقط در مرگ است که زمان حال، تبدیل به واقعیت می‌شود. زمان منجمد می‌شود. کسی که موفق می‌شود «زمان محض» را تجربه کند، هیچ بودن را تجربه می‌کند.

می‌بایست خیلی مواظب باشم که از کلکم دربارهٔ غذاها مردنیاورند. نه تنها جیره خودم را دور می‌ریختم، بلکه مجبور بودم به خرید از کاتین ادامه دهم و ذره ذره سر به نیستشان کنم. آخر سر، ته کشیدن پولم، بهانه‌ای برای خلاص شدن از شر این شکنجه اضافی شد.

شنبه، دهم آوریل

این حرف پیرزن‌ها که می‌گویند نمی‌توانند کتاب‌های جنگی بخوانند، چون زیادی ناراحتشان می‌کند، در نظرم همیشه مضحک و بی‌معنی بوده است. اما حالا بعضی قسمت‌های جنگ و صلح چنان دلم را به تپ‌تپ می‌اندازد که مجبور می‌شوم دست از خواندن بکشم. وقتی آن قسمت را که تیرباران زندانی‌ها را پس از فتح مسکو به دست ناپلئون شرح می‌دهد، خواندم، مجبور شدم بالا بیاورم. اما آنچه بالا آوردم زرداب سبزرنگی بود.

مرتب نبضم را می‌گرفتم و بی‌صبرانه انتظار زمانی را می‌کشیدم که آخرش نامنظم بشود. همچو چیزهایی نیست. حمله‌های پی‌درپی سرگیجه و ضعف بدنی - بعد از شش روز بی‌غذایی غیر از این چیزی نبود. هوس غذا از مرم نمی‌افتاد، بلکه بیشتر هم می‌شد. یادم می‌آید توصیفاتی خوانده بودم که چه‌طور به آدم‌های گرسنه

گفت وگو با مرگ ۱۹۵

به تدریج احساس مطبوعی از بی وزنی و سبکی فوق العاده دست می دهد. همه شان چرند و مزخرفند.

یکشنبه، یازدهم آوریل

چون فعلاً قادر نیستم به خواندن تولستوی خون آشام ادامه بدهم، شروع به ساختن جدول کلمات متقاطع کرده ام. سرم را خیلی بیشتر گرم می کند، اما از حل کردنشان هم خیلی مشکل تر است. ترکیب یکی از کلمات «Eumene» درآمده است. حتماً معنایی دارد، اما چه؟...

... هنوز داشتم با «Eumene» کلنجار می رفتم که رئیس زندان دنبالم فرستاد. گفت همه تلاشت را خواهد کرد که «هرچه زودتر تکلیفم روشن شود.» گفت بی حال و رنگ پریده به نظر می آیم و پرسید آیا سریض هستم؟ جواب دادم که ناراحتی قلبی مزمن دارم، اما حتماً بهتر می شود. گفت سعی می کند اجازه بگیرد مرا به هواخوری ببرند. گفتم از نظر من بهترین چیز است. رئیس زندان هم رنگ و رو پریده و بی حال به نظر می آمد و من پریدم وضع عمل جراحی اش چه طور بوده است. گفت هنوز خیلی ضعیف است و بهترین کاری که می تواند بکند این است که تجویز پزشکی برای طی دوره نقاهت توی یک سلول بگیرد. همه زدند زیر خنده. وقتی که به سلولم برگشتم کاملاً سر حال بودم.

بعد، مراسم مذهبی شروع شد، که با آواز دسته جمعی همراهی می شد. آوازخوانی کاملاً به هیجانم آورد - به استثنای «یا لا ای - لا» که اصلاً موسیقی نیست، بلکه شیون و زاری موزون است، نخستین صدای موسیقی بود، که می شنیدم.

با اینکه یک هفته تمام گذشته بود، اما بنظم لجوجانه هشتاد تا هشتاد و هشت تا می زد.

دوشنبه، دوازدهم آوریل

روز حوادث کبیر و لرزانده دنیا...

اولاً صورتم را تراشیدند. طی این عملیات، زندانبان جدیدی سرپست بود - جوانکی با اوتیفورم فالانترست‌ها، و عینک پَنسی که روزیش او را دیده بودم که عین یک بوقلمون نر، باد توی غبغبش انداخته بود و توی حیاط قدم می‌زد و به یکی دو تا دهاتی بیچاره می‌توپید. وقتی که کار تراشیدن صورتم تمام شد، توی سلولم ماند و به صحبتمان ادامه دادیم. بعداً دون رامون و کتابدار هم به ما ملحق شدند، و جمعمان شد یک محفل قهوه‌خانه‌ای معمولی.

جوانکی که عینک پَنسی داشت گهگاه خوشمزگی‌ش گل می‌کرد و هفت‌تیرش را درست زیر دماغم تکان‌تکان می‌داد و می‌گفت آخرش، دیر یا زود، اعدام می‌شوم. دون رامون که پشت سرش، روی تخت نشسته بود، به من اشاره می‌کرد که جدی نگیرم، حتی تا آنجا پیش رفت که با انگشتش، معنی دار، به پیشانیش زد. گفتم: «اگر تو جای من بودی و من زندانبان بودم، آن وقت می‌دیدم که این جور خوشمزگی‌ها خیلی خنک است.» با تعجب گفت: «درست است.» و از آن به بعد رفتارش را تا حدی درست کرد. به «سرخ‌ها» فحش می‌داد، و می‌گفت آنها زندانی‌هایشان را شکنجه می‌کنند، چشم‌هایشان را درمی‌آورند، و... گفتم که کاملاً دروغ است، من هم فکر می‌کردم طرف مقابل این طوری است. آدم همیشه بدترین چیزها را به دشمن نسبت می‌دهد. گفت این هم درست است، و بعد با پوزخندی اضافه کرد: «اینجا توی زندان تا وقتی که اعدام می‌شوید با شماها مثل آدم حسابی رفتار می‌کنند، اما از من بشنو اگر یکیتان در جبهه گیر مورها بيفتید، دیگر آنها از این شوخی‌ها سرشان نمی‌شود.»

پرسیدم، به عنوان یک کاتولیک، با شکنجه کردن انسان‌ها موافق است؟ با لبخندی شرم‌زده گفت: «خوب. نه.» مدتی همین‌طور به صحبت ادامه دادیم.

گفت‌وگو با مرگ ۱۹۷

در فواصل صحبت، دربارهٔ انگلستان، دربارهٔ داروین، و اینکه سرانجام انسان به ماه پرواز خواهد کرد یا نه، حرف زدیم.

این بازدید حدود دو ساعت طول کشید. نمی‌دانم منظور از آن، چه می‌توانست باشد.

آن وقت کتابدار مرموز داستانش را برایم گفت. اصلاً مشت‌زن حرفه‌ای نبود، بلکه صاحب یک آژانس تبلیغاتی در پاریس بود. کمی پیش از آغاز جنگ داخلی ورشکست شده بود و به اسپانیا فرار کرده بود. طلبکارهایش رد پایش را پیدا کرده بودند و دولت فرانسه از دولت اسپانیا درخواست کرده بود که بازداشتش کنند و تحویلش دهند. یک هفته پیش از شورش، در سویل، بازداشت شده بود. کتابدار - بعد از این به او آنری^۱ می‌گویم - علیه تحویلش استیناف داده بود. بعد، جنگ داخلی شروع شده بود، و همچنان که خود او خیلی علنی می‌گفت وضع و اوضاع زندان «دستخوش تغییراتی شده بود»، و حالا بالاترین آرزوی آنری این بود که به مقامات مملکت خودش تحویل داده شود. خصوصاً که طلبکارهایش از داستان غم‌انگیزش متأثر شده بودند و اعلام کرده بودند که حاضرند کنار بیایند. کنسول فرانسه در سویل تمام تلاشش را کرده بود که گوسفند گم‌شده دوباره به کشورش برگردانده شود، اما حالا مقامات شورشیان مایل نبودند که بگذارند برود. برای آنها فرانسوی «سرخ» است، و «سرخ» جایش توی حیاط زندان است. خنده‌دار این است که آنری مدعی است که عضو «صلیب آتش»^۲ سازمان فاشیستی سرهنگ روک^۳ است. آنری داستانش را با هاله‌ای از معصومیتی جریحه‌دار تعریف کرد، و ما، من، دون رامون، جوانک با عینک پسنی و آنری یک‌ریز می‌خندیدیم. دو زندانبان یقیناً از سیر تا پیاز داستان را می‌دانستند، چون بی‌مضایقه، به هر جمله سری تکان می‌دادند، انگار که به لطیفه‌ای تکراری گوش می‌کنند. وقتی

1. Henri

2. Croix de Feu

3. Rocque

۱۹۸ گفت وگو با مرگ

که داستانش را تمام کرد فالانتریزست اعلام کرد که آنری هم دیر یا زود اعدام می شود. بعدش محفل قهوه خانه ای به هم خورد. وقتی که مهمان هایم را تا دم در بدرقه می کردم، دون رامون با انگشتش اشاره ای به من کرد و اجازه داد نگاهی به طرف بیرونی در سلولم بیندازم.

پلاک تازه ای روی درم زده بودند. اسم رویش بود. اما خبری از «مجرد» و «ممنوع الملاقات» نبود.

پس این بود کلید معما. در ظل توجهات رئیس زندان حبس انفرادیم به آخر رسیده بود.

حدود ساعت هفت فالانتریزست برگشت، و رسماً اطلاع داد که از فردا صبح به بعد قرار است اجازه دهند که در ساعات خواب بعد از ناهار، از یک تا سه، در حیاط قدم بزنم. پرسیدم که آخرش حالا می توانم برای کنسول نامه بنویسم. گفت: «بلی»، اما نامه ها باید با قلم و مرکب نوشته شود و من تا فردا صبح نمی توانم قلم و دوات بخرم، چون کاتین بسته است. یافتم، یافتم! ^۱

حالا دیگر می توانستم دوباره خوردن را شروع کنم، چون هدفم، بی آنکه ربطی به کوشش هایم داشته باشد، برآورده شده بود. اما از روی احتیاط تصمیم گرفتم تا موقت فرستاده شدن صحیح و سالم نامه به کنسول صبرکنم.

دوشنبه، شب

یک لحظه پیش - ساعت ۱۰ - jefc اینجا بود. یک jefc که قبلاً هیچ ندیده بودم، مردی جا افتاده با موهای فلفل نمکی. گفت که از طرف مقامات نظامی به دفتر دستور رسیده است که از فردا به بعد، به من اجازه داده شود با بقیه زندانی ها به حیاط بروم، یعنی تمام روز. باز هم بهتر!

۱. Eureka, Eureka، اشاره ایست به گفته مشهور ارشمیدس، وقتی که جواب مسئله را یافته بود.

سه‌شنبه، سیزدهم آوریل

ساعت شش بلند شدم و در تب بی‌صبری منتظر لحظه‌ای ماندم که دست آخر از این سوراخی بیرون می‌آوردند. طبق معمول هر ساعت ۸ سر و کله زندانی‌ها توی محوطه پیدا شد. ولی در سلول مرا باز نکردند. بر در کویدم - بیهوده. آخر سر، وقت صبحانه، زندانبان توضیح داد که امروز کشیک یک jefe دیگر است - همان «روزخم» قضیه چکه کردن سیفون - که می‌گوید درباره من دستوری به او نرسیده است. قلم و دوات خواستم - این را هم مضایقه کردند «چون jefe دستوری نداشت.» درخواست کردم که با jefe حرف بزنم. پیغام فرستاد که سرش خیلی شلوغ است. از زور عصبانیت نزدیک بود دیوانه بشوم.

... اما فکر کردم که خوشبختانه روزهام را شکسته‌ام، و امروز روز نهم است، و نبض - دست آخر - میان شصت و صد و پنج در نوسان است، و حداکثرش دو سه روز دیگر کافی است که مجبور بشوند به بیمارستان منتقل کنند.

سه‌شنبه، سرشب

ساعت ۱۲ آنخلیتو ناگهان با پیغامی از طرف jefe آمد و گفت مقامات نظامی تلفنی تأکید کرده‌اند که مرا به طور قطع در فاصله ساعت یک و سه، بیرون توی حیاط ببرند... دستوری هم درباره قلم و دوات دادن به من، به او نرسیده بود. یک دوره انتظار تب‌آلود دیگر تا ساعت یک. آخر سر سوت به صدا درمی‌آید، زندانی‌ها توی حیاط، چهارتا چهارتا کنار هم صف می‌کشند تا دوباره به داخل بند آورده شوند. حیاط خالی است. حداکثر ظرف ده دقیقه، باپرون، مسلول، کارلوس و تازه‌وارد باید پیدایشان شود، و بعد سرانجام در سلولم باز خواهد شد...

ساعت یک و ربع می‌شود، یک و نیم، یک ربع به دو، خبری نیست. آنهای

۲۰۰ گفت و گو با مرگ

دیگر هم توی حیاط پیدا شان نمی شود.

دیگر بیش از این نمی توانم جلوی خودم را بگیرم و شروع می کنم به کوبیدن طبل احضار روی در - با کاسه حلبی ام روی در آهنی می کوبم و آن قدر لگد می زنم تا پایم درد می گیرد. سر و صدای عجیبی به پا کرده ام. دو دقیقه بعد، در باز می شود و آنخلیتو، و jefe و «کاپیتان بلای» ظاهر می شوند. دسته جمعی به من می توپند. آنخلیتو بلندتر از همه. (این چند روز آخر را انعامی گیرش نیامده است و می داند که فقط بیست پستا برایم مانده است.) توضیح می دهم که چرا روی در می کوبیدم. «کاپیتان بلای» می خُرد که هر وقت که عشقش بکشد، می گذارد بروم بیرون، و اگر عشقش نکشد، اصلاً نمی گذارد بروم بیرون. و اگر یک دفعه دیگر از این بازی ها در بیاورم با مشت و لگد به جانم می افتد و عین یک کرم زیر پایش له ام می کند.

همه اینها جلو درگاهی در باز اتفاق می افتد. بیرون، مسلوک و تازه وارد که ظاهراً همین الان از سلولشان بیرون آورده شده اند، توی راهرو ایستاده اند و گوش می کنند. آن وقت هر چهار نفرمان را توی محوطه می برند.

آفتاب داغ را روی صورتم حس می کنم، سینه ام را پر از هوا می کنم - و بعد، ناگهان همه چیز جلو چشم هایم خاکستری، کبود، سیاه می شود، و می بینم که روی زمین نشسته ام. سه نفر دیگر دوباره بلند می کنند. بیرون و تازه وارد زیر بغلم را می گیرند، و بعد از چند قدمی دوباره حالم سر جاییش می آید.

دور هم، روی سلول شماره ۳۶ می ایستیم. اولش غیر از نفس کشیدن در هوای آزاد هیچ کاری نمی توانم بکنم. دوباره هوای واقعی برای نخستین بار - عوض مخلوط سنگین گازها، که ترکیبی است از بوی رختخوابی که هوا نخورده است، بوی غذای مانده و بوی گند مستراح که دو ماه گذشته را با آن سر کرده ام. بعد شروع می کنیم به حرف زدن.

معلوم است که سؤال اولم این است که حکمشان چیست.

بیرون می گوید: «La muerte - مرگ.» و نیش باز می شود.

گفت وگو با مرگ ۲۰۱

مسلول می‌گوید: «La muerte». یک سیاستمدار مشهور جمهوری خواه است، و بایرون قبلاً منشی‌اش بوده است. هر دو، سه ماه است که منتظرند اعدام شوند.

سومی می‌گوید: «La muerte» دهاتی اندلسی ریزه‌ای است، چریکی که در جبهه آلمریا اسیر شده است.

کارلوس آنجا نبود، لابد مریض است.

کارلوس ایتالیایی است، ستوانی از قوای کمکی ایتالیا که تحت فرماندهی فرانکو می‌جنگند. بازداشتش، به نظر می‌رسد که به نحوی با دوست آلمانش مربوط باشد.

اسم چریک نیکلاس^۱ است. ده روز پیش اسیر و سه روز پیش محکوم شده است. او هم مثل همهٔ اسیرهای جنگی به شرکت در «Rebelion militar» قیام مسلحانه - متهم است. نیکلاس جریان محاکمه‌اش را در دادگاه نظامی در سویل، همین طوری که توی حیاط بالا و پایین می‌رفتم، برایمان تعریف کرد.

همه‌اش سه دقیقه طول کشیده بود. رئیس دادگاه اسم زندانی، محل تولد و نام محل اسارتش را خوانده بود. دادستان تقاضای مجازات مرگ کرده بود، و به گفته‌اش اضافه کرده بود: «تنها تأسفم این است که نمی‌توانم این Rojecillo - جوجه سرخ بدبخت - را پیش از اعدامش، توی یک قفس به ژنو بفرستم تا به جامعه ملل نشان بدهم که این به اصطلاح رزمندگان عدالت و دموکراسی چه موجودات قابل ترحمی هستند.»

بعد بیرونش برده بودند.

نیکلاس از جایی کاهوگیر آورده بود، همین طور که داستانش را برایمان تعریف می‌کرد، به آن گاز می‌زد. یک برگ از آن به هر کدام از ما تعارف کرد.

1. Nicolas

۲۰۲ گفت‌وگو با مرگ

من - به حساب قلم - قبول نکردم؛ آن دوتای دیگر با شوق و ذوق قبول کردند. نیکلاس پرسید: «فکر می‌کنید کی اعدام بکنند؟» جمهوری خواه‌ها با تمام تحقیر زندانی‌های قدیمی نسبت به صفر کیلومترها گفتند: «Paciencia»^۱، بچه‌جان. آدم نباید توقع زیادی داشته باشد. سه ماه است که ما صبر کرده‌ایم. اما بعد، سه‌تایی شروع کردیم به دلداری دادن به او. خیلی می‌ترسید، حتی، بیش از ما، چون هنوز مرکب حکم اعدامش خشک نشده بود. قصه‌ها باقیم برایش از اینکه چه‌طور حکم‌های اعدام فقط به‌عنوان شوخی صادر می‌شود، فقط برای اینکه مردم را بترسانند، و عملاً هیچ‌وقت کسی اعدام نشده است. ما سه نفر، که روی هم هشت ماه در زندان بوده‌ایم، و هنوز نمرده‌ایم، مدارک زنده این موضوع هستیم. فقط خوشحال‌تر از آن بود که باور کند، و آخرش این خود ما بودیم که باورمان شد. کیفمان کوک شد، و بایرون پیشنهاد کرد باید یک آگهی در فاصله ساعت یک و سه، توی حیاط آویزان کنند:

«ورود اشخاص غیر از آنها که حکم اعدام دارند ممنوع.»

پیشنهاد کردم که به نیکلاس کتابی امانت بدهم، اما گفت که سواد ندارد. جلد کتاب تولستوی را عاشقانه با کف دست پنه بته دهاتیش نوازش کرد، و نگاه چشم‌هایش گنگ و غمگین شد. گفت امیدوار بوده است، وقتی که در جنگ پیروز شدند، فرصت آن را پیدا بکند که با سواد شود.

فردا سالگرد اعلام جمهوری اسپانیاست. مسلول و منشی‌اش به مغزشان فشار می‌آورند که بدانند کنسول‌گری‌های خارجی در سویل و بورگس چه جور پرچم‌هایی بخواهند افراشت. از لحن بحث پی می‌برم که این مباحثه هفته‌ها ادامه داشته است. دوتایی توی یک سلول هستند. نیکلاس ریزه با دلسردی پرسید آیا چیز مهم‌تری نیست که نگرانش باشند؟ که در نتیجه،

۱. «صبر داشته باش.»

گفت و گو با مرگ ۲۰۳

بایرون مثل یک نجیب‌زاده اسپانیایی خودش را گرفت و به او پدید که: «نه، سنیور.»

هوا بوی مستی آوری می‌داد. بوی بهار و دریا. تا ساعت سه و نیم ما را به سلول‌هایمان برنگردانند. ساعت هفت، آنخلیتو با قلم و دوات وارد شد. برگه خرید پنج پستایی به او داده بودم تا برایم خرد کند، اما فراموش کرد که سه پستا بقیه پول خرد را پس بدهد. نامه را به کنسول انگلیس در سویل نوشتم، اما می‌گویند تا فردا صبح نمی‌شود پستش کرد. فردا که نامه برود، گمان می‌کنم قلبم بهتر بشود. فردا روز دهم بیماری‌ام است.

چهارشنبه، چهاردهم آوریل (سالگرد اعلام جمهوری اسپانیا)

نامه را وقت صبحانه به زندانبان دادم، اما آن را از اداره سانسور زندان پس آورد و گفت که باید به زبان اسپانیایی نوشته شود. تاجر جبل الطارق که قبلاً مترجم شده بود، دعوت شد کمکم کند به زبان صحیح اسپانیایی بنویسم. بعداً به من گفت که چند هفته پیش با یک اسپانیایی برای معامله‌ای در رابطه با تحویل مواد جنگی به سویل آمده است - که سر همین هر دو بازداشت شده بودند. سه نفر از اینها توی سلول شماره ۳۳ هستند، سومی نماینده یک شرکت بزرگ آمریکایی اتومبیل است، و او هم به دلیل قاچاق ارز زندانی است، آنها غذا، شراب و حتی قهوه از هتل می‌گیرند و علاوه بر آن، آنخلیتو هر روز از کانتین چهل تا پنجاه پستا جنس برایشان می‌خرد. آنها اشراف زندان هستند، از آنها نفرت دارم. مردک وعده کرد کمی قهوه و یک جوجه به سلولم بفرستد - برایم مسلم است که به وعده‌اش عمل نمی‌کند. (یادداشت الحاقی: حق با من بود.)

به حرفش ادامه داد و گفت که او و دوستانش «امیدوارند به زودی به سلول

۲۰۴ گفت‌وگو با مرگ

شماره ۳۹ اسباب‌کشی کنند.» طوری حرف می‌زد انگار که از اتاق‌های هتل صحبت می‌کند. دنبال حرفش گفت که آنخلیتو حرامزاده بی‌رحمی است که به خاطر انعام برادر خودش را هم می‌کشد.

سرانجام، ظهر، نامه‌ام راهی شد. دیدم که دون آنتونیو، نامه را بعد از آن که سانسور شده بود در صندوق پست توی راهرو انداخت. می‌گویند به‌طور قطع، فردا کنسول می‌آید.

سر سه پستا با آنخلیتو بگو مگوری تهوع‌آوری داشتم. گفت که با پول کنیفم هر کار بخوام می‌توانم بکنم، اما باز هم پیش نداد.

بعد، کمی پس از ساعت یک، این‌دفعه درست سروقت، مرا دوباره به حیاط بردند. دو جمهوری‌خواه آنجا بودند، و کارلوس. اما نیکلاس نبود.

می‌خواستم از زندانبان پرسیم که بر سرش چه آمده است، اما آن دوتای دیگر نصیحتم کردند که پرسیم. کارلوس از ما فاصله نگه‌می‌داشت. صلیب شکسته‌ای از کاغذ بریده بود و بر جادگمه‌اش چسبانده بود، و کنار دیوار آن طرفی، تنها، سینه‌اش را جلو داده بود و پایین و بالا می‌رفت.

دست آخر دل به دریا زدم و از زندانبان پرسیدم. شانه‌هایش را بالا انداخت و چیزی نگفت...

مارش عزا، نیکلاس. بگذار امیدوار باشیم که همه‌چیز به‌سرعت تمام شد و خیلی آزارت ندادند. روز باشکوهی را برای اعدامات انتخاب کردند. نمی‌دانم کنسولگری‌ها چه پرچمی برافراشتند.

تو، ریزه‌بودی، یک دهاتی اندلسی کوچولو، با چشم‌هایی نرم و شیرین، و کمی قلنبه، یکی از آن بی‌کس و بی‌چاره‌ها. این کتاب به تو هدیه شده است. چه فرقی به حالت می‌کند؟ حتی اگر زنده هم بودی، نمی‌توانستی بخوانیش. برای همین هم اعدامات کردند، چون آن قدر گستاخ بودی که آرزو می‌کردی باسواد شوی. تو و میلیون‌ها مثل تو را، که اسلحه‌های کهنه‌تان را به‌دست گرفتید تا از نظم نوین دفاع

گفت و گو با مرگ ۲۰۵

کنید، نظمی که شاید روزی به شما خواندن یاد می‌داد.
 امش را قیام مسلحانه می‌گذارند، نیکلاس. امش را دمت مسکو می‌گذارند،
 نیکلاس. امش را جنبش بی‌سروپاها می‌گذارند، نیکلاس... اینکه انسانی بخواهد
 خواندن یاد بگیرد.
 خدایا، واقعاً هم باید تو را توی یک قفس به ژنو می‌فرستادند، و رویش
 می‌نوشتند:

«Ecce Homo, Anno Domini 1937.»^۱

۱. «اینک آن انسان، در سال خداوندگار ما، ۱۹۳۷» این لفظی است که وقتی پلاطس، عیسی را با تاجی از خار بیرون آورد خطاب به جمعیت گفت. انجیل یوحنا، سوره ۱۹، آیه ۶-۵. م.

۱۷

قصد کرده بودم به محض آنکه نامه‌ام به کنسول فرستاده شد اعتصاب غذایم را بشکنم.

نامه، درست پیش از آنکه به حیاط ببرند، فرستاده شده بود. آن وقت فهمیدم که نیکلاس را اعدام کرده‌اند، چنان داغان شدم که جشن گرفتن نخستین غذا را تا روز بعد عقب انداختم. روز پنجشنبه پانزدهم ماه آوریل بود.

با قهوه و شیر غلیظ و یک اضافه‌ای که از کانتین گرفته بودم، افطار کردم. درست ده روز بود که دست به غذا نزده بودم. اما برایم زهرمار شد. با هر لقمه یاد کاهویی می‌افتادم که نیکلاس به من تعارف کرده بود.

خیلی به زحمت تا ساعت یک تاب آوردم تا آمدند و به محوطه بردند. کارلوس آنجا بود، سُرور و گنده با صلیب شکسته‌اش. دو نفر دیگر نبودند.

من و کارلوس، بالا و پایین می‌رفتیم، و از همدیگر پرهیز می‌کردیم. رنگ هردومان پریده بود، و چشم به درمی داشتیم که از آنجا باید پیدایشان می‌شد.

دست آخر کارلوس به طرفم آمد. تا به آن وقت یک کلمه هم میان ما ردوبدل نشده بود. خیلی رسمی خودش را مستوان کارلوس ت.، معرفی کرد و گفت صبح زود از روزنه سلولش دیده است که آن دوتا را از راهرو پایین می‌بردند.

گفت و گو با مرگ ۲۰۷

اظهار نظری نکرد. من هم چیزی نگفتم. در سکوت، توی حیاط خالی بالا و پایین رفتیم.

اما چند ثانیه بعد، در باز شد و دو جمهوری خواه، تر و تمیز و با سر و صورت صفاداده، پیدایشان شد، چنان ذوق کرده بودیم که به طرفشان دویدیم، و بعد همه با همدیگر دست دادیم و دستی بر پشت همدیگر زدیم. آن دو تا توضیح دادند که صبح آنها را به حمام برده بودند. کلمه‌ای از اینکه از چه می‌ترسیدیم نگفتیم، اما خودشان حدس زدند.

در نتیجه کل این جریان، من و کارلوس ناگهان دوست شده بودیم. به زبان آلمانی با هم حرف زدیم، و او داستانش را برایم گفت.

کارلوس ستوانی از نیروی ایتالیایی بود. در ورود نیروهای شورشی به مالاگا شرکت کرده بود، و یادش بود که از جلو خانهٔ مریتز گذشته بود، و متوجه پرچم ملی انگلیس هم شده بود. حتی خیال می‌کرد مرا هم روی بالکن دیده است. بعدش به جبههٔ مادرید فرستاده شده بود.

در این ضمن، طی یک مرخصی کوتاه، در سویل، با یک رانندهٔ کامیون آلمانی دوست شده بود. آلمانی که اسمش جانی^۱ بود، همان مرد جوان موبوری بود که توی محوطه دیده بودم.

بعداً معلوم شد، جانی یک تنه‌لش است. در چندین مورد خودش را با پلیس آلمان درگیر کرده بود، دست آخر داوطلب خدمت در سپاه اعزامی آلمان به اسپانیا شده بود، چون شنیده بود که آنجا می‌شود پول و پلهٔ حسابی به هم زد. اواسط مارس، به درخواست مقامات آلمانی، جانی در سویل بازداشت شده بود، و کارلوس را از جبههٔ مادرید به سویل احضار کرده بودند تا دربارهٔ دوستش شهادت بدهد. او را به ستاد مرکزی پلیس فراخوانده بودند. وقتی که آنجا رفته بود در جریان تحقیق، گاردهای غیرنظامی، آن قدر به او بی‌حرمتی کرده بودند که

1. Johnnie

۲۰۸ گفت‌وگو با مرگ

غرور افسریش جریحه‌دار شده بود، و مشتی حوالهٔ دماغ رئیس پلیس کرده بود. در نتیجه، دستبند به دستش زده بودند — و حالا اینجا توی زندان بود.

عجیب و غریب‌ترین چیز در تمام این داستان عجیب و غریب این بود که چرا کارلوس را پیش ما زندانی‌های محکوم، انداخته بودند. شاید مسئولین نمی‌خواستند او را با جانی یکجا بیندازند. به علاوه جرأت نمی‌کردند که او، یعنی یک افسر ایتالیایی را، با عادی‌ها توی «حیات قشنگه» یکجا نگه دارند. برای همین، اینجا پیش ما بود.

این چیزی بود که ما حدس می‌زدیم. اما کارلوس به من اعتراف کرد که هم‌بند بودن با ما برایش فوق‌العاده مایهٔ دل‌نگرانی است. خیلی می‌ترسید که یک شب سروقتش بیایند و همین‌طوری اعدامش کنند. گفتم که چرند می‌گویند و مطمئناً در این دو سه روزه وضعیتش روشن می‌شود.

گفت که اگر می‌دانستم میانهٔ اسپانیایی‌ها و ایتالیایی‌ها چه‌طور است این قدر خوش‌بین نبودم. این حقیقت که می‌شد یک افسر ایتالیایی را دستبند زد و برد، از روابط تماشایی میان آنها حکایت‌ها داشت. از سر شور و غیرت محض، به اسپانیا آمده بود (تصادفاً حقوقش ماهانه چهار هزار لیر بود، چهل پستا هم فوق‌العادهٔ روزانه می‌گرفت)، و حالا او را گرفته بودند و عین یک مجرم عادی به هلفدونی انداخته بودند، و پول و مدارکش را ضبط کرده بودند. نه سیگار داشت، نه شانه، نه صابون، و نه چیزی که بخواند...

گفتم لازم نیست به خودش زحمت بدهد فهرست را تا آخر بشمارد، خودم همه‌اش را می‌دانم. مرد جوان برایم خیلی جذاب بود، ولی در عین حال نمی‌توانستم به خوشحالی موزیانه‌ام که از خیط کاشتنتش احساس می‌کردم، غلبه کنم.

بیست و دو سالش بود، تبعهٔ ایتالیا بود، اصلیتی اتریشی داشت و در میلان دانشجو بود. تحصیل می‌کرد تا معلم زبان لاتین دبیرستان شود.

صلیب شکسته زده بود چون بریدن تبر زین علامت فاشیست‌ها از کاغذ خیلی مشکل بود.

گفت و گو با مرگ ۲۰۹

گفت برایش مسلم بوده است آنها که به نفع سرخ‌ها می‌جنگند بیشترشان روس هستند، و از اینکه دیده بود این همه اسپانیایی در طرف مقابل هستند به حیرت افتاده بود.

گفت برایش مسلم بوده است که سرخ‌ها همه‌شان برابر هستند و از اینکه می‌دید من و دو جمهوری‌خواه چه آدم‌های خوبی هستیم شاخ درآورده بود. شخصیت کارلوس آمیزه‌ای ترحم‌انگیز از ساده‌لوحی، کوتاه‌فکری و جاه‌طلبی بی‌شیله‌پيله‌ای بود که می‌بایست با آن در این دنیای پیچیده گلیم خودش را از آب بیرون بکشد. اما معلوم بود که این هم برایش خیلی آسان نیست.

دو ماه اول را در زندان سویل تنهای تنها به سر برده بودم. فقط حالا که با زندانی‌های دیگر در تماس بودم، می‌فهمیدم که دور و برم چه می‌گذرد. فهمیدم که طی هفته پس از انتقال به زندان، سی و هفت نفر از حیاط بزرگ اعدام شده بودند.

هفته آخر فوریه کسی اعدام نشده بود، در ماه مارس چهل و پنج نفر. اکثر قربانی‌ها اسیران جنگی از جبهه‌های مختلف بودند. در تمام موارد، جریان محاکمه عین مال نیکلاس بود.

حتی یک نفر هم بی‌محاکمه اعدام نشده بود، ولی این محاکمه‌ها خیلی ننگین‌تر از سلاخی بی‌تشریفات اسیرها بود که بلافاصله پس از هر نبرد در خط مقدم جبهه صورت می‌گرفت.

اتهام تک‌تک اسیران جنگی، بلااستثنا، «قیام مسلحانه» بود. آنها که از حکومت قانونی در برابر شورش علنی دفاع می‌کردند، به شرکت در قیام محکوم می‌شدند. به وسیله مرجعی که مدعی بود دادگاه قانونی است و حکم را به نام عدالت صادر می‌کند.

سناریوی این کمپدئ نحس، همیشه همان بود. جریان محاکمه دو سه دقیقه بیشتر طول نمی‌کشید. همیشه و بلااستثنا، آن به اصطلاح دادستان، تقاضای حکم اعدام می‌کرد. آن به اصطلاح وکیل مدافع هم - همیشه و

۲۱۰ گفت‌وگو با مرگ

بلااستنا - با توجه به دلایل مخففه تقاضای حبس ابد می‌کرد. آن وقت زندانی را بیرون می‌بردند. هیچ وقت حکمش را ابلاغ نمی‌کردند. درست لحظه‌ای که پایش را از در بیرون می‌گذاشت حکم صادر می‌شد، که این حکم هم همیشه و بلااستنا، حکم مرگ بود.

رونوشت حکم برای فرمانده کل نیروهای جنوب، ژنرال کئیپو د لیانو، فرستاده می‌شد. احکام خیلی سریع اجرا می‌شدند. بیست تا بیست و پنج درصد زندانی‌ها - بسته به دل و دماغ کئیپو یا وضعیت جبهه‌ها - مشمول عفو می‌شدند. بقیه اعدام می‌شدند.

از نظر تشریفات، تصمیم آخر با ژنرال فرانکو بود. در موارد معدود - خصوصاً اگر خطر انعکاس بین‌المللی در میان بود - ژنرال‌سمو تخفیفی اعطا می‌کرد. راجع به بیچاره‌ها و بی‌کس‌ها هرگز حتی سیاهه محکومین را نمی‌دید. مثلاً، نیکلاس روز چهارم پس از محاکمه‌اش اعدام شده بود. از نظر فنی محال است که در یک چنین مدت کوتاهی، پرونده او از دادگاه به کئیپو، از کئیپو به مرکز فرماندهی فرانکو در سالامانکا یا بورگس، رفته و برگشته باشد. از لحظه‌ای که متهم پایش را از دادگاه نظامی بیرون می‌گذاشت از سرنوشتش بی‌خبر نگهداشته می‌شد. اگر حکمش به سی سال زندان تخفیف پیدا می‌کرد، با نامه - یک هفته یا یک ماه یا شش ماه بعد - به او خبر می‌دادند. اگر حکم اعدام ابرام می‌شد، فقط در لحظه اعدام بود که از آن خبر می‌یافت. در این فاصله می‌گذاشتند که در حیاط، فوتبال و جفتک چارکش بازی کند، و هر صبح استخاره کند و ببیند که آن شب اعدام می‌شود یا نه.

آدم‌هایی توی حیاط بودند که چهار ماه آزرگار انتظار اعدام را کشیده بودند. رکورد، دست یک سروان چریک بود - چهار ماه و نیم. دو سه روز پیش از آزاد شدن من اعدام شد.

نیکلاس خوش شانس بود، فقط چهار روز می‌بایست انتظار بکشد.

طی ماه مارس چهل و پنج نفر تیرباران شدند.

گفت و گو با مرگ ۲۱۱

طی سیزده روز اول آوریل اعدامی نبود.
 طی شب سیزدهم تا چهاردهم آوریل هفده نفر، به افتخار سالروز اعلام
 جمهوری، اعدام شدند. نیکلاس میان آنها بود.
 دو شب بعد، شبه پنجشنبه، هشت نفر اعدام شدند. نخستین باری بود که
 چیزی در این باره می شنیدم.
 جریان کار خیلی بی سروصدا بود، شاید این بتواند توضیح بدهد که چرا
 قبلاً چیزی درباره شان نشنیده بودم. ولی حالا کاملاً گوش به زنگ بودم.
 فهمیده بودم که زمان بحرانی در فاصله نصف شب و ساعت دو صبح
 است. چند روزی از نصف شب تا ساعت دو، پشت در سلولم می ایستادم و
 گوشم را به در می چسباندم.
 طی شب اول پاس دادند، شب چهارشنبه، اتفاقی نیفتاد.
 طی شب دوم...

هنوز هم هر وقت یاد آن شب می افتم دلم به هم می خورد.
 خواب رفته بودم، و کمی پیش از نصف شب بیدار شدم. در سکوت سیاه
 زندان، که انباشته از خواب های کابوس مانند یک هزار و سیصد مرد به خواب
 رفته بود، زمزمه دعای کشیش و صدای زنگوله آیین عشاء ربانی را شنیدم.
 آن وقت در یک سلول، سلول سوم از طرف چپ، باز شد، و اسمی را صدا
 زدند. صدای خواب آلودی گفت: «Que - چه خبر است؟»، و صدای کشیش
 روشن تر شد و صدای زنگوله بلندتر.
 و حالا مرد خواب آلود توی سلولش می فهمید، اولش فقط نالید، بعد با
 صدایی خفه کمک خواست: «Socorro, Socorro».
 زندانبانی که کشیش را همراهی می کرد گفت: «مرد، کمکی در کار نیست.»
 این را به لحنی نه خصمانه و نه دوستانه گفت. فقط بیان یک حقیقت بود. برای

۲۱۲ گفت وگو با مرگ

یک لحظه، مردی که در آستانه مرگ بود ساکت شد، رفتار آرام و متین زندانبان او را به فکر فرو برد. بعد زد زیر خنده. با دستش به زانوهایش می‌کوبید، و خنده‌اش آرام و بی‌صدا، و توأم با نفس نفس زدن و سکسکه بود. به کشیش گفت: «فقط بازی درمی‌آورید، همان اولش هم فهمیدم که فقط دارید بازی درمی‌آورید.»

زندانبان با همان لحن خشک قبلی گفت: «مرد، بازی نیست.»
بردندش بیرون.

صدای فریادش را از بیرون می‌شنیدم. ولی فقط دو سه دقیقه بعد صدای گلوله‌ها آمد.

در همان ضمن کشیش و زندانبان در سلول بغل دستی را باز کرده بودند: شماره ۴۲، دومی از دست چپ. دوباره، «Que» و دوباره دعا و زنگوله. این یکی مثل یک بیجه، گریه و شیون می‌کرد. بعد، مادرش را صدا زد: «Madre, madre!»

و دوباره: «Madre, madre!»

زندانبان گفت: «مرد، چرا پیش‌تر به فکرش نبود؟»
بردندش بیرون.

سروقت سلول بعدی رفتند. وقتی که همسایه‌ام را صدا زدند، جوابی نداد. به احتمال زیاد، از پیش بیدار بود، و، مثل خود من، آماده. ولی وقتی که کشیش دعایش را تمام کرد، انگار که از خودش می‌پرسد، پرسید: «چرا باید بمیرم؟» کشیش با لحنی پروقار ولی نسبتاً با عجله، جوابش را در هفت کلمه داد: «ایمان داشته باش، مرد، مرگ یعنی رهایی.»

بردندش بیرون.

به سلول من رسیدند. کشیش، کورمال دستی به بست در کشید.

از روزنه او را می‌دیدم. مردی ریزه، سیه‌چرده و پروار بود.

زندانبان گفت: «نه، این یکی نه.»

به سلول بعدی رفتند. او هم، آماده بود. سؤالی نکرد. وقتی که کشیش دعا

گفت وگو با مرگ ۲۱۳

می خواند، آهسته شروع به خواندن «مارسیز» کرد. ولی بعد از چند خط صدا در گلویش شکست، و گریه کرد.

برندش بیرون.

و آن وقت دوباره سکوت بود.

حالا می فهمیدم که چرا آن تاجر جبل الطارق می گفته بود که او و دوستانش به زودی به سلول شماره ۳۹ اسباب کشی می کنند.

طی این شب، بارها از خواب پریدم و احساس کردم که تخت می لرزد، انگار که زلزله آمده باشد. بعد متوجه شدم بدن خودم است که از فرق سر تا نوک پا می لرزد. به محض اینکه بیدار می شدم بدنم آرام می گرفت، و تا به خواب می رفتم لرزش عصبی دوباره شروع می شد. اولش گمان کردم که یک لطمه دائمی مثل اختلال عصبی ناشی از جنگ است. ولی طی چند روز بعد فقط دو حمله دیگر داشتم، و بعد برطرف شد.

حال و روز کارلوس خیلی بدتر بود. هرچه را که من شنیده بودم او هم شنیده بود. طی شب جمعه نه نفر تیرباران شدند، طی شب شنبه، سیزده نفر. چهار شب پی در پی، همه چیز را شنیدم. صبح دوشنبه به سلول کارلوس فراخوانده شدم. کنار در، طاق باز روی زمین دراز کشیده بود، از دهانش کف بیرون می زد و هر دو پایش خشک و فلج شده بود.

در فاصله پنج روز چهل و هفت نفر را تیرباران کرده بودند. حتی برای این زندان، خودش رکوردی بود. توی حیاط قیافه ها کدر بودند. ضمن یک بازی فوتبال دو نفر به هم پریدند و موهای یکدیگر را کردند. صبح، زندانبان هایی که کشیک شب بودند از راهروها، دزدکی، رنگ پریده، ترسان و پریشان می گذشتند. حتی آنخلیتو که می بایست در سلول های محکومین را، شب پشت شب، باز کند، یک روز وقتی که آمد چشم هایش قرمز بود و گفت: «اگر این طوری ادامه پیدا کند کسی از ماها نخواهد ماند».

دو جمهوری خواه هواخور ظهر ما، این دوره را بهتر از همه گذراندند.

۲۱۴ گفت‌وگو با مرگ

یک بار، روز یکشنبه، وقتی که به پنجرهٔ یکی از سلول‌های عمومی، که از آنجا هر روز ساعت سه بعد از ظهر یکی از دوستانشان از میان میله‌های آهنی دست تکان می‌داد، نگاه کردیم، هم سلول‌هایش علامت دادند که شب پیش نوبتش شده است. به شنیدن این خبر، بایرون بالا آورد، بعد سیگاری آتش زد و زیرلی فحش داد.

وقتی که ما را به سلول‌هایمان برگرداندند، از روی خرافات جرأت نکردیم بگوییم «hasta manana» (تا فردا). زیرلی زمزمه کردیم «hasta...» و از این همه خرافاتی بودن خجالت کشیدیم.

یک شب بعد از تقسیم غذا، دون آتونو به سلولم برگشت. پرسید: «چرا این قدر کم می‌خوری؟» گفتم که اشتها ندارم. پرسید: «می‌ترسی؟» یک مدت فکر کردم و گفتم: «بلی». جواب نداد ولی، شانه‌هایش را بالا انداخت، سیگاری به من داد، و در را، بی آنکه به هم بگوید، آهسته چفت کرد.

کارلوس به من گفت که شب پیش، دو نفر را از سلول جانی برده‌اند. جانی به او گفته بود که هر دو نفرشان گریه و زاری می‌کرده‌اند و او دربارهٔ بزدلی سرخ‌ها مزه می‌پرانده است. کارلوس از جانی پرسیده بود که او خودش هم می‌ترسد یا نه. جانی گفته بود که او یک سرخ نکبتی نیست. یکی از سرخ‌های اعدام شده، روز پیش، دوپستا به او قرض داده بود، و دست‌کم حالا مجبور نبود که پول را پس بدهد.

از کارلوس پرسیدم هنوز هم می‌خواهد به دوستیش با جانی ادامه دهد. گفت دلش می‌خواهد با دست‌های خودش، خفه‌اش کند.

ما، در بیان احساساتمان رودرواسی را کنار گذاشته بودیم. مرگ، پاورچین پاورچین، زندان را درمی‌نوردید. ما، به هم خوردن بال‌هایش را احساس می‌کردیم، عین یک مگس سمج، دور و بر صورتمان وزوز می‌کرد. هرکجا که می‌رفتیم، هرکجا که می‌ایستادیم از دست این وزوز خلاصی نداشتیم.

شب شنبه باز هم صدای خنده‌ای شنیدم – عین همان که از شمارهٔ ۴۳ آمده بود.

گفت وگو با مرگ ۲۱۵

خیلی آزارنده بود، و تعجب می‌کنم که چه‌طور همه‌چیز به این راحتی گذشت.

روزی‌کشنه، وقتی که توی حیاط بودم، کله‌ای از پنجره یکی از سلول‌های عمومی طبقه دوم بیرون آمد. این پنجره‌ها جلوشان میله آهنی نداشت. صاحب چهره، یک کپی مشکلی روی کله کوچک زشتش داشت، و شبیه یک دلقک بود. داد می‌زد و از ما می‌پرسید که هیچ کدامان زبان مجار می‌دانیم. من اصلیت مجار است و حتماً موضوع در زندان شایع شده است.

مرد به صدای بلند و به زبان مجار به من گفت که روز پیش نامه‌ای دریافت کرده است که می‌گوید ظرف دو روز بعد تیرباران خواهد شد. آیا اگر روزی به مجارستان برگردم، به خانواده‌اش خبر می‌دهم؟

گفتم چرند است؛ هرگز قبل از تیرباران کسی را خبر نمی‌کنند.

در مدتی که با آن مجار حرف می‌زدم، جرأت نداشتم سرم را بالا کنم، من و بایرون رویه‌روی هم ایستاده بودیم و ساکت ادای حرف زدن درمی‌آوردیم، تا، سرزندانان وقتی که از پنجره‌اش نگاه می‌کند، گمان کند که با هم حرف می‌زنیم.

مجارستانی جواب داد که چون اسپانیایی نمی‌داند، نتوانسته است نامه را بخواند. ولی رفقای هم سلولش گفته‌اند که محتوای نامه می‌رساند که او قرار است تیرباران شود. بعد، ادامه داد و گفت که طی ماه گذشته سی و پنج نفر را از سلول عمومی بغل‌دستی برده‌اند. پرسیدم کجا.

گفت: «این سؤال احمقانه را می‌کنی که چی، همان‌جا که همه اسپانیایی‌ها را می‌برند. به راسته سلاخ‌ها.»

مجارستانی، روز بعد هنوز آنجا بود. نامه‌ای را که به زنش نوشته بود برایم پایین انداخت. جرأت نداشتم سرم را بالا کنم و به او نگاه کنم. به من رسانده بودند که چند نفری توی مغازه سلمانی، که پنجره‌های آن هم به حیاط باز

می‌شد، هستند، که هرچه را ببینند به سرزندانان خبر می‌دهند.

طی چند روز بعد، مرتباً از پنجره‌های سلول‌ها، یادداشت‌هایی برایم می‌انداختند، که دربارهٔ جاسوس‌ها هشدار می‌دادند. بعضی‌ها دربارهٔ کارلوس، که صلیب شکسته‌اش توجه همه را جلب کرده بود، هشدار می‌دادند. در یکی از یادداشتها نوشته بود: «مواظب باش، خارجی، اینجا جاسوس‌هایی هستند که حاضرند با تسلیم کردن دیگران به دژخیمان، جان خودشان را نجات بدهند.»

یادداشت‌ها یا به صورت گلوله‌های کوچکی درآمده بود، یا با تکه نخ‌ی بسته شده بود. وقتی که می‌دیدیم یادداشتی در آن سرِ محوطه می‌افتد، دو تایی قدم‌زنان به آن طرف می‌رفتیم، مکث می‌کردیم، به صحبت‌مان ادامه می‌دادیم، و دست آخر سیگار یا کتابی را به زمین می‌انداختیم تا بتوانیم بی‌آنکه جلب توجه کند یادداشت را برداریم. بعد، توی جیب شلوارمان یادداشت را باز می‌کردیم و لای کتاب می‌گذاشتیم. آخر سر، من یا بایرون پشت به دیوار می‌نشستیم و می‌خواندیم - ظاهراً کتاب را، و در حقیقت یادداشت را.

روز بعدش هنوز مجارستانی آنجا بود. نامهٔ خداحافظی تازه‌ای خطاب به زنش، برایم انداخت.

پنج روز پشت سرهم، سر ساعت دو، کله‌اش دم پنجره پیدا می‌شد و نامهٔ خداحافظی تازه‌ای پایین توی محوطه می‌انداخت. روز ششم یکی از هم‌سلول‌هایش از پشت سر او سرک کشید، شکلی درآورد و آهسته به پیشانی‌ش زد. یواش یواش قضیه برایمان روشن می‌شد.

دست آخر از طریق کارلوس، که او هم از جانی شنیده بود، از معما سردرآوردیم. مجارستانی، داوطلبی در لژیون خارجی فرانکو بود و به جرم کلاهبرداری یا چیزی از این دست توی زندان بود. توی سلولش پنج چریک جمهوری خواه بود که همگی محکوم به مرگ بودند. برای آنها، هم‌سلول بودن با یک دشمن، به هیچ وجه تجربهٔ خوشایندی نبود. خصوصاً که دشمن از

گفت وگو با مرگ ۲۱۷

نفرت انگیزترین نوعش باشد، یعنی یک مزدور خارجی، و جلوی چشمش آدم را به طرف مرگ ببرند. مجارستانی، زبان اسپانیایی نمی دانست. یک روز وقتی که یک اطلاعیه اداری به دستش رسید، بهش حقه زدند و او باورش شد که قرار است تیرباران شود. می خواستند این رضایت خاطر را داشته باشند که ببینند او هم مزه مرگ را می چشد. پس از یک هفته دو تا از پنج تا که جان به در برده بودند از شیون و زاریش به تنگ آمدند و تمام قضیه را برایش شرح دادند. کمی بعد از آن آزاد شد.

اگر اخلاق گرایان نیازی به اظهار نظر در این باره احساس کنند، من می توانم بگویم که رفتار چریک ها را کاملاً قابل سرزنش می دانم، اما اگر من هم جای آنها بودم دقیقاً همان کار را می کردم.

شب سه شنبه هفده تا تیرباران شد.

شب پنجشنبه هشت تا.

شب جمعه نه تا.

شب شنبه سیزده تا.

پیراهنم را جر دادم و تکه هایش را توی گوشه هایم چپاندم تا شب ها چیزی نشنوم. فایده ای نداشت. لئه دندان هایم را با یک تکه شیشه بریدم و گفتم که خونریزی می کند، تا کمی پنبه آغشته به ید بگیرم. پنبه را توی گوش هایم چپاندم، آن هم فایده ای نکرد.

قدرت شنواییمان به طور غیرطبیعی تیز می شد. همه چیز را می شنیدیم. شب های اعدام ها، سر ساعت ده، زنگ تلفن را می شنیدیم. صدای زندانبان کشیک را که به تلفن جواب می داد می شنیدیم. می شنیدیم که به فاصله های کوتاه تکرار می کرد: «ایضاً... ایضاً... ایضاً...» می دانستیم که پشت تلفن، یکی در مرکز فرماندهی نظامی است که سیاه کسانی را که می بایست آن شب تیرباران شوند، می خواند. می دانستیم که پیش از هر «ایضاً» زندانبان اسمی را یادداشت می کند، اما نمی دانستیم چه اسم هایی، و نمی دانستیم که اسم ما هم میانشان هست یا نه.

تلفن همیشه سر ساعت ده، زنگ می‌زد. بعد تا نصف شب یا ساعت یک، آدم وقت داشت که توی رختخوابش دراز بکشد و منتظر بماند. ما هر شب زندگی‌هایمان را توی ترازو وزن می‌کردیم و هر شب می‌دیدیم وزنشان کم می‌شود.

آن وقت ساعت دوازده یا یک، صدای تیز زنگ شب را می‌شنیدیم. کشیش و جوخه آتش بودند. همیشه با هم می‌آمدند.

بعد، باز و بسته شدن درها، جرنج جرنج زنگوله عشای ریانی، دعا خواندن کشیش، التماس‌های کمک و فریادهای «مادر» شروع می‌شد.

قدم‌ها در طول راهرو نزدیک‌تر می‌آمدند، پس می‌رفتند، نزدیک‌تر می‌آمدند، پس می‌رفتند. یک لحظه جلو سلول بغل دستی بودند؛ یک لحظه در بند دیگر، و لحظه‌ای دیگر برمی‌گشتند. همیشه روشن‌تر از همه صدای کشیش بود: «خدایا، بیامرز این مرد را، خدایا، از سر گناهانش بگذر، آمین.» روی تخت‌هایمان دراز می‌کشیدیم و دندان‌هایمان به هم می‌خورد.

سه‌شنبه هفده تا اعدام شدند.

پنجشنبه شب هشت تا اعدام شدند.

شنبه شب سیزده تا اعدام شدند.

خدا گفت، شش روز تو کار خواهی کرد، و روز هفتم، روز شنبه، هیچ‌کاری نخواهی کرد.

یکشنبه شب سه تا اعدام شدند.

دوشنبه، نوزدهم آوریل

تابه حال همیشه ریشم را توی سلولم می زدند، دیروز مرا به مغازه سلمانی بردند. بعد از دو ماه و نیم خودم را توی آئینه دیدم. از اینکه دیدم هیچ تغییری نکرده ام جا خوردم. واقعاً که آدم عین توپ فوتبال ضربه پذیر است؛ لگدی می خوری که به خیالت دیگر تکه پاره ات می کند، ولی لایه خارجی دوباره بیرون می زند و به شکل اول برمی گردد و فوقش تنها اثری که می ماند رد گل است. اگر آگاهی ما معادل مجموعه تجربه هایمان بود، باید همگی در بیست و پنج سالگی عقل کل می شدیم.

لوله آبی که از توی سلولم می گذرد بعضی وقت ها کار لوله های مخصوص مکالمه را می کند. اگر گوشم را به آن بچسبانم، صداهای درهم و برهمی تشخیص می دهم: یک لحظه چند خط موسیقی رادیو از اتاق رئیس زندان می آید، یک لحظه صداهای قروقاطی از چندین سلول. حتی گاهی خیال می کنم که صدای زن ها را می شنوم - بند آن طرفی زندان زن ها است. این سه روز آخر، همه این صداهایی که از کرات دوردست می آیند، در صدای مردی که یک بند برای مادرش شیون و زاری می کند غرق شده است. حتماً توی یکی از سلول های دور و بری است. هر وقت که گوشم را به لوله می چسبانم

۲۲۰ گفت‌وگو با مرگ

صدایش را می‌شنوم. از آنخل پرسیدم کسی که یکریز گریه می‌کند کیست. گفت یک چریک است که قبلاً با برادرش توی همین سلول بود، اما از جمعه شب تنها مانده است.

امروز صبح، زندانیان و آنخل بعد از آنکه صبحانه را تقسیم کردند، به سلولم برگشتند. زندانیان گفت: «بجنب، دوست قاطی کرده است.» به سلول شماره ۳۷ رفتم. کف اتاق، کنار تخت آهنی، کارلوس دراز به دراز افتاده بود، و صلیب شکسته هنوز بر جادگمه‌اش بود. عرق از سر و رویش می‌ریخت، و لب‌هایش کف کرده بود. چشم‌هایش از حلقه بیرون زده بود. نگاهش کردم و نمی‌دانستم چه چاره‌ای بکنم.

زندانیان، سیخونکی توی دنده‌هایم زد و گفت: «یاالله، یک چیزی بهش بگو دیگه، باهاش آلمانی حرف بزن.» (کارلوس فقط چند کلمه، شکسته و بسته، اسپانیایی می‌دانست، و قبلاً بارها مترجمش شده بودم).

از کارلوس پرسیدم چه بلایی سرش آمده است؟ تکانش دادم، بازویش را نیشگون گرفتم - کوچک‌ترین عکس‌العملی نشان نداد و به‌نظر می‌آمد که مرا نمی‌شناسد، من و آنخل یک سطل آب آوردیم و روی سرش ریختیم. بعد گوش‌هایش را کشیدیم. بعد از آن یواش یواش به‌هوش آمد، شروع کرد به نالیدن و تکان دادن دست‌هایش. نگاهش داشتیم و آنقدر با او حرف زدیم تا آخر سر مرا به‌جا آورد و بی‌مقدمه شروع کرد به شکایت که کمرش خیلی اذیتش می‌کند و نمی‌تواند پاهایش را تکان دهد. دست به پاهایش زدیم، عین چوب، سفت و خشک بود و زانوهایش خم نمی‌شد. وقتی که سعی کردیم به‌زور خمشان کنیم، از درد نعره زد.

آخر سر، روی تخت خوابانیدیمش، و دستیار پزشک - یکی از زندانی‌ها که دانشجوی پزشکی بود - رسید. تشخیص دادیم که حمله حاد عصبی است. آن وقت jefe de Servicio سر رسید و گفت چیزیش نیست فقط تمارض می‌کند، و اگر محلش نگذاریم خیلی زود به‌حال طبیعی‌اش برمی‌گردد.

گفت وگو با مرگ ۲۲۱

آخر سر، همه از سلول بیرون رفتند و مرا با کارلوس تنها گذاشتند. سرم را برنگرداندم، ولی مطمئن بودم که jefe چشمش را به روزنه چسبانده است. به کارلوس گفتم اگر تمارض می کند می تواند با خیال تخت به من بگوید، مطمئناً لوش نمی دهم. ولی متوجه حرفم نشد. و تنها چیزی که توانستم از او بیرون بکشم این بود که شب ها همان صداهایی را که من خودم می شنیدم، او هم شنیده است، و کشیش با زنگوله عثای ربانی به سلولش نزدیک می شده است. شنیده بود جرنج جرنج زنگوله بلندتر و بلندتر می شود، و دیگر چیزی نفهمیده بود...

بعد از چند دقیقه دنبالم آمدند و مرا دوباره توی سلول خودم انداختند. jefe گفت که اگر حال کارلوس تا ظهر بهتر نشود او را توی سلول تنبیهی می اندازد، و آنجا حتماً حالش جا می آید.

بیچاره کارلوس. پاهایش باهوش تر از سرش بودند. وقتی که فکر می کرد نزدیک است به سوی مرگ برود پاها خشک می شدند و از حرکت دادن او سرباز می زدند.

اگر همچنان فلج بماند، مدالی به سینه اش نخواهند زد.

امروز بعد از ظهر، توی حیاط، فقط سه نفر بودیم. تمام داستان را برای بایرون و مسلول تعریف کردم. شانه هایشان را بالا انداختند و به نظر نمی آمد زیاد هم ناراحت شده باشند. اما بعداً چندتایی سیگار به آنخل دادند تا برای کارلوس توی سلولش ببرد.

وقتِ شام از زندانبان پرسیدم که حال کارلوس چطور است. فقط ضربه آهسته ای به پیشانی زد و گفت: «آمیگوت^۱ سیم هایش قاطی است.»

نامه تازه ای به کنسول نوشتم. اولی پنج روز پیش فرستاده شده بود. از آن به بعد هر روز و هر ساعت منتظر ملاقات یا دست کم جوابی از سوی او بوده ام. برایم مسلم است که نامه اول حتماً گم و گور شده است والا هیچ

۱. Amigo یعنی دوست.

۲۲۲ گفت و گو با مرگ

دلیلی ندارد که به SOS من ظرف بیست و چهار ساعت جواب نداده باشد. یأس و سرخوردگی وحشتناکی است. دو ماه و نیم جنگیدم اجازه نوشتن نامه بگیرم - ده روز «حملة قلبی» داشته‌ام - و حالا جوابی در کار نیست، هیچ چیز.

سه‌شنبه، بیستم آوریل

خبری از کنسول نیست.

ولی پس از گذشت روزها، این نخستین شب آرام است.

سر شب تلفنی نشد. زنگ شب هم به صدا در نیامد.

احساس مریضی را دارم که دوره نقاهتش را می‌گذرانند. مثل اینکه همه زندان دوباره نفسی می‌کشد.

صبح باز هم مرا بالای سر کارلوس بردند. شب گذشته حالش کمی بهتر بود، چیزی خورده بود، و سعی کرده بود با پاهای خشکش زور زورکی، دور اتاق چرخ می‌بزد. حالا دوباره از هوش رفته است. وقتی که توی سلولش بودم نماینده‌ای از طرف کنسولگری ایتالیا آمد تا از همه قضیه گزارشی تهیه کند. اما نتوانستند کارلوس را به هوش بیاورند. دیگر از این روشن‌تر چه دلیلی هست که کارلوس تظاهر نمی‌کند - او هم مدت درازی انتظار کشیده است تا بتواند با کنسول‌گریش تماس بگیرد.

چهارشنبه، بیست و یکم آوریل

دیروز وقتی که زندانبان شام را آورد، با مهربانی بخصوصی گفت که باید همه‌اش را بخورم، و دستور غذای اضافی داد. وقتی که زندانبان این را گفت به نظرم رسید که آنخل و آن یکی پادو، یک‌جوری به من نگاه کردند. بعد شراب آوردند، و برخلاف مقررات، بی آنکه خودم خواسته باشم، پیمانه پُر دومی هم دادند. احساس کردم پادویی هم که شراب آورد یک جور غریبی نگاهم کرد. یقین کردم نوبتم رسیده است.

گفت وگو با مرگ ۲۲۳

به جای آنکه بخوابم سلول را بالا و پایین رفتم و منتظر ماندم تلفن زنگ بزند. از بی اعتنایی خودم در تعجب بودم. تازه فهمیدم که جدا شدن از بایرون و مسلول و آنخل مشکل تر از جدا شدن از همه دوستان و بستگانم است. سر ساعت ده، تلفن زنگ زد. هفت بار «Ditto-ditto-ditto» را شنیدم. تا ساعت یازده سلول را بالا و پایین رفتم، بعد، ناگهان احساس خستگی شدیدی کردم. فکر کردم یک ساعت دیگر فرصت هست دراز بکشم. وقتی که بیدار شدم صبحانه ام را آوردند.

جداً سردر نمی آورم چطور توانستم به خواب بروم. هرچه بیشتر از طرز کار چرخ و دنده های توی مغزم به حیرت می افتم - در واقع نمی دانم هنوز کار می کنند یا نه. یقین دارم که شهادت فیزیکی کارلوس بیش از من است - در مالاگا در جنگی تن به تن، بازویش با سرنیزه زخمی شده بود، و من از شنیدن داستانش که خود او تعریف می کرد خیلی بیشتر تحت تأثیر قرار گرفته بودم. و حالا او، گرفتار یک حمله عصبی افتاده است، و جای نقش های ما، با هم عوض شده است.

در مورد آن دو اسپانیایی، موضوع کاملاً متفاوت است. شب ها دوتایی با هم هستند. این خودش خیلی تفاوت می کند. ولی اگر زندانبان و آنخلتو یک دفعه دیگر هم غذای اضافی به من بدهند، دک و پوزشان را خرد می کنم. اما نکنند همه اش هم خیال نبود، و آنها از دستوری خبر داشتند که فقط در لحظه آخر لغو شد؟

هیچ وقت نخواهم دانست.
باز هم از کنسول خبری نیست.

پنجشنبه، بیست و دوم آوریل

شب پیش، دیروقت، نامه کنسول رسید. به تاریخ بیستم بود. می نویسد

نامه‌های چهاردهم و نوزدهم من به دستش رسیده است و تقاضا کرده است اجازه بدهند به ملاقاتم بیایند.

یک بار دیگر صخره‌های خارا، بادکنک از آب درآمدند.

اولش از خوشحالی دیوانه شدم. بعد، از اینکه دیدم حالا که خودم در امان هستم چه قدر نسبت به سرنوشت دیگران بی‌اعتنا شده‌ام حالت دل به هم خوردگی به من دست داد. این احساس دل به هم خوردگی آن قدر شدید بود که با وجود اینکه همه چیز امشب آرام بود، توانستم بخوابم. عجیب است که همه اتفاقات خوب و خوش - نامه از خانه، پول، نامه از کنسول - در آدم چه اثر معکوسی می‌گذارند. انگیزه تحمل بار رنج دیگران، در من به صورت یک حکم اخلاقی مطلق^۱ عمل می‌کند؛ به هر صورت، فقط به علت سلیقه است که به جای کلمه «صلیب»، از «بار» استفاده می‌کنم.^۲

اما از همان منبع، اشتیاقی به همان شدت برای کشتن آن کشیش سیاه کوچک پروار، که شب‌ها زنگوله عثای ربانی را به صدا درمی‌آورد، سرچشمه می‌گیرد. امروز کارلوس بهتر بود، با حرکاتی خشک و سنگین با ما توی محوطه قدم زد. پاهایش هنوز کمی خشکند، ولی احتمالاً به زودی ناراحتی برطرف می‌شود. از طرف دیگر، اسپانیایی‌ها خیلی در هول و ولا بودند. فوق‌العاده هیجان‌زده به محوطه آمدند و هر دو بلافاصله به طرف من هجوم آوردند. می‌خواستند بدانند روزنامه تایمز^۳ بهتر است یا دیلی هرالده^۴. فهمیدم که حتماً سر این موضوع، بگو مگوی تلخی داشته‌اند و بنابراین سعی کردم قالب حکیمانه‌ای به جوابم بدهم. این بدترین چیزی بود که می‌توانستم بکنم، چون

۱. The Categorical imperative، اصل معروف کانت، فیلسوف آلمانی که وی آن را اساس علم اخلاق قرار داده و می‌گوید: «طوری عمل کن که اگر عمل تو را همه قاعده کلی قرار دهند ناراضی نباشند.» توضیح از فرهنگ آریانپور، ص ۲۳۶. م.

۲. اشاره‌ای است به گفته حضرت مسیح که وقتی صلیب را به دوش می‌کشید گفت: «این بار گناهان تسماست که من بر دوش می‌کنم.» - م.

3. The Times

4. Daily Herald

گفت وگو با مرگ ۲۲۵

هر دو، مدعی شدند که حق با آنهاست و پاک دیوانه شدند و سر یکدیگر داد کشیدند. چیزی نمانده بود که دست به یقه شوند.

حیات، رفته رفته عین شهر فرنگ می شود - کارلوس با آن پاهای فلج شده اش، آن دو تای دیگر با آن حساسیت عصبی و خروس جنگی بودنشان، و من با آن وسواس های احمقانه وجدان و احکام مذهبی تطهیر ذهنی به سبک «دومینیک»^۱.

... باید از این بابت به خودم بیالم؟ خودم که دیگر نمی دانم.

جمعه، بیست و سوم آوریل

ساعت سه، وقتی که ما را از حیات برمی گردانند، اجازه دادند که خودم به کاتین بروم و چند پستایی را که برایم مانده بود خرج سیگار کنم. جانی توی کاتین ایستاده بود و قهوه می خورد. نگاهم کرد طوری که انگار می خواهد با من حرف بزند، ولی پشتم را به او کردم.

آن وقت آنری کتابدار سر رسید. خیلی سرحال بود و گفت که آخر سر فردا به فرانسه فرستاده می شود. قول داد که برود لندن و زنم را ببیند یا نامه ای برایش بنویسد.

(یادداشت الحاقی. البته هیچ یک را نکرد.)

آزادی تحرک نسبی که حالا از آن برخوردارم، تحمل اوقات تنهایی را تقریباً مشکل تر می کند. وقتی که، ساعت سه، در سلول پشت سرم بسته می شود، انتظار برای بعد از ظهر فردا شروع می شود.

کنسول هنوز نیامده است. اگر اصلاً نخواهند اجازه بدهند که بیاید چه؟

شنبه، بیست و چهارم آوریل

شب پیش، کابلروی جوان، همراه با یک زندانبان، به سلولم آمد. پسر بیست

۱. وابسته به احکام سن دومینیک (۱۲۲۱-۱۱۷۰) که از نظر مذهبی فردی بسیار سختگیر بود. - م.

و چهار یا بیست و شش ساله خوبی است، شاید هم جوان‌تر باشد. لباس کار قهوه‌ای رنگی پوشیده بود. به شدت تحت مراقبت ویژه است، و نزدیک به یک سال، بی هیچ وقفه‌ای «ممنوع‌الملاقات» بوده است. اجازه ندارد با کسی حرف بزند، اجازه ندارد به حیاط برود، فقط هر روز دو ساعت اجازه می‌دهند همراه یک زندانبان، توی راهرو، بالا و پایین برود. خیلی وقت‌ها از روزنه او را دیده‌ام، همیشه تمیز، مرتب و خوش لباس است، و ظاهراً روحیه خوبی دارد. و با این حال همان تجربه‌های شبانه را که من داشته‌ام داشته است - طی چند ماه اول، وقتی که صدتا صدتا، دوست‌تا دوست‌تا، سیصدتا سیصدتا هر شب، بی محاکمه یا هر تشریفات دیگر، برای اعدام برده می‌شدند چه حالی می‌بایست داشته باشد...

این پسر یا طبیعی ساده و بچگانه دارد یا اینکه فوق‌العاده پر طاقت است. نمی‌دانم کدام یک است.

خیلی محبوب زندانبان‌هاست. وقتی که دیروز در سلولم پیدایش شد زندانبان توضیح داد که نباید با یکدیگر حرف بزنیم، و آنها صرفاً به این جهت آمده‌اند که کابالروی جوان چیزی برای خواندن ندارد و شنیده است که جلد اول جنگ و صلح دست من است. پرسیدند تماشا کرده‌ام و یا در هر حال می‌توانم برای یک شب به کابالروی جوان امانتش بدهم؟

کتاب را به او دادم و پرسیدم اجازه دارم که با کابالروی جوان دست بدهم. به یکدیگر لبخند زدیم و در حینی که دست یکدیگر را می‌فشردیم، دیدم چشمهایش پر از اشک است. آن وقت هر دو رفتند و تالمستوی را هم بردند.

امروز صبح زود، کتابدار جدید آمد. این بار، یک زندانی سیاسی، مردی تقریباً سی ساله، یک سوسیالیست پیشین عضو انجمن شهر، اهل گالیسیا^۱. جلد دوم تالمستوی را آورد و می‌خواست که اولی را پس بدهم. گفتم که پیش

1. Galicia

گفت و گو با مرگ ۲۲۷

کابل را و است. در نتیجه، از کوره در رفت و گفت بی اجازه او حق نداریم کتاب با هم عوض کنیم - هزار و ششصد جلد کتاب دارد که باید مراقبشان باشد، کجا می توانند... و... گفتم که سر کردن یک شب، بی آنکه چیزی برای خواندن، باشد، بدتر از جهنم است؛ و او به عنوان یک زندانی میاسی باید این را خوب بداند؛ و خدا می داند که حال و روز ما، حال و روزی مناسب تشریفات اداری نیست، و مبادله کتاب با موافقت زندانبان صورت گرفته است.

در جواب گفت نمی خواهد با من یکی به دو بکند و اگر بی انضباط باشم اصلاً دیگر برایم کتاب نمی آورد.

در مقابل جواب دادم که گورش را گم کند، و چند تا فحش آب نکشیده هم نثارش کردم. اگر زندانبان پا در میانی نمی کرد، دست به یقه می شدیم.

کتابدار زد به چاک. من پس از آن دعوا و مراقبه چنان احساس آرامش می کردم که دریا بعد از یک طوفان پاک کننده. ولی ظرف نیم ساعت برگشت و بی یک کلمه حرف، دو کتاب روی تخت گذاشت؛ بیوگرافی سروانتس^۱ و رمانی از پیو باروخا^۲.

یک عذرخواهی رسمی کرد و دست یکدیگر را، با محبت، فشردیم. آدم عجیب و غریبی است.

نوی حیاط، کارلوس به من گفت که صبح تحت مراقبت دو گارد غیر نظامی او را به کنسولگری ایتالیا برده بودند. کنسول صرفاً صبورانه در تأیید داستان سر تکان داده، گفته بود تضمین می کند ظرف چند روز آینده آزاد شود. کارلوس گفت به نظرش آمده که کنسول باید هر روز با یک دوجین از این جور قضایا سروکار داشته باشد. دم در زندان، رئیس زندان را دیده بود که با تعجب گفته بود: «سرکار ستوان، فکر می کردم آزاد شده ای.»

البته وحشتناک خوشحال است. تمام مدت را با پولی که از ما قرض کرده گذرانده است؛ حالا برای وقتی که آزاد شد قول خروارها طلا به ما می دهد.

1. Cervantes

2. Pio Baroja

قصد دارد نامه‌ای به موسولینی بنویسد و بگوید که ما سه نفر باید آزاد بشویم. حتی پیش‌نویس نامه را برایمان خوانده است. با شرحی از دوران تحصیلی‌اش، سابقه‌اش در حزب فاشیست، درجه نظامی‌اش و فعالیت‌های جنگیش در اسپانیا شروع می‌شود. بعد در ادامه‌اش می‌گوید به این باور رسیده است که سرخ‌ها همه‌شان جنایتکار نیستند، بلکه خیلی‌شان آرمان‌خواه‌های فریب‌خورده هستند. و بعد توصیف جگرسوزی از ما سه نفر به دنبالش می‌آید و آخر سر، این امید، با ادب ولی با تأکید بیان می‌شود که «دوچه»^۱ به‌عنوان شاهد و مدرکی از نجات روحی‌اش، ما را به آغوش عزیزانمان برمی‌گرداند.

می‌بایستی همه‌اش را به زبان اسپانیایی ترجمه کنم، و ما آن‌قدر مبادی آداب بودیم که قیافه بسیار جدیمان را حفظ کنیم.

آن‌وقت کارلوس گفت که دسته‌ای از دختران زیبا، دم درهای زندان ایستاده بودند، و با نگرهان‌ها لاس می‌زدند.

جو عمومی زندان فوق‌العاده بهتر است، این سه شب آخر در راحتی و آرامش گذشته است و همه امیدوارند که باز هم دوره آرامشی فرا می‌رمد.

هنوز هم هر شب پنبه توی گوش‌هایم می‌چانم، اما روش تازه‌ای برای شب پیدا کرده‌ام. فقط پنج ساعت و نیم، از ساعت نه تا دو نیم، می‌خوابم، و خودم را مجبور می‌کنم ساعت سه بلند شوم، و تمام روز را بیدار بمانم تا به این ترتیب مطمئن شوم که در طی ساعات بحرانی قادر خواهم بود بخوابم. ساعت‌ها، تا فرارسیدن صبح، خیلی طولانی هستند – باید توی سلول بالا و پایین بروم یا که سرپا بخوانم تا خوابم نبرد – ولی روشم مؤثر افتاده است و صرف این آگاهی که به این ترتیب می‌توانم از دست کابوس‌های شبانه خلاص شوم رضایت‌خاطر و آرامش نسبی به من می‌دهد.

۱. Duce، پیشوا به زبان ایتالیایی.

یکشنبه، بیست و پنجم آوریل

کنول هنوز نیامده است. کارلوس هم هنوز آزاد نشده است. بایرون شروع کرده است شعر بگوید و افسانه‌های باسک^۱ را به نظم دریاورد. باسکی‌ها را تحسین می‌کند و اندلسی‌ها را تحقیر. عاشق این است که با کلمات قصار حرف بزند، و امروز همین‌طور که سبیل کوچکش را تاب می‌داد می‌گفت: «دوست من، اندلس کیسهٔ بیضهٔ افریقا است، در صورتی که کشور باسک قلب اسپانیا است» گفتم که تعریف جالبی است.

از سوی دیگر، رئیسش به‌طور روزافزونی تسلیم دلتنگی می‌شود. تا به حال هر دو تاشان پول داشتند، و می‌توانستند هر روز غذای فراوان بخورند؛ پیش‌غذاهای جورواجور، بیفتک با نیمرو و سالاد، میوه، قهوهٔ خالی، نقری یک بطر شراب و هفته‌ای سه بار جوجه. آنخلیتو عادت داشت که هر روز همهٔ این‌ها را توی سبدی برایشان ببرد، و از آن بار خودش را بسته بود. از صرفه‌جویی ابا داشتند، و هر روز بایرون می‌گفت تنها ترسش این است که نکنند پیش از آنکه هرچه پول دارند بخورند، اعدامشان کنند. حالا پولشان ته کشیده است، من هم دیگر چیزی ندارم، کارلوس هم که از اولش نداشت. مشترکاً بیست پستا از آنخل قرض کرده‌ایم به این شرط که وقتی پولی به دستان رسید سی پستا پس بدهیم. بعد، من یک ده پستای دیگر هم از آن یکی پادو قرض کرده‌ام. به این ترتیب همهٔ ما، دست‌کم، سیگارمان را داریم.

۱۹

روز بعد - دوشنبه بیست و ششم آوریل - فقط سه جمله توی یادداشت‌هایم هست: «شب ضعف کردم. یک حمله قلبی دیگر. این دفعه دیگر دخلم آمده است...»

البته این هم دروغ دیگری محض خاطر سانسور بود. آنچه اتفاق افتاده بود این بود که شب پیش، تحت تأثیر چشم‌اندازی خصوصاً مدهش، تصمیم گرفته بودم روزه‌ام را از سر بگیرم و کاری کنم به هر قیمتی هست به بیمارستان متقلم کنند. زندگی توی زندان، تکرار مدام همان حال و اوضاع، همان فکرها و همان طرح‌هاست. زندگی و افکار آدم در یک دور باطل سیر می‌کند. مغز در نتیجه آن به دوار می‌افتد؛ گریزی هم نیست. پیشرفتی نیست. حتی زمان در خط مستقیم پیش نمی‌رود و هر بار به همان شکل، دوباره ظاهر می‌شود.

واقعۀ زیر آن شب اتفاق افتاده بود:

بعد از ظهر یکشنبه زندانی جدیدی آورده بودند و به سلول قدیمی من، شماره ۴۱، انداخته بودند.

آنها را دیدم که می‌آوردندش. خیلی بچه سال بود، حدود پانزده یا شانزده. آن روز بعد از ظهر کشیک کاپتان بلای بود. روز مرخصی آنخل بود، و

گفت و گو با مرگ ۳۳۱

پادوی دیگر، مانوئل^۱ جای او را گرفته بود. مانوئل چلاقِ فاسدی بود که علائم ظاهری نشان می داد مغزش آب آورده است. سر زبان ها بود که به علت تجاوز جنسی که نتیجه مهلکی داشت به زندان ابد محکوم شده بود. همه ما نسبت به او احساس نوعی تنفر جسمانی می کردیم.

نزدیکی های شب مانوئل مست کرد. پادوها غالباً مست می کنند. وقتی که شام را آورد روی پاهای کج و معوجش بند نبود، و سلول بوی گند مشروب گرفت.

ساعت نه، شنیدم که کاپیتان بلای با مانوئل توی راهرو می آیند. جلو سلول شماره ۴۱ ایستادند.

کاپیتان بلای گفت: «امشب دنبالش می آیند.»

مانوئل با صدای زیر و لولش که عین جیغ یک جغد بود گفت: «مسخره است که باید بمیرد. تمام روز می خواست که بگذارند توی حیاط برود. مسخره...»

پس از آن زندانبان گفت:

«Rojo, rojo» - که یعنی: مهم نیست، یک سرخ که بیشتر نیست.

فکر می کنم، او هم مست بود. طوری با صدای بم و خشن دار و خفه اش «rojo, rojo» می کرد که انگار دارد خرنامه می کشد.

در این لحظه جوانک توی سلول شماره ۴۱ با متهایش شروع کرد به کوبیدن روی در؛ لابد همه حرف ها را شنیده بود. فریاد می کشید: «نمی خواهم بمیرم، مادر، مادر، کمک. نمی خواهم بمیرم. کمک، کمک...»

همه راهرو از انعکاس صدا پر شد. تمام زندان نا آرام و بی تاب شد. از همه سلول ها، صدا های درهم و نامشخصی می آمد. پسرک همچنان نعره می زد.

کاپیتان بلای و مانوئل او را از سلول بیرون کشیدند و او را جایی به یک

1. Manuel

۲۳۲ گفت وگو با مرگ

سلول انفرادی مخصوص بردند. توی راه، پادوی مست سکندری خورد و با سروصدا روی زمین افتاد. زندانبان‌های دیگر سر رسیدند و در بردن پسرک کمک کردند.

کمی بعد - هنوز ساعت ده نشده بود - کشیش از راهرو پایین آمد، شاید برای شتیدن اعتراف پسرک. آن وقت یک زندانبان فریاد زد و کتیاک خواست. ساعت ده، تلفن زنگ زد. سه بار «lo mismo» یعنی ایضاً را شنیدم.

کمی بعد از ساعت ده، دون رامون به سلولم آمد و گفت اگر سروصدایی دیرگاه بلند شد نگران نشوم - یکی از زندانی‌ها مریض است و آنها می‌خواهند شبانه او را به بیمارستان منتقل کنند.

آشکارا می‌ترسیدند که پسرک وقتی که می‌بردنش جنگی به راه اندازد. قاعده بود که همه چیز در شب‌های اعدام، آرام و بی سروصدا پیش می‌رفت؛ کشیش و زندانبان‌ها، آشکارا، روشی برای پرهیز از سروصدا و جنجال پیدا کرده بودند.

ساعت ده و نیم، پچیچه‌ها و خنده‌های خفه و آهسته و صدای خس خس و شپ‌شپ عجیبی از راهرو شنیدم. از روزنه نگاه کردم.

توی راهرو خالی و روشن، نمایشی، عجیب مثل هذیان، بازی می‌شد؛ مانوئل کوچک اندام و کاپیتان بلای «اسب بازی» می‌کردند. مانوئل اسب بود، و طنابی دور بدنش انداخته بودند، افسار، دست کاپیتان بلای بود. با همین وضع در تمام طول راهرو بالا و پایین می‌رفتند. هر بار که از خط دید روزنه سلولم رد می‌شدند، می‌توانستم بینمشان. زندانبان شلاقی دستش بود و در هر قدم داد می‌زد. «هین، حیوان!» و ضربه‌ای با آن می‌زد. مانوئل به نوبت خنده خفه می‌کرد و از درد می‌نالید. پس از آنکه سه بار راهرو را پیمودند، اسب و سوارکار توی حیاط خالی رفتند. صدای ضربه شلاق و ناله‌های مانوئل را می‌توانستم بشنوم. بعد برگشتند.

این، حدود ساعت یازده بود. بعد خوابم برد. روز بعد شنیدم که سه

گفت‌وگو با مرگ ۲۳۳

زندانی کمی بعد از نصف شب اعدام شدند. پسرک جیغ و داد نکرده بود. شاید با کنیاک مستش کرده بودند.

بعد از این شب بود که از نو تصمیم گرفتم دست به غذا زنم، و سعی کنم آب هم نخورم. برایم مسلم بود که این بار باید اثرات گرسنگی خیلی زودتر خودش را بروز بدهد. ده روز بود که دوباره شروع به خوردن غذا کرده بودم و پیش از آن دقیقاً ده روز، روزه داشتم، و تازه این حقیقت هم بود که ساعت‌های خوابم را کم کرده بودم و خیلی زیاد سیگار می‌کشیدم. این بار، مصمم بودم که روزه‌ام را نشکنم تا به هر طریق از شر این سلاح‌خانه خلاص شوم.

هفت روز چیزی ننوشیدم و پانزده روز، از بیست و پنجم آوریل تا نهم مه، چیزی نخوردم. تصور می‌کردم برای زندگیم مبارزه می‌کنم؛ اما ظاهراً مقدر بود تمام کوشش‌هایم مسخره از آب درآید، چون اعتصاب غذای دوم هم در جریان کار ثابت کرد که به همان اندازهٔ اولی بیخود بوده است. بی آنکه به هیچ‌یک از اعمال خودم ربطی داشته باشد، آزادم کردند، و همهٔ کوشش‌های مایوسانه‌ام فقط جنگ خیالی با آسیاب بادی بود.^۱

دوشنبه، بیست و ششم آوریل

تمام روز گرسنه بودم^۲. این بار بدتر از دفعهٔ اول. امشب به دفتر احضار شدم. دو آقای پروار از ادارهٔ مطبوعات در سالامانکا خیلی مؤدبانه سلام کردند، و نامهٔ دیگری از زنم به من دادند.

مطالب نامه کمی مشخص‌تر و روشن‌تر از نامهٔ اولی بود. می‌نویسد: «از پی

۱. اشاره‌ای است به جنگ دون کیشوت با آسیاب‌های بادی که خیال می‌کرد دیو هستند. - م.

۲. در این میان علامت‌های رمزی را طوری تکمیل کرده بودم که دیگر احتیاجی نداشتم به جای «معهده» بنویسم «قلب» و عملاً هر چیزی را که می‌خواستم، می‌توانستم بنویسم.

۲۳۴ گفت وگو با مرگ

بردن به اینکه چه دوستان زیادی داریم» تعجب زده است، و از این جهت «نه تنها امیدوار است، بلکه احساس یقین می کند که لازم نیست دیگر زیاد منتظر آزادیم بمانم.»

شکی نیست که این آخری فقط یک آرزو از روی وظیفه شناسی است، اما اولی نشان می دهد که برنامه ای در جهت اعتراض به بازداشت من به راه انداخته شده است.

نامه با پادر میانی اسقف وست مینستر^۱ به سالامانکا فرستاده شده بود. ولی از نامه معلوم بود که زنم، به رغم همه کوشش ها، موفق نشده است کشف کند که من کجا هستم. مأمورین فرانکو چه منظوری از پنهان نگهداشتن محلم می توانند داشته باشند؟ یک دلیل دیگر برای اینکه روزه ام را نشکنم. حداکثر، ظرف دو هفته موجود در مانده ای خواهم شد و مجبور خواهند بود مرا به بیمارستان ببرند.

آن دو آقا از اداره مطبوعات، گفتند که می توانم جوابی به نامه بنویسم، و با احتیاط پیشنهاد کردند که باید بنویسم چقدر با من خوب رفتار شده است. احساس می کردم که نامه را نخواهند فرستاد و صرفاً سعی می کردند که حرفی از من بگیرند. نوشتم: «تا حال در زندان با من درست رفتار شده است و شکایتی ندارم.»

نامه را با خود بردند، و قول دادند که ظرف یک هفته دست زنم برسد. (البته، هرگز نرسید.)

سه شنبه، بیست و هفتم آوریل

روز بارانی تمام نشدنی. کارلوس هنوز اینجاست. از وقتی که پول هایمان ته کشیده است دو اسپانیایی خلقشان تنگ است. تمام مدت جر و بحث می کنند. در نتیجه روزه داری، من هم کج خلق شده ام، ولی مواظبم که جلوی خودم را بگیرم.

1. Westminster

چهارشنبه، بیست و هشتم آوریل

کنسول امروز آمد.

گفت که حکومت بریتانیا با توجه و علاقهٔ دوستانه‌ای وضع مرا دنبال می‌کند، و به او دستوراتی رسیده است که هر چه از دستش برمی‌آید، برایم بکند. موضوع در مجلس عوام بحث شده است. زخم، زمین و زمان را به هم دوخته است تا آزادی‌م را به دست آورد. وزارت امور خارجه از فرانکو پرسیده است چه اتهامی علیه من اقامه شده است، ولی فرانکو به عنوان اینکه هنوز تحت محاکمه هستم، از دادن جواب سر باز زد است.

تحت محاکمه خوب است. اول، به من و به دنیا اعلام می‌کنند که دادگاه نظامی مرا محکوم به مرگ کرده است. آن وقت ناگهان معلوم می‌شود هنوز تحت محاکمه هستم؛ و حتی یک بار هم مرا برای بازجویی نبرده‌اند.

نمی‌دانم این را دیگر باید به چه حساب گرفت: کنسول هم به نظر نمی‌آید که بداند. پرسیدم فرانکو تضمین رسمی داده است که تیرباران نمی‌شوم یا نه. گفت تا آنجا که او می‌داند تا به این جا چنین تضمینی داده نشده است. حتی نمی‌دانم که این تغییر مسیر جدید در حوادث با توجه به تحت محاکمه بودنم به نفعم هست یا نه. احتمالاً فرانکو جنبش و هیجانی را که وضع من ایجاد کرده است نامطلوب می‌یابد، و عمالش می‌خواهند یک محاکمهٔ رسمی به صحنه بیاورند تا «مطابق موازین» محکوم کنند. مطالبی را که دربارهٔ خلبان‌های آلمانی منتشر کردم، مدرک خواهند کرد که خودش برای یک حکم از دادگاه نظامی کافی خواهد بود.

خلاصه، هیچ چیز بیشتر از پیش دستگیر نشده است.

آنچه بیش از همه از آن می‌ترسم این است که می‌آداکئیو کل مسئله را به یک مسئلهٔ حیثیتی و احتمالاً حتی در رابطه با فرانکو تبدیل کند. به نظر می‌رسد که سالامانکا تا به حال از من در برابر کییو حمایت کرده است، ولی من در سویل هستم و نه در سالامانکا.

۲۳۶ گفت و گو با مرگ

کنسول قول داد که هر هفته بیاید و هر لحظه که خبری از وزارت خارجه دریافت کند به من اطلاع دهد. تقاضای چند چیز کوچک مختلف کردم: پول، شطرنج، کتاب - قول داد دفعه بعد بیاورد. نزدیک به یک ساعت، توی یک دفتر، حرف زدیم. حین بازگشت به سلولم، زندانبان اتاق ملاقاتی های عادی را نشانم داد.

سالن بزرگی است با یک جور قفس آهنی وسطش. زندانی هایی که ملاقاتی دارند، روی زمین، توی قفس چهار زانو می نشینند. دور تا دور قفس یک فضای خالی به عمق تقریباً پنج قدم هست، آن طرف این فضا، زن های زندانی ها روی زمین چمباتمه می زنند و از آن فاصله، داد می زنند. دست کم، هر بار صد نفر توی اتاق هستند. هیچ نمی فهمیدم که زوج ها در میان آن جنجال و هیاهوی همگانی چه طور اصلاً می توانند صدای یکدیگر را بشنوند. ملاقات ها ده دقیقه طول می کشد. هر زندانی هفته ای یک بار ملاقات دارد.

پنجشنبه، بیست و نهم آوریل

تمام روز، درباره گفته های کنسول خیلی به مغزم فشار آوردم. انواع و اقسام فرضیه ها را مبنا قرار دادم ولی به هیچ نتیجه ای نرسیدم.

وقتی که توی حیاط بودیم، صدای انفجاری از سمت شهر شنیدم. تمام پنجره ها لرزید، دیدیم که چند میل دورتر، ستون عظیمی از دود، آهسته بالا می رود.

بعداً از زندانبان شنیدیم که یک کارخانه کفش، به دلیل نامشخصی، منفجر شده است. همه کارکنان حدود دویست تایی، مُردند.

همان فالانژیستی که عینک پرسی داشت قضیه را برای ما گفت. تفسیر معقولی هم بر آن اضافه کرد: «می بینید، دویست تایی می شدند - و اینجا اگر پنج شش تایی از شماها را نقله کنیم، الم شنگه ای به پا می کنید که بیا و بین.» بعد به حرفش اضافه کرد که پس فردا اول ماه مه است و بی شک با «ابتهت جشن گرفته می شود.»

جمعه، سی‌ام آوریل

تمام مدت، درد شدید گرسنگی، تشنگی حتی از آن هم بدتر. احساس می‌کنم ناخوش و خیلی بیچاره هستم، قلم عین یک طبل می‌کوبد. باران سیل‌آسا. کارلوس، که فهمیده است جانی آزاد شده است، از زور خشم کبود شده است. دیروز اعلام اعتصاب غذا کرد، ولی دوباره امروز شروع کرد به خوردن - می‌گفت بوی قهوه طوری پژه‌های دماغش را غلغلک داده است که نتوانسته است جلو خودش را بگیرد.

چندشب گذشته آرام بوده است. ولی همه‌مان از اول مه وحشت داریم.

شنبه، اول مه

شکر خدا، شب آرام بود.

امروز بعد از ظهر، وقتی که چهار نفری توی حیاط، پرسه می‌زدیم، سروکله‌ سه افسر کارلیست در درگاهی در پیدا شد. کاپیتان بلای راهنمایی‌شان می‌کرد، با انگشت ما را نشان داد، و معلوم بود که شرح می‌دهد ما، کی هستیم. احساس حیوانات توی باغ وحش را داشتیم. افسرها نگاه خیره‌شان را به‌روی ما دوختند، و مثل شیک‌پوش‌های عالی، ژست گرفتند، و با شلاق به چکمه‌های سواریشان کوبیدند. تحقیرکننده‌ترین تجربه‌ای بود که تا حال داشته‌ام، حتی تحقیرکننده‌تر از آن که توی مالاگا وسط خیابان عکسم را گرفتند.

یکشنبه، دوم مه

این شب هم، همچنان آرام.

فوق‌العاده ضعیف شده‌ام. احساس کردم ناخوش‌تر از آن هستم که به حیاط بروم، تمام روز را روی تختم دراز کشیده‌ام. خیلی لاغر شده‌ام - دست‌ها و پاهایم، فقط پوست و استخوان هستند عین مومیایی‌ها. امشب

۲۳۸ گفت‌وگو با مرگ

دیگر تاب تشنگی را نیاوردم. یک هفته بود چیزی ننوشیده بودم. و یک لیتر تمام، شرابی را که ذخیره کرده بودم، خوردم. نتیجه هرچه می‌خواهد باشد. به‌علاوه، امروز سی و دو سیگار کشیدم. اگر بتوانم این را مدت زیادی ادامه بدهم، در آینده خواهم توانست خرج زندگیم را به‌عنوان «مرد روزه‌دار» در یک نمایشگاه به‌دست بیاورم.

دوشنبه، سوم مه

تمام روز، توی رختخواب بودم به استثنای یک ساعتی دیروقت بعد از ظهر. شب، آنخلیتو یک پتوی دیگر و چیزی شبیه بالش برایم آورد. نمی‌توانم بخوانم. فکر می‌کنم که به‌زودی حالم آن‌قدر خراب می‌شود که پیش دکتر ببرندم.

سه‌شنبه، چهارم مه

شب گذشته، یک هشت‌تای دیگر را تیرباران کردند. خودم چیزی نشنیدم، امروز از طرق دیگر آن را فهمیدم. تمام روز، توی رختخواب دراز کشیده بودم و جرت می‌زدم. سه روز است که به حیاط نرفته‌ام.

چهارشنبه، پنجم مه

دیشب، دیروقت، کارلوس را به سلول من منتقل کردند. یک دسته جدید زندانی. توی زندان، دیگر جای سوزن انداختن نیست. فوق‌العاده خوشحال شدیم و تمام شب را حرف زدیم. مجبور بودم راز «اعتصاب غذا» یم را برای کارلوس فاش کنم، چون می‌بیند که غذایم را دور می‌ریزم، از حالا به بعد، جیره مرا هم او خواهد خورد. امروز صبح هر دوتایمان را به سلول ۱۷ منتقل کردند. آن‌طرف راهرو قرار دارد، پنجره‌اش به «حیاط قشنگه» باز می‌شود. وقتی

گفت وگو با مرگ ۳۳۹

که امروز صبح برای بار اول از پنجره بیرون را نگاه کردیم، و منظره باغچه‌های گل، و درخت‌های سرسبز را دیدیم، همه‌اش به نظر عین افسانه پری‌ها می‌آمد. البته گل‌ها و درخت‌ها چندان چنگی به دل نمی‌زدند. «حیات قشنگه» بیشتر شبیه یکی از پارک‌های فلاکت‌یار محله‌های کارگرنشین است. اما موضوع اصلی آن است که درخت‌ها و گل‌ها رنگ دارند. ناگهان متوجه شدم که همه ما، اینجا در دنیایی که از دو سایه رنگ سیاه و خاکستری درست شده است، زندگی می‌کنیم. عین دنیای فیلم‌های سیاه و سفید. ادامه مقایسه: «حیات قشنگه» همان اثر یک فیلم رنگی را در من داشت، که دیدنش فقط بعد آدم را متوجه یک نواختی تکنیک سیاه و سفید می‌کند.

آزمایش کوچکی کردم که بینم این تنها من هستم که به این چیزها این‌طور شدید عکس‌العمل نشان می‌دهم یا اینکه عکس‌العمل من در عالم زندان عمومیت دارد. کلمه‌ای هم درباره شادی و لذت به کارلوس نگفتم، ولی او خودش شروع کرد به گفتن اینکه چقدر درخت‌ها و گل‌ها زیبا هستند و تقریباً عین بچه‌ها، از خوشحالی دست‌هایش را به هم می‌کوبید.

اسباب‌کشی این قدر توانم را تحلیل برده بود که بعد از آن روی تختم دراز کشیدم و نفسم بالا نمی‌آمد. امروز، روز یازدهم روزه داریم هستیم. ظاهر من به درجه تقریباً مضحکی از لاغری رسیده است؛ کارلوس هم حرف مرا تأیید می‌کند. آن jefe - «روزخم» - بعد از صبحانه سلول را تفتیش کرد و آخر سر، وضع و قیافه‌ام اثر مطلوب را داشت. گفت مرا پیش دکتر ببرند.

دکتر - یک پزشک نظامی با درجه سرهنگی و آشکارا متخصص کشف تمارض - پرسید ناراحتیم چیست. چیزهایی درباره‌ی آثرین صدری و دو حمله قلبی به هم بافتم. گوشی به قلبم گذاشت، تجویز کرد که سیگار نکشم و به جای قهوه، شیر بخورم - همه‌اش همین.

کارلوس از این نتیجه‌ناچیز بسیار نومید شد. گفت که این، ارزش بیست و یک روز روزه‌داری را نداشته است. گفتم صبرکن، هنوز نمرده‌ایم. هر دوتایمان از این جمله بدشگون تا حدی وحشت زده شدیم.

خوش‌شانسی است که این‌جا دوتایی با هم هستیم. به این ترتیب کسی نمی‌تواند بفهمد که سیگار می‌کشم یا نه. حالا سیگارم را کم کرده‌ام، روزی بیست تا. بعد از هر سیگار عضله قلب رَپ رَپ می‌کوبد.

عادی‌های توی حیاط، آش شله‌قلمکار هستند. سه قاتل، پنج یا شش سارق مسلح، یک راهزن واقعی سرگردنه - بقیه کلاهبردار و آفتابه‌دزد. فوتبال بازی نمی‌کنند و مثل سیاسی‌ها تند و تند این‌ور و آن‌ور، نمی‌روند، یک مشت آدم‌های آرام و جدی هستند. سیاسی‌ها را تحقیر می‌کنند و بی‌ذره‌ای تأسف و دلسوزی از اعدام‌ها حرف می‌زنند. زندگی منظمی دارند، بی‌غم و غصه، و ایمن، - یک دنیای ساده و آرام. می‌توانستیم از پنجره، بی‌دغدغه با آنها حرف بزنیم، این‌جا، حریم ممنوعه‌ای در کار نیست. همه‌شان به جنگ فحش می‌دادند - از وقتی که شروع شده است همه‌چیز توی زندان ناراحت شده است. با من خیلی مهربان هستند، اما اعتنایی به کارلوس نمی‌کنند، چون افسر است. یکیشان گفت: «حَقَّت است، اگر توی خرابه‌ات می‌ماندی و راحت و قشنگ زندگیت را می‌کردی، حالا توی این هلفدونی نبودی.»

پنجشنبه، ششم مه

دیروز لامپ‌های سلولمان را بردند. توی زندان و تمام سویل قحطی لامپ است. زندانبان توضیح داد که لامپ‌ها را برای سلول‌های «ممنوع‌الملاقات‌ها» و «زیرنظرها» لازم دارد. گفت: «شما برو بچه‌های خوبی هستید و دیگر احتیاجی نیست شما را بپایم.»

حسابی هندوانه زیر بغلمان رفته بود. حالا جزو طبقه برگزیده زندان هستیم، زندانبان‌ها با لحن صمیمی و خودمانی، با ما درباره کارهایشان حرف می‌زنند. ما از اعضای خانواده هستیم. این، رمز موفقیت در زندگی است.

حالا که چراغ نیست، چه شانس خوبی است که دوتایی با هم هستیم. کارلوس، اولش که ساعت سه بیدارش کردم و گفتم که حالا باید تا صبحانه با

گفت وگو با مرگ ۲۴۱

هم صحبت کنیم، عصبانی شد. ولی از وقتی که توانسته است مثل من، ساعات بحرانی را بخوابد، دعا به جان روش من می‌کند.

کارلوس هنوز از ساعت یک تا سه به حیاط می‌رود، رابط من با دنیای خارج است. از او می‌شنوم که دو دوست ما، خُلقشان تنگ است و همه‌اش به یکدیگر می‌پرند. ماه‌ها است که مثل دوقلوهای سیامی به یکدیگر چسبیده‌اند: موقع خواب، موقع بیداری، و انجام کارهای خیلی خصوصی. ولی سه شب گذشته، اعدامی در کار نبوده است.

جمعه، هفتم مه

امروز صبح، برای بار دوم پیش دکتر بردندم. همین طوری که نگاهم می‌کرد سرش را تکان می‌داد و عصبانی بود، چون نشانه‌های مرض با هیچ یک از آشکال تمارض که او بلد بود، جور در نمی‌آمد. عمدتاً از نحوه جواب دادنم آتشی بود، هر دفعه که می‌پرسید چه ناراحتی حس می‌کنم، می‌گفتم حالم خیلی خوب است، به درخواست خوردم نبوده است که مرا پیش او آورده‌اند، هیچ‌کاری برایم نمی‌تواند بکند، چون هیچ دوايي نیست که آنژین صدری را معالجه بکند. خیال می‌کردم، که با توجه به علائم غیرقابل اشتباه وضعیتم، دست کم بنا به مسئولیتش احساس خطر خواهد کرد و مرا به بیمارستان خواهد فرستاد. واقعاً من غیر عادی به نظر می‌رسم - عین اسکلت متحرکی که از یکی از کارتون‌های والت دیسنی بیرون آمده باشد. وقتی که از توی راهرو پیش دکتر می‌بردندم، همه چشم‌ها با وحشت به طرفم برگشته بود.

ولی شانس یا من نبود. بعد از تفکر طولانی، دکتر گفت که زبانم را نشانش بدهم. آن قدر سفید بود که انگار آنرا توی آرد فرو برده‌ام. از این، فوری فکری به‌خاطرش رسید.

با غرور پیروزی به دستیار غریب: «می‌دانستم، مردک خودش را با اثر تخدیر می‌کند.»

با پوزخندی پرسیدم به گمانش از کجا می‌توانم اثر گیر بیاورم.

گفت که بی‌شک عادی‌ها از راه پنجره قاچاقی آن را به من می‌رسانند. خیال می‌کنم پرونده‌ام را خواسته بود و به آن قضیه سرنگ زیرجلدی برخورد کرده بود. و همچنین شاید به «جوراب‌های زنانه».

ولی موضوع، پی‌آمدهای ناگواری داشت. من و کارلوس را به سلول شماره ۳۰، که پنجره‌اش به حیاط بزرگ باز می‌شود، منتقل کردند. تشک‌ها و لباس‌هایمان را سرتاسر جر دادند تا ببینند هیچ اتری به دست می‌آید یا نه. با آگاهی از بی‌گناهی‌م، با صدایی که بلند و بلندتر می‌شد شروع کردم به اعتراض کردن، و کارلوس هم از من پشتیبانی کرد. آخر سر، یک نمایش عصبی خشم هم دادم، که به علت درب و داغان بودن اعصابم، فقط نصفش ساختگی بود. نیم دوجین زندانبان، دوان دوان آمدند و «روزخم» از زور خشم کبود بود؛ ولی هیچ یک جرأت نکردند به ما دست بزنند. گمان می‌کنم که این، به علت حضور کارلوس بود؛ روح موسولینی به طرزی نامریی، توی سلول بال و پر می‌زند و بازوهایش را حامیانه بر ما گشاده است.

چون چیزی پیدا نکردند، به تخته کوب کردن پنجره قناعت کردند تا از ورود قاچاقی اتر به داخل جلوگیری کنند. حالا، تمام روز، توی تاریکی می‌نشینیم و «Gaudeamus igitur»^۱ و تصنیف دانشجویان اتریشی را می‌خوانیم - هر دوتایمان یکی دوترم در دانشگاه وین درس خوانده‌ایم. از کارلوس برای درگیر کردنش در این شلوغ‌کاری عذرخواهی کردم، ولی گفت که قضیه تازه داشت برایش جالب می‌شد.

گذشته از همه اینها، با من جیره‌اش دوبرابر است. وقتی که او می‌خورد، من سرم را زیر پتو می‌کنم تا چیزی نشنوم یا نبینم. امروز، روز سیزدهم است. کارلوس نعمتی است. نمی‌دانم چند روز آخر را بی او چطور می‌توانستم تحمل کنم.

۱. پس بگذارید شادی کنیم.

گفت وگو با مرگ ۲۴۳

صلیب شکسته جدیدی از کاغذ سیگار، و پرچم شورشی‌ها را از مقوای کبریت بغلی بریده است و هر دو تا را با هم، به جادگمه‌اش می‌زند.

شنبه، هشتم مه

برای نخستین بار، مرا به بازپرسی بردند.

ساعت یک، وقتی که کارلوس به حیاط رفته بود، من از بی حالی چرم برده بود. این، خلاف مقررات آه‌نیم درباره خواب بود، ولی حالا این قدر ضعیفم که همین طوری که نشسته‌ام، بی آنکه بفهمم، خوابم می‌برد، حتی گاهی وسط حرف زدن.

ساعت یک و نیم، به صدای باز شدن در سلول بیدار شدم. «Venga» — بیا — با لحنی خیلی رسمی تر و سودتر از آن چه مدت‌ها بود می‌شنیدم، طنین انداخت.

مرا به دفتر بردند. توی دفتر، یک افسر بود با یک منشی تندنویس اونیفورم پوش. سلام را نشنیده گرفتند و صندلی تعارفم نکردند. یک باره شتم خبردار شد که این، یک بازپرسی نظامی است. این صحنه از مدت‌ها پیش جلو چشمم بود.

گفتم که مریضم و باید بنشینم، و تا یک صندلی برایم نیاورند به هیچ سؤالی جواب نخواهم داد. افسر شانه‌هایش را بالا انداخت و دستور داد صندلی آورند.

پرونده کت و کلفتی از مدارک، جلوش بود؛ در حینی که پرونده را باز می‌کرد، توانستم نوشته رویش را بخوانم؛ اسمم، و توی پراتز، اتهامی که به من نسبت داده شده بود.

نوشته بود: «Auxilio de rebelion militar»

می‌دانستم برای «همدستی با قیام مسلحانه» که آنجا نوشته بود، در دادگاه‌های نظامی ژنرال فرانکو فقط یک حکم وجود دارد: مرگ. با وجود این فکرم راحت شد. این موضوع که از اتهام جاسوسی، خودبه‌خود، دست

۲۴۴ گفت‌وگو با مرگ

کشیده بودند، به‌نظم نشانهٔ مساعدی بود.

بازپرسی، دو ساعتی طول کشید. تقریباً نیم‌ساعتش از طرف بازپرس صرف این شد که مرا وادارد اقرار کنم نبوزکرونیکل روزنامه‌ای کمونیستی است. نادانی مرد، حیرت‌انگیز بود. برایش مسلم بود روزنامه‌ای که به حکومت قانونی اسپانیا وفاداری نشان می‌دهد یقین کمونیست است. بازپرسی به بگو مگو کشید. بعد، وقتی که متوجه شد مجش باز می‌شود، نحس شد.

باقی سؤالات مربوط بود به دیدار اولم از سویل، سفرم به مالاگا، و... میل نداشتم وارد دلایل روانی شخصی که انگیزهٔ ماندنم در مالاگا بود، بشوم. گفتم که دوشیزه هلنا قبلاً یادداشتی از همهٔ اینها برداشته است.

در هر چیزی که گفتم جانب حقیقت را نگهداشتم، جز در یک مورد: به این سؤال که مطالب کتاب اولم را، دربارهٔ اسپانیا، از کجا به‌دست آورده بودم، جواب دادم که «کمیت حقوق بشر» و دیگر سازمان‌های لیبرال هواخواه دولت، مطالب را در اختیارم گذاشته بودند؛ آن‌وقت با اعتماد به نیت پاک این سازمان‌ها، امضایم را زیر این اظهارات گذاشتم. سر تا پایش دروغ بود؛ اگر راستش را گفته بودم به قیمت سرچندین نفر در قلمرو شورشیان تمام می‌شد. پرسید: «سردمداران مخفی تبلیغات سرخ‌ها» در انگلستان چه جور آدم‌هایی هستند.

بیست و پنج تا سی نفر را که اسم‌هایشان در درخواست‌ها و اطلاعیه‌های گردهم‌آیی‌های عمومی منتشر می‌شود، اسم بردم، همه استادان دانشگاه و اشخاص اسم و رسم‌دار از شوالیه به بالا. وقتی که به «والاتبار دوشس آتول»^۱ رسیدم برایش کافی بود.

آخر بازپرسی گفت:

1. Her Grace the Duchess of Athole

گفت وگو با مرگ ۲۴۵

«وقتی که بار اول در قلمرو ملیون بودی، بازداشت نشدی؟»

گفتم: «نه.»

گفت: «خیلی عجیب است.»

و به این ترتیب تمام شد.

از بازپرسی خیلی راضی بیرون آمدم. اولش ترسیده بودم؛ کودنی بازپرس اعتماد به نفسم را برگردانده بود.

تمام قضیه را با شوق و ذوق برای کارلوس تعریف کردم. شنونده خوبی نبود و هر دقیقه عصبی تر می شد. آخر سر گفت نمی تواند بفهمد که بعد از آنکه پی برده ام به «همدستی با قیام مسلحانه» متهم هتم چطور سی توانم این قدر خوشحال باشم، در صورتی که این اتهام «مطلقاً مخوف» است.

البته این کافی بود که پاک روحیه ام را خراب کند، و نشستم که یک SOS فوری به کنسول بنویسم. بار اولی که کنسول به دیدنم آمده بود، یک علامت خطر میان خودمان قرار گذاشته بودیم. اگر زیر تاریخ خط می کشیدم به معنای «SOS» بود.

نامه ای که هیچ چیز مهمی نداشت، نوشتم و زیر تاریخ خط کشیدم.

یکشنبه، نهم مه

کارلوس، حسابی دلواپس من است. دور سلول راه می رود و من متوجه هتم که از همین حالا مرا به چشم یک نعش نگاه می کند. آن قدر با احترام و ملاحظه اغراق آمیز با من رفتار می کند که اعصابم داغان می شود. همیشه یک پرستار خشن را به یک پرستار دلسوز ترجیح داده ام. ترحم، انعکاس بدبختی خود آدم است و بدبختی را چهار برابر می کند.

دوشنبه، دهم مه

کنسول آمد. او هم از این حقیقت که مرا به بازپرسی برده بودند، به نظر، تا حدودی متشوش شد. هنوز غیرممکن بود از فرانکو تضمینی گرفته شود که

۲۴۶ گفت وگو با مرگ

تیربارانم نمی‌کند. گفت در واقع فکر نمی‌کند که مرگ من برای فرانکو چنان اهمیتی داشته باشد که خطر کند و وزارت امور خارجه انگلیس را آزرده خاطر کند. ولی این، نوعی دلداری پوچ بود. پرسیدم، هیچ امکان معاوضه من یا یک زندانی دولت والنسیا وجود دارد یا نه، ولی او گفت در مرحله فعلی فکر نمی‌کند چنین احتمالی وجود داشته باشد.

طی صحبت‌مان متوجه شدم که در فاصله‌های کوتاهی، احساس گیجی می‌کنم و دیگر یادم نمی‌آید که چه گفته شده است. بعد از پانزده روز، روزه‌داری، احتمالاً این نمی‌بایست تعجب‌آور باشد. ولی حتماً روی او اثری غیر عادی گذاشته بودم، و به نظرم آمد که چند دفعه با حیرت و کمی عصبانیت به من نگاه کرد.

در نتیجه، و بعد از سبک و سنگین کردن و پس و پیش کردن بیار، تصمیم گرفته‌ام دوباره شروع کنم به خوردن. حالا مسئله عمده این است که در محاکمه‌ام هوش و حواسم جمع باشد. و حتی اگر هم بیهوده دمت کم سر و وضعم درست و حسابی باشد.

سه‌شنبه، یازدهم مه

تعجب‌آور است که آدم چه سریع، با دوباره خوردن، قدرتش را به دست می‌آورد.

برای نخستین بار در این هفته، امروز به حیاط رفتم. دو اسپانیایی از ریخت و قیافه‌ام وحشت زده شدند. دیروز از کارلوس شنیده بودند که محاکمه‌اش نزدیک می‌شود و با خوشحالی ساختگی فریادهای شادی مردادند. گفتند که با من هم همان خواهد شد که با آنها شده است - محکوم می‌کنند اما تیرباران نه. گفتند تازه یک بار قبلاً دادگاه نظامی محکوم کرده است و تیربارانم نه، و این خودش در برابر حکم دوم به من مصونیت می‌دهد. عین واکسیناسیونی که علیه ویا می‌کنند.

گفت و گو با مرگ ۲۴۷

در تمام مدتی که حرف می زدند نمی توانستم از فکر کردن به اینکه خود ما با نیکلاس روز قبل از اعدامش چه جور حرف زده بودیم، خودداری کنم. با تعجب پی می برم که چقدر در این هفته های آخر نسبتاً خودم را به دور از خطر احساس می کردم. حالا استخاره از سر شروع خواهد شد و رقص و سواسی روی سنگ ها: اگر پایم روی خط ها نرود همه چیز روبه راه می شود، ولی اگر پایم روی خط برود...

در اصول حتی سیاه ترین آیین های رهبانیت هم چنین چیزی وجود ندارد که آدم را محکوم به تحمل برزخ بکنند، و بعد که دوره برزخ تمام شد، دوباره او را به جهنم برگردانند.

چهارشنبه، دوازدهم مه

ده دقیقه پیش گفتند که وسایلم را جمع و جور کنم، چون می خواهند آزادم کنند.

مسواکم را توی جیبم گذاشته ام.
کارلوس، بیرون توی حیاط است...

۲۰

این، داستانی است که اوجی ندارد.

روزهای متوالی سقوط مالاگا را به عنوان پرده آخر تراژدی انتظار کشیدیم. و وقتی که مالاگا سقوط کرد حتی از آن باخبر هم نشدیم. طی دو ماه حبس انفرادیم در سویل، آنهایی را که توی محوطه فوتبال بازی می کردند تماشا کردم. و هیچ نمی دانستم که شب ها تیرباران می شوند. دوبار جمعاً به مدت بیست و شش روز، خودم را با گرسنگی و تشنگی شکنجه دادم، هدفی که در آرزوی دست یابی اش بودم هر بار به واسطه شرایطی عجیب و غیرمنتظره بی حاصل از کار درآمد. و آنهایی که این جنگ خاموش را به ضدشان راه انداختم حتی از آن باخبر هم نشدند.

مرگ با گام های سبک راهرو را پیمود، با رقص پا، اینجا و آنجا ضربه هایی زد، و رقصید و چرخ زد. آن زمان که فرسنگ ها از من دور بود، نفسش را روی صورتم حس کردم؛ آن زمان که روی تختم خم شده بود، به خواب رفتم و خواب دیدم.

این داستان، داستانی درهم و برهم است، بی یک خط سیر مشخص، بی اوج و بی حقیض. بازیگران باله، چنان که مناسب است، در پایان نمایش یک جا جمع نشده اند؛ آنها پخش ویلا، اینجا، آنجا و همه جا روی زمین افتاده اند.

گفت وگو با مرگ ۲۴۹

شب‌ها غالباً بیدار می‌شوم و فکر می‌کنم هنوز توی شماره ۴۱ هستم و آن رود تمز^۱ نیست که در شیرتون^۲ میدلکس^۳ از جلو پنجره‌ام می‌گذرد، بلکه خط حریم سفید توی حیاط بزرگ تاریک است.

از آن هم بیشتر، خواب می‌بینم که باید به شماره ۴۱ برگردم چون چیزی آنجا، جا گذاشته‌ام. فکر می‌کنم که می‌دانم این چیز چیست ولی خیلی پیچیده‌تر از آن است که بشود شرحش داد.

نت‌های شیپور خاموشی تری محوطه هنوز توی گوش‌هایم زنگ می‌زنند. تازه غروب است و به‌زودی شب می‌شود. در این مملکت تا آفتاب می‌رود تاریکی فرو می‌آید؛ در زیانش کلمه‌ای به مفهوم «غروب» وجود ندارد. فاصله کوتاه گرگ و میش هوا، که جای غروب را می‌گیرد، آن‌طور که اینجا است، پژمردن آرام روز نیست، بلکه آغاز شب است.

در این فاصله کوتاه، زمانی که سایه‌ها به چاکی در امتداد دیوارها سُرمی‌خورند و حیاط را از تاریکی پر می‌کنند، شیپور خاموشی به صدا درمی‌آید.

زمانی که شیپورچی، شیپور را به صدا درمی‌آورد، همه چیز در محوطه خاموش است. زندانی‌ها در صفی چهارگوش، خبردار می‌آیند. خطوط تیز و خشنی، که رد پای رنج بر چهره‌هایشان است، در نور سربی گرگ و میش هوا نرم و ملایم می‌شود. بیشترشان با دهان‌های باز، به نت‌های شیپورچی گوش می‌دهند؛ این، تنها موزیکی است که آنها می‌شنوند.

واپسین نت شیپورچی برای مدتی به لرزشش در هوا ادامه می‌دهد. تا این واپسین نت فرو نمرده است، صف خبردار مردها به هم نمی‌خورد. زندانبان گردن می‌کشد و گوش می‌دهد تا ببیند اگر آن نت آخر ضعیف معلق در هوا هم قطع شده است سوتش را به صدا درآورد.

1. Thames

2. Shepperton

3. Middlesex

۲۵۰ گفت و گو با مرگ

صف چهارگوش به راست راست می‌کند؛ سوت دوم، و صف جمع می‌شود و چهارتا چهارتا به خط می‌ایستند. پنج دقیقه دیگر حیاط تاریک و سوت و کور است.

گه‌گاه، گربه‌ها ناله سر می‌دهند. وقتی که هوا بارانی است، عکس ستاره‌ها توی آب چاله‌ها می‌افتد. شب‌های مهتاب، دیوارها و ماسه‌ها از سفیدی به گچ می‌زنند، و پنجره‌های سلول‌ها عین دخمه‌های سیاه، دهن‌دره می‌کند و ناله و خرناسه بیرون می‌دهند.

مکانیسم عجیبی در درون ما در کار است که گذشته را زیبایی خیالی می‌بخشد؛ حافظه، فیلم تجربه‌های گذشته را رنگین می‌کند. این رنگ آمیزی به صورت بسیار ابتدایی انجام می‌گیرد و رنگ‌ها با هم قاطی می‌شوند؛ شاید به همین دلیل است که این همه زیبا و قشنگ هستند. خیلی وقت‌ها که شب‌ها بیدار می‌شوم دلم برای سلولم، توی خانه اموات در سویل، تنگ می‌شود، و عجیب این که حس می‌کنم هرگز به اندازه آن زمان آزاد نبوده‌ام.

واقعاً احساس خیلی عجیبی است. ما، یک زندگی غیرعادی در آن حیاط داشتیم. نزدیکی مدام مرگ بر هستی مان سنگینی می‌کرد و در عین حال سنگینی از آن می‌گرفت. اکثر ما از مرگ واهمه‌ای نداشتیم، واهمه‌مان فقط از عمل مردن بود؛ و گاهی می‌شد که حتی بر این واهمه هم چیره شویم. در چنین لحظاتی ما آزاد بودیم - مردان بی سایه بودیم، مردانی خارج از رده فانی‌ها. این، کامل‌ترین تجربه آزادی بود که به انسانی می‌تواند ارزانی شود. چنین لحظه‌هایی تکرار نمی‌شوند، و وقتی که آدم بار دیگر به گردونه کسالت بار زندگی برمی‌گردد تنها چیزی که می‌ماند این احساس است که چیزی را در سلول شماره ۴۱ جا گذاشته است.

آن چریک‌های توی حیاط بزرگ در فن جنگیدن غیرحرفه‌ای بودند. با اینکه جبهه را به چشم خودشان دیده بودند، هنوز به معجزه باور داشتند. هر روز خبرهای تازه‌ای از پیروزی دهان به دهان می‌گشت؛ امروز توله دو پس

گفت وگو با مرگ ۲۵۱

گرفته شده بود و فردا کوردوبا یا وتوریا، هیچ وقت نتوانستم منشأ این شایعات را کشف کنم. توی زندان دهان به دهان می‌گشتند، توی یادداشت‌ها از پنجره‌ها پایین انداخته می‌شدند، توی راهروها نجوا می‌شدند. آیا کسی توی ساختمان زندان بود که به عمد، این قصه‌های پیروزی را از خودش درمی‌آورد؟ آیا آنها که این شایعات را پخش می‌کردند باورشان داشتند یا فقط وانمود می‌کردند که باورشان دارند؟

بچه‌ها بعضی وقت‌ها جلو آئینه می‌ایستند و شکلک درمی‌آورند تا خودشان را بترسانند. این زندانی‌ها عکس این کار را می‌کردند. در ابراز محبت نسبت به همدیگر خیس بودند، بی‌عاطفه و بعضی وقت‌ها بی‌رحم. اما به اسیدهای همدیگر پر و بال می‌دادند. چون نمی‌توانستند تحمل کنند که بی‌امید در راه هدفی گمشده بمیرند. امروز توله‌دو سقوط می‌کرد، فردا بورگس و سویل؛ آن قدر به خودشان دروغ می‌گفتند تا مرگشان درمی‌ربود، همان طور که بچه‌ها آن قدر گریه می‌کنند که خوابشان می‌ریاید. تنها در یک مورد خبری که داشتند موثق بود. هر یک از هزار و سیصد مردی که توی زندان بود می‌دانست که شب قبل چند نفر تیرباران شده‌اند.

عادی‌های توی «حیات قشنگه» تقریباً همه‌شان آدم‌های ناجوری بودند. گرچه سرهاشان را نتراشیده بودند و گرچه لباس‌هایشان یک شکل نبود، عجیب به همدیگر شباهت داشتند. شباهتشان به هم عین شباهت زن و شوهرهای پیر به هم، و شباهت توکرهای قدیمی به اربابشان بود.

من فقط سه ماهی توی زندان بودم، اما همین مدت کافی بود که تصویری از نیروی این جریانِ هم‌رنگ شدنِ حفاظتی، به من بدهد. از همان روز اول حس می‌کردم که وضعیت جدیدم نیازمند برخورد خاصی از جانب من است، و دفعهٔ اولی که زندانبان جارو را به دستم داد بی‌آنکه تفکری آگاهانه در کار بوده باشد خودم را خیلی دست و پا چلفتی نشان دادم، اگرچه در طی سال‌های طولانی تجرد مهارت به‌سزایی در به‌کارگرفتن جارو به‌دست آورده

۲۵۲ گفت‌وگو با مرگ

بودم. نقشی که می‌بایست در این زندان بازی کنم - نقش یک گیج و گول به تمام معنی - خودبه‌خود در من پیدا شد، و به تدریج طی هفته‌ها و ماه‌های بعدی، بدل به صورتکی شد که نیازی به کوشش آگاهانه‌ای از جانب من نداشت. به این ترتیب می‌توانستم بر روی یک نمونه زنده مشاهده کنم که این جریان هم‌رنگ شدنِ حفاظتی چه نیروی زیست‌شناختی مستقیمی اعمال می‌کند.

مجرم یا بی‌گناه، زندانی شکل و رنگ عوض می‌کند. و خودش را به قالبی درمی‌آورد که ساده‌تر از همه بتواند حداکثر آن امتیازات حیوانی را که در چهارچوب دستگاه زندان مقدور است برای خودش تأمین کند. در دنیای خارج، که در زندان تا حدّ یک رؤیا رنگ می‌بازد، کشمکش‌ها و تقلاها برای مقام، اسم و رسم، قدرت و زن دنبال می‌شود. برای زندانی، آنها نبردهای قهرمانی المپیایی نیمه‌خدایان است. اینجا توی چهار دیواری زندان کشمکش‌ها و تقلاها برای یک سیگار، برای گرفتن اجازهٔ ورزش توی حیاط، و برای داشتن یک مداد دنبال می‌شود. این کشمکش و تقلایی است برای چیزهای جزئی و بی‌ارزش، اما عین هر کشمکش و تقلای دیگر تنازعی است برای بقا. با این تفاوت، که زندانی فقط یک اسلحه در اختیار دارد: حيله‌گری و دورویی که به حد عمل انعکاسی رسیده است. از همهٔ وسیله‌های دیگر، او محروم شده است. حسِ شنوایی و لامسهٔ آدمی که کور شده است قوی می‌شود؛ برای زندانی هم تنها یک مسیر وجود دارد که در آن می‌تواند استعدادش را رشد دهد - مسیر هر چه بیشتر کلک زدن. در فضای گرمخانهٔ محیط اجتماعی‌اش او را از این استحالهٔ مقدّر شخصیتش گریزی نیست. حس می‌کند که چنگول‌هایش بلند می‌شوند، نگاهی بی‌روح و دزدیده، نگاهی وقیح و نوکرمآب توی چشم‌هایش می‌خزد. لب‌هایش باریک، تیز، سالوس، دماغش تیغه‌ای و تیز، پره‌های دماغش گشاد و رنگ‌پریده، زانوهایش خم، بازوهایش مثل بازوهای گوریل بلند و آویزان می‌شود. آنهایی که طرفدار نظریهٔ اصالت نژاد هتند و اثر محیط را بر شکل‌گیری انسان، انکار می‌کنند

گفت وگو با مرگ ۲۵۳

باید یک سالی را توی زندان بگذرانند و هر روز خودشان را توی آئینه تماشا کنند.

مدت‌ها پیش از آنکه با اسپانیا آشنا شوم، مرگ در ذهنم هیئت یک مرد اسپانیایی را داشت. هیئت یکی از آن سنیرهای نجیب‌زاده که ولاسکس با نیم شلوار سیاه حریر، یقهٔ پهن و چین‌دار اسپانیایی، و نگاه خیرهٔ سرد و بی‌اعتنای مؤدبانه نقاشی کرده است. او، وقتی که نیکلاس را با آن ریش تراشیده‌اش اعدام کردند، حتماً تنفرش خیلی برانگیخته شده بود. او متغیر و آزرده، چهرهٔ چریک کوجولو را با آن صورتک سخت متانت و وقار، که مناسب رسم و رسوم دربارش است، می‌پوشاند.

ماها، هزار و سیصد نفر بودیم، درباریان او در خانهٔ اموات سویل. هیچ قراول یراق پوشی ورود سنیر نجیب‌زاده را اعلام نکرد؛ مقام چاوشی به‌عهدهٔ کشیش ریزهٔ پروار بود و معرفی تازه‌واردها با یک تجوای پنهانی انجام می‌گرفت.

یکی دو بار با او روبه‌رو شدم. فقط با نوک انگشتهایش با من دست داد و زیر لب گفت: «حالت چطور است؟ بعداً می‌بینمت»، و رد شد، کشیش هم به دنبالش بود و زنگولهٔ عشای ربانی را تکان می‌داد.

قولش را فراموش کرد و برنگشت؛ اما من آن قول را توانستم فراموش کنم، و تمام مدت به فکرش بودم – همیشه نشست و برخاست با بزرگان چنین بوده است.

ما، هزار و سیصد نفر درباری‌های سنیر بزرگ بودیم، دهاتی‌وار رفتار می‌کردیم. دهاتی‌های ساده، مخصوصاً آن بیچاره‌ها و بی‌کس‌ها با آن رفتار تراشیده و نخراشیده‌شان، در حال و هوای ظریف و لطیف دربار، خوب ندرخشیدند.

آنها، پیشاپیش خودشان را با لویا می‌تاباشتند و با شکم‌های پر جلوی سنیر ظاهر می‌شدند. وقتی که رودروی سیمای سرد و پرملاش قرار

می‌گرفتند، با وحشت جیغ می‌کشیدند و کمک می‌خواستند و مادرهایشان را صدا می‌زدند. آنها نزاکت درباری را رعایت نمی‌کردند، سؤال‌های احمقانه‌ای می‌کردند مثل چرا و برای چه؛ آنها حتی خودشان را به قدری فراموش می‌کردند که مردک پروار سیاه‌پوش را با زنگوله‌اش دلقک می‌نامیدند. بعضی‌هایشان آهنگ‌های مردمی می‌خواندند، آهنگ‌ها را با صداهایی گرفته و خشن‌دار و خارج می‌خواندند، و چون وسطش گریه می‌کردند مثل صدای آروغ زدن به گوش می‌رسید. حتی وقتی که بار عام به آخر می‌رسید و صورتک‌های بی‌حالت متداول، روی چهره‌هایشان قرار می‌گرفت، تأثیر مطلوبی نداشتند.

جو، مناسب حال بقیه هم نبود. کتابدار دربار برای خودش راه و رسمی بوروکراتیک داشت؛ افسر، غیرعادی‌ترین احساسات عاطفی را به توده سرخ‌ها ابراز می‌داشت، مرد واقع‌گرا، اخلاق‌گرا شد؛ دو دوستی که ماه‌ها با هم منتظر بار یافتن بودند، دم درگاه اتاق کفش‌کن سنپور، بگو مگو می‌کردند. وقتی که یکی دیگر از رنج به خود می‌پیچید، همه سرشان را برمی‌گرداندند؛ احمق را مسخره می‌کردند و از آنهایی که در آستانه مرگ بودند رو پنهان می‌کردند.

آن مرد زنگوله به دست، خلف بی‌همه چیز اجداد بزرگش، درباره گذر از بوته آزمایشی که جلو رویمان بود، داد سخن می‌داد. ما از این بوته آزمایش بیرون نیامدیم، اما گناهش با ما نبود.

وقتی که لرزان انتظار بار عام را می‌کشیدیم، همه از خود می‌پرسیدیم، برای تقوی و افتخار چه کسی بود که می‌بایست این چنین در رنج و عذاب نگهداشته شویم؛ کلاً چه معنای عیان یا پنهانی پشت این همه بود؟ دهاتی‌ها این را از خودشان به زبان خودشان می‌پرسیدند، افسر به زبان خودش، و مرد واقع‌گرا به زبان خودش. ما مغزهایمان را با این سؤال به ستوه آوردیم تا اینکه ماده خاکستری متورم شد و خون و اشک بیرون ریخت. هیچ یک از ما جواب سؤال را نمی‌دانست و کمتر از همه، پیشکار پروار سنپور، مردی که زنگوله را به صدا درمی‌آورد.

۲۱

در فاصلهٔ ساعت خواب بعد از ظهر و غذای شب، در سلول باز شد و آزادی عین یک چماق به سویم حواله شد؛ ماتم برده بود، و دوباره به آغوش زندگی شریده بودم، درست همان طور که اگر کارها به نحو دیگری جریان می یافت، به آغوش مرگ می شریدم.

همین که توی راهرو ایستادم از فرق سر تا نوک پا لرزیدم و ریشهٔ عصبی بر من غلبه کرد، عین آن شبی که یکی بیرون سلولم کمک خواسته بود.

همهٔ آنچه که طی چند لحظهٔ بعدی اتفاق افتاد، توی ذهنم ضعیف و تار است، خطوط اصلیش تیره و نامشخصند، انگار که از میان مه غلیظی دیده می شوند.

روی میز رئیس زندان، چراغ برق بی حیابی روشن است. دور و برش هاله ای از نور در لرزش است، عین هاله ای که از میانش آدم چراغ های کنار خیابان را می بیند که توی مه سوسو می زنند. روی صندلی رئیس زندان یک غربه نشسته است. پیراهن مشکی پوشیده است و کراوات ندارد. خیلی رسمی و مبالغه آمیز تعظیم می کند.

مرد پیراهن مشکی می گوید: «سنیور، من شما را از اینجا می برم.» دوباره بایستی به میز لنگر بدهم؛ حس می کنم سرم گیج می رود و تب آلودم؛ پس از یک دورهٔ طولانی روزه داری، خوردن با اشتها و ولع، کاملاً وضع و اوضاعم را به هم زده است.

۲۵۶ گفت وگو با مرگ

مرد پیراهن مشکی می‌گوید: «سنیور، نمی‌توانم بگویم شما را کجا می‌برم، اما ترس، ما نجیب‌زاده‌ایم.»

طول راهرو روشن را طی می‌کنیم، نمی‌دانم چه دارند با من می‌کنند، توی خواب راه می‌روم. به سلولم برمی‌گردیم، دست کارلوس را می‌فشارم، او هم مثل خود من مات و مبهوت است؛ پیش از آنکه بتوانیم کلمه‌ای به یکدیگر بگوییم، در، ما را از هم جدا می‌کند. دوباره طول راهرو را طی می‌کنیم؛ برگ‌های پراکنده یادداشت‌هایم از جیبم می‌افتند. مرد پیراهن مشکی کمک می‌کند که جمعشان کنم. «آن تو چه داری سنیور؟» روی همه کاغذ زخم است که مهر سانسور را دارد. زیر لبی می‌گویم: «نامه‌های خصوصی.» «می‌توانی نگه‌شان داری، سنیور، ما نجیب‌زاده‌ایم.» دوباره راهنما را توی راهرو از سر می‌گیریم و من با آنخل، مانوئل شله، دون رامون و دون آنتونیو دست می‌دهم.

آن وقت به دفتر برمی‌گردیم.

مرد پیراهن مشکی می‌گوید: «حالا، ما به یک شهر دیگر می‌رویم سنیور، اگر حاضر بشوی یک قول‌هایی بدهی شاید بتوانم قدم‌هایی بردارم و آزادی تو را تأمین کنم.»

دست به سوی قلم و دوات می‌برد. وقتی که قلم و دوات را می‌بینم ناگهان بیدار می‌شوم.

می‌گویم: «آقای عزیز من، همه اینها خیلی عجیب و خیلی ناگهانی است. شما کی هستید؟ این شهری که مرا می‌برید کجاست؟ و این قول‌ها که باید بدهم چیست؟»

«ترجیح می‌دهم اسمم را نگویم سنیور، ولی ما نجیب‌زاده هستیم، و می‌توانی به ما اعتماد بکنی. ما فقط می‌خواهیم قول بدهی که دیگر در امور داخلی اسپانیا دخالت نکنی. اگر این قول را بدهی آن وقت شاید من بتوانم قدم‌هایی بردارم و آزادی تو را تأمین کنم.»

گفت و گو با مرگ ۲۵۷

«من هیچ وقت در امور داخلی اسپانیا دخالت نکرده‌ام.»
 «تو در مبارزهٔ خائنانه‌ای علیه اسپانیای ملی درگیر شده‌ای.»
 «من هر چه را که می‌دیدم و هر عقیده‌ای که دربارهٔ دیده‌هایم داشتم می‌نوشتم. من هیچ وقت در امور داخلی اسپانیا دخالت نکرده‌ام.»
 «نمی‌خواهم با تو یکی به دو کنم سنیر. اگر تعهدی را امضا کنی که دیگر در امور داخلی اسپانیا دخالت نمی‌کنی، آن وقت من می‌توانم قدم‌هایی بردارم و آزادی تو را تأمین کنم. اما ما مجبور نمی‌کنیم، ما نجیب‌زاده‌ایم.»
 اظهاریه‌ای امضا کردم مبنی بر اینکه قصد دخالت در امور داخلی اسپانیا ندارم. به نوشته‌ام اضافه کردم که در زندان سویل با من رفتار مناسبی داشته‌اند.

بعدها فهمیدم که آزادی من، نه یک موهبت الهی و نه یک ژست سیاسی از جانب فرانکو بوده است. مرا با یک زندانی دولت والنسیا مبادله می‌کردند. جزئیات بیشتری هم از قضیه فهمیدم. زندانی‌ای که مرا با او مبادله می‌کردند شخصی بود به اسم سنیرا آیا^۱ که به عنوان گروگان در والنسیا نگهداری می‌شد. نجیب‌زادهٔ پیراهن مشکی، شوهر او بود و یکی از مشهورترین خلبان‌های جنگی فرانکو.^۲

دوباره طول راه‌رو را طی کردیم، من و مرد پیراهن مشکی. شبکه‌ای آهنی کنار زده شد، کلیدی در قفل چرخید، کلونی کشیده شد. بیرون، خیابان بود. از خیابان ماشین‌ها و گاری‌های الاغ‌کش می‌گذشتند. مردم توی پیاده‌روها، اینجا، آنجا و همه‌جا با بی‌نظمی، و نه چهارتا چهارتا کنار هم، راه می‌رفتند. مردی به دیوار تکیه داده بود و روزنامه می‌خواند. بچه‌ای توی خاک و خُل تشسته بود و انگور می‌خورد.

1. Senora Haya

۲. نجیب‌زاده وقتی که می‌گفت: «ممکن است بتواند قدم‌هایی بردارد و آزادی مرا تأمین کند.» دروغ می‌گفت. موافقتنامه دربارهٔ مبادله به وساطت مقامات بریتانیایی بیست و چهار ساعت پیش از آن امضا شده بود.

توی باغ بیرون زندان نگیان‌ها ایستاده بودند و با دخترهای جوان لاس می‌زدند. دخترها با موهای سیاه و گل‌های سرخی که پشت گوششان زده بودند عین اپرای کارمن^۱ دامن پوشیده بودند. دخترهای قشنگی بودند. مرد پیراهن مشکی گفت: «سنیور، اگر اعتراضی نداشته باشید سوار این ماشین می‌شویم.»

سوار ماشین شدیم. در صندلی عقب دو کارآگاه محتاط نشسته بودند. یکی دستش را توی جیش چپاند فکر کردم می‌خواهد دستبند بیرون بیاورد، اما یک قوطی سیگار نقره‌ای بیرون آورد.

از روی رود گوآدالکویِر رد شدیم، روی گوآدالکویِر چند کشتی بود. پشت سرشان خطی از دود باقی می‌گذاشتند عین گیس‌های بافته‌ای که از هم باز شده باشند. پرچم‌های رنگارنگی بر فرازشان در اهتزاز بود. یکی شان سوتش را به صدا در آورد.

پرسیدم: «کجا می‌رویم؟»

مرد پیراهن مشکی جواب داد: «به یک شهر دیگر.»

روی تراس‌های کافه‌ها مردم نشسته بودند، روزنامه می‌خواندند و نوشابه‌های رنگین می‌نوشیدند. سر و صدای کرکنده‌ای توی خیابان‌ها بود. نزدیک بود با یک تراموا تصادف کنیم. بعد، از خیابانی گذشتیم و شهر را پشت‌مر گذاشتیم. در دشتی خالی نگهداشتیم و پیاده شدیم. نجیب‌زاده و دوکارآگاه بی‌تصمیم ایستاده بودند. یک‌بار دیگر، برای بار آخر، از ذهنم گذشت، حالا است که هفت تیرهایشان را بکشند و دخلم را بیاورند. بعد، تِرِزِر یک موتور را شنیدم و یک هواپیمای کوچکِ روباز یک باله از پشت بوته‌ها پیدایش شد و همین‌طور که تکان‌تکان می‌خورد، به‌سوی ما پیش آمد.

یک مکانیک بیرون پرید و سلام نظامی داد. مرد پیراهن مشکی بالا رفت و در صندلی خلبان جا گرفت. مکانیک کمکم کرد من هم بغل دستش بروم.

1. Carmen

کارآگاه‌ها هر کدام از یک بال گرفتند و هل دادند.

تکان‌تکان خوردیم و صاف وسط دشت رفتیم، باند فرودگاه پشت بوته‌ها بود. یک گله سوسمار بالدار آهنی با بال‌های گسترده آنجا مشغول چرا بودند. نجیب‌زاده فرمان هواپیما را گرفت. زمین نرم و شیب‌دار لغزید و زیرپای ما، پایین و پایین‌تر رفت.

توی یک قارقارک کوچولو بودیم، یک بیبی داگلاس^۱ رویاز که به ظرافت یک اسباب‌بازی بود. بالاتر و بالاتر رفتیم، افق گسترده شد و شهر سویل کوچک و کوچک‌تر. نجیب‌زاده پیراهن مشکی لب‌هایش را غنچه کرده بود. من چیزی نمی‌شنیدم، اما می‌توانم بگویم که آهنگی برای خودش، سوت می‌زد.

داد زد: «کجا می‌رویم، سنیور؟»

در جوابم داد زد: «به یک شهر دیگر سنیور.»

بالاتر و بالاتر رفتیم. کوهی از میان ابرها در برابرمان پدیدار شد. پاره ابرهای سفید دور و برمان در همه طرف شاور بودند. نجیب‌زاده پیراهن مشکی با انگشتش به آن پایین پایین‌ها اشاره کرد.

داد زد: «همه اینها اسپانیای ملی است، سنیور. اینجا، حالا همه خوشحال هستند.»

داد زد: «چی؟»

داد زد: «... خوشحال، خوشحال و آزاد.»

داد زد: «چی؟»

«آزاد.»

ساکت بودیم و فقط موتور هواپیما بود که می‌غرید. پاره ابرهای زیرپای ما به هم پیوستند و یک دشت سفید به وجود آوردند. زمین، دیگر دیده نمی‌شد.

۱. Baby Douglas، نوعی هواپیمای ساخت انگلستان.

۲۶۰ گفت وگو با مرگ

نجیب‌زاده پاهایش را از هم باز گذاشته بود و فرمان، میان زانوهایش بود و دست‌هایش را در توضیح حرف‌هایش تکان می‌داد.

«در طرف شما، فقیر علیه غنی می‌جنگد. ما سیستم تازه‌ای داریم. ما نمی‌پرسیم طرف فقیر است یا غنی، می‌پرسیم طرف خوب است یا بد. فقیر خوب و غنی خوب هر دو در یک جبهه‌اند. فقیر بد و غنی بد در جبهه دیگر. این حقیقت اسپانیا است، سنیور.»

پرسیدم: «چه طور این دو تا را از هم مشخص می‌کنید؟»

داد زد: «چی؟»

«چه طور از هم مشخصشان می‌کنید؟»

دوباره ارتفاع گرفتیم، حالا دیگر می‌بایست درست بر فراز کوه‌ها باشیم. موتور می‌غرید و برای مدتی، دیگر هیچ چیز نمی‌شنیدم.

نجیب‌زاده پیراهن مشکی جیغ کشید: «همه اسپانیایی‌ها توی دلشان طرفدار ما هستند. وقتی که سرخ‌ها مردم را تیرباران می‌کنند، فریاد آخر آنها، فریاد «Viva Espana» ی ماست. من چند نفر از سرخ‌ها را موقعی که تیرباران می‌شدند دیده‌ام، و آنها هم فریاد می‌زدند: «Viva Espana». انسان‌ها در لحظه مرگ حقیقت را بیان می‌کنند. از همین جا می‌توانی پی ببری که حق با من است سنیور.»

داد زد: «تو تماشا کردی؟»

داد زد: «چی؟»

«پرسیدم وقتی تیرباران می‌شدند تو تماشا کردی؟»

بالای دشت سفید شناور بودیم، چیزی جز دشت سفید زیر پایمان نمی‌دیدیم و احساس می‌کردیم انگار بر فراز یک نقطه شناوریم. نجیب‌زاده پاهایش را از هم باز گذاشته بود و دست‌هایش را در توضیح حرف‌هایش تکان می‌داد. موتور خودش کار می‌کرد. ما لازم نبود کاری کنیم، همین طور فقط توی یک بلم شناور نشسته بودیم و پایین را نگاه می‌کردیم.

مرد پیراهن مشکی داد زد: «وقتی که آدم این طوری اینجا می‌نشیند، حسایی

گفت‌وگو با مرگ ۲۶۱

به مرگ و زندگی فکر می‌کند. سرخ‌ها همه‌شان بزدل هستند، حتی نمی‌دانند چه‌طوری باید مُرد. هیچ می‌توانی تصورش را بکنی که مُردن چه شکل است؟»
داد زد: «قبل از اینکه متولد بشویم، همه ما مرده بودیم.»
داد زد: «چی؟»

«گفتم قبل از اینکه متولد بشویم، همه ما مُرده بودیم.»
داد زد: «درست می‌گویی. اما پس چرا آدم‌ها از مرگ می‌ترسند؟»
داد زد: «من هیچ‌وقت از مرگ نترسیده‌ام، فقط از مردن ترسیده‌ام.»
مرد پیراهن مشکی داد زد: «من درست برعکس تو.»
شکاف‌هایی در دشت سفید زیر پای ما پیدا شد. تندبادی ناگهانی بر ما وزید، هواپیما لرزید و شروع کرد عین کره اسب رام نشده ورجه ورجه کردن. باز هم دست‌های نجیب‌زاده گرفتار بود و ساکت شد.

دوباره احساس تب می‌کردم. اگر نجیب‌زاده یک حرکت اشتباه می‌کرد با مغز زمین می‌خوردیم و کارمان ساخته بود. فکر کردم پایان خوبی باید باشد و تقریباً جنبه افسانه‌ای هم به خودش می‌گیرد. مرگ وحشتی ندارد، فقط مُردن – آیا نباید برای همه این‌طور باشد؟ اما نجیب‌زاده می‌گوید که برای او برعکس است. این نجیب‌زاده از آن خلبان‌های لامصب حسایی است. حتماً از آن بمب‌اندازهای لامصب حسایی هم هست. کارلوس هم افسر است، او هم از مردن نمی‌ترسد. اما فکر مرگ پاهایش را فلج کرد و او را مثل بچه‌ای که هنوز یاد نگرفته است راه برود، بیچاره و درمانده برجای گذاشت.
کارلوس و نجیب‌زاده هر دو می‌دانند که چطور باید مُرد. آنها افسر هستند مُردن، حرفه آنهاست. این را به مغزشان فرو کرده‌اند، تا مغز استخوانشان نفوذ کرده است: مردن با غرور.

نیکلاس کوچولو مطمئناً با غرور نمرد. او یک غیرنظامی بود. چریک‌های توی حیاط هم غیرنظامی بودند و تجربه‌ای از مردن نداشتند. از مردن، وحشتناک می‌ترسیدند. بالای ابرها، نجیب‌زاده چرخ می‌زد و با غرور بر

سرشان بمب می‌ریخت. آنها روی شکم‌هایشان می‌خوابیدند و توی گل دَمَر می‌خزیدند و هراسان بودند. اغلب، وقتی که مسلسل‌ها شروع می‌کردند به پارس کردن، طبیعی‌ترین کار را می‌کردند: فرار. پیش از آنکه تیرباران شوند با فریاد کمک می‌خواستند و مادرهایشان را صدا می‌زدند. دوست داشتند فوتبال بازی کنند، کاهو به نیش بکشند و خواب دوران بعد از جنگ را ببینند که همه‌شان باسواد می‌شدند. و خواب زمانی را که بیش از سه نفر توی هر اتاق نبودند و می‌توانستند هفته‌ای دوبار گوشت بخورند و برای خودشان ساعت و لباسِ پلوخوری بخرند، چون وقتی که جنگ تمام می‌شد زندگی واقعاً شروع می‌شد. آنها باور داشتند که زندگی خوب و لازم است و حتی جنگیدن برای زندگی کردن و حتی مردن برای آنکه دیگران زندگی کنند. تمام اینها را باور داشتند و چون زندگی‌شان بسته به این باورشان بود، از مرگ نمی‌ترسیدند. اما از مُردن، وحشتناک می‌ترسیدند. چون غیرنظامی بودند، سربازان مردم، سربازان زندگی و نه سربازان مرگ.

وقتی که آنها می‌مردند، من آنجا بودم. آنها با اشک، فریادهای بیهوده کمک و ضعف شدید، همچنان که هر انسانی باید، می‌مردند. چون مردن یک چیز لعنتی جدی است، نباید از آن ملودرام ساخت. پیلاتس نگفت «Ecce heros»^۱ بلکه گفت «Ecce homo»^۲.

دوباره شناور بودیم. نجیب‌زاده پواهن مشکی دست‌هایش را آزادانه تکان می‌داد و تکیه کلام‌های مابعدالطبیعی‌اش را داد می‌زد که به اندازه ابرهای زیر پای ما سست و بی‌اساس بودند و همان اندازه شرارت و بدبختی را سبب می‌شدند که بمب‌هایی که آن پایین می‌ریخت. خیلی خوشحال می‌شدم از هواپیما پرتش کنم پایین، اما فرمان دست او بود و خودش هم قوی‌تر از من.

۱. اینک آن قهرمان. (رجوع شود به پانویس صفحه ۲۰۵). -م.

۲. اینک آن انسان.

پرده آخر

شهری که نجیب‌زاده پیراهن مشکی مرا به آن منتقل کرده بود لالینا^۱، شهر مرزی اسپانیا و مجاور جبل الطارق بود.

می‌بایست چهل و هشت ساعت در زندان لالینا منتظر بمانم. روز چهاردهم ماه به‌عنوان یک مرد آزاد قدم به خاک بریتانیا گذاشتم.

یک هفته بعد، مسلول به چوبه دار آویخته شد. بنا به دلایلی هنوز زمان آن نرسیده است که نام او را فاش کنم. بایرون به سی سال زندان با اعمال شاقه محکوم شد.

نجیب‌زاده در بهار سال ۱۹۳۸ در یک نبرد هوایی بر فراز تروئل^۲ جانش را از دست داد.

آنجایی که جان به‌در بردند حالا در بحبوحه آخرالزمان اروپایی، که اسپانیا پیش درآمدش بود، گفت و گویشان را با مرگ دنبال می‌کنند.

1. La Línea

2. Teruel

این کتاب شرح چند ماه زندانی است که آرتور کوستلر در دوران جنگ داخلی اسپانیا در خوف از اعدام سپری کرده است. کتاب کاملاً مستند است، اما زمینه سیاسی و تاریخی در آن اهمیت چندانی ندارد. کوستلر خود می‌گوید دلبستگی اصلی من در این کتاب یک دلبستگی خویشن‌نگرانه بوده است: تأثیر روان‌شناختی سلول اعدام، کوستلر در طول ماه‌های اسارت شاهد اعدام هم‌زنجیرهایش بود و هر لحظه نیز فکر می‌کرد خودش را هم اعدام خواهند کرد. او می‌نویسد:

مردن - حتی اگر در خدمت هدفی غیر شخصی باشد - همیشه امری شخصی و خصوصی است. بنابراین، ناگزیر این صفحات، که بیشترش در خوف و انتظار واقعی مرگ نوشته شده است، خصلتی شخصی و خصوصی دارد، افکاری که در سربیک مرد محکوم می‌گذرد، از نظر روان‌شناختی جالب است. نویسندگان حرفه‌ای کمتر امکان داشته‌اند چنین جریانی را شخصاً تجربه کنند. من سعی کرده‌ام این افکار را تا آن جا که می‌توانسته‌ام صریح و مختصر و مفید ارائه دهم، اما نکته دیگری هم هست: معتقدم که جنگ‌ها فقط ده درصدشان عملیات جنگی است و نود درصد باقی، رنجی است که به چشم نمی‌آید. بنابراین شاید این شرح مرده‌شوی خانه‌های در بسته نفوذناپذیر اندلس ماهیت جنگ داخلی اسپانیا را بهتر از شرح نبردها آشکار کند.

۱۸۰۰ تومان

ISBN 964-312-575-0

9 789643 125752

نشرنی